

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇAĞATAYCA YAZILMIŞ MEKKE-MEDİNE ZİYARETİ

(Metin, Dil İncelemesi, Dizin, Sözlük)

Yüksek Lisans Tezi

Hatice ŞEHNAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

Nevşehir

Aralık 2017

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇAĞATAYCA YAZILMIŞ MEKKE-MEDİNE ZİYARETİ
(Metin, Dil İncelemesi, Dizin, Sözlük)

Yüksek Lisans Tezi

Hatice ŞEHNAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

Nevşehir

Aralık 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hatice şEHNAZ

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

"Çağatayca Yazılmış Mekke-Medine Ziyareti (Metin, Dil İncelemesi, Dizin, Sözlük)" adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Hatice ŞEHNAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

Doç. Dr. Tuncay BULBUL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Başkanı

4

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK danışmanlığında Hatice ŞEHNAZ tarafından hazırlanan "Çağatayca yazılmış Mekke-Medine Ziyareti (metin, inceleme, dizin, sözlük)" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

22 / 12 / 2017

JÜRİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

Üye : Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN

Üye : Doç. Dr. Adem ÖGER

İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 18.01.2018 Tarih ve 2018.03.69 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

18 / 01 / 2018

Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalıőmam sırasında her zaman bana yardımcı olan emeğini asla esirgemeyen dűőünceleriyle bana da çalıőmaya da yön veren hocam Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK'e, çalıőtıęım metni kendi kütüphanesinden sakınmadan veren ve okuma aőamasında yardımlarını aldığım hocam Doç. Dr. Adem ÖGER'e, yine okuma konusunda yardımını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ekber ENVERİ'ye ne kadar teőekkür etsem azdır. Ayrıca çalıőmam sırasında varlıklarını her daim yanımda hissettiğim kıymetli kardeőim, annem ve babama teőekkürlerimi sunuyorum.

ÇAĞATAYCA YAZILMIŞ MEKKE-MEDİNE ZİYARETİ (Metin, Dil İncelemesi, Dizin, Sözlük)

Hatice ŞEHNAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık 2017, Nevşehir

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

ÖZET

Türkçe geçmişten bugüne kelime zenginliği ile yaşayarak gelmiştir. 12 asırlık birikime sahip olan Türkçe aynı zamanda birçok kola ayrılmıştır. Bu kollardan biri de Türkçenin Kuzey-doğu kolunu oluşturan Çağatay Türkçesidir.

Ele alınan metin Çağatay Türkçesinin bütün dil özelliklerini yansıtan yazılı bir belgedir. İncelenen eser İsveç'te Lund Üniversitesinde bulunan, Gunnar Jarring Koleksiyonu Prov. 402 numarada kayıtlıdır. Eser gezi yazısı niteliğinde yazılmış olup kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Metin bir gezi yazısı niteliği taşımasına karşın tasvirler oldukça azdır. Metin bu anlamda sade bir dile sahiptir. Mekke ve Medine şehirlerinde yer alan mekânlar da bu sade dille anlatılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü *fiil* konusu etrafında şekillenmiştir. Çalışmada öncelikli olarak kök fiiller ses hususiyetlerine göre sınıflandırılmış ve ayrı ayrı ele alınmıştır. Metinde tespit edilen türemiş fiiller de türeten eke göre sınıflandırılmış ve örnekleriyle incelenmiştir. Birleşik fiiller ise birleşik fiili oluşturan unsurların biçimsel özelliklerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Fiiller, biçimsel olarak incelendikten sonra fiil kategorileri ve bu kategorilerle ilgili olan *şahıs*, *çatı*, *zaman*, *kip* ve *kiplik*, *istem*, *soru*, *olumsuzluk* konuları ele alınmıştır. Her ne kadar fiil olmasalar da fiil özelliğini tam anlamıyla kaybetmeyen *sıfat-fiil*, *zarf-fiil* ve *isim-fiil* kategorileri de çalışmada incelemeye dahil edilmiştir.

Çalışmada ikinci bölüm olarak *isim* ve isim ile ilgili diğer kategoriler incelenmiştir. Yapıları bakımından isimler geniş bir çerçevede ele alındıktan sonra isimler tür bakımından değerlendirilmiştir. İsim ile ilgili olarak *iyelik*, *çokluk*, *aitlik*, *durum* bildirimleri ele alındıktan sonra *sıfat*, *zamir*, *zarf* gibi isim özelliği taşıyan görevli kelimeler incelenmiştir.

Fiil ve isim ile ilgili incelemelerden sonra genel bir değerlendirme içeren sonuç bölümü çalışmada yer almaktadır.

Tüm bu dil bilgisi incelemeleri yapıldıktan sonra Arap harfli 87 varaktan oluşan "Mekke Medine Ziyareti"nin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Dizin ve sözlük mahiyeti taşıyan bölüm ise çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Çağatay Türkçesi, Mekke ve Medine, Fiil, İsim.

**CHAGATAY TEXTS DESCRIBING VISIT TO MECCE-MADINAH
(Text, Grammar, Index, Dictionary)**

Hatice ŞEHNAZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Department
of Turkish Language and Literature, Master Degree, December 2017, Nevşehir
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Erkan HİRİK**

ABSTRACT

The Turkish past has come to life today with word richness. Turkish, which has 12 centuries of accumulation, is divided into many branches at the same time. One of these is Chagatay Turkish, which forms the north-eastern branch of Turkish.

The text is a written document that reflects all the language characteristics of Chagatay Turkish. The work studied is the Gunnar Jarring Collection in Lund, Sweden. It's registered at number 402. It is written in the nature of a work trip and it is not known who wrote it. Despite the fact that the text is a travel writing, the portrayal is very few. The text has a simple language in this sense. Places in the cities of Mecca and Medina, this plain dille is told.

The first part of the work was shaped around the verb content. In the study, primarily the root verbs were classified according to their voice characteristics and handled separately. Derived verbs detected in the mine were also classified according to the derived ek and examined with examples. Compounded verbs were classified according to the formal characteristics of the elements forming the compound verb. After verifying the verbs, the verb categories and the person, the roof, the time, the mode and the personality, the prompt, the question, the negativity issues related to these categories are discussed. Adjective-verb, adverb-verb and noun-verb categories that do not lose the verb in full, although they are verbs, are also included in the study.

In the second part of the study, other categories related to name and name were examined. In terms of constructions, the names have been evaluated in terms of type after they have been covered with a broad framework. As soon as the possession, plurality, belonging, status declarations are taken into account in relation to the name, the official words such as adjectives, pronouns, and adverbs are examined. After the verbs and nouns are examined, the conclusion section which includes a general evaluation is included in the study.

After all these linguistic studies were done, the transcriptional text of the "Mecca Madinah Visit" consisting of 87 poems in Arabic letters was given.

The section that has the index and the dictionary form the last section of the study.

Keywords: Turkish Language, Chagatay Turkic, Mecca and Madinah, Verbs, Nouns.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI	iii
KABUL VE ONAY	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiv
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİİL

1.1. KÖK FİİLLER	4
1.1.1. Ünlü + Ünsüz Kuruluşunda Olan Kök Fiiller.....	6
1.1.2. Ünsüz + Ünlü Kuruluşunda Olan Kök Fiiller.....	7
1.1.3. Ünsüz + Ünlü + Ünsüz Kuruluşunda Olan Kök Fiiller	9
1.2. TÜREMİŞ FİİLLER.....	14
1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller	15
1.2.1.1. +A-	15
1.2.1.2. +l-/ +el-	15
1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller	16
1.2.2.1. -Ar-/ -Ur-	16
1.2.2.2. -AIA-	17
1.2.2.3. -l-/ -Ul-	18
1.2.2.4. -DUr-	19
1.2.2.5. -y- (<-d-)	20
1.2.2.6. -n-/-(U)n-	21
1.2.2.7. -k-	21

1.2.2.8. -t-	22
1.2.2.9. -mA-	23
1.3. BİRLEŞİK FİLLER	23
1.3.1. İsim Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	24
1.3.1.1. İsim+Bol-	24
1.3.1.2. İsim+Kıl-	27
1.3.2. İsim Unsuru İle Bir Asıl Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	32
1.3.3. Bir Yanı Zarf-fiil Bir Yanı Asıl Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri	35
1.3.3.1. Süreklilik Fiili	35
1.3.3.2. Yeterlilik Fiili	36
1.3.3.3. Tezlik Fiili	36
1.3.3.4. Yaklaşma Fiili	36
1.4. FİİL ÇEKİMİNDE KİŞİ	37
1.4.1. Kişi Zamiri Kökenli Kişi Ekleri	37
1.4.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri	38
1.4.1.3. Emir Kipi Kişi Ekleri	39
1.5. FİİLDE ÇATI	40
1.5.1. Etken Çatı	40
1.5.2. Edilgen Çatı	40
1.5.3. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı)	41
1.5.4. Dönüştürme Çatı	42
1.5.5. İşteş Çatı	42
1.5.6. Ettirgen Çatı	43
1.6. FİİL ÇEKİMİNDE ZAMAN VE KİP BİLDİREN EKLER	43
1.6.1. Fiilde Çekim	43
1.6.2. Zaman Bildiren Ekler	44
1.6.2.1. Görülen Geçmiş Zaman	44
1.6.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	45
1.6.2.3. Geniş Zaman	47
1.6.2.4. Şimdiki Zaman	48
1.6.2.5. Gelecek Zaman	50
1.6.3. Kip Bildiren Ekler	51
1.6.3.1. Kip ve Kiplik Kavramları Hakkında	51

1.6.3.2 Şart Kipi	52
1.6.3.3. Emir Kipi.....	55
1.6.3.4. İstek Kipi.....	56
1.6.3.5. Gereklilik Kipi	56
1.6.4. Fiillerin Birleşik Çekimi	57
1.6.4.1. Birleşik Çekimli Fiillerin Hikâyesi	57
1.6.4.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	57
1.6.4.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	58
1.6.4.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi	58
1.6.4.1.4. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	58
1.6.4.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	59
1.6.4.1.6. Şartın Hikâyesi	59
1.6.4.2. Birleşik Çekimli Fiillerin Rivayeti.....	59
1.6.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	59
1.6.4.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti	60
1.6.4.3. Birleşik Çekimli Fiillerin Şartı.....	60
1.6.4.3.1 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	60
1.6.4.3.2. Geniş Zamanın Şartı	60
1.7. İSTEM	61
1.8. SORU	62
1.9.OLUMSUZLUK	63
1.10.SIFAT-FİİLLER.....	64
1.11.ZARF-FİİLLER.....	66
1.12.İSİM-FİİLLER	69

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM

2.1. Yapıları Bakımından İsimler	70
2.1.1. İsimlerin Yapılarına Göre Sınıflandırılması	70
2.1.1.1. Basit İsimler	70
2.1.1.2. Türemiş İsimler	71
2.1.1.2.1. İsim Yapım Ekleri	71
3.1.1.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	71

2.1.1.2.1.1.1. +HIG/+IUG/+HIK,+IUK.....	72
2.1.1.2.1.1.2. +A.....	73
2.1.1.2.1.1.3. +çI.....	73
2.1.1.2.1.1.4. +dUz.....	74
2.1.1.2.1.1.5. +ÇA.....	74
2.1.1.2.1.1.6. +nç/+nçI.....	74
2.1.1.2.1.1.7. +rAK.....	75
2.1.1.2.1.1.8. +sIz.....	75
2.1.1.2.1.1.9. +K.....	76
2.1.1.2.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	76
2.1.1.2.1.2.1. -GAn/-KAn.....	76
2.1.1.2.1.2.2. -Iş/-Uş/-ş.....	77
2.1.1.2.1.2.3. -mAK.....	77
2.1.1.2.1.2.4. -mAs.....	78
2.1.1.3. Birleşik İsimler.....	78
2.2. İSİM TÜRLERİ.....	83
2.2.1 Asıl İsimler.....	83
2.2.1.1. İsim Çekimi.....	83
2.2.1.1.1. Çokluk eki.....	84
2.2.1.1.2. İyelik Ekleri.....	86
2.2.1.1.3. Aitlik Eki.....	88
2.2.1.1.4. Durum Ekleri.....	89
2.2.1.1.4.1. Yalın Durum.....	89
2.2.1.1.4.2. İlgi Durumu Eki.....	90
2.2.1.1.4.3. Belirtme Durumu Eki.....	91
2.2.1.1.4.4. Yönelme Durumu Eki.....	92
2.2.1.1.4.5. Bulunma Durumu Eki.....	93
2.2.1.1.4.6. Ayrılma Durumu Eki.....	94
2.2.1.1.4.7. Eşitlik Durumu Eki.....	96
2.2.1.1.4.8. Araç (Vasıta) Durumu Eki.....	96
2.2.1.1.4.9. Yön Gösterme Durumu Eki.....	96
2.2.1.1.5. Soru Eki.....	97
2.2.2. Sıfatlar.....	97

2.2.2.1. Niteleme Sıfatları	97
2.2.2.2. Belirtme Sıfatları.....	98
2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları	98
2.2.2.2.2. Soru Sıfatları	99
2.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları	99
2.2.2.2.4. Sayı Sıfatları.....	100
2.2.2.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları	100
2.2.2.2.4.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	101
2.2.2.2.4.3. Üleştirme Sayı Sıfatları	102
2.2.3. Zamirler	102
2.2.3.1. Kişi Zamirleri.....	102
2.2.3.2. İşaret Zamirleri	104
2.2.3.3. Soru Zamirleri.....	105
2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	105
2.2.3.5. Dönüştürme Zamirleri.....	106
2.2.3.6. İlgili (Bağlama) Zamirleri.....	106
2.2.3.7. Birliktelik Zamirleri	106
2.2.4. Zarflar	107
2.2.4.1. Yer ve Yön Zarfları.....	107
2.2.4.2. Zaman Zarfları	108
2.2.4.3. Azlık-Çokluk Zarfları	108
2.2.4.4. Durum Zarfları.....	109
2.2.4.5. Soru Zarfları.....	109
2.2.5. Edatlar	109

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

METİN

3.1 Çeviri Yazı	112
SONUÇ	122
DİZİN	124
KAYNAKÇA	175
EKLER	179
TIPKIBASIM	266

ÖZ GEÇMİŞ.....	267
-----------------------	------------

KISALTMALAR

Ar. Arapça

bk. bakınız.

ÇTS Çağatay Türkçesi Sözlüğü

EDPT An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish

F. Farsça

KBS Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا	a, ā	ص	ş
ا	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ك	ḵ	ك	k, g, (ñ)
گ	ḡ	گ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

GİRİŞ

Çağatay Dilinin Gelişimi

Dil, bir milletin varlığını devam ettirebilmesi açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Türk dili asırlardır yaşamış, Türk kültürünü, medeniyetini gelecek kuşaklara aktarma görevini yerine getirmiştir.

Çağatayca 16-19. yüzyıllarda, Orta Asya'daki bütün Türk halklarının yazı ve edebiyat dili olmuştur. Bu lehçe için *Çağatay tili*, *Çağatay Türkisi*, *Türk tili*, *Türkçe elfazı*, *Türkî*, *Türkçe* gibi çeşitli terimler kullanılmıştır. Yaygın olarak kullanılan Çağatayca ismi ise Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay Han'a nispeten verilmiştir (Akar, 2005: 183).

Çağatay Türkçesinin birçok adlandırması olduğu gibi dönemlere ayrılmasında da araştırmacılar farklı farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu görüşlerden biri Fuat Köprülü'ye aittir. Köprülü Çağatayca'yı şu devirlere ayırır:

I. İlk Çağatay devri: 13 ve 14. yüzyıllarda, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalılarında, Harezm'de ve sonra Altın Ordu'da gelişen edebi dil.

II. Klâsik Çağatay devrinin başlangıcı: 14. yüzyıl sonlarından başlayıp 15. yüzyılın ortalarına kadar "Timurlular devrinde Horasan ve Maverâünnehr'in Herat ve Semerkand gibi medenî ve siyasî merkezlerinde" gelişen edebi dil.

III. Klâsik Çağatay devri: 15. yüzyılın ikinci yarısını içine alan ve Nevâyî ile başlayan devir.

IV. Klâsik devrin devamı: 16. yüzyılda Babur ve Şeybâniler devri.

V. Gerileme ve çökme devri: 17-19. yüzyıllar (Ercilasun, 2014: 401)

1928'de Aleksandr N.Samoyloviç, Orta Asya edebî Türk dilini dört devreye ayırır:

- I. Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (11-12. yüzyıllar)
- II. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13-14. yüzyıllar)
- III. Çağatayca (15-19. yüzyıllar)
- IV. Özbekçe (20. yüzyıl)

Görüldüğü gibi Samoyloviç, Çağatayca için bugün artık yaygınlaşmış bulunan görüşün temelini atmıştır (Ercilasun, 2014:401).

Bu görüşlerden farklı olarak Çağatay Türkçesinin uzmanlarından Janos Eckmann ise Orta Asya Türk dili için şu tasnifi yapar:

- I. Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi (11-13. yüzyıllar)
- II. Harezmi Türkçesi (14. yüzyıl)
- III. Çağatayca (15-20. yüzyıllar)

Eckmann Çağatayca'yı da kendi içinde üçe ayırır:

- I. Klâsik öncesi devir
- II. Klâsik devir
- III. Klâsik sonrası devir (Ercilasun, 2014: 405)

Türkçenin Kuzey-doğu kolunu oluşturan Çağatay Türkçesi ile yazılan bu eser döneminin özelliklerini taşıması açısından oldukça önemli bir kaynaktır. Araştırmacıların tasniflerinden hareketle ele alınan metin 19. yüzyılda yazılmış olup Köprülü'ye göre gerileme ve çökme devrinde, Eckmann'a göre ise klasik sonrası devir içinde yer almaktadır. Günümüzde Çağatay Türkçesi üzerine yapılan çalışmalara bu incelemenin eklenmesi de faydalı olacaktır.

Eser Hakkında

İncelenen eser İsveç'te Lund Üniversitesinde bulunan, Gunnar Jarring Koleksiyonu Prov. 402 numarada kayıtlıdır.

Eser bir geziyazısı metni olup yazıldığı dönemdeki Mekke ve Medine şehirlerinde bulunan mekânları anlatmaktadır. Anlatımda tasvirlerle yer verilmemiş, sade bir dil

kullanılmıştır ve eserde sıkça tekrarlar yer almaktadır. Söz konusu eserin ilk bölümü bir dua ile başlamaktadır ve daha sonra Mekke şehrinde bulunan mekânların anlatımına geçilmektedir. Mekânlar anlatılırken genel olarak ismi geçen yere gidildiğinde iki rekât namaz kılınması gerektiği ve iki rekât namaz kılındıktan sonra günahların affolunacağı yazar, sonunda da bir dua ile bölüm son bulur. İkinci bölümde ise yine aynı şekilde bir dua ile başlanır, Medine şehrindeki mekânlar anlatılır ve buralarda da iki rekât namaz kılındıktan sonra günahların affolunacağı yazar, sonunda yeniden bir dua yer alır.

Eserin sonunda Dāvūd Bek ismi geçmektedir fakat eserin içinde bu isim hakkında herhangi bir bilgi verilmediği için, bu kişinin eseri yazan kişi olup olmadığını bilinmemektedir.

İncelenen eser hicrî 1314 yılında kaleme alınmıştır, tahmini olarak bu tarih miladî 1898-1900'lü yıllara karşılık gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FiİL

1.1. KÖK FiİLLER

Dilde yer alan kelimeleri kökleri ve anlamları bakımından, isim ve fiil kökleri olarak ikiye ayırabiliriz. Korkmaz isim köklerini "Evrende var olan canlı cansız bütün varlık ve nesnelere, zihinde var olan soyut kavramları, bunların nitelik ve özelliklerini çok yönlü olarak karşılayan ve onlara ad olan sözcüklerdir." şeklinde açıklamaktadır. Korkmaz, fiil köklerini ise "Bu varlık, nesne ve kavramların zaman ve mekân içinde gerçekleştirdikleri hareketleri, yani onlardaki oluş, kılış ve durumları karşılayan sözcüklerdir." şeklinde açıklar (Korkmaz, 2014: 104).

Korkmaz'ın bu tanımına göre kök fiiller, tek başına bir eylemi karşılayan, kendinden daha küçük parçalara bölünemeyen ve yapım eki almamış olan fiillerdir, denilebilir.

Türkçede kelime köklerinin tek heceden oluştuğunu düşünen araştırmacılardan birisi Ergin'dir. Ergin, Türkçe kelime köklerinin genellikle tek heceden oluştuğunu belirtmekte ve bugün dâhil bazı kelimelerin köklerini ararken tek heceye kadar inildiğini söylemektedir. Ergin'e göre tek heceye indirilemeyen kelimeler de Türkçenin karanlık devirlerinde tek heceye kadar inmekteydi (Ergin, 2002: 107).

Ercilasun da bu konu ile ilgili olarak eski metinler ile modern şive ve ağızlar incelendiğinde tek heceli birçok kelimenin dahi türemiş olduğunun anlaşıldığını söylemektedir. Ercilasun eldeki malzemeye ve bugünkü bilgilere göre kök fiil olduğunu ileri sürdüğümüz bazı fiillerin de aslında türemiş olabileceğini

söylemektedir. Kök fiil olduğu şüphe uyandırmayacak fiillerin ancak tek ünlüden ve bir ünsüzle bir ünlüden meydana gelmiş olabileceğini belirten Ercilasun eserinde diğer ses kuruluşlarına sahip fiilleri de incelemesine dahil etmiştir (Ercilasun, 1984: 11).

Deny de Türkçede kökün tek heceli olduğunu belirten araştırmacılarıdır. Ona göre ikinci hece açık olduğu takdirde kök iki heceli de olabilir (Deny, 1995: 81).

Demir ve Yılmaz hiçbir yapım eki almamış, anlamlı daha küçük parçalara bölünemeyen kelimelerin kök olduğunu ve bu köklerin de isim veya fiil kökü olabileceğini belirtmektedir (Demir ve Yılmaz, 2005: 169).

Göksel ve Kerslake de Türkçede birden fazla hece içeren sözcüklerin türemiş olduğunu belirtmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005: 43).

Kök fiil ile ilgili tüm bu tanımlara bakıldığında, Türkçenin kelime sisteminin tek heceye dayandığı görüşünün daha çok benimsendiğini görmekteyiz. Yapılan çalışmalar ve elde edilen veriler doğrultusunda düşündüğümüzde, her kelimenin özellikle de fiillerin kökenlerinin tam olarak nereden geldiğini belirtmenin zor, hatta bazı noktalarda imkânsız olduğu söylenebilir. Araştırmacıların birçoğu eldeki verilerin ışığında daha fazla geriye götürülemeyen fiillerin kök fiil olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesindedirler.

Çalışmanın bu bölümünde söz konusu olan eserde yer alan kök fiiller bulunmaktadır. Bu bölümde tespit edilen fiiller alfabetik olarak sıralanmıştır ve bu fiiller barındırdıkları ses sırasına göre ayrılmıştır. Sıralanan bu fiillerin metnin içerisinde hangi anlamda kullanıldığı verilmiş ve bu anlamları temsil edecek örnekler seçilmiştir. Ayrıca tespit edilen fiillerin çeşitli kaynaklardan kökenlerine dair veriler araştırılmış, kabul edilen görüşe ait kaynaklar parantez içinde verilmiştir.

Metinde tespit edilen kök fiiller şunlardır:

1.1.1.Ünlü + Ünsüz Kuruluşunda Olan Kök Fiiller

al- (KBS 61)

1. ele geçirmek.

[2b]

‘Arab delilleri Beytu’llāh-ı Şerīfge (2) **alıp** kirip āyet ḥadīşlerini (3) oğutup Beytu’llāh-ı Şerīfni yétti (4) merātebe devri kılip cüb bürçide (5) Ḥacerü’l Esvedni buse kılip Beytu’llāhğa (6) ħarap ilticāh kılip şükri el-ḥamdülillāh (7) tövbe estaġfirullāh dēp du‘ ā kılgay

[17a]

(1) şol ki memleketdin kelgen ḥācī-(2)lerniñ ‘aşq-ı muḥabbet ve ‘aşq-ı ḥuzūri-(3)larını **alıp** ħalurlar

[17b]

(1) Maḥmūd veliyullāhniñ ḥuzūrı bile (2) ‘aşq-ı muḥabbetlerini alıp ħalmasa (3) ol ḥāciler Ḥarem-i Şerīfge dāḥil bolsalar (4) Beytu’llāhğa özini urup (5) nābūd kılur irdiler ol cihetdin (6) ‘aşq-ı muḥabbetlerini **alurlar**

2. bir şeyi bir yerden ayırmak, kaldırmak.

[13b]

(3) ziyāretlerini kılgay Cebel-i Nūrda (4) resül şallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (5) ħarınlarını yarıp ucuñ bağları (6) **alıp** kevşer suvı bilen pākize (7) kılip yine cāniğa salıp selim kılgan [14a] (1) bir taş bardur Allāh Te‘ālā elem neşrah (2) āyet nāzil bolġandur

ay-¹ (ÇTS 80)

1. okumak.

¹ bk. (Erdem Uçar, 2015)

[8b]

Harem-i Şerîfniñ (6) yetti minâreleri bardur her namâz (7) vaqtide şüfîleri çıķıp ezân [9a] (1) **aytıp** şalavât **aytıp** namâznı edâ (2) kıllurlar

[22a]

Hacer-i Sa' âdetniñ [22a] (1) kaçıda Hâzret-i Şüfî Bilâl razıyallâhu (2) ' anhnıñ ezân şalavât **aytkan** (3) minâreleri bardur

iç- (KBS 423)

1. bir sıvıyı yutmak.

[3b]

her kim (2) zemzem-hâneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca **içip** yıraķ yaķındaki (4) uruğ toķğan kuma qarındaşlarını (5) könlideki dost yâr birâder ağanı-(6)larını könlige keçürüp yâd kılıp (7) Beytu'llâhğa qarap turup ilticâh [4a] (1) kılıp İlâhî şol bendelerini hem şubu (2) öz beytiñge münâsib kılgay (3) sen dâp du' â kılsalar elbette du' â-(4)larını müstecâb bolurlar

ur- (KBS 969)

1. vurmak, çarpmak.

[17b]

(4) Beytu'llâhğa özini **urup** (5) nâbūd kılır irdiler ol cihetdin (6) ' aşķ-ı muhabbetlerini alurlar

1.1.2.Ünsüz + Ünlü Kuruluşunda Olan Kök Fiiller

dê- (KBS 270 tê-/dê-)

1. demek, söylemek.

[2b]

Beytu'llâhğa (6) qarap ilticâh kılıp şükri el-hamdülillâh (7) tövbe estağfirullâh **dâp** du' â kılgay

[4a]

Beytu'llāhğa qarap turup ilticāh [4a] (1) kılıp İlahî şol bendelerini hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılgay (3) sen **dép** du'ā kılsalar elbette du'ā-(4)ları müstecāb bolurlar

[6a]

yine mende günāh kıaldı mu iken [6a] (1) **dép** köñlige keçürse özi kāfir (2) ğatunı talāķ bolğay

[8b]

namāznıñ şevābını fütügeyler ve yine (2) her kim bu 'ālemde nişānım tégmegen yér (3) kıalmadı **dép** kıasem kılsalar (4) şeri' at ğuzūrıda kıasemi henāniyyet (5) bolğay

2.ad vermek.

[22b]

Mihrāb-ı Mecīdī (3) **dérler** ikkinci mihrābnıñ ismini (4) Mihrāb-ı Nebī **dérler** üçünci mihrāb-(5)nıñ ismini Mihrābı Sekīne **dérler**

[27b]

Ħarem-i (2) Şerifniñ beş dervāzeleri (3) bardur evvelķi dervazeleriniñ (4) ismini Bābü's-Selām **dérler**

[28b]

ikkinci dervāzeleriniñ ismini [28b] (1) bābü'r-raĥmet **dérler** Ħaķķ Subĥāne (2) ve Te'ālā raĥmet nūr-ı İlahī tecellī-(3)sini yağdurğan dervāzedür (4) ba'd ez üçünci dervāzeleriniñ (5) ismini Bābü'l-Mecīdī **dérler**

[30a]

beşinci dervāzeleriniñ ismī [eksik] (4) Bābü'l-Vedā **dérler** kélip yangan (5) ĥacīlerimiz elvedālaşıp (6) çıkarlar

[32]

Mescide'l Ğimāmnıñ (3) ma' nısi ol ki resül şallallāhu (4) 'aleyhi vesellemniñ mübārek başlarığa (5) aq bulut sāye bolup turğan (6) cāydur anıñ üçün ğamāme **dérler**

[34b-35a-35b]

Ķuvvete's Selām-(2)da bir ke'enne mescid bardur bu mescid-(3)niñ içinde bēş mihrāb bardur (4) evvelki mihrābniñ ismini (5) Mihrāb-ı Ķabāh **dérler** aştāb-(6)lar kuvvet tapqan mihrābdur (7) ikkinci mihrābniñ ismini Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh **dérler** Cebrā'il 'aleyhi's-selām (2) fenāh bolğan mihrābdur (3) üçünci mihrābniñ ismini (4) Mihrāb-ı Nāqat **dérler** resülullāh-(5)niñ tēveleri çökelenip (6) yatğan mihrābdur tōrtünci (7) mihrābniñ ismini Mihrāb-ı Cennet [35b] (1) **dérler** bēşinci mihrābniñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzile'l Ķur' ān **dérler** Ķaqq (3) Subhāne ve Te' ālādın innā enzelnāhu (4) āyeti nāzıl bolğan mihrābdur

1.1.3.Ünsüz + Ünlü + Ünsüz Kuruluşunda Olan Kök Fiiller

baq- (KBS 105)

1. yetiştirmek, büyütmek.

[41b]

(1) yanında resül şallallāhu 'aleyhi vesellemni (2) iyinge bolup **baqqan** Ķalīme Bānūniñ (3) menqatleri bir qubbe içindedür

bér- (KBS 1013)

1. bir şeyi birisine iletmek.

[31a]

her ne mīrādını tileseler resülullāh (7) **bérgey**

2. göstermek.

[38b]

Cebrā'il 'aleyhi's-selām vahiy keltürüp (4) kıbleni ta' yin kılip **bérgey** yerdür

bol-² (KBS 159)

1. mümkün olmak, bulunmak.

[3a]

ba' d ez taşkarıda (4) çıkıp yetti merätebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa' y kılip başnı pākize tüşürüp (6) **bolup** ihramdın çıkarlar

[5b]

Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılip bir merätebe büse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) **bolğay**

[21b]

altundın (2) kılingan ba' d ez ziyāret kılip **bolup** (3) ikki rek' at namāz-ı şükrāne oğup

[38b]

Allāh (2) Te' ālānıñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā' il ' aleyhi's-selām vañiy keltürüp (4) kıbleni ta' yin kılip bergeñ yerdür (5) on şahābede yay-ı beñiştde (6) **bolğan** cāydurur

[41b]

yanıda resül şallāllāhu ' aleyhi vesellemni (2) iyinge **bolup** bağğan Halīme Bānūnıñ (3) menkatleri bir kubbe içindedür

[43a]

ammā Medīne-yi Münevvereniñ içinde-(6) deki ziyāret cāylarınıñ (7) şevābını cemi' deryālar suvı [43b] (1) siyā(h) **bolsalar** dırağtları kalem (2) **bolsalar** cemi' ' ulemālar kätib-(3)ler fütügüçi **bolsalar** fütüp

çık- (KBS 235)

1. içeriden dışarıya varmak, gitmek.

[8b]

Harem-i Şerīfniñ (6) yetti mināreleri bardur her namāz (7) vağtde şūfileri **çıkıp** ezān

[9a] (1) aytıp şalavāt aytıp namāznı edā (2) kılurlar

² Olmak fiili Türkçede yardımcı fiil görevinde kullanılmaktadır fakat yalnız başına kullanıldığında kök fiil olarak da ele alınabilir.

[9b]

sünnetci H̄anbel maḳām-ı kün (7) **çıkış** tarafige ḳarap namāznı edā ḳılır

[14a]

her kim Cebel-i (3) Nūrğa **çıkıp** ṭavāf ziyāret ḳılıp (4) ikki rekʿ at namāz oḳup elem neşrah-(5)nı oḳup duʿ ā ḳılğay

[14b]

her kim Cebel-i (3) Sūrğa **çıkıp** ṭavāf ziyāret (4) ḳılıp ikki rekʿ at namāz oḳup (5) duʿ ā ḳılğay şol ğārda her ne mīrād-(6)larını tilesele mīrādığa yeterler

[29b]

miḳdārı yöñelip kélip Cennetüʿ-(3)l Muʿ allāğa **çıkıp** ehl-i baḳīlerğa (4) fātiha ihlaş oḳup duʿ ā ḳılğay

[31a]

H̄arem-i Şerīfniñ taşḳarıları (4) Bābüʿs-Selāmdın **çıkıp** on (5) bēş ḳadem kélip Müddeʿ āğa duʿ ā ḳılğay

[32a]

miḳdārı yöñelip (4) yanında H̄azret-i Ğavsüʿl ʿAzam-(5)niñ ih̄tiṭāb-ḥāneleriğa (6) duʿ ā ḳılğay baʿ d ez mezarı bu her (7) dervāzesidin **çıkıp**

[35b]

her kim **çıkıp** bu bēş miḥrābda ikki (6) rekʿ atdın namāz oḳup duʿ ā (7) ḳılğay

[36a]

miḳdārı (4) yöñelip kélip bir taḡniñ içinde (5) tatlıḳ su açıḳ su ḳatılıp (6) **çıkıp** miḳdār yerge kélip başḳa (7) ayrılıp kēterler

[43a]

resül [43a] (1) şallāllāhu ‘aleyhi vesellemğa nürdin (2) tabağda nür ta‘ām **çıkan** (3) cāydur

2. **akmak.**

[17a]

Beltu’llāhını körseler közidin (7) kaçre yaş **çıkmaslar**

kaç- (KBS 449)

1. **hızla koşup bir yere saklanmak.**

[14b]

Yemen tarafıda (7) Cebel-i Sürda resül şallāllāhu [14b] (1) ‘aleyhi vesellem ebū Cehildin **kaçıp** (2) finhān kirgen gārları bardur

çal- (KBS 454)

1. **olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.**

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılğay (3) sen dēp du‘ā kılsalar elbette du‘ā-(4)ları müstecāb bolurlar şol bende (5) āhiri kelmey **kalmaslar** dēpdür-(6)ler

[5b]

yine mende günāh **kıldı** mu iken [6a] (1) dēp köñlige keçürse özi kāfir (2) hatunı talāk bolğay

[8b]

her kim bu ‘ālemde nişānım tēgmegen yer (3) **kılmadı** dēp kasem kılsalar

[17b]

Şeyh [17b] (1) Maḥmūd veliyullāhniñ huzūrı bile (2) ‘aşk-ı muḥabbetlerini alıp **kılmasa**

sal- (EDPT 820)

1. göndermek, bırakmak.

[13b]

yine cānıġa **salıp** selīm kılgan [14a] (1) bir taş bardur Allāh Te‘ālā elem neşrah (2) āyet nāzīl bolġandur

tap- (ÇTS 1078)

1. bulmak.

[34b]

evvelki mihrābniñ ismini (5) Mihrāb-ı Kābāh dەرler aşhāb-(6)lar kuvvet **tapқан** mihrābdur

tæg- (KBS 271 tæg- / deġ-)

1. dokunmak.

[7b]

ħaţme-yi (1) şerīfniñ içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) nişāneleri **tegen** rahmet-i İllāhī (4) nūrı tecellisini yaġdurġan (5) cāydurur

[8b]

namāzniñ şevābını fütügeyler ve yine (2) her kim bu ‘ālemde nişānım **tëgmegen** yèr (3) qalmadı dèp qasem kılsalar

toġ-/toķ- (KBS 291 toġ-/doġ-)

1. dünyaya gelmek.

[3b]

her kim (2) zezem-ħāneġa kirip zezemdin (3) toyġunca içip yıraķ yaķındaki (4) uruġ **toķğan** quma qarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder aġanı-(6)larını köñlige keçürüp yād kılıp (7) Beytu’llāhġa qarap turup ilticāh [4a] (1) kılıp

yar- (EDPT 954)

1. uzunlamasına bölüp ayırmak.

[13b]

Cebel-i Nürda (4) resül şallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (5) qarınlarını **yarıp** eucuñ bağları (6) alıp kevşer suvı bilen pākīze (7) kılıp yine cānığa salıp selim kılgan

yét- (KBS 1129)

1. ulaşmak, kavuşmak.

[14b]

şol gārda her ne mīrād-(6)larını tileseleler mīrādığa **yéterler**

1.2.TÜREMİŞ FİLLER

Ergin köklerden bahsederken dilde nesnelere ve hareketlerin hepsi için ayrı ayrı köklerin mevcut olmadığını birçok nesne ve hareketin gövde adı verilen genişletilmiş köklerle karşılandığını belirtmektedir (Ergin, 2002: 146).

Banguoğlu ise türemiş fiiller konusunu kelime yapımı başlığı altında ele alarak şöyle belirtmektedir: Üretim vasıtaları bir yandan kelime tabanları, bir yandan da belli bir anlatımı olarak onlara eklenen üretim eklerinden ibarettir. Banguoğlu üretim yoluyla kelime yapmanın bir taban ile bir üretim ekini belli şartlar içinde bir kavramı karşılamak üzere bitleştirilmesi olduğunu söylemektedir (Banguoğlu, 2007: 155).

Yapılan çalışmalardan hareketle Türkçe türemiş fiillerin Türkçe yapım eklerinden türemiş olduğunu ve bu türeyen kelimelerin bir kısmının isim bir kısmının da fiil köklerinden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kökü isim olup fiilleşmiş kelimeler, arkasından kökü fiil olup farklı bir anlam almış kelimeler incelenmiştir. İncelenen her türemiş fiil hangi türetme ekiyle türemiş ise ona göre sınıflandırma yapılmıştır. Her bir türetme ekinin altında o türetme ekiyle türetilmiş sırasıyla diğer fiillere de yer verilmiştir. Her bir ekin işlevi belirtildikten sonra incelenen fiillerin öncelikle metin içerisindeki anlamları verilmiştir. Anlamları verilen bu fiillerin daha sonra birçok etimolojik kaynaktan da faydalanılarak morfolojik tahlilleri yapılmıştır.

1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller

İsim kök ve gövdelerini fiil yapmaya yarayan eklerdir. Şöyle denilebilir ki bu ekler kök ile beraber isimden isim yapan eklerden ya da fiilden isim yapan eklerden sonra gelebilir. Ergin bu tür eklerin gövdelerden fiil yapmakta çok az kullanıldığını umumiyetle köklerden fiil yaptığını söylemektedir (Ergin, 2002: 179).

Çalışmanın bu kısmında isimden fiil yapan ekler ve bu eklere söz konusu metinde bulunan örnek cümleler verilmiştir.

1.2.1.1 +A-

Ergin bu ekin Türkçede başlangıçtan beri var olduğunu ve hiç değişmediğini söylemekte, Eski Türkçede daha işlek durumda olduğunu belirtmekte ve misallerin gittikçe azaldığını düşünmektedir (Ergin, 2002: 181).

Ercilasun ise bu ek için "*Eklendiği isimlere hem etken-geçişli hem de oluş bildiren bir işlev kazandırarak onları fiilleştirmektedir.*" der (Ercilasun, 1984: 16).

Çalışmada +A- yapım ekine tek bir örnekte rastlanılmıştır.

tile- "dilemek, istemek." <til+e- (KBS 284)

[8a]

Ḥaḫḫ Subḫāne ve Te'ālā-(3)dın her ḥācetni **tileseler** elbette du'āsı (4) müstecābdur

1.2.1.2. +l-/+el-

Korkmaz bu ek için, +A ekiyle edilgenlik bildiren -l- ekinin kaynaşmasından oluştuğunu belirtmiş ve ünsüzle biten sıfatlardan "olma" bildiren fiiller türeten birleşik bir ek olduğunu söyler (Korkmaz, 2007: 112).

Çalışmada +l-/+el- yapım ekini tek örnekte görmekteyiz.

yönel- "yönelmek." <yön+el- (KBS 1166)

[39a]

erba⁶ mescid-(2)niñ ziyâretlerini kılgay ba⁶d ez (3) miqdârı **yönelip** feyşenbe küni
Cennetü'l (4) Baķiniñ ziyâretlerini kılgay

1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller

Ergin fiilden fiil yapma ekleri fiil köklerine ya da gövdelerine eklenerek yeni bir anlam alanı oluşturan eklerdir. Fiilden fiil yapan ekler fiil köklerine, fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenir. Bu eklerin işlevlik dereceleri çekim eklerine yakın genişliktedir der (Ergin, 2002: 200).

Ercilasun ise fiilden fiil yapma ekleri diğer yapım eklerine göre fonksiyonları daha açık olan eklerdir der (Ercilasun, 1984: 21).

Bu grupta incelenen ekler yalnızca fiil kök ve gövdelerine gelerek bir fiile farklı anlamlar katar ya da çatı bakımından o fiili değiştirir.

Çalışmada yer alan fiilden fiil yapım ekleri şöyledir.

1.2.2.1. -Ar-/ -Ur-

Bu ek geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türetir ve Türkçede çok yaygın olarak kullanılmaz.

çıkır- "çıkarmak." < çık-ar-³ (KBS 235)

[2a]

(1) üç künlük yêrdin ğusl tahâret (2) kılıp ihrâm bağlap Cidde-yi Mübârekge (3)
çıkırlar

³ bk. (Karadoğan, 2015)

[5b]

Ḥaḳḳ Subḥāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) **çıkarğan** Ḥaḳḳ Te'ālāniñ cemāl (4) nūri tecellisini körgeñ Ḥacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay

[12b]

Ḥacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te'ālāniñ emr-i fermāni bilen cennet-(2)din **çıkarıp** Cebel-i Ḳabīsiñ (3) üstide qoydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kılıp (5) ikki rek' at şükrāne namāz oqup (6) du'ā kılgay

keçür- "geçirmek." < keç-ür- (KBS 358)

[3b]

(1) yanıda zezem-ḥāneleri bardur her kim (2) zezem-ḥāneğa kirip zezemdin (3) toyğunca içip yıraḳ yaqındaki (4) uruğ toğğan quma qarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige **keçürüp** yād kılıp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[6a]

Ḥacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay yine mende günāh qaldı mu iken [6a] (1) dep köñlige **keçürse** özi kāfir (2) ḥatunı talāḳ bolğay

tüşür- "yüksek bir yerden aşıya inmek, düşürmek." < tüş-ür- (KBS 314)

[3a]

yetti merātebe Şafā ve Mervege yögürüp (5) ve sa'y kılıp başını pākize **tüşürüp** (6) bolup ihramdın çıkarlar

1.2.2.2. -AIA-

Hareketliliğin devamını anlatan bir ektir.

çökele- "üzerinde bulunduğu yere yıkılmak." < çö-k-ele- (KBS 252)

[35a]

üçüncü mihrābniñ ismini (4) Mihrāb-ı Nāḳat derler resülullāh-(5)niñ tēveleri **çökelenip** (6) yatğan mihrābdur

1.2.2.3. -I/- -Ul-

Bir fiili pasif veya mechul çatı yapılar (Eckmann, 2013: 59)

asıl- "asılmak, asma işini yapmak, sarkıtmak."< as-ıl- (KBS 82)

[6b]

her tübürüklerniñ aralıqıǵa **asılǵan** (2) qabuzǵa oqşar yumalaq şışe fânüs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) fânüsları bardur

[23b]

bu qandillerniñ çevsesige **asılǵan** [24a] (1) moncaqlarınıñ şâne haddedin (2) ziyâdedür

[26b]

her tübürüklerniñ aralıqıǵa **asılǵan** (5) qabuzǵa oqşar yumalaq şışe fânüs-(6)larıdın bir miñ dört yüz fânüs-(7)ları bardur

fütül⁴ - "yazmak, yazılmak."< fütü-l (biti-l- "yazılmak.") (KBS 151 biti-/fütü-)

[4b/5a]

be-tamām hemme (3) a'zalarıǵa ism-i allāh ism-i muḥammeden (4) resūlullāh **fütülgen** celledelāllāh lā (5) ilāhe illallāhu muḥammed resūlullāh (6) **fütülgen** otrasıǵa altun kemerleri (7) bardur be-tamām altundan āyetler [5a](1) **fütülgen**

[5a]

be-tamām (6) a'zalarıǵa āyet ḥadiş **fütülgen** (7) Beytu'llāh-ı Şerifniñ cüb [5b] (1) bürçıda Ḥaqq Subḥāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıqarǵan Ḥaqq Te'ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Ḥacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toǵulǵan dök (7) bolǵay

[23a]

⁴ Editörlüğünü A. Öger ve R. Tek'in yaptığı Risāle-i Dehkānçılık'ın dizin kısmında bulunmaktadır bk. (Öger A ve Tek R, 2017)

her kim bu mihrābda ikki (4) rek'at namāz okusalar Hakk Subhāne (5) ve Te'ālā nāme-i a'mālīga yētmış ikki miñ (6) rek'at namāznıñ şevābını **fütügeyler** (7) be-tamām āyet hadīş **fütülgendür**

[25a]

altun bile āyet hadīşler (6) **fütülgen** üstün künbezleri-(7)ğa naqqāş kılınğan çevresige aq [25b] (1) hatt **fütülgen** be-tamām āyet-i kelāmu'llāh-(2)dur

[26a]

çevresige boğamlarığa altun-(4)dın āyet hadīş **fütülgen**-(5)dür

[28a]

bu (4) sūrgalarığa altundın naqş (5) kılınğan çevresige altun suvı (6) bile āyet hadīş **fütülgen**

katıl- "katılmak, dahil olmak." < kat-ıl- (KBS 475)

[36a]

miqdārı (4) yönelip kēlip bir tağnıñ içinde (5) tatlıq su açiq su **katılup** (6) çıkıp miqdār yerge kēlip başqa (7) ayrılıp kēterler

toğul- "doğmak." < toğ-ul- (KBS 291 toğ-/tuğ/doğ-)

[5b]

Hakk Subhāne ve Te'ālānıñ (2) emr-i fermānı bilen cennetdin (3) çıkarğan Hakk Te'ālānıñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi **toğulğan** dek (7) bolğay

1.2.2.4. -DUR-

Etken ve ettirgen fiiller türetir, yaygın bir kullanımı vardır.

bildir- "bildirmek, öğretmiş olmak." < bil-dir- (KBS 144)

[20a]

hâcîlerimiz Bâbü's-Selâm (5) dervâzesidin kirip Harem-i Şerîf (6) içige dâhîl bolurlar ba'd ez delîl-(7)ler âyetlerini **bildirüp** Hâzret-i [20b] (1) resûl şallâllâhu 'aleyhi vesellemniñ mübârek (2) rûzelerini tavâf ziyâret kıldurğan

keltür- "getirmek." < kel-tür- (KBS 367)

[27b]

Harem-i (2) Şerîfniñ beş dervâzeleri (3) bardur evvelki dervâzeleriniñ (4) ismini Bâbü's-Selâm dërler resûl (5) şallâllâhu 'aleyhi vesellem her namâzğa kelgen-(6)leride selâm bê-câ **keltürüp** kirer

[19a]

kılâ'imagaylar her kim şekk (2) **keltürse** günâhgâr bolgay

kıldur- "kıldırmaq, kılmak işini yaptırmak." < kı-l-dur- (KBS 508)

[2a]

Cidde-yi Mübârekge (3) çıkarlar ba'd ez Cidde-yi Mübârekde Hâzret-i (4) Hâvvâ raziyallâhu 'anhanı menkâtleri-(5)ni delîlleri âyet bile tavâf ziyâret (6) **kıldurğay**

yağdur- " gökten herhangi bir şeyin düşmesi, yağdırmak" < yağ-dur- (KBS 1025)

[7b]

haşme-yi [7b] (1) şerîfniñ içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) nişâneleri tügen rahmet-i İlahî (4) nûrı tecellisini **yağdurğan** (5) câydurur

[28b]

ikinci dervâzeleriniñ ismini [28b] (1) bâbü'r-rahmet dërler Hâkx Subhâne (2) ve Te'âlâ rahmet nûr-ı İlahî tecellî-(3)sini **yağdurğan** dervâzedür

1.2.2.5. -y- (<-d-)

Pekiştirme ekidir.

toy- "doymak." < to-y- (KBS 300 to-d-/to-y-)

[3b]

Beytu'llāhda Maḳām-ı İbrāhīmiñ [3b] (1) yanında zemzem-hāneleri bardur her kim (2) zemzem-hāneğa kirip zemzemin (3) **toyğunca** içip yıraḳ yaqındaki (4) uruḡ toḳğan ḳuma ḳarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp yād ḳılıp (7) Beytu'llāhğa ḳarap turup

1.2.2.6. -n-/(U)n-

Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerinden sonra *-n-*, ünsüzle bitenlerden sonra araya birer bağlantı ünlüsü olarak gelen *-n-* eki, Türkçenin en eski dönemlerinden beri kapsamlı olarak kullanılır, işlek bir çatı ekidir (Korkmaz, 2014: 185).

ya- (KBS 1053) (ya-n-/ yan-)

1. dönmek, yön değiştirmek.

[30a]

bēşinci dervāzeleriniñ ismī [eksik] (4) Bābü'l-Vedā dērler kēlip **yanğan** (5) hācīlerimiz elvedālaşıp (6) çıḳarlar

kılın- "kılınmak"< ḳı-l-in- (KBS 508)

[5a]

Beytu'llāh-ı Şerīf-(2)niñ bir dāne dervāzeleri bardur (3) be-tamām a'zālarığa altun bilen (4) seyr **ḳılınğan** dervāzeleriğa ḳara yafuḳ (5) yalfuş bile fūşide ḳılın

1.2.2.7. -k-

-k- eki tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş "olma" fiilleri türetir. Bazı türetmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi görülür (Korkmaz, 2014: 183).

ya- (KBS 1033 ya-ḳ-/ yak-)

1. yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

[6b]

yumalağ şîşe fânūs-(3)dın bir miñ bês yüz kırk altı (4) fânūsları bardur cümlesige (5) zeytün yağ **yağarlar**

[22b]

üçünci mihrāb-(5)niñ ismini Mihrābı Sekīne dërler (6) bu mihrāblarnıñ ikki tarafında ke'enne (7) ikkidin altı şem' i **yağarlar**

[23b]

Harem-i Şerīf içinde ke'enne qandīl-(2)din üç qandīl bardur ikkisi (3) kıızıl la' lge oğşar yine birisi (4) aq qandīldür bu üç qandīller-(5)niñ her biri ki seksendin elligdin (6) kırk yëttidin müm şem' **yağarlar**

[24a-24b-25a]

mundın kiçik (3) qandīldin tørt qandīl bardur (4) her birige yigirmi yëttidin şem' **yağarlar** (5) ba' d ez mundın kiçik qandīldin (6) on yëtti qandīl bardur her birige (7) on birdin toquzdın şem' [24b] (1) **yağarlar** ba' d ez yerge yıldızlık qılıp (2) turğuzğan üç şîşe qandīl bar-(3)dur bërige yafraqları be-tamām şîşe-(4)dür her birige yigirmi birdin şem' **yağar**-(5)lar ba' d ez folāt fencerege yaqında (6) yerge yıldızlık qılıp turğuzğan (7) hūrma şüretlik ikki tof qandīl [25a] (1) bardur bërige yafraqları be-tamām altun-(2)dur her birige yëttidin şem' (3) **yağarlar**

[27a]

yumalağ şîşe fânūs-(6)larıdın bir miñ tört yüz fânūs-(7)ları bardur be-tamām cümlesige zeytün [27a] (1) yağ **yağarlar**

1.2.2.8. -t-

Ünlü ile ya da akıcı ya da patlayıcı ünsüzlerden biriyle biten geçişli veya geçişsiz fiil kök ve gözdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir (Korkmaz, 2014: 188).

ya- (KBS 1086) (ya-t-/yat-)

1. bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak

[35a]

üçüncü mihrābın ismini (4) Mihrāb-ı Nāḳat d̄erler resūlullāh-(5)nin t̄eveleri çökelenip (6) **yatgan** mihrābdur

1.2.2.9. -mA-

Bütün fiiller de olumsuz anlam oluşturur⁵. Yapılan çalışmada olumsuzluk ekinin tek örneği vardır.

kalma- "kalmamak"< **kal-ma-**

[8b]

ve yine (2) her kim bu ʿālemde nişānım t̄egmegen yer (3) **kalmadı** d̄ep ḳasem ḳılsalar

[17b]

Şeyḫ [17b] (1) Maḥmūd velīyullāhın ḫuzūrı bile (2) ʿaşḳ-ı muḫabbetlerini alıp **kalmasa** (3) ol ḫāciler ḫarem-i Şerīfge dāḫil bolsalar (4) Beytu'llāḫga özini urup (5) nābūd ḳılur irdiler

1.3. BİRLEŞİK FİLLER

Eckmann birleşik fiiller için şu ifadeyi kullanıyor: "*Çağataycada, Farsçada olduğu gibi, hareketlerin büyük bir kısmı, iki unsurun yan yana getirilmesi ile ifade edilir. Bu iki unsurdan biri, umumiyetle Arapça ve Farsça, nadiren Türkçe bir isim -veya isim olarak kullanılan bir başka kelime- diğeri ise, daima Türkçe bir yardımcı fiildir. Bu yardımcı fiil, çok defa ḳıl-, yap-, ét-, éyle- gibidir.*" (Eckmann, 2013: 62)

Korkmaz, birleşik fiillerin bir isim ile bir yardımcı fiilin, iki farklı fiil şeklinin yahut isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama gelen karşılık olan fiil türleri olduğunu söylemektedir (Korkmaz, 2014: 199).

⁵ Daha geniş bilgi için bk. (Hirik, 2010)

Ergin'e göre birleşik fiiller bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. Ergin isim veya fiil unsurunun önce, yardımcı fiilin sonra getirildiğini söylemektedir. Bununla birlikte Ergin yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre “isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” ve “fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” olarak birleşik fiilleri ikiye ayırmaktadır (Ergin, 2002: 386).

Her araştırmacı tarafından farklı şekillerde ele alınan bu konuya, çalışmada örnek gösterilebilecek birleşik fiiller şöyledir:

1.3.1. İsim Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiillerde, yardımcı fiilin görevi, bir ismi fiil durumuna getirmektir. Dolayısıyla asıl anlam isim üzerindedir. Yardımcı fiil yalnızca isme etmek, yapmak, kılmak, olmak anlamları katarak fiilleştiren ve çekim eklerini alan bir işlev yüklenmiştir (Korkmaz, 2014: 693-746).

Söz konusu metinde geçen birleşik fiillerdeki isimler genel olarak daha çok yabancı kökenlidir.

1.3.1.1. İsim+Bol-

dāḥīl bol- "dahil olmak, girmek, içinde bulunmak."

[2a]

tëve bile ikki künde (7) Mekke-yi Mükerremege **dāḥīl bolurlar**

[17a]

Ḥarem-i (4) Şerīfge **dāḥīl bolsalar** ‘aşk-ı (5) muḥabbetleriniñ yoḡ cihetdin (6) Beltu’llāhnı körseler

[17b]

ol ḥāciler Ḥarem-i Şerīfge **dāḥīl bolsalar** (4) Beytu’llāhğa özini urup (5) nābūd kıılır irdiler

[20a]

ḥac̄ilerimiz Bābü's-Selām (5) dervāzesidin kirip Ḥarem-i Şerīf (6) içige **dāḥīl bolurlar müstecāb bol-** "kabul olunmak."

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılgay (3) sen dēp du'ā kılsalar elbette du'ā-(4)ları **müstecāb bolurlar**

[29a]

Ḥarem-i Şerīf-(2)din özini ihtiyāt kılıp Müdde'ā(3)ğa kēlip müteveccih kıılır ikenler du'ā-(4)ları **müstecāb bolur** ikenler

ṭalāk bol- "talak olmak, dinen boşanmak."

[6a]

dēp köñlige keçürse özi kāfir (2) ḥatunı **ṭalāk bolğay**

henāniyyet bol- "kolay olmak."

[8b]

her kim bu 'ālemde nişānım tēgmegen yer (3) qalmadı dēp qasem kılsalar (4) şeri' at ḥuzūrıda qasemi **henāniyyet (5) bolğay**

fāri' bol- "boş olmak, rahat olmak."

[9a]

Ḥarem-i Şerīfde bir yüz on (3) yētti yerde sebīli'llāh zemzem-i şerīf (4) bardur her namāz vaqtide namāzdın (5) **fāri' bolup** tüş kılgaylar

nāzīl bol- "meydana gelmek, indirilmiş olmak."

[14a]

bir taş bardur Allāh Te'ālā elem neşrah (2) āyet **nāzīl bolğandur**

[35b]

bēşinci mihrābnıñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzile’l Qur‘ān dērler Haqq (3) Subhāne ve Te‘ālādın innā enzelnāhu (4) āyeti **nāzıl bolğan** mihrābdur

devā bol- "deva olmak, şifa olmak."

[15a]

her kim bu havuzda (3) ihlāş kılip gısl tahāret kılip (4) ikki rek‘at namāz oqıup idd‘ā kılsa-(5)lar yētmış ikki hıllat cerāhatlerige (6) **devā bolğay**

berāber bol- "birlikte, aynı olmak."

[18b]

ramazān-ı şerīfde (2) kılgan ikki ‘umre bir hac ‘Arafāt bilen (3) **berāber bolğay**

günāhgār bol- "günahkar olmak."

[19a]

her kim şekk (2) keltürse **günāhgār bolğay**

sāye bol- "gölge olmak."

[32b]

Mescide’l Ğamāmnıñ (3) ma‘nisi ol ki resül şallallāhu (4) ‘aleyhi vesellemniñ mübārek başlarığa (5) aq bulut **sāye bolup** turğan (6) cāydur anıñ üçün ğamāme dērler

fenāh bol- "geçip gitmek."

[35a]

Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh dērler Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām (2) **fenāh bolğan** mihrābdur

şehīd bol- "şehit olmak."

[37a]

resül şallallāhu ‘aleyhi vesellem-(2)niñ tişleri **şehīd bolğan** (3) menqatleri bir kubbeye içindedür

finhān bol- "gizli olmak, gizlenmek."

[37b]

cenkge Ūhud (7) tağıda resūl şallallāhu ‘aleyhi vesellem [37b] (1) **finhān bolğan**
ğārlarığa kirip (2) tavāf ziyāret kıılıp

1.3.1.2. İsim+Kıl-

taḥāret kııl- "temizlemek."

[2a]

üç künlük yêrdin ğusl **taḥāret** (2) **kılıp** ihrām bağlap Cidde-yi Mübārekge (3) çıkarlar
devri kııl- "dönmek, çevirmek."

[2b]

Beytu’llāh-ı Şerīfge (2) alıp kirip āyet ḥadīşlerini (3) oğutup Beytu’llāh-ı Şerīfni yètti
(4) merātebe **devri kıılıp**

būse kııl- "öpmek."

[2b]

Ḥacerü’l Esvedni **būse kıılıp** Beytu’llāhğa (6) qarap

[5b]

bir merātebe **būse** (6) **kılsalar** anadın yeñi toğulğan dèk (7) bolğay

ilticāh kııl- "sığınmak."

[2b]

Beytu’llāhğa (6) qarap **ilticāh kıılıp** şükri el-ḥamdülillāh (7) tövbe estağfirullāh dèp

[4a]

Beytu’llāhğa qarap turup **ilticāh** [4a] (1) **kılıp**

du‘ ā kııl- "dua etmek."

[2b]

şükri el-ḥamdülillāh (7) tövbe estağfirullāh dèp **du‘ ā kıılıp**

[3a]

Maḳām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek^ç at (2) nafiile namāz oḳup Beytu'llāhniñ (3) ḥaḳḳıda **du' ā kılgay**

[8a]

şol kök taş-(5)niñ üstide ikki rek^ç at namāz-ı nafiile (6) oḳup **du' ā kılsalar**

[12b]

her kim çıķıp ṭavāf ziyāret kılıp (5) ikki rek^ç at şükrāne namāz oḳup (6) **du' ā kılgay**

sa' y kıl- "say ibadetini yapmak."

[3a]

taşķarıda (4) çıķıp yetti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve **sa' y kılıp** başni pākize tüşürüp

yād kıl- "hatırlamak."

[3b]

zemzem-ḥāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yıraķ yaķındaki (4) uruğ toḳğan ḳuma ḳarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp **yād kılıp** (7) Beytu'llāhğa ḳarap

münāsib kıl- "uygun hale getirmek."

[4a]

İlāhī şol bendelerini hem şubu (2) öz beytiñge **münāsib kılgay** (3) sen dep

füşide kıl- "gizlemek, örtmek."

[4b]

ḳara yalfuş yafuḳ bile **füşide kılgan**

seyr kıl- "seyretmek, izlemek."

[5a]

Beytu'llāh-ı Şerīf-(2)niñ bir dāne dervāzeleri bardur (3) be-tamām a' zālarığa altun bilen (4) **seyr kılingan** dervāzeleriğa

ziyāret kı1- "görmeye gitmek, ziyaret etmek."

[5b]

Ḥaḫḫ Subḫāne ve Te‘ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Ḥaḫḫ Te‘ālāniñ cemāl (4) nūri tecellisini körgen Ḥacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kı1ıp

[12b]

Ḥacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te‘ālāniñ emr-i fermāni bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Ḳabīsiñ (3) üstide koydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kı1ıp

[20b]

resül şallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (2) rüzelerini tavāf ziyāret kı1ıdurgay

ḳasem kı1- "yemin etmek, söz vermek."

[8b]

her kim bu ‘ālemde nişānım tēgmegen yer (3) ḳalmadı dep ḳasem kı1ılsalar

edā kı1- "yapmak, yerine getirmek."

[9a]

şalavāt aytıp namāznı edā (2) kı1ırlar

[9b/10a]

çehār tarafıda çehār (2) mezhebniñ maḳāmı bardur (3) evvel Şāfi‘ maḳām kün kiriş tarafıge (4) ḳarap namāznı edā kı1ıyor sünnetci Ḥanīfe (5) maḳām-ı Cenüb tarafıge ḳarap namāznı (6) edā kı1ıyor sünnetci Ḥanbel maḳām-ı kün (7) çıkış tarafıge ḳarap namāznı edā kı1ur [10a] (1) sünnetci Mālik maḳām-ı şimāl tarafıge ḳarap (2) namāznı edā kı1ıyorlar ḫuzūzan beyt-i (3) şerifniñ çehār tarafıge çehār mezheb (4) ḳarap namāznı edā kı1ıyorlar ḫuzūzan (5) birbiriniñ arḳasıdın namāznı (6) edā kı1ıyorlar

tüş kı1- "düş görmek."

[9a]

her namāz vaḳtinde namāzdın (5) fārī‘ bolup түş kı1ıgaylar

hizmet kı1- "hizmet etmek, hizmette bulunmak."

[11a]

Harem-i Şerîfniñ [11a] (1) içinde kèçe ve kündüz **hizmet kı1ıp** (2) müvekkil turğan

āgāhlık kı1- "bilgilendirmek, bilgili eylemek."

[11a]

Hacerü'l Esvedge (5) **āgāhlık kı1ıyorlar**

mu'cize kı1- "olağanüstü bir şey yapmak."

[12a]

resül şallāllāhu (5) 'aleyhi vesellem ebū Cehilğa **mu'cize kı1mak** (6) üçün āynı (i)şāret bile

pāre kı1- "parçalamak, ayırmak."

[12a]

üçün āynı (i)şāret bile tepe **pāre** (7) **kı1dılar**

pākīze kı1- "temizlemek."

[13b]

kevşer suvı bilen **pākīze** (7) **kı1ıp**

iḥlāş kı1- "yürekten bağlanmak."

[15a]

her kim bu ḥavuzda (3) **iḥlāş kı1ıp**

nābūd kı1- "yok olmak."

[17b]

ol ḥāciler Harem-i Şerîfge dāḥil bolsalar (4) Beytu'llāhğa özini urup (5) **nābūd kı1ur** irdiler

'umre kı1- "umre yapmak."

[18b]

her yılı ramazānda otuz kün [18b] (1) guça **'umre kı1urlar**

yıldızlık kı1- "parlaklaştırmak."

[24b]

şem^ç [24b] (1) yaqarlar ba^ç d ez yerge **yıldızlık kı1** (2) turguzğan üç şışe qandil bar-
(3)dur

naqqāş kı1- "süslemek."

[25a]

altun bile āyet hadiṣler (6) fütülgen üstün künbezleri-(7)ğa **naqqāş kı1**ınğan çevresige

[28a]

bāb-(3)ü's-selāmiñ üstün tüben bu (4) sūrgalarığa altundın **naqqāş** (5) **kı1**ınğan çevresige altun suvı (6) bile āyet hadiṣ fütülgen

va^ç de kı1- "mühlet vermek."

[28a]

Haqq Subhāne ve Te^ç ālā **va^ç de** [28a] (1) **kı1**ıpdurlar ki

iḥtiyāt kı1- "tedbirli davranmak."

[29a]

törtinci dervāze(ler) [29a] (1) ^ç aziz evliyā enbiyālar Harem-i Şerif-(2)din özini **iḥtiyāt kı1**ıp Müdde^ç ā(3)ğa kēlip

müteveccih kı1- "yönelmek."

[29a]

Müdde^ç ā(3)ğa kēlip **müteveccih kı1**ur ikenler du^ç ā-(4)ları müstecāb bolur ikenler

revā kı1- "uygun görmek, yerinde bulmak."

[29b]

Haqq Subhāne [29b] (1) ve Te^ç ālā hācetini **revā kı1**ıgay

ta‘yin kı1- "atamak."

[38b]

Allāh (2) Te‘ālānıñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām vaḥiy keltürüp (4) kıbleni **ta‘yin kı1ıp** bergeñ yerdür

muḥtaẓar kı1- "kısaltmak, özetlemek."

[43b]

maḥşūşan söz (5) bisyār erdi **muḥtaẓar** (6) **kı1duḳ** vallāhu a‘lem

1.3.2. İsim Unsuru İle Bir Asıl Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Öztürk anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiillerin bir isimle bir fiil unsurundan veya bir fiille bir başka fiil unsurundan oluştuğunu belirterek yapı içerisinde özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı görevleri aldığını söylemektedir (Öztürk, 2008: 46).

Karahan ise bu kuruluştaki birleşik fiillerin önemli özelliklerinden birinin yardımcı fiillerin yerine asıl fiillerin kullanılıyor olduğunu söylemektedir. Karahan bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi ya sözlük anlamlarını kaybettiğini ve deyimleştiğini söylemektedir (Karahan, 2006: 75).

Çalışmada bu konu ile ilgili yeterli sayıda örnek yer almaktadır. Söz konusu metinde geçen isim unsuru ile bir asıl fiilden oluşan birleşik fiil örnekleri şunlardır:

iḥrām bağla- "ihram kıyafetini giymek."

[2a]

ğusl ṭahāret (2) kı1ıp **iḥrām bağlap** Cidde-yi Mübārekge (3) çıkarlar

namāz oḳu- "namaz ibadetini yerine getirmek."

[3a]

Maḳām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek‘at (2) nafiile **namāz oḳup** Beytu’llāhniñ (3) ḥaḳḳıda du‘ā kı1ğay

[8a]

her kim şol [8a] (1) kök taşnıñ üstide ikki rek'at (2) **namāz oqıup** Haqq Subhāne ve Te'ālā-(3)dın her hācetni tileseler elbette du'āsı (4) müstecābdur

[23a]

bu mihrāb [23a] (1) nebī Hazret-i resūl şallāllāhu 'aleyhi vesellem (2) aşhāblar bilen **namāz oquğan** (3) mihrābdur

ihramdın çıq- " hac görevini yerine getirdikten sonra, giymiş olduğu ihramı çıkarmak."

[3a]

Şafā ve Mervege yögürüp (5) ve sa'y kılıp başnı pākize tüşürüp (6) bolup **ihramdın çıkarlar**

könlige keçür- "bir şeyi düşünmek, olmasını istemek."

[3b]

her kim (2) zemzem-hāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yırağ yaqındaki (4) uruğ toqğan kuma qarındaşlarını (5) könlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını **könlige keçürüp** yād kılıp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[6a]

dép **könlige keçürse** özi kāfir (2) hatunı talāq bolğay

ezān ayt- "ezan okumak."

[9a]

Harem-i Şerifniñ (6) yetti mināreleri bardur her namāz (7) vaqtide şūfileri çıqıp **ezān**
[9a] (1) **aytıp** şalavāt aytıp namāznı edā (2) kılurlar

şalavāt ayt- "salavat okumak."

[9a]

Harem-i Şerifniñ (6) yetti mināreleri bardur her namāz (7) vaqtide şūfileri çıqıp ezān
[9a] (1) aytıp **şalavāt aytıp** namāznı edā (2) kılurlar

müvekkil tur- "vekil olmak."

[11a]

Ḥarem-i Şerīfniñ [11a] (1) içinde kēçe ve kündüz hizmet kılıp (2) **müvekkil turğan** ellig ikki aqte (3) kılınğan sıyāy aǵvātleri bar-(4)dur

qarap tur- "bakmak."

[12a]

Ḥarem-i Şerīfniñ taşqarısında (2) Beytu'llāhğa **qarap turğan** cümle (3) cebel taǵlarınıñ serdārı cebel-i (4) qabīs bardur

[28b]

üçüncü dervāzeleriniñ (5) ismini Bābü'l-Mecīdī dērler cenkke (6) Ūḥud taǵıǵa **qarap turğan** (7) dervāzedür

cānıǵa sal- "can vermek."

[13b]

Cebel-i Nūrda (4) resül şallāllāhu 'aleyhi vesellemniñ mübārek (5) qarınlarını yarıp ucuñ baǵları (6) alıp kevşer suvı bilen pākīze (7) kılıp yine **cānıǵa salıp**

mīrādıǵa yēt- "dileǵe ulaşmak, murada erişmek."

[14b]

şol ġārda her ne mīrād-(6)larınıñ tileseler **mīrādıǵa yéterler**

özini ur- "kendinden geçmek."

[17b]

ol ḥāciler Ḥarem-i Şerīfge dāḥil bolsalar (4) Beytu'llāhğa **özini urup** (5) nābūd kılır irdiler

namāzǵa tur- "namaz ibadetine başlamak."

[38b]

kıble-yi ta' yinde resülullāh (7) şallāllāhu 'aleyhi vesellem aşḥāblar [38b] (1) bilen **namāzǵa turğanlarında** Allāh (2) Te'ālāniñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā' il 'aleyhi's-selām vaḥiy keltürüp (4) kıbleni ta' yin kılıp bergeñ yerdür

1.3.3. Bir Yanı Zarf-fiil Bir Yanı Asıl Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri

Tasvir fiillerini birçok araştırmacı farklı şekillerde adlandırmıştır.

Timurtaş, tasvir fiillerinin –a, -e yahut –u, -ü gerundium şekillerine hususî fiiller eklemek suretiyle yapıldığını ve devamlılık, çabukluk, yaklaşma ve iktidar fiilleri olmak üzere dört çeşit olduğunu belirtmektedir (Timurtaş, 2005: 160).

Gabain, bu kuruluştaki birleşik fiiller için u yahut p almış bir mantıkî esas fiilden sonra kullanıldığında kendi anlamlarını kaybedebileceklerini söylemektedir. Gabain bir de böyle birleşik fiilleri yüklem olarak iş gördükleri gibi vasıflık vs. olarak da iş görebildiklerini belirtmektedir (Gabain, 2007: 90).

Karaağaç isimlerle yapılan birleşik fiillerde olduğu gibi bu fiillerle yapılan birleşik fiil öbeklerinde de yardımcı fiilin geriye doğru işlev gördüğünü yani yardımcı fiilin yönünün geriye doğru olduğunu söylemektedir. Karaağaç bunu Türkçenin yapımlık yönü olarak tarif eder ve yardımcı fiilin bir fiilden fiil yapma eki gibi çalıştığını söyler (Karaağaç, 2009: 158).

Çalışmanın bu kısmında söz konusu metinde geçen tasvir fiilleri ele alınmıştır. Çalışılan metinde süreklilik ve tezlik fiillerine örnek bulunurken, yeterlilik ve yaklaşma fiillerine örnek bulunamamıştır.

1.3.3.1. Süreklilik Fiili

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de *tur-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır. Asıl fiiller -A, -U, -y veya -p zarf-fiil ekleri alırlar (Argunşah, 2014: 183).

[3b]

könlige keçürüp yād kılıp (7) Beytu'llāhğa **karap turup**

[24b]

yerge yıldızlık **kılıp** (2) **turguzgan** üç şîşe kandil bar-(3)dur

[27a]

Ḥacer-i (5) Sa‘ādetniñ içidin cennet-(6)niñ bŷy **kelip tururlar**

[32b]

Mescīde’l Ğamāmnıñ (3) ma‘nisi ol ki resŷl şallallāhu (4) ‘aleyhi vesellemniñ mübārek başlarıĝa (5) aķ bulut sāye **bolup turĝan** (6) cāydur

1.3.3.2. Yeterlilik Fiili

Çaĝatay Türkçesinde yeterlilik yapısı *al-* fiiliyle yapılmaktadır. Nadiren Oĝuz Türkçesinin etkisiyle *bil-* ve *u-* fiilleri de kullanılır. Yardımcı fiil *-A*, *-y* zarf-fiil eki almış asıl fiillerden sonra gelir: *ëyley almas* "eyleyemez", *ķıla alsam* "yapabilsem", *añlayu bilmese* "anlayamasa", *bolumas* (< *bola umas*) "olamaz" (Argunşah, 2014:183).

Söz konusu metinde bu örnek bulunmamaktadır.

1.3.3.3. Tezlik Fiili

Çaĝatay Türkçesinde tezlik fiili Türkçede olduĝu gibi *bër-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır ve asıl fiiller *-A*, *-U* veya *-p* zarf fiil ekleri alırlar.

[38b]

ķible-yi ta‘yinde resŷlullāh (7) şallāllāhu ‘aleyhi vesellem aşĝāblar [38b] (1) bilen namāzĝa turĝanlarıda Allāh (2) Te‘ālāniñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām vaĝiy kēltürüp (4) ķibleni ta‘yin **ķılıp bërĝen** yèrdür

1.3.3.4. Yaklaşma Fiili

Çaĝatay Türkçesinde *yaz-* yardımcı fiili ile yaklaşma fiili yapılmaktadır.

Metinde yaklaşma fiili örneĝi tespit edilememiştir.

1.4. FİİL ÇEKİMİNDE KİŞİ

Çekimli fiildeki şahıs ekleri, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın hangi şahıslar tarafından yapıldığını bildiren bir gramer kategorisidir. Dolayısıyla bu ekler, fiildeki oluş ve kılışı, bir şekil ve zaman kalıbı içinde şahıslara bağlayan eklerdir. Şekil ve zaman eklerinden sonra gelen şahıs ekleri, kendilerinden sonra yalnız soru ekleri alabilirler. Çekimli bir fiilde konuşan, dinleyen ve kendisinden söz edilen olmak üzere başlıca üç şahıs vardır. Bu şahısların teklik ya da çokluk biçimlerinde bulunmasına göre, bunlara sayı kategorisi de eklenmiş olur (Korkmaz, 2014:518).

1.4.1. Kişi Zamiri Kökenli Kişi Ekleri

Bunlar şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş bulunan şahıs ekleridir (Korkmaz, 2014:518).

Çağatay Türkçesinde kullanımı şu şekildedir:

Tablo 1: Kişi zamiri kökenli kişi ekleri

Teklik	Çokluk
1.-m/mèn	1.-mİz/-k/biz
2.-ñ/sèn	2.-ñİz/siz
3.Ø	3.-lAr

Çağatay Türkçesinde bulunan kişi zamiri kökenli kişi eklerinden çalışmada bulunan örnekler aşağıda verilmiştir:

[2a]

üç künlük yèrdin ğusl şahâret (2) kılıp işrâm bağlap Cidde-yi Mübârekge (3) **çıkarlar**

[2a]

Mekke-yi Mükerremege dâhîl **bolurlar**

[4a]

İlāhī şol bendelerini hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılgay (3) sen dēp du‘ā **kılsalar** elbette du‘ā-(4)ları müstecāb **bolurlar** şol bende (5) āhiri kelmey **kalmaslar** **dēpdür-(6)ler**

[6b]

her túbürüklerniñ arālıqıǵa asılǵan (2) kabuzǵa oǵsar yumalaq şīşe fānūs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) fānūsı bardur cümlesige (5) zeytün yağ **yaqarlar**

[17b]

ol hāciler Harem-i Şerīfge dāhīl **bolsalar** (4) Beytu’İlāhǵa özini urup (5) nābūd **kıılır** **erdiler** ol cihetdin (6) ‘aşq-ı muḥabbetlerni **alurlar**

[22b]

Harem-i Şerīf içinde [22b] (1) üç miḥrabları bardur evvelki (2) miḥrābnıñ ismini Miḥrāb-ı Mecīdī (3) **dérler** ikkinci miḥrābnıñ ismini (4) Miḥrāb-ı Nebī **dérler** üçünci miḥrāb-(5)niñ ismini Miḥrābı Sekīne **dérler**

[31a]

Harem-i Şerīfniñ taşqarıları (4) Bābü’s-Selāmdın çıqıp on (5) beş qadem kēlip Müdde‘ āǵa du‘ā kılgay (6) her ne mīrādını **tileseler** resūlullāh (7) bergey

[36a/36b]

miqdārı (4) yönelip kēlip bir taǵniñ içinde (5) tatlıq su açığı su qatılıp (6) çıqıp miqdār yerge kēlip başqa (7) ayrılıp **kéterler** bu Medīne-yi Münevvere [36b] (1) deki kudret-i İlahini **körseler** ‘aqlı (2) ḥayrān **qalurlar**

1.4.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler de aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak da kullanılmıştır (Korkmaz, 2014:518).

Tablo 2: İyelik kökenli kişi ekleri

Teklük	Çokluk
1.-Im	1.-k
2.-İñ	2.-ñİz
3.Ø	3.-lAr/ Ø

Çalışılan metinde iyelik kökenli kişi eklerine rastlanılmamıştır.

1.4.1.3. Emir Kipi Kişi Ekleri

Emir kipinde, kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök e gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşılar. Bu nedenle kip eklerinden sonra ayrıca şahıs ekleri gelmez. Bu kipte her şahıs için ayrı bir emir eki vardır (Korkmaz, 2014:519). Çağatay Türkçesinde kullanımı şu şekildedir:

Tablo 3: Emir kipi kişi ekleri

Teklük	Çokluk
1.-y/-Ay/-Ay-mèn/-yIn/-AyIn/-AyIm/- Ayıñ/-GAYIn	1.-Allm/-All/-AlUK/-Allñ/-AlUñ
2. -Ø/-GII/-KII/-GIn	2.-(I/U)ñ/-(I/U)ñİz/-(I/U)ñlAr/-(I/U)ñızlAr
3.-sÜn/-sU	3.-sÜnlAr

Çalışılan metinde emir kipi kişi eklerine rastlanılmamıştır.

1.5. FİİLDE ÇATI

Türkçede fiiller barındırdıkları hareketleri gerçekleştiren öznenin hareket karşısındaki durumlarına göre çeşitli sınıflara ayrılırlar. Bunlar etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen olarak sınıflandırılmaktadır.

1.5.1. Etken Çatı

Türkçede çatı eki almamış, kök ve gövde halindeki, geçişli, geçişsiz bütün fiiller cümlede birer özneye ihtiyaç duyarlar, bunlara etken fiil demekteyiz. Etken fiiller le kurulan çatı da etken çatı olmaktadır. Yani etken çatı yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren eksiz yalın çatıdır (Korkmaz, 2014:499/500).

Yapılan çalışmada tespit edilen etken fiiller ise şunlardır:

[1b/2a]

evvel memleketdin (7) kelgen hâcîlerimiz deryâdın [2a] (1) üç künlük yerdin gusl tahâret (2) **kılıp** ihrâm **bağlap** Cidde-yi Mübârekge (3) **çıkarlar**

[9b]

sünnetci Hânîfe (5) maqâm-ı Cenûb tarafıge qarap namâznı (6) edâ **kılıyor**

[17b]

ol hâcîler Harem-i Şerîfge dâhîl **bolsalar** (4) Beytu'llâhğa özini **urup** (5) nâbüd **kıılır** **êrdiler**

1.5.2. Edilgen Çatı

Edilgen çatı, etken fiillere $-(I)l/-/(U)l-$ ve $-(I)n/-/(U)n-$ eklerinin getirilmesiyle yapılan ve öznenin yüklemdeki olayın gerçekleşmesine dahlinin olmadığı çatıdır.

Etken fiillerden $-(I)l/-/(U)l-$ ve $-(I)n/-/(U)n-$ ekleri ile kurulan fiiller edilgen fiillerdir (Korkmaz, 2014:500).

Yapılan çalışmada tespit edilen edilgen fiiller ise şunlardır:

[23b]

Ḥarem-i Şerîf içinde ke'enne kıandîl-(2)din üç kıandîl bardur ikkisi (3) kıızıl la'İge oḥşar yine birisi (4) aḳ kıandîldür bu üç kıandîller-(5)niñ her biri ki seksendin elligidin (6) kırık yéttidin mûm şem' yaḳarlar (7) bu kıandîllerniñ çevsesige **asılğan** [24a] (1) moncaḳlarınıñ şâne ḥaddedin (2) ziyâdedür

[36a]

yanıda zemzem-(3)ḥâneleri bardur ba' d ez miḳdârı (4) yöñelip kèlip bir taḡniñ içinde (5) tatlıḳ su açığı su **ḳatılup** (6) çıkıp miḳdâr yerge kèlip başḳa (7) ayrılıp kèterler

[5b]

Ḥaḳḳ Subḥâne ve Te'âlânıñ (2) emr-i fermânı bilen cennetdin (3) çıkargan Ḥaḳḳ Te'âlânıñ cemâl (4) nûrı tecellîsini körgen Ḥacerü'l Esved (5) tavâf ziyâret kıılıp bir merâtebe büse (6) kılsalar anadın yeñi **toḡulğan** dek (7) bolḡay

[4b/5a]

a'zâlarıḡa ism-i allâh ism-i muḥammeden (4) resûlullâh **fütülgen** cellecelâllallâh lâ (5) ilâhe illallâhu muḥammed resûlullâh (6) **fütülgen** otrasıḡa altun kemerleri (7) bardur be-tamâm altundan âyetler [5a] (1) **fütülgen** ba' d ez Beytu'llâh-ı Şerîf-(2)niñ bir dâne dervâzeleri bardur (3) be-tamâm a'zâlarıḡa altun bilen (4) seyr **kıılınğan** dervâzeleriḡa

1.5.3. Meçul Çatı (Öznesiz Çatı)

Yüklemde belirtilen hareketin kim/ne ya da kimler/neler tarafından gerçekleştirildiği hiçbir şekilde bilinmeyen çatıdır. Edilgen çatıda özne aktif değil pasiftir. Meçul çatıda ise özne gerçekten bilinmemektedir. Cümle öznesizdir. Edilgen çatı geçişli

fiillerden kurulduğu halde meçhul çatılar, geçişsiz fiillerden yine aynı şartlara bağlı – (I)l-/(U)l- ve -(I)n-/(U)n- ekleri ile kurulur (Korkmaz, 2014:502).

Yapılan çalışmada tespit edilen örnekler ise şunlardır:

[36a]

yanıda zemzem-(3)hāneleri bardur ba^cd ez miqdārı (4) yönelip kèlip bir tağnıñ içinde (5) tatlık su açık su **katılup** (6) çıkıp miqdār yerge kèlip başka (7) ayrılıp kèterler

[5b]

Hakq Subhāne ve Te^cālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Hakq Te^cālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılip bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi **toğulğan** dek (7) bolğay

1.5.4. Dönüştü Çatı

Yapılan işin, hareketin yapana döndüğü ya da işin, hareketin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren çatıdır. Özne hem yapıcı hem de yapılan işten etkilenen bir konuma sahiptir. Dönüştü fiiller genellikle -(I)n-/(U)n- eki ile yapılırken bazı durumlarda -(I)l-(U)l ve -(I)ş-/(U)ş ekleri ile de sağlanmaktadır (Erdem vd, 2015: 464).

Söz konusu eserde dönüştü çatı örneğine rastlanılmamıştır.

1.5.5. İşteş Çatı

Bir işin bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı ya da birlikte yapıldığını gösteren -(I)ş-/(U)ş- ekini hem geçişli hem de geçişsiz fiillere alarak yapılan çatıdır (Erdem vd, 2015: 465).

Söz konusu eserde işteş çatı örneğine rastlanılmamıştır.

1.5.6. Ettirgen Çatı

Korkmaz, ettirgen çatıyı yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türü şeklinde açıklamaktadır. – *-Dir-/-DUr-*, *-(I)t-/(U)t-*, *-(I)r-/(U)r-*, *Ar-*, *-DAr-*, *-(I)z-/- (U)z-* ekleriyle bu çatının sağlandığını söyleyen Korkmaz bu eklerin hepsinin işlevinin aynı olduğunu belirtmektedir. Ettirgen çatıda cümlenin öznesi genellikle işi yapan değil yaptırandır. Korkmaz, bu açıklamalarından sonra her bir ekin ettirgen çatı yapmadaki işlevini açıklamaktadır (Korkmaz, 2014: 507/512).

Yapılan çalışmada tespit edilen ettirgen çatı örnekleri ise şunlardır:

[20a]

Allāh Te‘ālā ‘aleyhüm ecma‘in ammā Medīne-yi (2) Münevvereniñ tavāf ziyāretleri- (3)niñ beyānidurlar evvel memleketdin (4) kelgen hācilerimiz Bābü’s-Selām (5) dervāzesidin kirip Harem-i Şerīf (6) içige dāhīl bolurlar ba‘d ez delīl-(7)ler āyetlerini **bildirüp**

[3b]

her kim (2) zemzem-hāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yırak yağındaki (4) uruğ toğğan kuma qarındaşlarını (5) könlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını könlige **keçürüp** yād kıılıp (7) Beytu’llāhğa qarap turup

1.6. FİİL ÇEKİMİNDE ZAMAN VE KİP BİLDİREN EKLER

1.6.1. Fiilde Çekim

Fiil çekimi fiil tabanlarının kişi, zaman, şekil gibi çekimlerinden oluşur. Çağatay Türkçesindeki fiil çekimi, önceki dönemlerin devamı niteliğindedir. Çağatay Türkçesine has kimi çekim biçimleri de ortaya çıkmıştır (Argunşah, 2014: 162).

1.6.2. Zaman Bildiren Ekler

Korkmaz çekimli fiilde bir oluş ve kılışı şekle bağlayan kalıp dışında bir de zaman ögesi olduğunu söyler ve fiilde zamanı fiilin gösterdiği oluş ve kılışın başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisi olarak tanımlar. Fiilin zamanını gösteren özel eklerin bulunduğunu söyleyen Korkmaz, zamanı, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olarak ele almaktadır (Korkmaz, 2014: 527).

1.6.2.1. Görülen Geçmiş Zaman

Bu zaman fiilin bildirdiği hareketin, işin ya da oluşun bulunulan andan daha önceki bir zamanda bittiğini göstermektedir. Çağatay Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki *-DI, -DU*'dur (Argunşah, 2014: 162).

Ekin Çağatay Türkçesinde kullanımı şu şekildedir:

Tablo 4: Görülen geçmiş zaman ekleri

Teklilik	Çokluk
1.-Dİm, -DUm	1.-DİK, -DUK
2.-Dİñ, -DUñ	2.-DİñIz, -DUñUz
3.-DI	3.-DIIAr

Görülen geçmiş zaman eki incelenen metinde ise şu örneklerde geçmektedir:

[43b]

tamām kıla almagay maḥşūšan söz (5) bisyār érđi muḥtazar (6) **kıldıḡ** vallāhu a‘ lem (7) bi’s şevāb

[5b]

yine mende günāh **kaldı** mu iken

[8b]

ve yine (2) her kim bu  alemde niřānım tēgmegen yēr (3) **ķalmadı** dēp ķasem ķılsalar

[12a]

res l şall ll hu (5)  aleyhi vesellem eb  Cehilġa mu cize ķılmaķ (6)  c n  ynı (i)řāret bile tepe p re (7) **ķıldılar**

[12b]

Ĥacer 'l Esvedni All h [12b] (1) Te   l niņ emr-i ferm nı bilen cennet-(2)din  ıķarıp Cebel-i Ķab sniņ (3)  stide **ķoydılar**

1.6.2.2.  ġrenilen Geçmiş Zaman

Bu ek ile çekimlenmiş fiillerde fiilin g sterdiġi hareket içinde bulunulan zamandan daha  nce gerçekleşmiştir; ancak konuşur bu hareketin gerçekleşmesine şahit olmamiş, g rmemiştir. aġatay T rkesinde  ġrenilen geçmiş zaman *-miş, -ġAn sıfat-fiilleriyle ve -p (dur / tur, seyrek olarak da durur / turur) + şahıs eki* yapısı ile kurulur (Eckmann, 2013: 133-136). aġatay T rkesinde  ġrenilen geçmiş zaman ekleri iki ayrı şekilde ařaġıdaki gibi g sterilebilir:

Tablo 5:  ġrenilen geçmiş zaman ekleri

Teklik	okluk
1.-miş-m�n	1.-miş-biz
2.-miş-s�n	2.-miş-siz
3.-miş	3.-mişlAr

Tablo 6: Öğrenilen geçmiş zaman ekleri

Teklük	Çokluk
1.-(I/U)p-mên, -(I/U)ptİr-mên, -(I/U)ptUr-mên, -(I/U)p turur-mên	1.-(I/U)p turur-miz
2.-(I/U)p-sên, -(I/U)ptİr-sên	2.-(I/U)ptUr-siz, -(I/U)p turur-siz
3.-(I/U)ptİr, -(I/U)ptUr, -(I/U)p turur	3.-(I/U)ptİrlAr, -(I/U)ptUrlAr, -(I/U)p tururlar turur

Ancak incelenen metinde tabloda gösterilen öğrenilen geçmiş zaman eklerinin her birini tanımlayan örneklere rastlanılmamıştır. Metinde yer alan örnekler aşağıda verilmiştir:

[28a]

Haqq Subhâne ve Te'âlâ va' de [28a] (1) **kılıpdurlar** ki Bâbü's-Selâm miñ (2) 'arşımdın uluğraqdurlar

[4b]

qara yalfuş yafuq bile füşide **kılğan** (2) bu qara yalfuş yafuqniñ

[5b]

Haqq Subhâne ve Te'âlâniñ (2) emr-i fermâni bilen cennetdin (3) **çıkarğan** Haqq Te'âlâniñ cemâl (4) nûrı tecellisini körgen Hacerü'l Esved

[7b]

haqme-yi [7b] (1) şerîfniñ içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) nişâneleri tügen rahmet-i İlâhî (4) nûrı tecellisini **yağdurğan** (5) câydurur

[32b]

Mescide'l Ğamâmeni ziyâret (2) kılğay ba' d ez Mescide'l Ğamâmniñ (3) ma' nîsi ol ki resûl şallallâhu (4) 'aleyhi vesellemniñ mübârek başlarığa (5) aq bulut säye bolup **turğan** (6) câydur anıñ üçün Ğamâme dërler

1.6.2.3. Geniş Zaman

Çağatay Türkçesinde geniş zaman *-(U)r/-Ar* ekleriyle oluşturulmaktadır. Bu ek fiilin gerçekleştiği hareketin geniş zamanda meydana geldiğini bildirir (Argunşah, 2014: 166).

Çağatay Türkçesinde bulunan geniş zaman ekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 7: Öğrenilen geçmiş zaman ekleri

Teklük	Çokluk
1.-r-mên, -Ar-mên, -Ur-mên	1.-r-miz, -Ar-miz, -Ur-miz, -Ur-biz
2.-r-sên, -Ar-sên, -Ur-sên	2.-r-siz, -Ar-siz, -Ur-siz
3.-r, -Ar, -Ur	3.-rlAr, -ArlAr, -UrlAr

Çağatay Türkçesinde bulunan bütün geniş zaman örnekleri çalışılan metinde bulunmamaktadır. Metinde tespit edilen geniş zaman örnekleri aşağıdaki gibidir:

[2a]

üç künlük yêrdin ğusl şahâret (2) kılip ihrâm bağlap Cidde-yi Mübârekge (3) **çıkarlar**

[6b]

her túbürüklerniñ arālığığa asılğan (2) kabuzğa oşsar yumalaq şîşe fânüs-(3)dın bir miñ bês yüz kırık altı (4) fânüsları bardur cümlesige (5) zeytün yağ **yaqarlar**

[10b]

Ĥarem-i Şerîfniñ (7) çehâr tarafı dervâzeleri bir hesâbda [10b] (1) kırık **çıkar** yine bir hesâbda kırık **çıkar**

[36a]

bir tağniñ içinde (5) tatlık su açık su kıtilup (6) çıkıp miqdâr yerge kèlip başqa (7) ayrılıp **kéterler**

[14b]

her kim cebel-i (3) sūrğa çıkıp tavāf ziyāret (4) kılip ikki rek'at namāz oqup (5) du'ā kılgay şol ğārda her ne mīrād-(6)larını tileseleler mīrādığa **yeterler**

[17a]

şol ki memleketdin kelgen hācī-(2)lerniñ 'aşq-ı muḥabbet ve 'aşq-ı ḥuzūri-(3)larını alıp **qalurlar**

[17b]

ol hāciler Harem-i Şerifge dāḥil bolsalar (4) Beytu'llāhğa özini urup (5) nābūd kılur irdiler ol cihetdin (6) 'aşq-ı muḥabbetlerini **alurlar**

[27b]

altı yüz ellig qadem **kélür** ba' d ez Harem-i (2) Şerifniñ beş dervāzeleri (3) bardur

[3b]

könlige **keçürüp** yād kılip (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[3a]

taşqarıda (4) çıkıp yetti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa'y kılip başni pākize **tüşürüp** (6) bolup ihramdın çıkarlar

1.6.2.4. Şimdiki Zaman

Çağatay Türkçesinde şimdiki zaman ekini zarf fiil ekleriyle *tur-* ve *yoru-* yardımcı fiilleri birlikte oluştururlar (Argunşah, 2014: 168).

Dağıstanlı'ya göre şimdiki zaman yapısı aynı zamanda genel geçer durumlar ve sürerlilik de ifade eder (Dağıstanlı, 2012: 1344).

Çağatay Türkçesinde bulunan şimdiki zaman ekleri şu şekildedir:

Tablo 8: Öğrenilen geçmiş zaman ekleri

Teklük	Çokluk
1.-AdUr mèn, -A turur-mèn, -U turur-mèn	1. .-AdUr-biz
2.-AdUr-sèn	2.-AdIr-siz, -ydIr-siz
3.-AdUr, -A turur, -A durur, -ydUr, -y turur	3.-AdIrlAr, -ydIrlAr, -A tururlar

Çalışılan metinde ise tespit edilen şimdiki zaman ekleri aşağıda verilmiştir. Ayrıca söz konusu metinde dönemin özelliğinden farklı olarak *-yor* ekinin kullanıldığı da görülmüştür.

[27a]

kısmî kısmî (4) ‘alâmet-i naqqâşlarını kılğan Hacer-i (5) Sa‘âdetniñ içidin cennet-(6)niñ bûy **kelip tururlar**

[7a]

Harem-i Şerîfniñ çeħâr taraf (2) cāmî‘leriniñ uzun kaykalıg (3) toħuz yüz kadem **keliyor**

[9b/10a]

Beytu’llâh [9b] (1) Şerîfniñ çeħâr tarafıda çeħâr (2) mezhebniñ maķâmları bardur (3) evvel Şâfi‘ maķâm kün kirîş tarafıge (4) ħarap namâznı edâ **ķılıyor** sünnetci Hânîfe (5) maķâm-ı Cenüb tarafıge ħarap namâznı (6) edâ **ķılıyor** sünnetci Hânbel maķâm-ı kün (7) çıķış tarafıge ħarap namâznı edâ kıılır [10a] (1) sünnetci Mâlik maķâm-ı şimâl tarafıge ħarap (2) namâznı edâ **ķılıyorlar** ħuzûzan beyt-i (3) şerîfniñ çeħâr tarafıge çeħâr mezheb (4) ħarap namâznı edâ **ķılıyorlar** ħuzûzan (5) birbiriniñ arķasıdın namâznı (6) edâ **ķılıyorlar**

[11a]

Hacerü’l Esvedge (5) âgâhlık **ķılıyorlar**

1.6.2.5. Gelecek Zaman

Çağatay Türkçesinde iki türlü gelecek zaman eki kullanılır. Asıl gelecek zaman eki olan -GA, -GAy, -KAy kişi zamirleriyle çekimlenir. Sıfat-fiil kökenli -GU, -KU eki ise üzerine iyelik eki ve bazen *tur-* yardımcı fiilini de alır. Bu ekler bazen istek işlevleriyle de kullanılırlar (Argunşah, 2014: 170).

Çağatay Türkçesinde bulunan gelecek zaman ekleri şu şekilde gösterilebilir :

Tablo 9: Öğrenilen geçmiş zaman ekleri

Teklik	Çokluk
1. -GA-mên, -GAy-mên, -KAy-mên	1. -GA-biz, -GAy-biz, -KAy-biz
2. -GA-sên, -GAy-sên, -KA-sên	2. -GA-siz, -GAy-siz, -KAy-siz
3. -GAy, KAy	3. -GAylAr, KAYlAr

Söz konusu metinde ise gelecek zaman ekleri şu şekilde kullanılmıştır:

[2a]

Cidde-yi Mübârekde Hâzret-i (4) Hâvvâ rażiyallâhu ‘anhani menkâtleri-(5)ni delîlleri âyet bile tavâf ziyâret (6) **kıldurgay**

[2b]

Hâcerü’l Esvedni bûse kılp Beytu’llâhğa (6) qarap ilticâh kılp şükri el-hamdülillâh (7) tövbe estağfirullâh dëp du‘ â **kılgay**

[4a]

İlâhî şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münâsib **kılgay** (3) sen dëp du‘ â kılsalar

[5b]

Hâkq Te‘âlânîñ cemâl (4) nûrı tecellisini körgen Hâcerü’l Esved (5) tavâf ziyâret kılp bir merâtebe bûse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dëk (7) **bolgay**

[15a]

her kim bu havuzda (3) ihlāş kılıp ğusl tahāret kılıp (4) ikki rek' at namāz oqup idd' ā kılsa-(5)lar yètmiş ikki hıllat cerāhatlerige (6) devā **bolğay**

[16a]

tavāf ziyāret kılıp ikki rek' at (2) namāz edā **kılğay** ba' d ez miğdārı yanında (3) Cebel-i 'Ömerde Cennet' ül-Me' vāniñ ziyāret-(4)lerini **kılğay** Cennet' ül-Me' vāda

[20b]

resül şallāllāhu ' aleyhi vesellemniñ mübārek (2) rüzelerini tavāf ziyāret **kıldurğay**

[31a]

Harem-i Şerifniñ taşkarıları (4) Bābü's-Selāmdın çıkıp on (5) bēş kadem kēlip Müdde' āğa du' ā **kılğay** (6) her ne mīrādını tileseler resülullāh (7) **bérgey**

[43b]

dırahtları qalem (2) bolsalar cemi' ' ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar fütüp (4) tamām kıla **almagay** maḥşūşan söz (5) bisyār érdi

[8b]

namāzniñ şevābını **fütügeyler** ve yine (2) her kim bu ' ālemde nişānım tēgmegen yér (3) qalmadı dep qasem kılsalar

1.6.3. Kip Bildiren Ekler

1.6.3.1. Kip ve Kiplik Kavramları Hakkında

Gerek Türkoloji alanında yapılmış çalışmalar olsun gerekse diğer dillerin incelendiği çalışmalarda olsun kip ve kiplik kavramları karıştırılan, kimi zaman da birbirlerinin yerlerine kullanılan kavramlardır⁶.

⁶ Kip ve kiplik terimlerinin tanımları ve bu konudaki tartışmalar için bk. (S. Hirik, 2013).

S. Hirik kip kavramını şu şekilde tanımlar: "*Kip, bazı geleneksel dil bilgisi kitaplarında zaman kavramı ile; bunun yanı sıra bugün de kiplik kavramı ile en çok karıştırılan terimdir. Kimi tanımlarda ise kiplik şekil ve zaman eklerinden oluştuğu söylenmektedir. Kip, en basit tanımıyla konuşurun sözcesinde var olan/beliren ruh durumu ve tutumudur. Bu tutum öznel olabileceği gibi nesnel bir özellik de gösterebilmektedir. Dolayısıyla konuşurun olaya iki türlü yaklaşımı söz konusudur: nesnel ve öznel*" (S. Hirik, 2013: 5).

Korkmaz tarafından ise kip fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını ve olduğunu gösteren gramer kategorisi olarak tarif edilmektedir (Korkmaz, 2014: 517).

Araştırmacıların bazıları kip kavramını zaman kavramından ayrı tutmaktadır. Dilaçar kiplik zaman ile ilgisi olmadığını düşünen araştırmacılarıdır. Dilaçar'a göre kip fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal bir ulamdır (Dilaçar, 1971: 106-107).

Vardar konuşur ile dinleyici arasındaki bildirişim türüne göre cümlenin içerdiği yapının özelliğini kiplik olarak ifade etmektedir (Vardar, 1980: 104).

E. Hirik ise kiplik tanımı için şunları söyler : "*Gerçek dünyada var olan duygu durumlarının dilde karşılıkları bulunmaktadır. Bu duygu durumlarının dilde temsil edildiği göstericilerin her biri kipliktir. Bu işaretleyiciler ve onların anlam alanları araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır*" (Hirik, 2014: 641).

Bu bilgilerden hareketle metinde bulunan kip ve kiplikler şu şekildedir.

1.6.3.2 Şart Kipi

Bir oluş ve kılışı şarta veya dilek, istek ve niyete bağlayan bir tasarlama kipi (Korkmaz, 2014: 600).

Çağatay Türkçesinde şart kipi zengin bir işleve sahiptir. Şart kipinin yanında istek ve zarf fiil işlevinde de kullanılır. Bu kip iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir (Argunşah, 2014: 174).

Çağatay Türkçesinde şart kipi tabloda gösterildiği gibi kullanılmaktadır:

Tablo 10: Şart kipi ekleri

Teklik	Çokluk
1. -sAm	1. -sAk
2. -sAñ, -sAñan	2. -sAñız, sAñızlar
3. -sA	3. -sAlAr

Söz konusu eserde bulunan şart kipine örnekler ise şöyledir:

[19a]

her kim şekk (2) **keltürse** günāhgār bolğay

[6a]

könlige **keçürse** özi kāfir (2) ħatunı talāķ bolğay

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılğay (3) sen dēp du‘ā **kılsalar** elbette du‘ā-(4)ları müstecāb bolurlar

[5b]

Ĥaķķ Subĥāne ve Te‘ālāniñ (2) emr-i fermānı bilen cennetdin (3) çıķarğan Ĥaķķ Te‘ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Ĥacerü’l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe büse (6) **kılsalar** anadın yeñi toğulğan dēk (7) bolğay

[8b]

her kim bu ‘ālemde nişānım tēgmegen yer (3) qalmadı dēp qasem **kılsalar** (4) şeri‘ at ĥuzūrıda qasemi henāniyyet (5) bolğay

[8a]

şol kök taş-(5)niñ üstide ikki rek'at namāz-ı nafilē (6) oqup du'ā **qılsalar** Allāh Te'ālā (7) nāme-yi a' malıǵa yētmiş ikki miñ rek'at [8b] (1) namāzniñ şevābını fütügeyler

[17a]

Ḥarem-i (4) Şerifge dāḥil **bolsalar** 'aşq-ı (5) muḥabbetleriniñ yoq cihetdin (6) Beltu'llāhni **körseler** közidin (7) qaṭre yaş çıqmaslar

[17b]

Maḥmūd velīyullāhniñ ḥuzūri bile (2) 'aşq-ı muḥabbetlerini alıp **qalmasa** (3) ol ḥāciler Ḥarem-i Şerifge dāḥil **bolsalar** (4) Beytu'llāhğa özini urup (5) nābūd qılır irdiler

[18b]

ammā Mekke-yi Mükerremeniñ içinde (4) ziyāretleriñ şevābını cemi' deryālar (5) suvı siyāh **bolsalar** cemi' dıraḥt-(6)ları qalem **bolsalar** cemi' kätibler (7) fütügüçi **bolsalar** fütüb be-tamām

[23a]

her kim bu miḥrābda ikki (4) rek'at namāz **okusalar** Ḥaqq Subḥāne (5) ve Te'ālā nāme-i a' malıǵa yētmiş ikki miñ (6) rek'at namāzniñ şevābını fütügeyler

[43b]

ammā Medīne-yi Münevvereniñ içinde-(6) deki ziyāret cāylarınıñ (7) şevābını cemi' deryālar suvı [43b] (1) siyā(h) **bolsalar** dıraḥtları qalem (2) **bolsalar** cemi' 'ulemālar kätib-(3)ler fütügüçi **bolsalar** fütüp (4) tamām qıla almagay maḥşūşan söz (5) bisyār erdi

[8a]

kök taşniñ üstide ikki rek'at (2) namāz oqup Ḥaqq Subḥāne ve Te'ālā-(3)dın her ḥācetni **tileseler** elbette du'āsı (4) müstecābdur

[14b]

her kim cebel-i (3) sūrğa çıkıp tavāf ziyāret (4) kılıp ikki rek'at namāz oqup (5) du'ā kılığay şol ġārda her ne mīrād-(6)larını **tileseler** mīrādıġa yeterler

[31a]

Harem-i Şerīfniñ taşkarıları (4) Bābü's-Selāmdın çıkıp on (5) beş qadem kēlip Müdde'āġa du'ā kılığay (6) her ne mīrādını **tileseler** resūlullāh (7) bergey

[36b]

Medīne-yi Münevvere [36b] (1) deki kudret-i İlahini **körseler** 'aqlı (2) hayrān qalurlar

1.6.3.3. Emir Kipi

Çaġatay Türkçesinde emir anlamını ve şahsı belirtmek üzere her şahıs için farklı bir ek kullanılmıştır. Eckmann eserinde "*emir sadece ikinci ve üçüncü şahıslarda mevcuttur*" (Eckmann, 2013: 123) der.

Genel olarak Çaġatay Türkçesinde kullanılan emir kipleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 11: Emir kipi ekleri

Teklilik	Çokluk
1.-y, -Ay, -Ay-mēn, -yIn, -AyIn, -AyIm, -AyIñ, -GAyIñ	1.-AIIIm, -AII, -AIUK, -AIIñ, -AIUñ
2.eksiz, -GI, -KI, -GIñ	2.-(I/U)ñ, -(I/U)ñIz, -(I/U)ñIAr, (I/U)ñIzIAr
3.-sUn, -sU	3.-sUnIAr

İncelenen metinde emir kipine örnek bulunmamaktadır.

1.6.3.4. İstek Kipi

Çağatay Türkçesinde istek kipinin çekiminde gelecek zaman eklerinden yararlanılır. Ayrıca *-mAKçI* eki de istek işlevi ile kullanılır. Unutulmamalıdır ki, emir ekleri genel Türkçede yalnız emir ifade etmezler, aynı zamanda istek işleviyle de kullanılırlar (Argunşah, 2014:175). Çağatay Türkçesinde *-GA* ve *-GAY* gelecek zaman eki istek işleviyle de kullanılır.

Çağatay Türkçesinde kullanılan istek kipleri şu şekildedir:

Tablo 12: İstek kipi ekleri

Teklilik	Çokluk
1.-GA-mèn, -GAY-mèn	1.-GAY-miz
2.-GA-sèn, -KA-sèn, -GAY-sèn	2.-GA-siz, -KA-siz, -GAY-siz, KAY-siz
3.-GA, -GAY	3.-GAIAr, -GAYAr

Eski ve Orta Türkçenin gelecek zaman eki *-GAY*, Batı Türkçesinde *-A* biçimine geçerek istek ifade etmektedir. Bunun örneklerini Çağatay Türkçesinde görmeye başlıyoruz (Argunşah, 2014: 176).

Ayrıca Çağatay Türkçesinde istek ifade eden bir diğer ek ise *-mAKçI bol-*, *-mAKçI ér-* ekleridir. Gelecek zaman ve istek işlevlerini birlikte taşıyan bu ek, *-mAK* fiilinden isim yapma ekiyle *+çI* isimden meslek ismi yapma ekinde oluşmuştur (Argunşah, 2014: 177).

İncelenmiş olan metinde istek kipine rastlanılmamıştır.

1.6.3.5. Gereklilik Kipi

Çağatay Türkçesinde gereklilik eki *kerek* ile yapılmaktadır. *Kerek* kelimesi bildirme ile (*kerekdür*, *kerek turur/durur*) geldiği gibi *-mAK* *kerek*, *sA* *kerek* gibi yapılarla da ifade edilir. Bu dönemde nadiren *-mAlI* ekine rastlanmaktadır⁷. Ayrıca *-GU* gelecek

⁷ Nevayî'nin eserlerinin sözlüğünü yapan Niyazi, eserinde *-GU* sıfat fiil ekinin gereklilik ve şart işlevlerinden de bahseder.

zaman sıfat fiil eki ve +IUK isim yapım eki ile genişlemiş -GUIUK eki de gereklilik anlamı vermektedir. -GAy gelecek zaman ekinin çeşitli çekimleri de bazı metinlerde gereklilik eki yerine kullanılmaktadır (Argunşah, 2014: 177-178).

İncelemiş olan metinde istek kipine ratlanılmamıştır.

1.6.4. Fiillerin Birleşik Çekimi

Cümlede hareketi bildiren dil bilgisi kategorisi olarak fiiller çekim bakımından birleşik yapılarda bulunabilmektedirler. Basit çekimli fiiller içerisinde ya tek bir kiplik ya da tek bir zaman ifadesi bulundurmaktadırlar. Birleşik çekimli fiillerde ise kiplik ve zaman bir arada bulunabildiği gibi bunlar biçimsel olarak da işaretlenmektedir. Birleşik çekimde iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından oluşmaktadır. Türkçede fiillerin birleşik çekimlerinde asıl fiil önce ana yardımcı fiil ise (*er->ir->i-*) sonra gelmektedir (Hirik, 2014: 714).

1.6.4.1. Birleşik Çekimli Fiillerin Hikâyesi

Birleşik çekimli fiillerde hikâye çekimleri fiilin bildirdiği hareketin görülen geçmiş zamanda gerçekleştiğini göstermektedir. Bu birleşik çekimler konuşanın geçmiş zamanda gördüğü eylemleri, hareketleri hikâye etmesi, anlatması için kullanılmaktadır (Ergin, 2002: 321-322).

1.6.4.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Çağatay Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi iki türlü yapılmaktadır.

1. **-mİş +êrdi:** Öğrenilen geçmiş zaman ekinin üzerine gelen êr- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılı: kêltür-miş êrdi "getirmişti" (Argunşah, 2014: 178).
2. **-p êrdi, -p turur êrdi:** -p öğrenilen geçmiş zaman ekinin üzerine gelen tur-fiilinin geniş zamanıyla êr- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılı: otur-up turur êrdük "oturmuştur" (Argunşah, 2014: 178).

Çalışılan metinde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesine rastlanılmamıştır.

1.6.4.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Görülen geçmiş zaman ekinin üzerine gelen ér- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılır: boldı érdi "olduydu" (Argunşah, 2014: 178).

Çalışılan metinde görülen geçmiş zamanın hikâyesi örneğine rastlanılmamıştır.

1.6.4.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi, geçmişte devam etmiş, adet halini almış veya tekrar edilmiş olarak düşünülen bir olma veya yapma bildirir (Eckmann, 2013: 132).

Geniş zaman ekinin üzerine gelen ér- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılır: érmes édi "değil idi" (Argunşah, 2014: 179).

İncelenen eserde tek örneğe rastlanmıştır:

[17b]

ol hâciler Harem-i Şerîfge dâhîl bolsalar (4) Beytu'llâhğa özini urup (5) nâbūd **kıılır**
érdiler

1.6.4.1.4. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Zarf fiil eki almış asıl fiiller ile yorı- ve tur- süreklilik fiillerinin geniş zaman çekimleriyle ér- fiilinin görülen geçmiş zaman çekiminden oluşur: kııl-u yorur érdi "kılıyor idi" (Argunşah, 2014: 179).

Çalışılan metinde şimdiki zamanın hikâyesi örneğine rastlanılmamıştır.

1.6.4.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Gelecek zamanın hikâyesi, *-GAY*, *-KAY* gelecek zaman ekiyle *ér-* yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılır.

Çalışılan metinde gelecek zamanın hikâyesi örneğine rastlanılmamıştır.

1.6.4.1.6. Şartın Hikâyesi

Şartın hikâyesi, *-sA* şart ekinin üzerine gelen *ér-* yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılır.

Çalışılan metinde şartın hikâyesi örneğine rastlanılmamıştır.

1.6.4.2. Birleşik Çekimli Fiillerin Rivayeti

Çağatay Türkçesinde birleşik çekimli fiillerin rivayetinin iki farklı türü vardır:

1.6.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

-p öğrenilen geçmiş zaman ekinin üzerine gelen *ér-* yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimiyle yapılır. Örnek olarak *yıgıl-ıp turur érmiş* "yığılmış imiş" kelimesi verilebilir (Argunşah, 2014: 179).

Çalışılan metinde bu örneğe rastlanılmamıştır.

1.6.4.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti

Geniş zaman ekinin üzerine gelen ér- yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimiyle yapılır. Örnek olarak ayt-ur érmış "söylermiş" kelimesi verilebilir (Argunşah, 2014: 179).

Çalışılan metinde bu örneğe rastlanılmamıştır.

1.6.4.3. Birleşik Çekimli Fiillerin Şartı

Çağatay Türkçesinde görülen geçmiş zamanla geniş zamanın şart birleşik zamanı tespit edilmiştir.

1.6.4.3.1 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Görülen geçmiş zaman eki ve ér- yardımcı fiilinin şart çekimi ile yapılır. Ek fiilin bazen ekleştiği görülür: kél-dise "geldiyse" gibi. Bu yapı bazen "-ince" anlamında zarf fiiller yapar. (Argunşah, 2014: 180).

Çalışılan metinde bu örneğe rastlanılmamıştır.

1.6.4.3.2. Geniş Zamanın Şartı

Geniş zaman ekinin üzerine gelen ér- yardımcı fiilinin şart çekimi ile yapılır: kir-er érseñ "girersen" (Argunşah, 2014: 180).

Çalışılan metinde bu örneğe rastlanılmamıştır.

1.7. İSTEM

Genel olarak söz dizimi unsurlarının bir araya gelmeleri esnasında ihtiyaç duyduğu bir dil bilgisi ögesini diğer öge ya da ögelerden istemesi olarak tarif edilebilecek istem, genellikle çalışmalarda dil bilgisi çalışmalarında fiillerin ya da edatların kendilerini niteleyen isimlerden istediği hâl ekleri olarak ele alınmaktadır. Türkoloji'de yeni sayılabilecek konulardan olan istem, tarihî Türk lehçe ve şivelerinin çağdaş Türk lehçe ve şiveleri ile bu bakımdan karşılaştırılması, çağdaş lehçeler arası fiil istemlerinin karşılaştırılması ve fiillerin istemlerinin belirlenmesi konusunda önem arz etmektedir. Yapılacak olan bu çalışmalar ile gerek lehçeler arası aktarmalar gerekse tarihî metinlerin doğru anlamlandırılması ve aktarılması daha doğru gerçekleştirilebilecektir (Hirik, 2015:818).

Söz konusu eserde, Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan, yapılmış olan çalışmada Türkiye Türkçesinde istemi değişmiş olan ya da farklı anlam oluşturan istemler ele alınmıştır. Çalışmada bulunan istem farklılıkları şunlardır:

[3a]

Mağām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek'at (2) nafilē namāz oqup Beytu'llāhniñ (3) haqqıda du'ā kılgay ba'd ez **taşkarıda** (4) çıkıp yetti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa'y kılip başni pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar

[5b]

Haqq Subhāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Haqq Te'ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgeñ **Hacerü'l Esved** (5) tavāf ziyāret kılip bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay

[10a]

sünnetci Mālik mağām-ı şimāl tarafıge qarap (2) namāznı edā kılıyorlar hużūzan beyt-i (3) şerīfniñ çehār tarafıge çehār mezheb (4) qarap namāznı edā kılıyorlar hużūzan (5) birbiriniñ **arkasıdın** namāznı (6) edā kılıyorlar

[12b]

ve yine Hacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te'ālāniñ emr-i fermāni bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Qabīsniñ (3) üstide koydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kıılıp (5) ikki rek' at **şükkrāne namāz** oqup (6) du'ā kıılıgay

[14a]

bir taş bardur Allāh Te'ālā elem neşrah (2) **āyet** nāzīl bolğandur

[27a]

Harem-i Şerīf **üstüdin** (2) kümbezleriniñ ' addide ikki yüz (3) yetmiş birdür

[35b]

mihrābniñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzīle'l Qur'an dērler Hākk (3) Subhāne ve Te'ālādın innā enzelnāhu (4) āyeti nāzīl bolğan mihrābdur (5) her kim çıkıp bu beş mihrābda ikki (6) **rek' atdın** namāz oqup du'ā (7) kıılıgay

1.8. SORU

Soru genel anlamda bilgi almak ya da bildirmek için kullanılır. Çağatay Türkçesinde fiillerde soru, *-mU* ekiyle yapılmaktadır.

Söz konusu eser bilgi vermek amacıyla ve gezi yazısı türünde yazıldığı için, metinde sadece tek örnek bulunmaktadır. Ayrıca metinde yer alan örnek direk soru amaçlı kullanılmamış olup, aynı zamanda içerisinde anlam açısından şüpheyi barındırmaktadır.

[5b]

Hākk Subhāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkargan Hākk Te'ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgeñ Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kıılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dēk (7) bolğay yine mende günāh kaldı **mu** iken [6a] (1) dēp köñlige keçürse özi kāfir (2) hatunı talāk bolğay

1.9.OLUMSUZLUK

Olumsuzluk konusu hakkında birçok tanım yapılmaktadır. Bunlardan biri ise "Her dil kendi iç dinamikleri doğrultusunda bir takım olumsuzluk işaretleyicilerine sahiptir. Bazı diller fiilden önce olumsuzluk işaretleyicisi kullanırken bazı diller ise olumsuzluğu belirteçler aracılığı ile sağlamaktadır. Bununla birlikte bazı dillerin de bu işaretleyicileri bir arada kullandığı görülmektedir. Biçimbirim açısından değerlendirildiğinde Türkçede olumsuzluk fiillere getirilen *-mA* eki ile sağlanmaktadır; ancak bununla birlikte kimi çalışmalarda olumsuzluk eki olarak değerlendirilen *-s/z* eki yokluk bildiren ek olarak görülmektedir. Türkçede biçimbirimsel işaretleyicileriyle birlikte sözlüksel işaretleyiciler de (yok, değil, hiç, hiçbir, asla, katiyen vb.) olumsuzluk bildirebilmektedir. Aynı zamanda bahsi geçen sözlüksel işaretleyiciler olumsuzluk anlamını da kuvvetlendiren ifadeler olarak görev yapabilmektedir."⁸ tanımıdır.

Çağatay Türkçesinde ise fiillerde olumsuzluk genel Türkçedeki gibi *-mA-* ekiyle yapılmaktadır. Yalnız geniş zamanın olumsuzu *-mAs*, *-mAz* ekleriyle yapılmaktadır.

[17a]

Ḥarem-i (4) Şerīfge dāḥīl bolsalar ‘aşq-ı (5) muḥabbetleriniñ yoq cihetdin (6) Beltu’llāhni körseler közidin (7) kaṭre yaş **çıkmaslar**

[8b]

ve yine (2) her kim bu ‘ālemde nişānım tēgmegen yer (3) **kalmađı** dēp kašem kılsalar

[17b]

meger Şeyḥ [17b] (1) Maḥmūd velīyullāhniñ ḥuzūri bile (2) ‘aşq-ı muḥabbetlerini alıp **kalmasa** (3) ol ḥācīler Ḥarem-i Şerīfge dāḥīl bolsalar (4) Beytu’llāḡa özini urup (5) nābūd kılır ērdiler

⁸ Olumsuzluk ekinin mahiyeti ve bu konudaki farklı görüşler için bk. (Hirik, 2015).

[4a]

du[‘]ā kılsalar elbette du[‘]ā-(4)ları müstecāb bolurlar şol bende (5) āhiri **kelmey** **kalmaslar** dēpdür-(6)ler

1.10.SIFAT-FİLLER

Karadoğan bir ekin sıfat-fiil eki sayılabilmesi için iki önemli ölçütten bahsetmektedir: Bunlardan ilki fiilden sıfat olarak kullanılabilen kelimeler türetebilmek, ikincisi ise eklendiği fiili tür bakımından isimleştirmesine rağmen fiil tabanının tamlayıcı alabilme özelliğini korumak (Karadoğan, 2008: 58)⁹. Bu tanımdan da hareketle Çağatay Türkçesinde yer alan sıfat-fiil ekleri şunlardır: *-r, -Ur; -AsI; -DUK; -GAn, -KAn, -An; -GU, -KU; -GUçI, -KUçI; -(I)GI; -mAs; -mİş*.

Çağatay Türkçesinde bu eklerin hepsi kullanılırken, metinde geçen sıfat-fiil ekleri örnekleri ile birlikte aşağıda verilmiştir:

-DUK

Bugün sadece Batı Türkçesinde işlek olan bu ek, Köktürk edebi yazı dilinde de çok işlekti. Bu ek Çağatay dönemi eserlerinde nadir olarak görülür (Erdem 2015: 83).

[43b]

cemi[‘] ‘ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar fütüp (4) tamām kıla almagay maḥşūşan söz (5) bisyār érđi muḥtażar (6) **kıldıı**q vallāhu a[‘]lem (7) bi’s şevāb

-GAn, -KAn, -An

Eski Türkçeden itibaren yaygın olarak kullanılmış bir ektir. Söz konusu eserde oldukça fazla geçmektedir. Bu ek kalıplaşarak kalıcı isimler de türetebilir:

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. (Karadoğan, 2008)

[34b]

Ƙuvvete's Selām-(2)da bir ke'enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde bēş mihrāb bardur (4) evvelķi mihrābniñ ismini (5) Mihrāb-ı Ƙabāh dērler aşhāb-(6)lar kuvvet **tapķan** mihrābdur

[15a]

‘Ömer rażyallāh-u ‘anhniñ **ķazģan** (2) ħavuzları bardur her kim bu ħavuzda (3) iħlāş ķılıp ğusl ŧahāret ķılıp (4) ikki rek‘ at namāz oķup idd‘ ā ķılsa-(5)lar yētmīş ikki ħıllat cerāħatlerige (6) devā bolģay

[26b]

Ĥarem-i Őerīfniñ (2) tōrt yüz yētmīş altı aķ seńge (3) mermer taş tūbūrōkleri bardur (4) her tūbūrōklerniñ aralıķıģa **asılģan** (5) ķabuzģa oħşar yumalaķ Őīşe fānūs-(6)larıdın bir miñ tōrt yüz fānūs-(7)ları bardur

[35b]

bēşinci mihrābniñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzīle’l Ƙur‘ ān dērler Ĥaķķ (3) Subĥāne ve Te‘ ālādın innā enzelnāhu (4) āyeti nāzīl **bolģan** mihrābdur

[27a]

Ĥarem-i Őerīf üstūdın (2) kūmbezleriniñ ‘addide ikki yüz (3) yētmīş birdūr be-tamām ķısmī ķısmī (4) ‘ālāmet-i naķķāşları **ķılģan** Ĥacer-i (5) Sa‘ ādetniñ içidin cennet-(6)niñ būy kelip tururlar

[3b]

her kim (2) zemzem-ĥāneģa kirip zemzemdın (3) toyģunca içip yıraķ yaķındaki (4) uruģ **tokģan** ķuma ķarındaşlarını (5) kōñlideki dost yār birāder aģanı-(6)larını kōñlige keķūrüp yād ķılıp (7) Beytu’llāhģa ķarap turup ilticāh [4a] (1) ķılıp

[38b]

resūlullāh (7) Őallāllāhu ‘aleyhi vesellem aşhāblar [38b] (1) bilen namāzģa **turģanlarıda** Allāh (2) Te‘ ālāniñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā‘ il ‘aleyhi’s-selām vaĥiy kēltūrüp (4) ķıbleni ta‘ yin ķılıp bērgen yērdūr

[28b]

bābü'r-raḥmet dërler Hāḫḫ Subḫāne (2) ve Te'ālā raḥmet nūr-ı İlahī tecellī-(3)sini **yağdurğan** dervāzedür (4) ba'd ez üçünci dervāzeleriniñ (5) ismini Bābü'l-Mecīdī dërler cenkge (6) Ūḫud tağığa qarap **turğan** (7) dervāzedür

[35a]

Fenāh dërler Cebrā'il 'aleyhi's-selām (2) fenāh **bolğan** miḫrābdur (3) üçünci miḫrābnıñ ismini (4) Miḫrāb-ı Nāḫat dërler resūlullāh-(5)nıñ tēveleri çökelenip (6) **yatğan** miḫrābdur

[43a]

resūl [43a] (1) şallāllāhu 'aleyhi vesellemğa nürdın (2) tabaḫda nūr ta'ām **çıkan** (3) cāydur

[7b]

içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) nişāneleri **tēgen** raḥmet-i İlahī (4) nūrı tecellisini yağdurğan (5) cāydurur

-GUÇI, -KUÇI

Fülden isim yapan *-GU*, *-KU* eki ile isimden isim yapan *+çI* ekinin birleşmesiyle oluşur, bu ek geniş zamanda gerçekleşen bir devamlılık içerir. Çalışmada sadece tek bir örnekte yer almaktadır:

[43b]

dıraḫtları ḫalem (2) bolsalar cemi' 'ulemālar kātib-(3)ler **fütügüçi** bolsalar fütüp

1.11.ZARF-FİLLER

Zarf-fiil ekleri fiilleri zarflaştırır. Çağatay Türkçesinde bir bölümü basit bir bölümü de sıfat-fiil eklerinin durum ekleri almasıyla oluşmuş birleşik zarf-fiil ekleri vardır (Argunşah, 2014:156) .

Çağatay Türkçesinde bulunan zarf-fiil ekleri şöyledir: *-U, -y; -UrçA (<Ur+çA); - -UrdA, -rdA (<-Ar, -Ur, -r + dA); -UrgA (<-Ar/-Ur + GA); -DI érse; -GAç, -KAç; -GAll, -KAll; -GANçA (<-GAN+çA); -GAndA, -KAndA (<-GAN/-KAN+dA); -GAndIn (soñ) (<-GAN+dIn); -GUçA, -KUçA (<-GU+çA); -GInçA, -GUnçA, -KUnçA (<-GUn/-KUn+çA <-GU+çA); -(I)bAn, -(U)bAn; -ken; -mAstIn (burun); -mAy; -mAyIn; -(U)p.*

Çalışılan metinde bulunan zarf-fiil örnekleri ise şunlardır:

-GUnçA, -KUnçA (<-GUn/-KUn+çA <-GU+çA)

Fiilden isim yapım eki ile eşitlik ekinin birleşmesinden oluşan bir ektir. Fiile *-inca* anlamı katar. Metinde tek örnekte yer almaktadır:

[3b]

her kim (2) zemzem-ḥāneğa kirip zemzemdin (3) **toyğunca** içip yırak yakındaki (4) uruğ toğğan kuma qarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp yād kılp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

-ken

Türkçede kullanım alanı oldukça yaygın olan bir ektir, *-i* ek fiiline bağlanarak ortaya çıkar. Metinde tek örnekte yer almaktadır:

[27b]

Harem-i (2) Şerīfniñ beş dervāzeleri (3) bardur evvelki dervazeleriniñ (4) ismini Bābü's-Selām dërler resül (5) şallāllāhu 'aleyhi vesellem her namāzğa kelgen-(6)leride selām bê-cā keltürüp kirer (7) **ikenler**

-(U)p

Türkçenin ilk zamanlarından beri oldukça yaygın olarak kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Çalışılan metinde de diğer eklere oranla sık olarak kullanılmıştır:

[2a]

üç künlük yêrdin ğusl şahāret (2) **kılıp** ihrām **bağlap** Cidde-yi Mübārekge (3) çıkarlar

[2b]

‘Arab delilleri Beytu’llāh-ı Şerīfge (2) alıp **kirip** āyet ḥadīşlerini (3) **oqutup** Beytu’llāh-ı Şerīfni yétti (4) merātebe devri **qılıp** cüb bürçide (5) Ḥacerü’l Esvedni büse **qılıp** Beytu’llāhğa (6) **qarap** ilticāh **qılıp** şükri el-ḥamdülillāh (7) tövbe estağfirullāh **dép** du‘ ā qılğay

[3a]

Maḳām-ı İbrāhīmğa **kelip** ikki rek‘at (2) nafile namāz oqup Beytu’llāhniñ (3) ḥaḳḳıda du‘ ā qılğay

[8a]

kök taşniñ üstide ikki rek‘at (2) namāz **oqup** Ḥaḳḳ Subḥāne ve Te‘ālā-(3)dın her ḥācetni tileseler elbette du‘ āsı (4) müstecābdur

[9b]

Beytu’llāh [9b] (1) Şerīfniñ çeḥār tarafıda çeḥār (2) mezhebniñ maḳāmları bardur (3) evvel Şāfi‘ maḳām kün kiriş tarafıge (4) **qarap** namāznı edā qılıyor sünnetci Ḥanīfe (5) maḳām-ı Cenüb tarafıge **qarap** namāznı (6) edā qılıyor sünnetci Ḥanbel maḳām-ı kün (7) çıkış tarafıge **qarap** namāznı edā qılır

[13b]

yanıda şehīd-i şühedālarğa [13b] (1) ve su‘edālarğa du‘ ā qılğay ba‘d ez (2) miḳdārı **yönelip kelip** Cebel-i Nürniñ (3) ziyāretlerini qılğay

[17b]

Şeyḥ [17b] (1) Maḥmūd veliyullāhniñ ḥuzūrı bile (2) ‘aşḳ-ı muḥabbetlerini **alıp** ḳalmasa (3) ol ḥāciler Ḥarem-i Şerīfge dāḥıl bolsalar (4) Beytu’llāhğa özini **urup** (5) nābūd qılır érdiler

[20a]

Allāh Te‘ālā ‘aleyhüm ecma‘in ammā Medīne-yi (2) Münevvereniñ ṭavāf ziyāretleri- (3)niñ beyānidurlar evvel memleketdin (4) kelgen ḥācilerimiz Bābü’s-Selām (5)

dervāzesidin **kirip** Harem-i Şerif (6) içige dāhīl bolurlar ba‘d ez delil-(7)ler āyetlerini **bildirüp**

[27b]

Harem-i (2) Şerifniñ bēş dervāzeleri (3) bardur evvelki dervazeleriniñ (4) ismini Bābü’s-Selām dērler resūl (5) şallāllāhu ‘aleyhi vesellem her namāzğa kelgen-(6)leride selām bē-cā **keltürüp** kirer

[43b]

dırahtları qalem (2) bolsalar cemi‘ ‘ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar **fütüp**

1.12.İSİM-FİİLLER

İsim-fiiller fiil kök ve gövdelerinin karşıladığı oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren, yani fiildeki oluş, kılış ve durumların adlarını bildiren sözlere dir. Çağatay Türkçesinde yalnız -*MAK* eki isim-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesindeki -*MA* ve -*İŞ* ekleri ise fiilden isim yapım eki işleviyle kullanılmaktadır (Argunşah, 2014: 151). Söz konusu eserde geçmekte olan tek bir isim-fiil örneği bulunmuştur.

[12a]

Harem-i Şerifniñ taşqarısında (2) Beytu’llāhğa qarap turğan cümle (3) cebel tağlarınñ serdārı cebel-i (4) qabīs bardur resūl şallāllāhu (5) ‘aleyhi vesellem ebū Cehilğa mu‘cize **qılmaq** (6) üçün āynı (i)şāret bile tepe pāre (7) qıldılar

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM

Korkmaz isimleri "*İsimler evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir*" olarak tanımlar (Korkmaz, 2014:229).

2.1. Yapıları Bakımından İsimler

2.1.1. İsimlerin Yapılarına Göre Sınıflandırılması

Korkmaz adları dildeki anlam ve görevleri dışında, kelime yapıları, yani şekil bilgisi açısından taşıdıkları ayrılıklara göre de bir sınıflandırmadan geçirerek dört gruba ayırmıştır:

2.1.1.1. Basit İsimler

Korkmaz basit isimler için şu tanımı yapar: "*Kök durumunda olan ve herhangi bir türetme eki ile genişletilmemiş bulunan tek kelimedden ibaret adlardır.*" (Korkmaz, 2014: 247). Çalışmada bulunan bazı basit isimler şunlardır:

[5b]

Hakk Subhāne ve Te'ālāniñ (2) **emr-i fermāni bilen cennetdin** (3) çıkargan **Hakk** Te'ālāniñ cemāl (4) **nūri tecellisini körgen Hacerü'l Esved** (5) **tavāf ziyāret kılip bir merātebe buse** (6) **ķılsalar anadın yeñi toğulğan dek** (7) **bolğay yine mende günāh ķaldı mu**

[25b]

ḥaṭṭ fütülgen **be-tamām āyet-i kelāmu'llāh**-(2)dur ba' d ez **Ḥarem-i Şerīfniñ içige** (3) **hizmet** kılıp **müvekkil** turğan **yigirmi** (4) **yètti siyāy aḳte** kılingan **aḡvāt**-(5)leri bardur **ammā** ba' d ez **çehār mezheb**-(6)niñ **taşıda kişi** kirelmes **āḡāhdur**

2.1.1.2. Türemiş İsimler

Korkmaz türemiş isimler için "*Ad kök ve gövdelerine türetme ekleri getirilerek kurulan ve yeni bir kavrama karşılık olan adlardır*" demektedir (Korkmaz, 2014: 250).

2.1.1.2.1. İsim Yapım Ekleri

İsim yapım ekleri isim veya fiil kök ve gövdelerine isim yapım ekleri getirilmek suretiyle oluşan ve yeni bir kavrama karşılık olan isimlerdir (Erdem Uçar, 2015: 28)

Çalışmanın isimler bölümü gereği burada sadece isimden isim yapım eklerini ve fiilden isim yapım eklerini inceleyeceğiz:

3.1.1.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

Genel olarak Çağatay Türkçesinde bulunan isimden isim yapım ekleri şunlardır: *+A, +AGU, +Aç, +AK, +AIA, +An, +Añ, +Ar/+şAr, +ArI/+ArU, +Av, +AvUI/ +vUI, +Ay, +ç, +ÇA, +çAK, +çI, +çII, +çIIIK, +çUK, +DAş, +dUK, +dUrUK, +dUz, +GA, +GAç, +GAK, +GI, +GU/+KU, +GInA, +Glr/Klr, +I, +K, +l, +IA, +IAGI, +IAK, +IANçI, +IAy, +IAyIn, +IIG/+IUG/+IIK,+IUK, +II/+IU, /+IUK/+IIG/+IUG, +m, +mAn, +mtUI, +nç/+nçI, +ndU, +rA, +rAK, +sA, +sAK, +sU, +sAIK, +sUK, +sIz, +yin, +z/+az* ekleridir.

Çalışmada bulunan örnekler ise şöyledir:

2.1.1.2.1.1.1. +IIG/+IUG/+IIK,+IUK

Sıfatlar türeten bir ektir. Son ünsüzü tonlu olmakla birlikte tonsuz örnekleride vardır:

[2a]

evvel memleketdin (7) kelgen hâcilerimiz deryâdın [2a] (1) üç **künlük** yerdin gısl
tahâret (2) kılp ihrâm bağlap Cidde-yi Mübârekge (3) çıkarlar

[6b]

bu cāmî^c lerniñ beş (6) yüz seksen toqız señge mermer aq (7) tâş túbürükleri bardur
bu her [6b] (1) her túbürüklerniñ **arâlıkığa** asılğan

[7b]

haţme-yi [7b] (1) şerîfniñ içinde **birlik** yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3)
nişâneleri tēgen raĥmet-i İlâhî (4) nûrı tecellîsini yaġdurğan (5) cāydurur

[10b]

Harem-i Şerîfniñ şahneleride (3) cayundın kılgan ĥürma **şüret-(4)lik** altı yerde
şam^c dānları bar-(5)dur

[11a]

ammā bu iġvâtler Hacerü'l Esvedge (5) **āġâhlık** kılıyorlar

[24b]

yerge **yıldızlık** kılp (2) turġuzğan üç şîşe qandîl bar-(3)dur bēriġi yafraqları be-
tamām şîşe-(4)dür her birige yigirmi birdin şem^c yaqar-(5)lar

[24b]

folât fencerege yaqında (6) yerge **yıldızlık** kılp turġuzğan (7) ĥürma **şüretlik** ikki tof
qandîl [25a] (1) bardur bēriġi yafraqları be-tamām altun-(2)dur

[26b]

Ḥarem-i Şerīfniñ (2) dört yüz yetmiş altı aq señge (3) mermer taş túbürükleri bardur (4) her túbürüklerniñ **aralıkıǵa** asılǵan (5) qabuzǵa oǵsar yumalaq şışe fānūs-(6)larıdın bir miñ dört yüz fānūs-(7)ları bardur

[27a]

qısmī qısmī (4) ‘alāmet-i naqqāşları kılǵan Ḥacer-i (5) Sa‘ādetniñ içidin cennet-(6)niñ büy kelip tururlar ba‘d ez (7) Ḥarem-i Şerīfniñ uzun **kıskalıǵ** [27b] (1) altı yüz ellig qadem kélür

2.1.1.2.1.1.2. +A

Argunşah bu ek için "*Pekiştirme anlamında isimler türeten ve nadir kullanılan bir ektir.*" (Argunşah, 2014: 101) der.

[7b]

haṭme-yi [7b] (1) şerīfniñ içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) **nişāneleri** tēgen raḥmet-i İllāhī (4) nūrı tecellisini yaǵdurǵan (5) cāydurur

[11a]

Ḥarem-i Şerīfniñ [11a] (1) içinde **kēçe** ve kündüz hizmet kılıp (2) müvekkil turǵan ellig ikki aqte (3) kıılınǵan sıyāy aǵvātleri bar-(4)dur

2.1.1.2.1.1.3. +çI

Meslek mensubu veya bir işi sürekli yapan anlamında isimler türeten işlek bir ektir:

[7b]

her kim bu altun nevh-(6)niñ tēgde bir dāne **miḥrābcı** kıılǵan (7) bir kök taş bardur

[9b]

Beytu’llāh [9b] (1) Şerīfniñ çeḥār tarafıda çeḥār (2) mezhebniñ maqāmı bardur (3) evvel Şāfi‘ maqām kün kiriş tarafıge (4) qarap namāznı edā kılıyor **sünnetci** Ḥanīfe (5) maqām-ı Cenūb tarafıge qarap namāznı (6) edā kılıyor **sünnetci** Ḥanbel maqām-ı kün (7) çıkış tarafıge qarap namāznı edā kılır

[31b]

miḳdārı yanında resūlullāh (6) sallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ **tuḡcıları** (7) seyyīdinā Mālīk rażiyallāhu ‘anh-[32a] (1)niñ menḳatleri bir ḳubbe içinde-(2)dür

2.1.1.2.1.1.4. +dUz

Oldukça az kullanılan bir ektir:

[11a]

Harem-i Şerīfniñ [11a] (1) içinde **kêçe** ve kündüz hizmet ḳılıp (2) müvekkil turḡan ellig ikki aḳte (3) ḳılınḡan sīyāy aḡvātleri bar-(4)dur

2.1.1.2.1.1.5. +ÇA

Aslen eşitlik durumu eki iken kalıplaşarak yapım eki görevinde kullanılmıştır. Farsçadan giren diḡer +çA küçültme eki Çaḡatay Türkçesinde birkaç kelimedede kullanılır:

[16a]

yanıda Cebel-i Hindi-(7)de yētti **ḡayliceniñ** menḳatleri bir ḳubbe [16b] (1) içindedür ṭavāf ziyāret ḳılıp (2) du‘ā ḳılḡay

[30b]

Harem-i Şerīfniñ şaḡneleri (5) de bir farça kiçik **bāḡçeleri** bardur (6) içinde ikki ṭof mu‘cizāt ḡürma-(7)zārları bardur

2.1.1.2.1.1.6. +nç/+nçI

Sıra sayı sözleri türeten bir ektir:

[28b]

ikkinci dervāzeleriniñ ismini [28b] (1) bābü’r-raḡmet dērler Ḥaḳḳ Subḡāne (2) ve Te‘ālā raḡmet nūr-ı İlahī tecellī-(3)sini yaḡdurḡan dervāzedür (4) ba‘d ez **üçünci** dervāzeleriniñ (5) ismini Bābü’l-Mecidī dērler cenḡe (6) Ūḡud taḡıḡa ḡarap turḡan

(7) dervāzedür **törtüncü** dervāze(ler) [29a] (1) ‘azīz evliyā enbiyālar Harem-i Şerīf-
(2)din özini ihtiyāt kılıp Müdde‘ā(3)ğa kēlip müteveccih kıılır ikenler du‘ā-(4)ları
müstecāb bolur

[30a]

bēşinci dervāzeleriniñ ismī [eksik] (4) Bābü’l-Vedā dērler kēlip yangān (5)
hācīlerimiz elvedālaşıp (6) çıkarlar

[34b/35a/35b]

Ḳuvvete’s Selām-(2)da bir ke’enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde bēş
mihrāb bardur (4) evvelki mihrābniñ ismini (5) Mihrāb-ı Ḳabāh dērler aşhāb-(6)lar
ḳuvvet tapқан mihrābdur (7) **ikkinci** mihrābniñ ismini Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh
dērler Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām (2) fenāh bolğan mihrābdur (3) **üçüncü** mihrābniñ
ismini (4) Mihrāb-ı Nāḳat dērler resūlullāh-(5)niñ tēveleri çökelenip (6) yatğan
mihrābdur **törtüncü** (7) mihrābniñ ismini Mihrāb-ı Cennet [35b] (1) dērler **bēşinci**
mihrābniñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzīle’l Ḳur‘ān dērler Ḥaḳḳ (3) Subhāne ve Te‘ālādın
innā enzelnāhu (4) āyeti nāzīl bolğan mihrābdur (5) her kim çıkıp bu bēş mihrābda
ikki (6) rek‘ atdın namāz oḳup du‘ā (7) kılgay

2.1.1.2.1.1.7. +rAK

Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük ve pekiştirme görevinde kelimeler türetir:

[28a]

Ḥaḳḳ Subhāne ve Te‘ālā va‘de [28a] (1) kıılıpdurlar ki Bābü’s-Selām miñ (2)
‘arşımdın **uluḡraḳdurlar**

2.1.1.2.1.1.8. +sİz

Yokluk bildiren sıfatlar türeten bir ektir:

[30b]

Harem-i Şerīfniñ şahneleri (5) de bir farça kiçik bāḡçeleri bardur (6) içinde ikki tof
mu‘ cizāt ḡürma-(7)zārları bardur ikki tof **mēyvesiz** [31a] (1) dıraḡtları bardur

2.1.1.2.1.1.9. +K

Genel olarak küçültme işlevi ile kullanılan bir ektir:

[36a]

yanıda zezem-(3)hāneleri bardur ba^ç d ez miğdārı (4) yönelip kēlip bir tağnıñ içinde (5) **tatlık** su **açık** su katılup (6) çıkıp miğdār yerge kēlip başka (7) ayrılıp kēterler

2.1.1.2.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Genel olarak Çağatay Türkçesinde bulunan fiilden isim yapım ekleri şunlardır: -A, -ç, -çI, -(U)G/-(U)K, -GA/-KA, -GAK/-KAK, -GAn/-KAn, -GU/-KU, -GUç/-KIç, -GUçI (<-GU+çI), -GUn/-KUn, -GUr, -U, -Uş/-ş, -K/-UK, -I, -(U)m, -mA, -mAç, -mAK, -mAs, -mAn, -mUr, -(U)n, -(U)t/-At, -U, -v/-Av (<-GU), -vul/-avul, (U)z ekleridir. Çalışmada bulunan örnekler ise şöyledir:

2.1.1.2.1.2.1. -GAn/-KAn

Aslen sıfat-fiil ekidir. Fail isimleri ve kimi zaman kalıcı isimler türetir:

[26b]

Harem-i Şerīfniñ (2) dört yüz yetmiş altı aq señge (3) mermer taş túbürükleri bardur (4) her túbürükleriñ aralıqığa **asılğan** (5) kabuzğa oğşar yumalaq şīşe fānūs-(6)larıdın bir miñ dört yüz fānūs-(7)ları bardur

[35a]

Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh dērler Cebrā'il 'aleyhi's-selām (2) fenāh **bolğan** mihrābdur (3) üçüncü mihrābniñ ismini (4) Mihrāb-ı Nāqat dērler resūlullāh-(5)niñ tēveleri çökelenip (6) **yatğan** mihrābdur

[3b]

Beytu'llāhda Mağām-ı İbrāhīmiñ [3b] (1) yanıda zezem-hāneleri bardur her kim (2) zezem-hāneğa kirip zezemdin (3) toyğunca içip yıraç yaqındaki (4) uruğ

toḡgan ḡuma ḡarındaḡlarını (5) könlideki dost yār birāder aḡanı-(6)larını könlige keḡürüp yād ḡılıp (7) Beytu'llāhḡa ḡarap turup

[30a]

bēşinci dervāzeleriniñ ismī [eksik] (4) Bābü'l-Vedā dērler kēlip **yanḡan** (5) ḡācīlerimiz elvedālaḡıp (6) ḡıḡarlar

[34b]

Ḳuvvete's Selām-(2)da bir ke'enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde bēş miḡrāb bardur (4) evvelḡi miḡrābniñ ismini (5) Miḡrāb-ı Ḳabāh dērler aḡḡāb-(6)lar ḡuvvet **tapḡan** miḡrābdur

[25b]

ḡaḡt **fütülgen** be-tamām āyet-i kelāmu'llāh-(2)dur ba' d ez Ḥarem-i Şerīfniñ içige (3) ḡizmet ḡılıp müvekkil **turḡan** yigirmi (4) yētti siyāy aḡte **ḡılınḡan** aḡvāt-(5)leri bardur ammā ba' d ez ḡehār mezheb-(6)niñ taşıda ḡişi kirelmes āḡāhdur

2.1.1.2.1.2.2. -Iḡ/-Uḡ/-ḡ

Fiillerin hareket adlarını yapan ektir. Ḳalışılan metinde iki tane bulunmaktadır:

[9b]

evvel Şāfi' maḡām kün **kirīḡ** tarafige (4) ḡarap namāznı edā ḡılıyor sünnetci Ḥanīfe (5) maḡām-ı Cenūb tarafige ḡarap namāznı (6) edā ḡılıyor sünnetci Ḥanbel maḡām-ı kün (7) **ḡıḡıḡ** tarafige ḡarap namāznı edā ḡılır

2.1.1.2.1.2.3. -mAK

Fiillerin hareket adlarını yapan ektir.

[12a]

Ḥarem-i Şerīfniñ taşḡarısında (2) Beytu'llāhḡa ḡarap turḡan cümle (3) cebel taḡlarınıñ serdārı cebel-i (4) ḡabīs bardur resūl şallāllāhu (5) 'aleyhi vesellem ebū Cehilḡa mu' cize **ḡılmaḡ** (6) üçün āynı (i)şāret bile tepe pāre (7) ḡıldılar

2.1.1.2.1.2.4. -mAs

Sıfat-fiil ekidir, adlaşarak üzerine yapım ekleride alabilir. Metinde tek bir yerde geçmektedir:

[25b]

Harem-i Şerīfniñ içige (3) hizmet kıılıp müvekkil turğan yigirmi (4) yètti siyāy aqte kıılıngan ağvāt-(5)leri bardur ammā ba^c d ez çehār mezheb-(6)niñ taşıda kişi **kirelmes** āgāhdur

2.1.1.3. Birleşik İsimler

Birleşik isimler, en az iki kelimededen oluşan ve bu kelimelerin kendi kavramları dışında yeni bir kavramı karşılamak üzere, birleşik kelime kalıbına göre bir araya gelerek meydana getirdikleri isimlerdir (Korkmaz, 2007: 45)

Ergin ise birleşik ismi, “*bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu*” olarak tanımlar.

Çalışmada bulunan birleşik isim örnekleri şöyledir:

[6b]

her túbürüklerniñ arālıqığa asılğan (2) kabuzğa oğşar yumalağ şīşe fānūs-(3)dın bir miñ bēş yüz kırk altı (4) fānūsları bardur cümlesige (5) **zeytūn yāğ** yaqarlar

[18a]

her yılı ramazānda otuz **kūn** [18b] (1) **ğuça** ^c umre kıılurlar

Çalışmada geçen Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan birleşik isimler ise şöyledir:

[1b]

āmmā ba^c d ez **Mekke-yi Mükerremeniñ** tavāf ziyāret-(6)leriniñ beyānıdur

[2a]

üç künlük yêrdin **ğusl tahâret** (2) kılip ihrâm bağlap **Cidde-yi Mübârekge** (3) çıkarlar

[2a]

Cidde-yi Mübârekde Hâzret-i (4) Havvâ rażiyallâhu ‘ anhanı menkâtleri-(5)ni delîlleri âyet bile **tavâf ziyâret** (6) kıldurğay

[2a]

têve bile ikki künde (7) **Mekke-yi Mükerremege** dâhîl bolurlar

[2b]

‘ Arab delîlleri **Beytu’llâh-ı Şerîfge** (2) alıp kirip âyet hadîşlerini (3) okutup **Beytu’llâh-ı Şerîfni** yetti (4) merâtebe devri kılip cüb bürçide (5) **Hâcerü’l Esvedni** büse kılip **Beytu’llâhğa** (6) qarap ilticâh kılip şükri el-hamdülillâh (7) tövbe estağfirullâh döp du‘ â kılgay

[3a]

Maķâm-ı İbrâhîmğa kelip ikki rek‘ at (2) **nafile namâz** okup **Beytu’llâhniñ** (3) haķķıda du‘ â kılgay

[3b]

Beytu’llâhda Maķâm-ı İbrâhîmniñ [3b] (1) yanıda **zemzem-hânelemi** bardur her kim (2) **zemzem-hâneğa** kirip zemzemdin (3) toyğunca içip

[5b]

Haķķ Subhâne ve Te‘âlâniñ (2) **emr-i fermânı** bilen cennetdin (3) çıkarğan **Haķķ Te‘âlâniñ** cemâl (4) nûrı tecellisini körgen **Hâcerü’l Esved** (5) **tavâf ziyâret** kılip bir merâtebe büse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dök (7) bolğay

[7a]

Harem-i Şerîfniñ çeħâr taraf (2) cāmî‘ leriniñ uzun kayķalığ (3) tokuz yüz kadem keliyor çeħâr taraf (4) cāmî‘ niñ otrası **Beytu’llâh-ı** (5) **Şerîfdür** ammâ **Beytu’llâh-ı Şerîf-(6)niñ** ön yanıda altun nevhniñ (7) tégde **haķme-yi şerîf** bardur

[7b]

ḥaṭme-yi [7b] (1) **ṣerīfniñ** içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ **peygamberlerniñ** (3) **nişāneleri** tēgen **rahmet-i İllāhī** (4) nūrı tecellisini yağdurgan (5) cāydurur

[8b]

ve yine (2) her kim bu ʿālemde nişānım tēgmegen yer (3) ḳalmadı dēp ḳasem ḳılsalar (4) **ṣerīʿ at ḥuzūrıda** ḳasemi henāniyyet (5) bolḡay

[8b]

Ḥarem-i Ṣerīfniñ (6) yētti mināreleri bardur her **namāz** (7) **vaḳtinde** şūfileri çıkıp ezān [9a] (1) aytıp şalavāt aytıp namāznı edā (2) ḳılurlar

[9a]

Ḥarem-i Ṣerīfde bir yüz on (3) yētti yerde **sebīli'llāh zemzem-i ṣerīf** (4) bardur

[9b]

Beytu'llāh [9b] (1) **Ṣerīfniñ** çeḡār tarafıda çeḡār (2) mezhebniñ maḳāmları bardur (3) evvel **Şāfiʿ maḳām** kün kirīş tarafıge (4) ḳarap namāznı edā ḳılıyor **sünnetci Ḥanīfe** (5) **maḳām-ı Cenūb** tarafıge ḳarap namāznı (6) edā ḳılıyor **sünnetci Ḥanbel maḳām-ı kün** (7) çıkış tarafıge ḳarap namāznı edā ḳılır [10a] (1) **sünnetci Mālik maḳām-ı şimāl** tarafıge ḳarap (2) namāznı edā ḳılıyorlar

[10b]

Ḥarem-i Ṣerīfniñ şahneleride (3) cayundın ḳılḡan **ḡūrma şūret-(4)lik** altı yerde şamʿ dānları bar-(5)dur

[11a]

Ḥarem-i Ṣerīf-(6)niñ içinde on yētti yerde duʿā (7) müstecābdur evvel **maḳām-ı Cebrāʿil**-[11b] (1)de duʿā müstecābdur baʿd ez **maḳām-ı** (2) **İbrāhīimde** duʿā müstecābdur

[12a]

Harem-i Şerifniñ taşkarısında (2) **Beytu'llāhğa** qarap turğan cümle (3) cebel tağlarınıñ serdārı **Cebel-i** (4) **Qabīs** bardur resül şallāllāhu (5) 'aleyhi vesellem ebū Cehilğa mu' cize kılmaq (6) üçün **āynı (i)şāret** bile tepe pāre (7) kıldılar

[12b]

Cebel-i Qabīsniñ (3) üstide kıoydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp **tavāf ziyāret** kılıp (5) ikki rek' at **şükrāne namāz** okup (6) du' ā kılgay

[13a]

yanıda **şehīd-i şühedālarge** [13b] (1) ve su' edālarğa du' ā kılgay

[13b]

Cebel-i Nūrda (4) resül şallāllāhu 'aleyhi vesellemniñ mübārek (5) qarınlarını yarıp ucuñ bağları (6) alıp **kevşer suvı** bilen pākīze (7) kılıp

[14a]

Allāh Te'ālā elem neşrah (2) āyet nāzīl bolğandur her kim **Cebel-i** (3) **Nūrğa** çıkıp **tavāf ziyāret** kılıp (4) ikki rek' at namāz okup elem neşrah-(5)nı okup du' ā kılgay

[16a]

miqdārı yanıda (3) Cebel-i 'Ömerde **Cennet'ül-Me'vāniñ** ziyāret-(4)lerini kılgay

[16b/17a]

bu **zāt-ı berekātınıñ** huzūrı [17a] (1) şol ki memleketdin kelgen hācī-(2)leriniñ 'aşk-ı muḥabbet ve 'aşk-ı huzūrı-(3)larını alıp qalurlar

[18a]

her yılı ramazānda otuz kün [18b] (1) ğuça 'umre kılırlar **ramazān-ı şerīfde** (2) kılgan ikki 'umre bir ḥac 'Arafāt bilen (3) berāber bolğay

[20b]

resül şallallāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (2) rüzelerini **ṭavāf ziyāret** kıldurğay (3)
ba‘ d ez **Hacer-i Sa‘ ādetni** ziyāret (4) kıllurlar

[21b]

ziyāret kılip bolup (3) ikki rek‘ at **namāz-ı şükrāne** oğup (4) du‘ ā kılgay

[29a]

‘aziz evliyā enbiyālar **Harem-i Şerif**-(2)din özini ihtiyāt kılip Müdde‘ ā(3)ğa kèlip
müteveccih kıllur ikenler du‘ ā-(4)ları müstecāb bolur

[29b]

miğdārı yönelip kèlip **Cennetü’**-(3)l **Mu‘ allāğa** çıkıp ehl-i baķilerğa (4) fātiha ihlaş
oğup du‘ ā kılgay

[32b]

Mescide’l Ğamāmniñ (3) ma‘ nīsi ol ki resül şallallāhu (4) ‘aleyhi vesellemniñ
mübārek başlarığa (5) ağ bulut sāye bolup turğan (6) cāydur

[36b]

miğdārı (3) yönelip kèlip **çehārşenbe** künisi (4) seyyidinā Ğamzam ‘Amr
resülullāhniñ (5) menķatleri bir ķubbe içindedür (6) **ṭavāf ziyāret** kılip **ḥaṭme ķurān**
(7) oğup du‘ ā kılgay

[42a]

yanıda (2) **şehid-i şühedā ve su‘ edāları**-(3)niñ menķatleri bir ķubbe içinde-(4)dür
ṭavāf ziyāret kılip du‘ ā (5) kılgay ba‘ d ez **Cennet’ül Baķi** deki (6) ehl-i baķilerğa du‘ ā
kılgay

2.2. İSİM TÜRLERİ

Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü'nde ismi şu şekilde tanımlar: “1. *Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türü.* 2) *Bir oluş ve kılış bildiren fiilin dışında kalan ve ad gibi çekilebilen kelime sınıflarının tümüne verilen ad; ad, sıfat, zamir, edat bağlaç ve ünlemi içine alan geniş kapsamlı ad; ad soylu söz.*” (Korkmaz, 2007: 7).

Ergin ise isim için, cümle içinde çeşitlerine göre farklı görevler üstlendikleri için bu kelime türlerini kendi aralarında sınıflara ayırmak ve her kelime çeşidini ayrı ayrı ele almak gerektiğini belirtir (Ergin, 2002: 206).

Söz konusu eserde geçen isim çeşitleri şunlardır:

2.2.1 Asıl İsimler

2.2.1.1. İsim Çekimi

İsim çekimi, teklik-çokluk, iyelik ve hal çekimlerinden oluşur. Bu çekimler kelime kök ve gövdelerine getirilen çeşitli eklerle ifade edilir. Bu kök veya gövde, teklik yalın hal demektir ve herhangi bir ek aldığı anda değişmez. Bu kaidenin belirgin bir istisnası, *suy-ı* "onun suyu" iyelik ekinden önce *suy* şeklinde kullanılan Eski Türkçe *sub*, Harezmi. *suw*'dan gelen *su* "su" kelimesidir (Eckmann, 2013: 65).

Çokluk, iyelik, aitlik ve durum ekleri Türkçede isim çekim ekleridir. Bu ekler Çağatay Türkçesinde Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemindekilerden biraz farklılık gösterir. Bu farklılıklar özellikle durum eklerinde görülmektedir (Argunşah, 2014:117). Çalışmada yer alan isim çekim ekleri şu şekildedir:

2.2.1.1.1. Çokluk eki

Türkçede çokluk eki *+lar* ekidir. Bu ek Çağatay Türkçesinde de aynen devam etmiştir. Çalışılan eserde sıkça kullanılan bir ek türüdür ve görülen örnekler şu şekildedir:

[3b]

yanıda **zemzem-hāneleri** bardur her kim (2) zemzem-hāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yırağ yağındaki (4) uruğ toğğan kuma **karındaşlarını** (5) könlideki dost yār birāder **ağanı-(6)larını** könlige keçürüp yād kılıp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[5a]

a' **zālarığa** āyet hadīs fütülgen (7) Beytu'llāh-ı Şerīfniñ

[6a]

Ḥarem-i Şerīf-(4)niñ çeḥār **eṭrāfları** mescīd (5) cāmī' dür

[6b]

her tübürüklerniñ arālığığa asılğan (2) kabuzğa oğşar yumalağ şīşe fānūs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) **fānūsaları** bardur cümlesige (5) zeytün yāğ yaqarlar

[9b]

Beytu'llāh [9b] (1) Şerīfniñ çeḥār tarafıda çeḥār (2) mezhebniñ **makāmları** bardur

[10b]

Ḥarem-i Şerīfniñ **şahneleride** (3) cayundın kılgan ḥūrma şūret-(4)lik altı yerde **şam' dānları** bar-(5)dur

[12a]

Ḥarem-i Şerīfniñ taşqarısında (2) Beytu'llāhğa qarap turğan cümle (3) cebel **tağlarınıñ** serdāri cebel-i (4) kabīs bardur

[13a/13b]

yanıda şehîd-i **şühedâlarge** [13b] (1) ve su[‘]edâlarğa du[‘] â kılğay

[14b]

Yemen tarafıda (7) Cebel-i Sürda resül şallâllâhu [14b] (1) ‘aleyhi vesellem ebū Cehildin kaçıp (2) finhân kirgen **ğârları** bardur

[16a]

miğdârı yanıda (3) Cebel-i ‘Ömerde Cennet[‘]ül-Me[‘]vânîñ **ziyâret-(4)lerini** kılğay

[17a]

şol ki memleketdin kelgen **hâcî-(2)lerniñ** ‘aşq-ı muhabbet ve ‘aşq-ı **huzûri-(3)larını** alıp qalurlar

[21a]

Fâtıma raziyallâhu ‘anhanîñ (3) **ziyâretlerini** qılurlar ba[‘]d ez (4) mübârek **rüzeleriniñ** çehâr (5) etrâfidaki folat **fencerelerini** (6) ziyâret qılurlar ba[‘]d ez Hâcer-i (7) Sa[‘]âdetniñ üç **fencereleri-[21b]** (1)ni ziyâret qılurlar

[22a]

Hâcer-i Sa[‘]âdetniñ [22a] (1) qaşıda Hâzret-i Şüfî Bilâl raziyallâhu (2) ‘anhnîñ ezân şalavât aytқан (3) **minâreleri** bardur ammâ Hârem-i Şerîf-(4)niñ beş **minâreleri** bardur cemi[‘] (5) **minârelerdin** Hâzret-i Şüfî Bilâl (6) raziyallâhu ‘anhnîñ **minâreleri** (7) derâzdur

[26a]

yaqın yigirmi yetti aq señge mermer (2) taş **tübürükleri** bardur be-tamâm (3) çevresige **boğamlarığa** altun-(4)dın âyet hadîş fütülgen-(5)dür bu **tübürükler** resül şallâl-(6)lâhu ‘aleyhi vesellemniñ **vaqitleri-(7)deki** **tübürükleriniñ** ornı [26b] (1) tururlar

2.2.1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik çekimi, sahip olunan nesne veya vasıf isminin sonuna eklenen, sahibin şahsını ve sayısını gösteren iyelik ekleri ile ifade edilir (Eckmann, 2013: 66).

Argunşah ise iyelik eklerini şöyle tanımlar "*Kelimelere sahiplik, aidiyet katan eklerdir. Bu eklerden sonra sadece durum ekleri gelebilir.*" (Argunşah, 2014:118).

Çağatay Türkçesinde kullanılan iyelik ekleri tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 13: İyelik ekleri

Teklük	Çokluk
1. +(I/U)m	1. +(I/U)mIz/+(I/U)mUz
2. +(I/U)ñ	2. +(I/U)ñIz
3. +I/+U/+sI	3. +IArI

Söz konusu eserde bulunan iyelik eklerine örnekler ise şöyledir:

[8b]

namāznıñ **sevābını** fütügeyler ve yine (2) her kim bu ‘ālemde **nişānım** tēgmegen yēr
(3) qalmadı dēp qasem kılsalar

[3a]

Maqām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek‘at (2) nafile namāz oqup **Beytu’llāhniñ** (3)
haqqıda du‘ā kılgay ba‘d ez taşqarıda (4) çıkıp yētti merātebe Şafā ve Mervege
yügürüp (5) ve sa‘y kılıp **başını** pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar ba‘d ez (7)
Beytu’llāhda Maqām-ı **İbrāhīmniñ** [3b] (1) yanıda zemzem-**hāneleri** bardur

[7a]

Harem-i **Şerifniñ** çeħār taraf (2) **cāmī‘leriniñ** uzun kayqalığ (3) toquz yüz qadem
keliyor çeħār taraf (4) cāmī‘niñ **otrası** Beytu’llāh-ı (5) Şerifdür

[12b]

Hacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) **Te'ālāniñ emr-i fermānı** bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Qabīsniñ (3) **üstide** koydılar

[8a]

kök taşniñ **üstide** ikki rek' at (2) namāz oqup Haqq Subhāne ve Te'ālā-(3)dın her hācetni tileselel elbette **du'āsı** (4) müstecābdur

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılğay (3) sen dep du'ā kılısalar elbette **du'ā-(4)ları** müstecāb bolurlar şol bende (5) āhiri kelmey qalmasılar depdür-(6)ler ba' d ez Beyt'ullāh-ı Şerīfniñ (7) üstün tüben tamām **ā' zālarını**

[6b]

her tübürüklerniñ arālıqığa asılğan (2) kabuzğa oğşar yumalaq şışe fānūs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) **fānūsı** bardur

[9b]

Beytu'llāh [9b] (1) Şerīfniñ çeḥār tarafida çeḥār (2) mezhebniñ **maḳāmları** bardur

[10b]

Harem-i Şerīfniñ **şahneleride** (3) cayundın kılğan ḥūrma şüret-(4)lik altı yerde **şam' dānları** bar-(5)dur bu şam' dānlarge her birige altı-(6)dan yumalaq şışe **fānūsı** (7) bardur

[12b]

Te'ālāniñ emr-i fermānı bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Qabīsniñ (3) **üstide** koydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kılıp (5) ikki rek' at şükrāne namāz oqup (6) du'ā kılğay Cebel-i Qabīside bir aq (7) **künbezleri** ikki **mināreleri** bardur

[30b/31a]

Ḥarem-i Şerīfniñ **şahneleri** (5) de bir farça kiçik **bāğçeleri** bardur (6) içinde ikki tof mu^ç cizāt **hūrma-(7)zārları** bardur ikki tof méyvesiz [31a] (1) **dırahtları** bardur yanında (2) **zemzem-ḥāneleri** bardur

[20a]

evvel memleketdin (4) kelgen **ḥācilerimiz** Bābü's-Selām (5) dervāzesidin kirip Ḥarem-i Şerīf (6) içige dāḥil bolurlar

2.2.1.1.3. Aitlik Eki

Bu ek, sıfatlar türettiği gibi eklendiği kelimeye aitlik ifadesi de katmaktadır. Kalın sıradaki kelimelere *+gı, +kı* olarak gelen ekin ince sıradaki ünsüzünün tonlu mu tonsuz mu olduğunu tespit etmek mümkün değildir. İnce sıradan kelimelere kalın ek gelerek ünlü uyumunu bozduğu örnekleri olduğu gibi, ünsüz uyumu dışında kalan örnekleri de vardır (Argunşah, 2014:121).

[43a]

Medīne-yi Münevvereniñ **içinde-(6) deki** ziyāret cāylarınıñ (7) şevābını cemi^ç deryālar suvı [43b] (1) siyā(h) bolsalar dırahtları qalem (2) bolsalar cemi^ç ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar fütüp (4) tamām kıla almagay maḥşuşan söz (5) bisyār erdi

[3b]

her kim (2) zemzem-ḥāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yırak **yaqındaki** (4) uruğ toqğan quma qarındaşlarını (5) **köñlideki** dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp yād kılıp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[21a]

Fāṭıma raziyallāhu ^ç anhaniñ (3) ziyāretlerini kılırlar ba^ç d ez (4) mübārek rüzeleriniñ çehār (5) **etrāfidaki** folat fencerelerini (6) ziyāret kılırlar

[26a]

bu t b r kler res l  all l-(6)l hu   aleyhi vesellemni  **vakitleri-(7)deki** t b r klerni  ornı [26b] (1) tururlar

[36b]

Med ne-yi M nevvere [36b] (1) deki  udret-i  lahini k rseler   aklı (2)  ayr n  alurlar

2.2.1.1.4. Durum Ekleri

Genel T rk ede olduğu gibi  ağatay T rk esinde de dokuz durum eki bulunmaktadır. Durum ekleri, isim k k ve g vdeleriyle iyelik,  okluk ve sıfat-fiil eklerinden sonra gelmektedir (Argun ah, 2014:121).

2.2.1.1.4.1. Yalın Durum

T m isimlerin yalın durumu eksizdir:

[35b/36a]

her kim  ıkıp bu b   mihr bda ikki (6) rek  atdın nam z oğup du    (7)  ılđay ba  d ez bu mesc dni   ahne-[36a] (1)leride ikki tof mu  cize  urma-(2)ları bardur

[24a]

ba  d ez mundın ki ik (3)  and ldin **t rt  and l** bardur (4) her birige yigirmi y ttidin  em  yağarlar

[7b/8a]

bir k k ta  bardur her kim  ol [8a] (1) k k ta nı   stide ikki rek  at (2) nam z oğup  ađđ Sub h ne ve Te   l -(3)dın her  acetni tileselel elbette du   sı (4) m stec bdur

2.2.1.1.4.2. İlgi Durumu Eki

Çağatay Türkçesinde ilgi durum eki *+nUñ*, *+Uñ*, *+nI* dir. Çalışmada genel olarak daha çok *+niñ* eki kullanılmıştır, *+nuñ* ekinin bulunduğu örnekler de vardır.

[5b]

Haqq Subhane ve **Te'ālāniñ** (2) emr-i fermānı bilen cennetdin (3) çıkarğan Haqq **Te'ālāniñ** cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kıılıp

[8a]

her kim şol [8a] (1) kök **taşniñ** üstide ikki rek'at (2) namāz oqup Haqq Subhane ve Te'ālā-(3)dın her hācetni tileseler elbette du'āsı (4) müstecābdur

[8b]

Allāh Te'ālā (7) nāme-yi a' malığa yetmiş ikki miñ rek'at [8b] (1) **namāzniñ** şevābını fütügeyler

[11b]

maḳām-ı (2) İbrāhimde du'ā müstecābdur ba'd ez (3) zemzem-hānede du'ā müstecābdur (4) ba'd ez **Beytu'llāhniñ** dört (5) tarafıda du'ā müstecābdur

[12b]

Hacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) **Te'ālāniñ** emr-i fermānı bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i **Ḳabisniñ** (3) üstide qoydılar **anıñ** üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kıılıp (5) ikki rek'at şükrāne namāz oqup (6) du'ā kılgay

[16b]

yanıda aşhāb-ı (3) **velīyullāhniñ** menḳatleri bir ḳubbe içinde-(4)dür tavāf ziyāret kıılıp du'ā kılgay (5) ba'd ez Şeyḫ Maḥmūd **velīyullāhniñ** bir ḳubbe-(6)dür tavāf ziyāret kıılıp du'ā kılgay

[33a/33b]

yanıda Ebā Bekr-ī (2) Şiddīk rażiyallāhu ‘**anhniñ** mescīd-(3)leride ikki rek‘at namāz oqup (4) du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda Hāzret-i (5) ‘Ömer rażiyallāhu ‘**anhniñ** mescīdleri-(6)de ikki rek‘at namāz oqup du‘ā (7) kılgay ba‘d ez yanıda Hāzret-i [33b] (1) ‘Oşmān Zülnureyn rażiyallāhu ‘**anh-(2)niñ** mescīdleride ikki rek‘at (3) namāz oqup du‘ā kılgay ba‘d ez (4) yanıda Hāzret-i ‘Alī rażiyallāhu ‘**anh-(5)niñ** mescīdleride ikki rek‘at (6) namāz oqup du‘ā kılgay

2.2.1.1.4.3. Belirtme Durumu Eki

Eski Türkçe döneminde *+n* eki ile başlayan ek, Çağatay Türkçesinde yaygın olarak *+nI* eki ile oluşturulmuştur.

[34b/35a/35b]

Quvvete’s Selām-(2)da bir ke'enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde beş mihrāb bardur (4) evvelki mihrābniñ **ismini** (5) Mihrāb-ı Kabāh dەرler aşhāb-(6)lar kuvvet tapқан mihrābdur (7) ikinci mihrābniñ **ismini** Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh dەرler Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām (2) fenāh bolğan mihrābdur (3) üçüncü mihrābniñ **ismini** (4) Mihrāb-ı Nākat dەرler resūlullāh-(5)niñ tевeleri çökelenip (6) yatğan mihrābdur törtüncü (7) mihrābniñ **ismini** Mihrāb-ı Cennet [35b] (1) dەرler beşinci mihrābniñ **ismini** (2) Mihrāb-ı Nāzīle’l Qur‘ān dەرler

[31a]

yanıda (2) zezem-hāneleri bardur ba‘d ez (3) Harem-i Şerīfniñ taşkarıları (4) Bābü’s-Selāmdın çıqıp on (5) beş qadem kélip Müdde‘āğa du‘ā kılgay (6) her ne **mīrādımı** tileseler resūlullāh (7) bergey

[29a/29b]

‘azīz evliyā enbiyālar Harem-i Şerīf-(2)din **özini** ihtiyāt kılıp Müdde‘ā(3)ğa kélip müteveccih kılor ikenler du‘ā-(4)ları müstecāb bolur ikenler her kim (5) Müdde‘āğa kélip tavāf ziyāret kılıp (6) ikki rek‘at namāz oqup du‘ā kılgay (7) her **hācetini** tileseler Hāqķ Subhāne [29b] (1) ve Te‘ālā **hācetini** revā kılgan

2.2.1.1.4.4. Yönelme Durumu Eki

Çağatay Türkçesinde yönelme durumu eki *+GA*, *+KA*, *+A*, *+nA* ekleri ile oluşturulmaktadır. Metinde geçen yönelme durumu ekleri şöyledir:

[23b]

Harem-i Şerîf içinde ke'enne kandil-(2)din üç kandil bardur ikkisi (3) kızıl la'lge oğşar yine birisi (4) aq kandıldür

[18a]

miqdârı yönelip 'Ömer yolıda şehîd-i [18a] (1) şühedâlarge du' â kılgay

[2b]

Beytu'llâh-ı Şerîfni yetti (4) merâtebe devri kılıp cüb bürçide (5) Hacerü'l Esvedni büse kılıp **Beytu'llâhğa** (6) qarap ilticâh kılıp

[3b]

Beytu'llâhda Mağâm-ı İbrâhîmiñ [3b] (1) yanıda zemzem-hâneleri bardur her kim (2) zemzem-hâneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip

[12a]

Harem-i Şerîfniñ taşkarısında (2) **Beytu'llâhğa** qarap turğan cümle (3) cebel tağlarnıñ serdârı cebel-i (4) kabîs bardur resül şallâllâhu (5) 'aleyhi vesellem ebü **Cehilğa** mu' cize kıлмақ (6) üçün âynı (i)şâret bile tepe pâre (7) kıldılar

[14a]

Allâh Te'âlâ elem neşrah (2) âyet nâzîl bolğandur her kim cebel-i (3) **nürğa** çıkıp tavâf ziyâret kılıp (4) ikki rek' at namâz oqup elem neşrah-(5)nı oqup du' â kılgay

[26a]

yigirmi yetti aq señge mermer (2) taş tübürükleri bardur be-tamâm (3) çevresige **boğamlarığa** altun-(4)dın âyet hadîş fütülgen-(5)dür

[37b]

Ūḥud (7) tağıda resül şallallāhu ‘aleyhi vesellem [37b] (1) finhān bolğan **ğārlarığa** kirip (2) ṭavāf ziyāret kılıp

[9a]

Ḥarem-i Şerīfde bir yüz on (3) yētti yērde sebīli'llāh zemzem-i şerīf (4) bardur her namāz vaḳtinde namāzdın (5) fārī^c bolup tüş kılgaylar (6) ve yine **köze** şürbelerniñ ḥaddi (7) ḥesābı yoḳtur

2.2.1.1.4.5. Bulunma Durumu Eki

Türkçenin her döneminde bulunma durumu eki *+DA* olarak kullanılmıştır. Çalışmada geçen örnekler şu şekildedir:

[3a]

Maḳām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek‘at (2) nafile namāz oḳup Beytu’llāhniñ (3) **ḥaḳḳıda** du‘ā kılgay ba‘d ez **taşkarıda** (4) çıkıp yētti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa‘y kılıp başni pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar

[7a]

Ḥarem-i Şerīfniñ çeḥār taraf (2) cāmī‘ leriniñ uzun kayḳalıḡ (3) toḳuz yüz ḳadem keliyor çeḥār taraf (4) cāmī‘ niñ otrası Beytu’llāh-ı (5) Şerīfdür ammā Beytu’llāh-ı Şerīf-(6)niñ öñ **yanıda** altun nevhniñ (7) **tēgde** ḥaṭme-yi şerīf bardur

[11b]

evvel maḳām-ı **Cebrā’ıl-[11b]** (1)**de** du‘ā müstecābdur ba‘d ez maḳām-ı (2) **İbrāhimde** du‘ā müstecābdur ba‘d ez (3) zemzem-**ḥānede** du‘ā müstecābdur (4) ba‘d ez Beytu’llāhniñ tört (5) **tarafıda** du‘ā müstecābdur ba‘d ez (6) **Müdde‘āda** du‘ā müstecābdur

[16a]

miqđarı **yanıda** (3) Cebel-i ‘Ömerde Cennet‘ül-Me‘vāniñ ziyāret-(4)lerini kılğay Cennet‘ül-Me‘vāda be-tamām (5) ehl-i şehīd-i şühedā ve su‘ edālarğa (6) du‘ ā kılğay ba‘ d ez **yanıda** Cebel-i **Hīndi-(7)de** yetti hayliceniñ menqatleri bir kúbbe [16b] (1) içindedür tavāf ziyāret kılıp (2) du‘ ā kılğay

[22a]

Hacer-i Sa‘ ādetniñ [22a] (1) **kaşıda** Hāzret-i Şūfi Bilāl rażiyallāhu (2) ‘ anhnıñ ezān şalavāt aytқан (3) mināreleri bardur

[37a]

yanıda resūl şallāllāhu ‘ aleyhi vesellem-(2)niñ tişleri şehīd bolğan (3) menqatleri bir kúbbe içindedür (4) tavāf ziyāret kılıp ikki rek‘ at (5) namāz oқup du‘ ā kılğay ba‘ d ez (6) miqđarı yönelip cenkge Ūhud (7) **tağıda** resūl şallāllāhu ‘ aleyhi vesellem [37b] (1) finhān bolğan ğārlarığa kirip (2) tavāf ziyāret kılıp ikki rek‘ at (3) namāz oқup du‘ ā kılğay

2.2.1.1.4.6. Ayrılma Durumu Eki

Tarihi Türk lehçeleri içerisinde Kıpçak Türkçesinde *+dAn* olan ayrılma durumu eki, Çağatay Türkçesinde Karahanlı ve Harezmi Türkçesinde olduğu gibi *+dIn* olarak kullanılmıştır (Argunşah, 2014:127).

[1b/2a]

Mekke-yi Mükerremeniñ tavāf ziyāret-(6)leriniñ beyānidur evvel **memleketdin** (7) kelgen hācilerimiz **deryādm** [2a] (1) üç künlük **yērdin** ğusl tahāret (2) kılıp ihrām bağlap Cidde-yi Mübārekge (3) çıkarlar

[3b]

Beytu’llāhda Maqām-ı İbrāhīmiñ [3b] (1) yanıda zemzem-hāneleri bardur her kim (2) zemzem-hāneğa kirip **zemzemdin** (3) toyğunca içip yırak yağındaki (4) uruğ

toğğan kuma qarındaşlarını (5) könlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp yād kıılıp (7) Beytu'llāhğa qarap turup

[5b]

Haqq Subhāne ve Te'alāniñ (2) emr-i fermāni bilen **cennetdin** (3) çıkarğan Haqq Te'alāniñ cemāl (4) nūri tecellisini körgen Hacerü'l Esved

[20a]

ammā Medīne-yi (2) Münevvereniñ tavāf ziyāretleri-(3)niñ beyānidurlar evvel **memleketdin** (4) kelgen hācilerimiz Bābü's-Selām (5) **dervāzesidin** kirip Harem-i Şerīf (6) içige dāhīl bolurlar

[21b]

be-tamām **altundın** (2) kıılınğan ba'd ez ziyāret kıılıp bolup (3) ikki rek'at namāz-ı şükrāne oqup (4) du'ā kıılınğan ba'd ez Hacer-i Sa'ādet-(5)niñ folāt fencereleriniñ (6) üstide yaşıll **maḥmildin** füşide (7) kıılınğan

[23b]

Harem-i Şerīf içinde ke'enne **ḳandīl-(2)din** üç ḳandīl bardur ikkisi (3) kıızıl la'ige oḥşar yine birisi (4) aḳ ḳandīldür bu üç ḳandīller-(5)niñ her birige **seksendin elligdin** (6) kırık **yèttidin** mūm şem' yaḳarlar

[24a]

moncaḳlarınıñ şāne **ḥaddedin** (2) ziyādedür ba'd ez **mundın** kiçik (3) **ḳandīldin** dört ḳandīl bardur (4) her birige yigirmi **yèttidin** şem' yaḳarlar (5) ba'd ez **mundın** kiçik **ḳandīldin** (6) on yètti ḳandīl bardur her birige (7) on **birdin toḳuzdin** şem' [24b] (1) yaḳarlar

[43a]

resül [43a] (1) şallāllāhu 'aleyhi vesellemğa **nürdin** (2) tabaḳda nūr ta'ām çıkarğan (3) cāydur

4.1.1.4.7. Eşitlik Durumu Eki

Eşitlik eki Çağatay Türkçesinde çok kullanılan bir ek değildir. Hem nitelik hem de nicelik bakımından hal, zaman vs. eşitliklerini ifade eder (Eckmann, 2013: 82).

Genel Türkçenin eşitlik durumu eki *+çA* Çağatay Türkçesinde çok çeşitli işlevlerde kullanılmaktadır. Eşitlik işlevi yanında kimi kelimelerde miktar, benzerlik ve küçültme ifade etmektedir. Bazı kelimelerde kalıplaşarak sıfat ve zarflar türetir. İsim tabanları ve iyelik eklerinden sonra gelir (Argunşah, 2014:128).

Çalışmada eşitlik eki olan *+çA* ekine örnek bulunmamaktadır.

2.2.1.1.4.8. Araç (Vasıta) Durumu Eki

Çağatay Türkçesinde vasıta durumu *+n* ve *+IA* ekleri ile yapılmaktadır. Kelimeye birliktelik, araç, vasıta anlamı kazandırır.

[12b]

Ḥacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te'ālāniñ emr-i fermānı **bilen** cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Ḳabīsniñ (3) üstide koydılar

[2a]

Cidde-yi Mübārekde Ḥazret-i (4) Ḥavvā rażiyallāhu ‘anhanı menḳatleri-(5)ni delilleri āyet **bile** tavāf ziyāret (6) kıldurğay ba‘d ez tēve **bile** ikki künde (7) Mekke-yi Mükerremege dāḫīl bolurlar

2.2.1.1.4.9. Yön Gösterme Durumu Eki

Çağatay Türkçesinde yön gösterme durumu ekileri *+KArI*, *+KArU*, *+rA*, *+rU*, *+Ar*, *+r* dir. Söz konusu eserde yön gösterme durumu eki tek bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

[3a]

taşkarıda (4) çıkıp yétti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa'y kılıp başnı pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar

2.2.1.1.5. Soru Eki

Çağatay Türkçesinde isimlere (ve fiillere) gelen soru eki daima yuvarlak ünlülüdür (Argunşah, 2014:129). Eser gerek türünün gezi yazısı olması ile gerekse amacının bilgi vermek olması sebebiyle, eserde soru ekine tek bir yerde rastlamaktayız.

[5b]

Hakk Subhāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkargan Hakk Te'ālāniñ cemāl (4) nūri tecellisini körgeñ Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay yine mende günāh kaldı mu iken [6a] (1) dep köñlige keçürse özi kāfir (2) hatunı talāk bolğay

2.2.2. Sıfatlar

Sıfatlar varlıkları ve kayramları çeşitli yönlerden niteleyen ve belirten kelime türleridir. Sıfatların anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir ismi nitelemesi veya türlü yönlerden belirtmesi gerekir (Erdem Uçar, 2015: 46).

Çağatay Türkçesindeki sıfatlar genel Türkçeden farklı değildir. Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılmaktadır:

2.2.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları varlığın durumunu, şeklini, biçimini gösteren sıfatlardır ve Çağatay Türkçesinde kullanılan çok sayıda niteleme sıfatı bulunmaktadır. Çalışılan metinde yer alan niteleme sıfatları şunlardır:

[4b]

hemme (3) a'zâlarığa ism-i allâh ism-i muḥammeden (4) resûlullâh fütülgen
cellecelâllallâh lâ (5) ilâhe illallâhu muḥammed resûlullâh (6) fütülgen otrasığa **altun**
kemerleri (7) bardur

[6a]

Ḥarem-i Şerîf-(4)niñ çehâr eṭrâfları mescid (5) câmî' dür bu câmî' lerniñ bês (6) yüz
seksen toḳuz señge mermer **aḳ** (7) taş tûbûrükleri bardur

[7b]

raḥmet-i İlâhî (4) nûrı tecellîsini yaḡdurğan (5) cāydurur her kim bu **altun** nevh-
(6)niñ tēgde bir dāne mihrābcı ḳılğan (7) bir **kök** taş bardur

[21b]

ziyâret ḳılıp bolup (3) ikki rek'at namâz-ı şükrâne oḳup (4) du'â ḳılğay ba'd ez
Ḥacer-i Sa'âdet-(5)niñ **folât** fencereleriniñ (6) üstide **yaşıl** maḥmildin fûşide (7)
ḳılınğan

2.2.2.2. Belirtme Sıfatları

2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Çağatay Türkçesindeki işaret sıfatları "*bu, ol, şol, uşbu, uşol/uşal*" dır. Söz konusu
eserde geçen işaret sıfatları ise şunlardır:

[4a]

İlâhî **şol** bendelerini hem **şubu** (2) öz beytiñge münāsib ḳılğay (3) sen dēp du'â
ḳılsalar elbette du'â-(4)ları müstecāb bolurlar **şol** bende (5) āhiri kelmey ḳalmaslar
dēpdür-(6)ler

[4b]

füşide kılgan (2) **bu** kara yalfuş yafuğniñ be-tamām hemme (3) a' zālarıǵa ism-i allāh ism-i muḥammeden (4) resūlullāh fütülgen cellecelāllallāh lā (5) ilāhe illallāhu muḥammed resūlullāh (6) fütülgen

[6a]

Ḥarem-i Şerīf-(4)niñ çehār eṭrāfları mescīd (5) cāmī' dür **bu** cāmī' lerniñ beş (6) yüz seksen tokuz señge mermer aq (7) tāş tūbürükleri bardur

[8a]

her kim **şol** [8a] (1) kök taşniñ üstide ikki rek' at (2) namāz oqup Ḥaqq Subḥāne ve Te' ālā-(3)dın her ḥācetni tilesele elbette du' āsı (4) müstecābdur ba' d ez **şol** kök taş-(5)niñ üstide ikki rek' at namāz-ı nafile (6) oqup du' ā kılsalar

2.2.2.2.2. Soru Sıfatları

Çağatay Türkçesindeki soru sıfatları "*kaç, kaday, kay, kaysı, kayu, né, néçük*" gibi sıfatlardır. Çalışmada yer alan soru sıfatı örneği ise tek bir yerde bulunmaktadır.

[14b]

her kim cebel-i (3) sūrǵa çıkıp ṭavāf ziyāret (4) kılip ikki rek' at namāz oqup (5) du' ā kılgay **şol** gārda her **ne** mīrād-(6)larını tilesele mīrādıǵa yéterler

2.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Çağatay Türkçesindeki soru sıfatları "*adın (başka), asru (çok), az, barça (bütün), barı (hepsi), bir, bir néçe (birçok), cemī' (bütün), cümle, fulān, her, kamuğ (bütün), köp (çok), öküş (çok), özge (başka), tégme (herhangi), tümen (pek çok), tükel (tamam)*" gibi sıfatlardan oluşmaktadır.

Söz konusu eserde yer alan belirsizlik sıfatları şunlardır:

[18b]

ammā Mekke-yi Mükerreremeniñ içinde (4) ziyâretlarniñ şevâbını **cemî**‘ deryâlar (5) suvı siyâh bolsalar **cemî**‘ dıraht-(6)ları qalem bolsalar **cemî**‘ kâtibler (7) fütügüçi bolsalar fütüb be-tamâm [19a] (1) kıla almagaylar

[12a]

Ĥarem-i Şerîfniñ taşqarısıda (2) Beytu’llâhğa qarap turğan **cümle** (3) cebel tağlarniñ serdârı cebel-i (4) qabîs bardur resûl şallâllâhu (5) ‘aleyhi vesellem ebû Cehilğa mu‘ cize kıılmaq (6) üçün âynı (i)şâret bile tepe pâre (7) kıldılar

2.2.2.2.4. Sayı Sıfatları

2.2.2.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları

Çalışılan metinde yer alan asıl sayı sıfatları şu şekildedir:

[5a]

Beytu’llâh-ı Şerîf-(2)niñ **bir** dâne dervâzeleri bardur

[9a]

Ĥarem-i Şerîfde **bir yüz on** (3) **yetti** yerde sebîli’llâh zemzem-i şerîf (4) bardur

[12b]

Ĥacerü’l Esvedni Allâh [12b] (1) Te‘âlâniñ emr-i fermânı bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Qabîsniñ (3) üstide qoydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavâf ziyâret kılıp (5) **ikki** rek‘at şükranâ namâz oqup (6) du‘â kılgay Cebel-i Qabîsde bir aq (7) künbezleri **ikki** minâreleri bardur

[15a]

‘Ömer rażyallâh-u ‘ahnıñ kazğan (2) ĥavuzları bardur her kim bu ĥavuzda (3) ihlâş kılıp ĥusl tahâret kılıp (4) **ikki** rek‘at namâz oqup idd‘â kılsa-(5)lar **yetti** **ikki** ĥillet cerâhatlerige (6) devâ bolğay

[22b]

ya' ni Harem-i Şerif içinde [22b] (1) **üç** mihrabları bardur

[6b]

her túbürüklerniñ arālıķıǵa asılǵan (2) qabuzǵa oǵsar yumalaq şışe fānūs-(3)dın **bir miñ bēş yüz kırk altı** (4) fānūsı bardur

[27b]

Harem-i Şerifniñ uzun kısqalıǵ [27b] (1) **altı yüz ellig** qadem kélür ba' d ez Harem-i (2) Şerifniñ **bēş** dervāzeleri (3) bardur

2.2.2.2.4.2. Sıra Sayı Sıfatları

Çağatay Türkçesinde sıra sayı sıfatları iki türlüdür. Bunlardan biri +nçI, +InçI, +UnçI ekleri ile yapılır, diğeri ise +IANçI, +IANçA (<+IA+nçI) ekleri ile yapılır (Argunşah, 2014:1332-133).

Çalışmada ise sadece +nçI, +UnçI ekleri ile yapılan örnek bulunmaktadır.

[22b]

Harem-i Şerif içinde [22b] (1) üç mihrabları bardur evvelki (2) mihrābnıñ ismini Mihrāb-ı Mecīdī (3) dērler **ikkinci** mihrābnıñ ismini (4) Mihrāb-ı Nebī dērler **üçünci** mihrāb-(5)niñ ismini Mihrābı Sekīne dērler

[34b/35a/35b]

Qıvvete's Selām-(2)da bir ke'enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde bēş mihrāb bardur (4) evvelki mihrābnıñ ismini (5) Mihrāb-ı Qabāh dērler aşhāb-(6)lar qıvvet tapqan mihrābdur (7) **ikkinci** mihrābnıñ ismini Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh dērler Cebrā'il 'aleyhi's-selām (2) fenāh bolǵan mihrābdur (3) **üçünci** mihrābnıñ ismini (4) Mihrāb-ı Nāqat dērler resūlullāh-(5)niñ tēveleri çökelenip (6) yatǵan mihrābdur **törtünci** (7) mihrābnıñ ismini Mihrāb-ı Cennet [35b] (1) dērler **bēşinci** mihrābnıñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzīle'l Qur' ān dērler Hāqķ (3) Subhāne ve Te' ālādın innā enzelnāhu (4) āyeti nāzīl bolǵan mihrābdur

[39a/39b]

Cennetü'l Baķiniñ içinde evvel (6) seyyidinā İbn el-Ĥaţţāb raziyallāhu (7) 'anhniñ **ikkinici** seyyidinā 'Abbās [39b] (1) raziyallāhu 'anhniñ **üçünci** (2) İmām Ḥasan İmām Ḥüseyn **törtünci** (3) Fāţıma Zehrā raziyallāhu 'anha bu zāt-ı (4) berekatniñ menķatleri (5) bir ķubbe içindedür řavāf ziyāret (6) ķılıp du' ā ķılığay

4.2.2.4.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Çağatay Türkçesinde üleştirme sayı sıfatları *+Ar*, *+şAr*, *+rAr* ekleri ile yapılırlar.

Çalışmada üleştirme sayı sıfatına rastlanılmamıştır.

2.2.3. Zamirler

Ergin, zamirleri şu şekilde tanımlar: "*Kişilerin canlı ve cansız varlıkların yerini tutan, onları işaret ve soru yoluyla temsil eden isim türünden kelimeler olan zamirler, nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayıp sadece gerektiği zaman onları ifade edebilen kelimelerdir. Bu işi de nesnelere temsil etmek veya işaret etmek sureti ile yaparlar.*" (Ergin, 2002: 249).

Çağatay Türkçesinde eserlerin yazıldığı coğrafyaya ve yazıma bağlı olarak kimi zamirlerin birden fazla biçimi bulunmaktadır (Argunşah, 2014: 139).

2.2.3.1. Kişi Zamirleri

Çağatay Türkçesinde birinci ve ikinci şahısları ifade eden zamirler vardır, üçüncü şahsı ifade eden şahıs zamiri yoktur; yerine işaret zamiri ol kullanılmaktadır (Eckmann, 2013: 90-91).

Çağatay Türkçesinde bulunan kişi zamirleri tabloda verilmiştir:

Tablo 14: Kişi zamirleri

yalın durumu	ilgi durumu	belirtme durumu	yönelme durumu	bulunma durumu	ayrılma durumu	eşitlik durumu	vasıta durumu	yön durumu	olumsuz
mên bên	mênim mêniñ mêni	mêni	maña	mênde	mêndin	mênçe mêniñçe			mênsiz mêniñsiz
sên	sêniñ sêni	sêni	saña sênğa	sênde	sêndin sêniñdin	sênçe sêniñçe	sênin	añar	sênsiz
ol	anıñ anuñ	anı	aña anğa	anda	andın anıñdın	ança olça	anın		ansız anıñsız
biz bizler	biziñ bizniñ bizlerniñ	bizni bizlerni	bizge bize bizlerge	bizde bizlerde	bizdin				bizsiz
siz sizler	siziñ sizniñ sizlerniñ	sizni sizlerni	sizge size sizlerge	sizde sizlerde	sizdin				sizsiz
olar alar anlar	alarnıñ anlarnıñ olarnıñ	alarnı anlarnı	alarğa alarğa anlarğa anlarğa olarğa	olarda anlarda	alardın anlardın olardın				

Tabloda verilen kişi zamirlerinin hepsi söz konusu eserde bulunmamaktadır. Metinde geçen örnekler şunlardır:

[4a]

İlâhî şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılğay (3) **sen** dèp du‘ā kılsalar elbette du‘ā-(4)ları müstecāb bolurlar

[5b]

Haqq Subhāne ve Te‘ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Haqq Te‘ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Hacerü’l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dèk (7) bolğay yine **mende** günāh kaldı mu

2.2.3.2. İşaret Zamirleri

Çağatay Türkçesindeki işaret zamirleri şu şekilde tabloda verildiği gibidir:

Tablo 15: İşaret zamirleri

yalın durumu	ilgi durumu	belirtme durumu	yönelme durumu	bulunma durumu	ayrılma durumu	eşitlik durumu
bu	bunuñ munıñ munuñ muñ	munı	muña mungğa	munda munuñda	mundın munuñdın	bunça munça
uş şu	şuniñ					şunça
uşbu uşbular	uşmuña uşbularnıñ	uşmunı uşbularnı	uşmuña uşbulargğa	uşbularda	uşmundın uşbulardın	uş munça
uşol uşal şol						uşança
ol	anıñ anuñ	anı	aña anğa	anda	andın	ança
bular bunlar munlar	bularıñ bularnıñ munlarnıñ	bularnı	bulargğa	bularda	bulardın mulardın munlardın	munça bunça
şular	şularnıñ					
anlar alar olar	alarnıñ	alarnı	alargğa	alarda	alardın	

Metinde taploda verilen tüm örnekler yer almamaktadır, yer alan örnekler şunlardır:

[6a]

bu her [6b] (1) her tübürüklerniñ aralıqığa asılğan (2) qabuzğa oğşar yumalaq şişe fânüs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) fânüsları bardur

[17a]

Şeyh Maħmūd velıyyullāhniñ bir qubbe-(6)dür tavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (7) bu zāt-ı berekātniñ ħuzūrı [17a] (1) **şol** ki memleketdin kelgen ħācī-(2)lerniñ ‘aşq-ı muħabbet ve ‘aşq-ı ħuzūrı-(3)larını alıp qalurlar

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılğay (3) sen dēp du‘ā
kılısalar elbette du‘ā-(4)ları müstecāb bolurlar

2.2.3.3. Soru Zamirleri

Çağatay Türkçesinde soru zamiri üç şekilde yapılmaktadır.

1. **kim ile yapılanlar:** kim, kimni, kimdin, kimge, kimdür, kimler.
2. **nè ile yapılanlar:** nè, nèler, her nè, nè yerge, nèsini, nège, nègü, nèçük, nèçükdin, nèçün, nè üçün, nédin, nèçe, nèçeme, nè kişi, nème, nédür, nè durur, her nédür, nètük.
3. **ka ile yapılanlar:** kay, kaybir, kay sarı, kay sarıdın, kayan, kayanğa, kayan kim, kayda, kaydın/ kaydan, kaydağ, kaysı/ kayısı, kaysı bir, kayu/ kayı, kanda, kandin, kanı, kaçan, kaçanğaça, kandağ/kandağ, kanğı/kanğı.

Çalışmada soru zamiri örnekleri yer almamaktadır.

2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Türkçe kökenli ve alıntı olmak üzere çok sayıda belirsizlik zamiri bulunmaktadır (Argunşah, 2014: 141). Bunlardan bazıları şunlardır: *barça, hemme, kamuğlar, cümlesi, özge, tükel, birisi, bir kimerse, bir neme, bir neñ, her kayan, hiç kişi, hiç kimerse* vs. Çalışılan metinde bulunan belirsizlik zamirleri şunlardır:

[3b]

Beytu’llāhda Mağām-ı İbrāhīmiñ [3b] (1) yanında zemzem-hāneleri bardur **her kim** (2) zemzem-hāneğa kirip zemzemdin (3) toyğunca içip yırak yağındaki (4) uruğ tokğan kuma qarındaşlarını (5) köñlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını köñlige keçürüp yād kılıp (7) Beytu’llāhğa qarap turup

[6b]

her tübürüklerniñ arālığığa asılğan (2) kabuzğa oğşar yumalağ şīşe fānūs-(3)dın bir miñ beş yüz kırık altı (4) fānūsuları bardur **cümlesige** (5) zeytün yāğ yaqarlar

2.2.3.5. Dönüslülük Zamirleri

Genel Türkçenin *öz* dönüslülük zamiri, aynı şekilde Çağatay Türkçesinde de kullanılmaktadır (Argunşah, 2014:141). "*öz, özdin, özni, özüm, özümni, özümniñ, özümge, özüñe, özüñiz, özlerini, özlerige*" gibi örnekler dönüslülük zamiri için örnek verilebilir. Söz konusu eserde geçen dönüslülük zamirine tek bir yerde rastlanmaktadır.

[4a]

İlāhī şol bendelerni hem şubu (2) **öz** beytiñge münāsib kılğay (3) sen dēp du‘ā kılısalar elbette du‘ā-(4)ları müstecāb bolurlar

2.2.3.6. İlgi (Bağlama) Zamirleri

Çağatay Türkçesinde ilgi zamiri Türkçe kökenli *kim* zamiri ile Farsça kökenli *ki* zamiri birlikte kullanılmaktadır (Argunşah, 2014: 142). Çalışılan metinde sadece *ki* örneği bulunmaktadır.

[32b]

Mescīde’l Ğamāmeni ziyāret (2) kılğay ba‘d ez Mescīde’l Ğamāmnıñ (3) ma‘nisi ol **ki** resūl şallallāhu (4) ‘aleyhi vesellemniñ mübārek başlarığa (5) aq bulut sāye bolup turğan (6) cāydur

2.2.3.7. Birliktelik Zamirleri

Berberlik ifade eden çok az zamir vardır, bunlara örnek "*birbirini, birbirige, biri biri, birbirimiz, birbiriniñiz*" verilebilir (Argunşah, 2014:142).

Çalışılan metinde birliktelik zamirine örnek tek bir yerde görülmüştür.

[10a]

sünnetci Mālik maqām-ı şimāl tarafıge qarap (2) namāznı edā kılıyorlar huzūzan beyt-i (3) şerīfniñ çehār tarafıge çehār mezheb (4) qarap namāznı edā kılıyorlar huzūzan (5) **birbiriniñ** arqasıdın namāznı (6) edā kılıyorlar

2.2.4. Zarflar

İsim soylu birer kelime olan zarflar, hal, yer, yön, miktar, zaman, nasıllık, nicelik vb. yönlerden fiilleri ve sıfatları nitelerler. Çağatay Türkçesinde genel Türkçede olduğu gibi çok sayıda zarf kullanılmıştır (Argunşah, 2014:143).

2.2.4.1. Yer ve Yön Zarfları

Çalışmada geçen yer ve yön zarflarına örnekler şöyledir:

[42b]

İmām Ca‘fer-ī Şādīk (2) İmām Ca‘fer-ī Tayyār İmām Ca‘fer-ī (3) Bākīr bu zāt-ı berakāmet bir kubbē (4) içindedür ziyāret kılıp (5) du‘ā kılığay ba‘d ez Cennetü’l Bākī-(6)niñ **arķasıda** tabak nūrını (7) ziyāretlerini kılığay

[3a]

Maķām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek‘at (2) nafile namāz oķup Beytu’llāhniñ (3) ḥaķķıda du‘ā kılığay ba‘d ez **taşķarıda** (4) çıkıp yētti merātebe Şafā ve Mervege yūğürüp (5) ve sa‘y kılıp

[27a]

Ḥarem-i Şerīf **üstüdin** (2) kümbezleriniñ ‘addide ikki yüz (3) yētmış birdür be-tamām kışmī kışmī (4) ‘alāmet-i naķķāşlarını kılığın Ḥacer-i (5) Sa‘ādetniñ **içidin** cennet-(6)niñ būy kelip tururlar

[6b]

her tūbūrūklerniñ **arālıķıǵa** asılğan (2) kabuzǵa oḥşar yumalaķ şīşe fānūs-(3)dın bir miñ bēş yüz kırķ altı (4) fānūsı bardur

[7a]

Ḥarem-i Şerīfniñ çeḥār taraf (2) cāmī‘leriniñ uzun kayķalıǵ (3) toķuz yüz kadem keliyor çeḥār taraf (4) cāmī‘niñ **otrası** Beytu’llāh-ı (5) Şerīfdür ammā Beytu’llāh-ı Şerīf-(6)niñ **oñ** yanında altun nevhniñ (7) tēgde ḥatme-yi şerīf bardur

2.2.4.2. Zaman Zarfları

Çalışmada geçen zaman zarflarına örnekler şöyledir:

[11a]

Ḥarem-i Şerīfniñ [11a] (1) içinde **kéçe** ve **kündüz** hizmet kılıp (2) müvekkil turğan

[2a]

Cidde-yi Mübārekde Ḥazret-i (4) Ḥavvā rażiyallāhu ‘anhani menkātleri-(5)ni delilleri āyet bile tavāf ziyāret (6) kıldurğay ba‘d ez tēve bile **ikki künde** (7) Mekke-yi Mükerremege dāhīl bolurlar

2.2.4.3. Azlık-Çokluk Zarfları

Çalışmada geçen azlık-çokluk zarflarına örnekler şöyledir:

[43b]

dırahtları qalem (2) bolsalar cemi‘ ‘ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar fütüp (4) tamām kıla almağay maḥşūşan söz (5) **bisyār** erdi muhtażar (6) kılduq vallāhu a‘lem

[2b]

‘Arab delilleri Beytu’llāh-ı Şerīfge (2) alıp kirip āyet ḥadışlerini (3) oqutup Beytu’llāh-ı Şerīfni **yetti** (4) **merātebe** devri kılıp

[3a]

taşqarıda (4) çıkıp **yetti merātebe** Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa‘y kılıp başni pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar

[5b]

Ḥaqq Subḥāne ve Te‘ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Ḥaqq Te‘ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Ḥacerü’l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp **bir merātebe** büse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dēk (7) bolğay

2.2.4.4. Durum Zarfları

Çalışmada geçen durum zarflarına örnekler şöyledir:

[5b]

Haqq Subhāne ve Te'ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Haqq Te'ālāniñ cemāl (4) nūri tecellisini körgeñ Hacerü'l Esved (5) tavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın **yeñi** toğulğan dek (7) bolğay

2.2.4.5. Soru Zarfları

Çalışmada geçen soru zarfına örnek yoktur.

2.2.5. Edatlar

Edat grupları bir isim unsurunun "*gibi, için, kadar, üzere, dolayı, göre, diye, rağmen, karşı, ile, doğru*" gibi edatlardan birini alarak oluşturduğu kelime gruplarıdır (Erdem vd, 2015:523).

Çağatay Türkçesindeki edatlar *bile ~ bilen "ile", ile ~ ilen "ile", dağı ~ tağı "dahi", kim "ki", yana "yine", ki "ki", ü "ve", ve "ve", veyā "veya", vü "ve", vü hem "ve de", veyāhūd "veyahut", yāhūd "yahut", bēri "beri", soñ ~ soñra "sonra", öñ "önce", tēgrü "-e kadar", içre "içinde", ilgerü "ileri", karşı "karşı", üstün "üst, yukarı", üze "üzerine", üçün "için", bağa "göre", köre "göre", belki "belki", çü "madem ki", çün "çünkü", eger ~ ger "eğer", egerçi ~ gerçi "gerçi", ne... ne "ne...ne", hem... hem "hem... hem", yā... yā "ya... ya"* gibi edatlardır.

Çalışılan metinde yer alan edat örnekleri ise şunlardır:

[17b]

Şeyh [17b] (1) Maḥmūd velīyullāhniñ ḥuzūri **bile** (2) ‘aşk-ı muḥabbetlerini alıp kalmasa (3) ol ḥāciler Ḥarem-i Şerīfge dāḥil bolsalar (4) Beytu’llāhğa özini urup (5) nābūd kıılır irdiler

[10b]

Ḥarem-i Şerīfniñ (7) çehār tarafı dervāzeleri bir ḥesābda [10b] (1) kırk çıkar **yine** bir ḥesābda kırk çıkar

[13b]

Cebel-i Nūrda (4) resūl şallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (5) qarınlarnı yarıp ucuñ bağları (6) alıp kevşer suvı **bilen** pākize (7) kıılıp **yine** cāniğa salıp selīm kıılığan [14a] (1) bir taş bardur

[31a]

Ḥarem-i Şerīfniñ taşkarıları (4) Bābü’s-Selāmdın çıkıp on (5) beş kadem kélip Müdde’āğa du’ā kıılığay (6) her ne mīrādını tilesele resūlullāh (7) bergey ve **yine** kıble taraf mezarı dervāze-[31b] (1)side resūl şallāllāhu ‘aleyhi vesellem-(2)niñ ataları seyyīdinā ‘Abdullāhniñ (3) menqatleri bir qubbe içindedür

[3a]

Maqām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek’at (2) nafile namāz okup Beytu’llāhniñ (3) ḥaqqıda du’ā kıılığay ba’d ez taşkarıda (4) çıkıp yetti merātebe Şafā **ve** Mervege yügürüp (5) **ve** sa’y kıılıp başı pākize tüşürüp (6) bolup ihramdın çıkarlar

[5b]

Ḥaqq Subḥāne **ve** Te’ālāniñ (2) emr-i fermāni **bilen** cennetdin (3) çıkarğan Ḥaqq Te’ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgeḥ Ḥacerü’l Esved (5) tavāf ziyāret kıılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay

[40a]

mikdāri (7) yönelip yanıda toquz ezvāc-ı [40a] (1) muṭahharāt **ve** muzahharātlanıñ (2) menqatleri bir qubbe içindedür (3) tavāf ziyāret kıılıp du’ā kıılığay

[12a/12b]

ve yine Hacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te'ālāniñ emr-i fermānı **bilen** cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Qabīsniñ (3) üstide koydılar anıñ **üçün ki** (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kıılıp (5) ikki rek'at şükrāne namāz oqup (6) du'ā kıılıgay

[11a]

Harem-i Şerīfniñ [11a] (1) içinde kēçe **ve** kündüz hizmet kıılıp (2) müvekkil turğan ellig ikki aqte (3) kıılınğan sıyāy ağvātleri bar-(4)dur

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1 Çeviri Yazı

(1) Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm¹⁰

[1b] (2) elḥamduli'llāhi rabbi'l-ālemīn ve'l-ākıbetu (3) li'l-muttaḳīn ve's-şalātu ve's-selāmu 'alā rasūlihī (4) seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve aşḫābihī ecma'in¹¹ (5) āmmā ba'd ez Mekke-yi Mükerremeniñ tavāf ziyāret-(6)leriniñ beyānidur evvel memleketdin (7) kelgen ḥācīlerimiz deryādın [2a] (1) üç künlük yerdin ğusl tahāret (2) kılip iḥrām bağlap Cidde-yi Mübārekge (3) çıkarlar ba'd ez Cidde-yi Mübārekde Ḥazret-i (4) Ḥavvā raziyallāhu 'anhanı menḳatleri-(5)ni delilleri āyet bile tavāf ziyāret (6) kıldurğay ba'd ez tēve bile ikki künde (7) Mekke-yi Mükerremege dāḥıl bolurlar ba'd ez [2b] (1) 'Arab delilleri Beytu'llāh-ı Şerīfge (2) alıp kirip āyet ḥadīşlerini (3) okutup Beytu'llāh-ı Şerīfni yetti (4) merātebe devri kılip cüb bürçide (5) Ḥacerü'l Esvedni büse kılip Beytu'llāhğa (6) qarap ilticāh kılip şükri el-ḥamdülillāh¹² (7) tövbe estağfirullāh¹³ dep du'ā kılgay [3a] (1) ba'd ez Maḳām-ı İbrāhīmğa kelip ikki rek'at (2) nafıle namāz okup Beytu'llāhniñ (3) ḥaḳḳıda du'ā kılgay ba'd ez taşqarıda (4) çıkıp yetti merātebe Şafā ve Mervege yügürüp (5) ve sa'y kılip başnı pākize tüşürüp (6) bolup iḥramdın çıkarlar ba'd ez (7) Beytu'llāhda Maḳām-ı İbrāhīmniñ [3b] (1) yanıda zezem-ḥāneleri bardur her kim (2) zezem-ḥāneğa kirip zezemdin (3) toyğunca içip yıraḳ yaqındaki (4) uruğ toḳğan kuma qarındaşlarını (5) könlideki dost yār birāder ağanı-(6)larını könlige keçürüp yād kılip (7) Beytu'llāhğa qarap turup ilticāh [4a] (1) kılip İlāhī şol bendelerini hem şubu (2) öz beytiñge münāsib kılgay (3) sen dep du'ā kılsalar elbette du'ā-(4)larını müstecāb

¹⁰ Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

¹¹ Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. Hayırlı netice muttakilerindir. Peygamberimiz (a.s.)'e onun bütün ehlibeytine ve ashabına salat ve selâm olsun.

¹² Allah'a şükürler olsun.

¹³ Allah'tan afv ve bağışlanma dilerim.

bolurlar şol bende (5) āhiri kelmey qalmaslar dēpdür-(6)ler ba‘d ez Beytu’llāh-ı Şerīfniñ (7) üstün tüben tamām ā‘zālarını [4b] (1) qara yalfuş yafuq bile fūşide kılğan (2) bu qara yalfuş yafuqniñ be-tamām hemme (3) a‘zālarığa ism-i allāh ism-i muḥammeden (4) resūlu’llāh fütülgen celle celāllallāh¹⁴ lā (5) ilāhe illallāhu muḥammed resūlu’llāh¹⁵ (6) fütülgen otrasığa altun kemerleri (7) bardur be-tamām altundan āyetler [5a] (1) fütülgen ba‘d ez Beytu’llāh-ı Şerīf-(2)niñ bir dāne dervāzeleri bardur (3) be-tamām a‘zālarığa altun bilen (4) seyr kılınğan dervāzeleriğa qara yafuq (5) yalfuş bile fūşide kılğan be-tamām (6) a‘zālarığa āyet ḥadiş fütülgen (7) Beytu’llāh-ı Şerīfniñ cüb [5b] (1) būrcıda Ḥaqq Subḥāne ve Te‘ālāniñ (2) emr-i fermāni bilen cennetdin (3) çıkarğan Ḥaqq Te‘ālāniñ cemāl (4) nūrı tecellisini körgen Ḥacerü’l Esved (5) ṭavāf ziyāret kılıp bir merātebe buse (6) kılsalar anadın yeñi toğulğan dek (7) bolğay yine mende günāh qaldı mu iken [6a] (1) dēp könlige keçürse özi kāfir (2) ḥatunı ṭalāq bolğay ne‘uzu bi’llāh (3) minez-zālik¹⁶ ba‘d ez Ḥarem-i Şerīf-(4)niñ çeḥār eṭrāfları mescid (5) cāmī‘dür bu cāmī‘lerniñ beş (6) yüz seksen tokuz señge mermer aq (7) taş túbürükleri bardur bu her [6b] (1) her túbürüklerniñ arālıqığa asılğan (2) qabuzğa oḥşar yumalaq şişe fānūs-(3)dın bir miñ beş yüz kırk altı (4) fānūsarı bardur cümlesige (5) zeytün yağ yaqarlar ba‘d ez üstün (6) kümbezleriniñ ‘adedide beş yüz (7) otuz altı künbezleri bardur [7a] (1) ba‘d ez Ḥarem-i Şerīfniñ çeḥār taraf (2) cāmī‘leriniñ uzun qayqalıq (3) tokuz yüz qadem keliyor çeḥār taraf (4) cāmī‘niñ otrası Beytu’llāh-ı (5) Şerīfdür ammā Beytu’llāh-ı Şerīf-(6)niñ öñ yanında altun nevhniñ (7) tēgde ḥaṭme-yi şerīf bardur bu ḥaṭme-yi [7b] (1) şerīfniñ içinde birlik yüz (2) yigirmi dört miñ peygamberlerniñ (3) nişāneleri tēgen raḥmet-i İlāhī (4) nūrı tecellisini yağdurğan (5) cāydurur her kim bu altun nevh-(6)niñ tēgde bir dāne miḥrābcı kılğan (7) bir kök taş bardur her kim şol [8a] (1) kök taşniñ üstide ikki rek‘at (2) namāz oqup Ḥaqq Subḥāne ve Te‘ālā-(3)dın her ḥācetni tileseler elbette du‘āsı (4) müstecābdur ba‘d ez şol kök taş-(5)niñ üstide ikki rek‘at namāz-ı nafīle (6) oqup du‘ā kılsalar Allāh Te‘ālā (7) nāme-yi a‘malığa yétmiş ikki miñ rek‘at [8b] (1) namāznıñ şevābını fütügeyler ve yine (2) her kim bu ‘ālemde nişānım tēgmegen yer (3) qalmadı dēp qasem kılsalar (4) şerī‘at ḥuzūrıda qasemi henāniyyet (5) bolğay ba‘d ez Ḥarem-i Şerīfniñ (6) yetti mināreleri bardur her namāz (7) vaqtide şūfileri çıkıp ezān [9a] (1) aytıp şalavāt aytıp namāznı edā (2)

¹⁴ Onun şanı ne yücedir.

¹⁵ Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed (sav.) onun elçisidir.

¹⁶ Allaha sığınırız, Allah korusun.

kılurlar Harem-i Şerîfde bir yüz on (3) yetti yerde sebî'llâh zemzem-i şerîf (4) bardur her namâz vaqtide namâzdın (5) fârî' bolup tüş kılğaylar (6) ve yine köze şürbelerniñ haddi (7) hesâbı yoqtur ba' d ez Beytu'llâh [9b] (1) Şerîfniñ çeħâr tarafida çeħâr (2) mezhebniñ maķâmları bardur (3) evvel Şâfi' maķâm kün kiriş tarafige (4) qarap namâznı edâ kılıyor sünnetci Hanîfe (5) maķâm-ı Cenüb tarafige qarap namâznı (6) edâ kılıyor sünnetci Hanbel maķâm-ı kün (7) çıkış tarafige qarap namâznı edâ kıılır [10a] (1) sünnetci Mâlik maķâm-ı şimâl tarafige qarap (2) namâznı edâ kıılıyorlar hużūzan beyt-i (3) şerîfniñ çeħâr tarafige çeħâr mezheb (4) qarap namâznı edâ kıılıyorlar hużūzan (5) birbiriniñ arķasıdın namâznı (6) edâ kıılıyorlar ba' d ez Harem-i Şerîfniñ (7) çeħâr tarafı dervâzeleri bir hesâbda [10b] (1) kırk çıkar yine bir hesâbda kırk çıkar (2) ba' d ez Harem-i Şerîfniñ şahneleride (3) cayundın kılğan hūrma şüret-(4)lik altı yerde şam' dānları bar-(5)dur bu şam' dānlarge her birige altı-(6)dan yumalaķ şışe fānūsları (7) bardur ba' d ez Harem-i Şerîfniñ [11a] (1) içinde kēçe ve kūdüz hizmet kıılıp (2) müvekkil turğan ellig ikki aķte (3) kıılınğan sıyāy aġvātleri bar-(4)dur ammā bu aġvātler Hacerü'l Esvedge (5) āġahlıķ kıılıyorlar ba' d ez Harem-i Şerîf-(6)niñ içinde on yetti yerde du' ā (7) müstecābdur evvel maķâm-ı Cebrā'il-[11b] (1)de du' ā müstecābdur ba' d ez maķâm-ı (2) İbrāhimde du' ā müstecābdur ba' d ez (3) zemzem-ħānede du' ā müstecābdur (4) ba' d ez Beytu'llāhniñ dört (5) tarafida du' ā müstecābdur ba' d ez (6) Müdde' āda du' ā müstecābdur şol (7) kısmide on yetti yerde du' ā müstecābdur [12a] (1) ba' d ez Harem-i Şerîfniñ taşķarısıda (2) Beytu'llāhġa qarap turğan cümle (3) cebel taġlarnıñ serdārı cebel-i (4) ķabīs bardur resūl şallāllāhu (5) 'aleyhi vesellem ebū Cehilġa mu' cize kıılmaķ (6) üçün āynı (i)şāret bile tepe pāre (7) kııldılar ve yine Hacerü'l Esvedni Allāh [12b] (1) Te' ālāniñ emr-i fermānı bilen cennet-(2)din çıkarıp Cebel-i Ķabīsniñ (3) üstide koydılar anıñ üçün ki (4) her kim çıkıp tavāf ziyāret kıılıp (5) ikki rek' at şükrāne namāz oķup (6) du' ā kılğay Cebel-i Ķabīsde bir aķ (7) künbezleri ikki mināreleri bardur [13a] (1) ba' d ez yanıda Bibi ' Ātike rażiyallāhu ' anhā-(2)niñ menķatleri bir ķubbe içindedür (3) tavāf ziyāret kıılıp du' ā kılğay ba' d ez (4) yanıda ebū'l Haţţāb rażiyallāhu ' anha-(5)niñ menķatleri bir ķubbe içindedür (6) tavāf ziyāret kıılıp du' ā kılğay (7) ba' d ez yanıda şehid-i şühedālarge [13b] (1) ve su' edālarge du' ā kılğay ba' d ez (2) miķdārı yönelip kelip Cebel-i Nūrniñ (3) ziyāretlerini kılğay Cebel-i Nūrda (4) resūl şallāllāhu ' aleyhi vesellemniñ mübārek (5) qarınlarını yarıp ucuñ baġları (6) alıp kevşer suvı bilen pākize (7) kıılıp yine cāniġa salıp selim kıılınğan

[14a] (1) bir taş bardur Allāh Te‘ālā elem neşrah¹⁷ (2) āyet nāzīl bolğandur her kim Cebel-i (3) Nūrğa çıkıp tavāf ziyāret kılıp (4) ikki rek‘at namāz oqup elem neşrah-(5)nı oqup du‘ā kılgay ba‘d ez (6) miqdārı yönelip kelip Yemen tarafıda (7) Cebel-i Sūrda resūl şallāllāhu [14b] (1) ‘aleyhi vesellem ebū Cehildin kaçıp (2) finhān kirgen gārları bardur her kim Cebel-i (3) Sūrğa çıkıp tavāf ziyāret (4) kılıp ikki rek‘at namāz oqup (5) du‘ā kılgay şol gārda her ne mīrād-(6)larını tileseleler mīrādığa yeterler (7) ba‘d ez miqdārı yönelip kelip Hāvz-ı ‘Ömerde [15a] (1) ‘Ömer rażyallāh-u ‘anhniñ qazğan (2) havuzları bardur her kim bu havuzda (3) ihlāş kılıp gūsl tahāret kılıp (4) ikki rek‘at namāz oqup idd‘ā¹⁸ kılsa-(5)lar yétmiş ikki hılllet cerāhatlerige (6) devā bolğay ba‘d ez miqdārı yanıda (7) hūrmazār bāğları bardur ba‘d ez [15b] (1) ba‘d ez miqdārı yönelip şūfi (2) şıgar maħalleside Şeyh Me‘cūb velīyullāh-(3)niñ menqatleri bir kubbeye içinde (4) tavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (5) ba‘d ez miqdārı yönelip İmām-ı (6) Ca‘fer-i Şādıknıñ ataları-(7)niñ menqatleri bir kubbeye içinde-[16a] (1)dür tavāf ziyāret kılıp ikki rek‘at (2) namāz edā kılgay ba‘d ez miqdārı yanıda (3) Cebel-i ‘Ömerde Cennet‘ül-Me‘vāniñ ziyāret-(4)lerini kılgay Cennet‘ül-Me‘vāda be-tamām (5) ehl-i şehīd-i şühedā ve su‘edālarğa (6) du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda Cebel-i Hindi-(7)de yétti hayliceniñ menqatleri bir kubbeye [16b] (1) içindedür tavāf ziyāret kılıp (2) du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda aşhāb-ı (3) velīyullāhniñ menqatleri bir kubbeye içinde-(4)dür tavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (5) ba‘d ez Şeyh Maħmūd velīyullāhniñ bir kubbeye-(6)dür tavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (7) bu zāt-ı berekātniñ hūzūrı [17a] (1) şol ki memleketdin kelgen hācī-(2)lerniñ ‘aşk-ı muħabbet ve ‘aşk-ı hūzūrı-(3)larını alıp qalurlar ba‘d ez Harem-i (4) Şerīfge dāhīl bolsalar ‘aşk-ı (5) muħabbetleriniñ yoq cihetdin (6) Beltu’llāhni körseler közidin (7) qatıre yaş çıkmaslar meger Şeyh [17b] (1) Maħmūd velīyullāhniñ hūzūrı bile (2) ‘aşk-ı muħabbetlerini alıp qalmasa (3) ol hācīler Harem-i Şerīfge dāhīl bolsalar (4) Beytu’llāhğa özini urup (5) nābūd kılır irdiler ol cihetdin (6) ‘aşk-ı muħabbetlerini alurlar ba‘d ez (7) miqdārı yönelip ‘Ömer yolıda şehīd-i [18a] (1) şühedālarğa du‘ā kılgay ba‘d ez (2) yanıda Haşret-i¹⁹ ‘Ömer ‘ādil pādīşāhım-(3)niñ oğlanlarınıñ menqat-(4)leri bir kubbeye içindedür tavāf (5) ziyāret kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez (6) miqdārı yönelip ‘Ömerge çıkarlar (7) her yılı ramazānda otuz kün [18b] (1) gūça

¹⁷ İnşirah Suresi Kur'an'ın 94. suresidir. Mekke'de indirilmiştir. 8 ayetten oluşmaktadır. İnşirah Suresi, İslam inancına göre insanın sıkıntılarını giderilmesini ve kalbinin ferahlanmasını sağlar.

¹⁸ Bu şekilde yazılmıştır aslen du'a yazılması gereklidir.

¹⁹ Farklı olarak sad harfi ile yazılmıştır.

‘umre kılurlar ramazān-ı şerīfde (2) kılğan ikki ‘umre bir hac ‘Arafāt bilen (3) berāber bolğay ammā Mekke-yi Mükerremeniñ içinde (4) ziyāretleriñ şevābını cemi‘ deryālar (5) suvı siyāh bolsalar cemi‘ dıraht-(6)ları qalem bolsalar cemi‘ kātibler (7) fütügüçi bolsalar fütüb be-tamām [19a] (1) kıla almagaylar her kim şekk (2) keltürse günāhgār bolğay (3) vallāhu ā‘ lem bis-şevāb (4) bi-raḥmetike yā erḥamīn (5) errāḥmīn (6) temmet (7) et-temām (8) ves-selām

[19b] (1) bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

(2) elḥamduli’llāhi rabbi’l-‘ālemīn ve’l ‘ākıbeti li’l-muttakīn (3) ve’ş-şalavātü ve’s-selāmü ‘alā (4) raşūlihi seyyidinā muḥammedin ve ālihī (5) ve aşḥābihi ecma‘in²⁰ evvel ḥamd-ı ḥüdāğa (6) ve na‘at-ı ḥazret-i seyyide’l mürselīn (7) elqāb-ı çehār yār-i bā-şafā rızvān [20a] (1) Allāh Te‘ālā ‘aleyhüm ecma‘in ammā Medīne-yi (2) Münevvereniñ tavāf ziyāretleri-(3)niñ beyānıdurlar evvel memleketdin (4) kelgen ḥācīlerimiz Bābü’s-Selām (5) dervāzesidin kirip Ḥarem-i Şerīf (6) içige dāḥil bolurlar ba‘d ez delīl-(7)ler āyetlerini bildirüp Ḥazret-i [20b] (1) resül şallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ mübārek (2) rüzelerini tavāf ziyāret kıldurğay (3) ba‘d ez Ḥacer-i Sa‘ādetni ziyāret (4) kılurlar ba‘d ez Ḥacer-i Sa‘ādet-(5)niñ içinde Ḥazret-i ebā Bekr-i Şiddīk (6) rażiyallāhu ‘anhniñ ziyāretlerini (7) kılurlar ba‘d ez Ḥazret-i ‘Ömer rażiyallāhu [21a] (1) anhnıñ ziyāretlerini kılurlar (2) ba‘d ez Fāṭıma rażiyallāhu ‘anhaniñ (3) ziyāretlerini kılurlar ba‘d ez (4) mübārek rüzeleriniñ çehār (5) etrāfıdaki folat fencerelerini (6) ziyāret kılurlar ba‘d ez Ḥacer-i (7) Sa‘ādetniñ üç fencereleri-[21b] (1)ni ziyāret kılurlar be-tamām altundın (2) kılınğan ba‘d ez ziyāret kılıp bolup (3) ikki rek‘at namāz-ı şükrāne oqup (4) du‘ā kılğay ba‘d ez Ḥacer-i Sa‘ādet-(5)niñ folat fencereleriniñ (6) üstide yaşıl maḥmildin füşide (7) kılınğan ba‘d ez Ḥacer-i Sa‘ādetniñ [22a] (1) qaşıda Ḥazret-i Şüfi Bilāl rażiyallāhu (2) ‘anhniñ ezān şalavāt aytқан (3) mināreleri bardur ammā Ḥarem-i Şerīf-(4)niñ beş mināreleri bardur cemi‘ (5) minārelerdin Ḥazret-i Şüfi Bilāl (6) rażiyallāhu ‘anhniñ mināreleri (7) derāzdur ya‘ni Ḥarem-i Şerīf içinde [22b] (1) üç miḥrabları bardur evvelki (2) miḥrābniñ ismini Miḥrāb-ı Mecīdī (3) dērler ikkinci miḥrābniñ ismini (4) Miḥrāb-ı Nebī dērler üçünci miḥrāb-(5)niñ ismini Miḥrābı Sekīne dērler (6) bu miḥrāblarnıñ ikki tarafında ke'enne (7) ikkidin altı şem‘i yaqarlar bu miḥrāb [23a] (1) nebī Ḥazret-i resül şallāllāhu ‘aleyhi vesellem (2) aşḥāblar bilen namāz oquğan (3) miḥrābdur her

²⁰ Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun. Hayırlı netice muttakilerindir. Peygamberimiz (a.s.)’e onun bütün ehlibeytine ve ashabına salat ve selām olsun.

kim bu mihrābda ikki (4) rek' at namāz okusalar Hāḫḫ Subḫāne (5) ve Te'ālā nāme-i a' māliḡa yētmīḡ ikki miñ (6) rek' at namāzniñ ṡevābını fütügeyler (7) be-tamām āyet ḡadīḡ fütülgendür [23b] (1) ba' d ez Hārem-i ṡerīf içinde ke'enne ḡandīl-(2)din üç ḡandīl bardur ikkisi (3) ḡızıl la' lge oḡṡar yine birisi (4) aḡ ḡandīldür bu üç ḡandīller-(5)niñ her birige seksendin elligidin (6) ḡırḡ yēttidin mūm ṡem' yaḡarlar (7) bu ḡandīllerniñ çevresige asılḡan [24a] (1) moncaḡlarınıñ ṡāne ḡadeddin (2) ziyādedür ba' d ez mundın kiçik (3) ḡandīldin tōrt ḡandīl bardur (4) her birige yigirmi yēttidin ṡem' yaḡarlar (5) ba' d ez mundın kiçik ḡandīldin (6) on yētti ḡandīl bardur her birige (7) on birdin toḡuzdın ṡem' [24b] (1) yaḡarlar ba' d ez yerge yıldızlıḡ ḡılıp (2) turḡuzḡan üç ṡīṡe ḡandīl bar-(3)dur bēriḡi yafraḡları be-tamām ṡīṡe-(4)dür her birige yigirmi birdin ṡem' yaḡar-(5)lar ba' d ez folāt fencerege yaḡında (6) yerge yıldızlıḡ ḡılıp turḡuzḡan (7) ḡūrma ṡūretlik ikki tof ḡandīl [25a] (1) bardur bēriḡi yafraḡları be-tamām altun-(2)dur her birige yēttidin ṡem' (3) yaḡarlar ba' d ez Hārem-i ṡerīfniñ (4) ḡible ṡarāfında ikki tamlarıḡa be-tamām (5) altun bile āyet ḡadīḡler (6) fütülgen üstün künbezleri-(7)ḡa naḡḡāṡ ḡılınḡan çevresige aḡ [25b] (1) ḡaṡṡ fütülgen be-tamām āyet-i kelāmu'llāh-(2)dur ba' d ez Hārem-i ṡerīfniñ içige (3) ḡizmet ḡılıp müvekkil turḡan yigirmi (4) yētti siyāy aḡte ḡılınḡan aḡvāt-(5)leri bardur ammā ba' d ez çehār mezheb-(6)niñ taṡıda kiṡi kirelmes āḡāhdur (7) ba' d ez Hācer-i Sa'ādet folāt fencerege [26a] (1) yaḡın yigirmi yētti aḡ seḡe mermer (2) taṡ tūbūrükleri bardur be-tamām (3) çevresige boḡamlarıḡa altun-(4)dın āyet ḡadīḡ fütülgen-(5)dür bu tūbūrükler resūl ṡallāl-(6)lāhu 'aleyhi vesellemniñ vaḡitleri-(7)deki tūbūrükleriniñ ornu [26b] (1) tururlar ba' d ez Hārem-i ṡerīfniñ (2) tōrt yüz yētmīḡ altı aḡ seḡe (3) mermer taṡ tūbūrükleri bardur (4) her tūbūrükleriniñ aralıḡıḡa asılḡan (5) ḡabuzḡa oḡṡar yumalaḡ ṡīṡe fānūs-(6)larıdın bir miñ tōrt yüz fānūs-(7)ları bardur be-tamām cümlesige zeytūn [27a] (1) yaḡ yaḡarlar ba' d ez Hārem-i ṡerīf üstüdin (2) kūmbezleriniñ 'adedide ikki yüz (3) yētmīḡ birdür be-tamām ḡısmī ḡısmī (4) 'alāmet-i naḡḡāṡlarını ḡılḡan Hācer-i (5) Sa'ādetniñ içidin cennet-(6)niñ būy kelip tururlar ba' d ez (7) Hārem-i ṡerīfniñ uzun ḡıṡḡalıḡ [27b] (1) altı yüz ellig ḡadem kēlür ba' d ez Hārem-i (2) ṡerīfniñ bēṡ dervāzeleri (3) bardur evvelḡi dervāzeleriniñ (4) ismini Bābū's-Selām dērler resūl (5) ṡallāllāhu 'aleyhi vesellem her namāzḡa kelgen-(6)leride selām bē-cā keltürüp kirer (7) ikenler Hāḫḫ Subḫāne ve Te'ālā va' de [28a] (1) ḡılıpdurlar ki Bābū's-Selām miñ (2) 'arṡımdın uluḡraḡdurlar bāb-(3)ü's-selāmnıñ üstün tūben bu (4) sūrḡalarıḡa altundın naḡṡ (5) ḡılınḡan çevresige

altun suvı (6) bile āyet ḥadīṣ fütülgen ba‘d ez (7) ikinci dervāzeleriniñ ismini [28b] (1) Bābü’r-Raḥmet dërler Ḥaḫḫ Subḥāne (2) ve Te‘ālā raḥmet nūr-ı İlahī tecellī- (3)sini yağdurğan dervāzedür (4) ba‘d ez üçüncü dervāzeleriniñ (5) ismini Bābü’l-Mecīdī dërler cenkge (6) Ūḥud tağığa qarap turğan (7) dervāzedür törtüncü dervāze(ler) [29a] (1) ‘azīz evliyā enbiyālar Ḥarem-i Şerīf-(2)din özini ihtiyāt kılip Müdde‘ā(3)ğa kèlip müteveccih kılır ikenler du‘ā-(4)ları müstecāb bolur ikenler her kim (5) Müdde‘āğa kèlip tavāf ziyāret kılip (6) ikki rek‘at namāz oqup du‘ā kılgay (7) her ḥācetini tileseler Ḥaḫḫ Subḥāne [29b] (1) ve Te‘ālā ḥācetini revā kılgay ba‘d ez (2) miḫdārı yönelip kèlip Cennetü’-(3)l Mu‘allāğa çıkıp ehl-i baḫīlerğa (4) fātiḥa²¹ ihlaş²² oqup du‘ā kılgay (5) Cennetü’l Mu‘allānıñ içinde Sitenā (6) Ḥilmimniñ menḫatleri bir ḫubbe içinde-(7)dür tavāf ziyāret kılip du‘ā kılgay [30a] (1) [eksik](2) (3) beşinci dervāzeleriniñ ismī [eksik] (4) Bābü’l-Vedā dërler kèlip yangan (5) ḥācīlerimiz elvedālaşıp (6) çıkarlar ammā bu beş dervāze-(7)leriniñ üstün tüben bu sūrğa [30b] (1) [eksik] (2) [eksik] fütülgen ‘acāyib (3) [eksik] lerni naḫḫāş kılingan (4) ba‘d ez Ḥarem-i Şerīfniñ şāḥneleri (5) de bir farça kiçik bāğçeleri bardur (6) içinde ikki tof mu‘cizāt ḥūrma-(7)zārı bardur ikki tof mēyvesiz [31a] (1) dirāhtları bardur yanıda (2) zemzem-ḥāneleri bardur ba‘d ez (3) Ḥarem-i Şerīfniñ taşqarıları (4) Bābü’s-Selāmdın çıkıp on (5) beş ḫadem kèlip Müdde‘āğa du‘ā kılgay (6) her ne mīrādını tileseler resūlullāh (7) bergey ve yine ḫible taraf mezarı dervāze-[31b] (1)side resūl şallāllāhu ‘aleyhi vesellem-(2)niñ ataları seyyīdinā ‘Abdullāhniñ (3) menḫatleri bir ḫubbe içindedür (4) ziyāret kılip du‘ā kılgay ba‘d ez (5) miḫdārı yanıda resūlullāh (6) sallāllāhu ‘aleyhi vesellemniñ tuğcıları (7) seyyīdinā Mālīk rażiyallāhu ‘anh-[32a] (1)niñ menḫatleri bir ḫubbe içinde-(2)dür tavāf ziyāret kılip du‘ā (3) kılgay ba‘d ez miḫdārı yönelip (4) yanıda Ḥazret-i Ğavşü’l ‘Azam-(5)niñ ihtiyāt-ḥāneleriğa (6) du‘ā kılgay ba‘d ez mezarı bu her (7) dervāzesidin çıkıp ḥūrma [32b] (1) bāzārıda Mescīde’l Ğamāmeni ziyāret (2) kılgay ba‘d ez Mescīde’l Ğamāmnıñ (3) ma‘nisi ol ki resūl şallāllāhu (4) ‘aleyhi vesellemniñ mübārek başlarığa (5) aḫ bulut sāye bolup turğan (6) cāydur anıñ üçün ḡamāme dërler (7) her kim ikki rek‘at namāz oqup [33a] (1) du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda Ebā Bekr-ī (2) Şiddīḫ rażiyallāhu ‘anhniñ mescīd-(3)leride ikki rek‘at namāz oqup (4) du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda Ḥazret-i (5) ‘Ömer rażiyallāhu ‘anhniñ mescīdleri-(6)de ikki rek‘at

²¹ Fatiha Suresi Kur'an'daki ilk suredir. İslami inanışa göre Mekke döneminde 5. sure olarak indiği kabul edilir. Toplam yedi ayettir.

²² İhlas suresi Kur'an'ın 112. suresidir. Mekke döneminde indirildiği bilinmektedir. 4 ayetten oluşur.

namāz oꞑup du‘ā (7) kılğay ba‘d ez yanında Hāzret-i [33b] (1) ‘Osmān Zülhureyn rażiyallāhu ‘anh-(2)niñ mescīdleride ikki rek‘at (3) namāz oꞑup du‘ā kılğay ba‘d ez (4) yanında Hāzret-i ‘Alī rażiyallāhu ‘anh-(5)niñ mescīdleride ikki rek‘at (6) namāz oꞑup du‘ā kılğay ba‘d ez (7) bu mescīdlerniñ birdin mināre-[34a] (1)leri bardur ammā bu mescīdler (2) cemā‘atdin hāli imestür (3) ba‘d ez medīne-yi münevvereniñ ikki (4) Qubbetü’s Sefilniñ içindedür (5) her dervāzeleride sultāniñ (6) askerleri müvekkildür ba‘d ez (7) Őenbe küni Quvvetü’s Selāmnıñ [34b] (1) ziyāretlerini kılğay Quvvetü’s Selām-(2)da bir ke‘enne mescīd bardur bu mescīd-(3)niñ içinde beŐ mihrāb bardur (4) evvelki mihrābniñ ismini (5) Mihrāb-ı Qabāh dērler aŐhāb-(6)lar kuvvet tapqan mihrābdur (7) ikinci mihrābniñ ismini Mihrāb-ı [35a] (1) Fenāh dērler Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām (2) fenāh bolğan mihrābdur (3) üçüncü mihrābniñ ismini (4) Mihrāb-ı Nāqat dērler resūlullāh-(5)niñ tēveleri çökelenip (6) yatğan mihrābdur törtüncü (7) mihrābniñ ismini Mihrāb-ı Cennet [35b] (1) dērler beŐinci mihrābniñ ismini (2) Mihrāb-ı Nāzile‘l Qur‘ān dērler Hāqḳ (3) Subḥāne ve Te‘ālādın innā enzelnāhu²³ (4) āyeti nāzil bolğan mihrābdur (5) her kim çıqıp bu beŐ mihrābda ikki (6) rek‘atdın namāz oꞑup du‘ā (7) kılğay ba‘d ez bu mescīdniñ Őahne-[36a] (1)leride ikki tof mu‘cize ḥürma-(2)ları bardur ba‘d ez yanında zemzem-(3)hāneleri bardur ba‘d ez miqdārı (4) yönelip kēlip bir tağniñ içinde (5) tatlıq su açığı su katılıp (6) çıqıp miqdār yerge kēlip başqa (7) ayrılıp kēterler bu Medīne-yi Münevvere [36b] (1)deki kudret-i İlahini körseler ‘aklı (2) ḥayrān qalurlar ba‘d ez miqdārı (3) yönelip kēlip çehārŐenbe küni (4) seyyidinā Ḥamzam ‘Amr resūlullāhniñ (5) menqatleri bir qubbe içindedür (6) tavāf ziyāret kılıp ḥaṭme qurān (7) oꞑup du‘ā kılğay ba‘d ez [37a] (1) yanında resūl Őallāllāhu ‘aleyhi vesellem-(2)niñ tiŐleri Őehīd bolğan (3) menqatleri bir qubbe içindedür (4) tavāf ziyāret kılıp ikki rek‘at (5) namāz oꞑup du‘ā kılğay ba‘d ez (6) miqdārı yönelip cenkge Ūḥud (7) tağıda resūl Őallāllāhu ‘aleyhi vesellem [37b] (1) finhān bolğan ğārlarığa kirip (2) tavāf ziyāret kılıp ikki rek‘at (3) namāz oꞑup du‘ā kılğay ba‘d ez (4) miqdārı yönelip kēlip seyyidinā (5) Ḥürīde rażiyallāhu ‘anhaniñ (6) menqatleri bir qubbe içinde-(7)dür tavāf ziyāret kılıp [38a] (1) du‘ā kılğay Medīne-yi Münevvereniñ (2) çehār eṭrāfları be-tamām ḥürmazār-(3)lıq bāğdur gūyā ki cennetge (4) oḥŐar ba‘d ez miqdārı yönelip (5) kıble-yi ta‘yinniñ ziyāretlerini (6) kılğay kıble-yi ta‘yinde resūlullāh (7) Őallāllāhu ‘aleyhi

²³ Kadr Suresi, Kur'an'ın 97. suresidir. 5 ayetten oluşur. Mekke'de Abese Suresinden sonra indirildiğine inanılmaktadır. Kur'an'ın indirildiğine inanılan Kadir Gecesinde bahsedildiği için sureye bu isim verilmiştir.

vesellem aşhāblar [38b] (1) bilen namāzğa turğanlarıda Allāh (2) Te‘ālānıñ emr-i fermānı bile (3) Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām vaḥiy kēltürüp (4) kıbleni ta‘yin kılıp bergeñ yērdür (5) on şahābede yay-ı beḥiştde (6) bolğan cāydurur her kim ikki (7) rek‘at namāz oqup du‘ā kılgay [39a] (1) ba‘d ez miqdārı yanıda erba‘ mescīd-(2)niñ ziyāretlerini kılgay ba‘d ez (3) miqdārı yöñelip feyšēnbe küni Cennetü’l (4) Baķiniñ ziyāretlerini kılgay (5) Cennetü’l Baķiniñ içinde evvel (6) seyyidinā İbn el-Ḥaṭṭāb rażiyallāhu (7) ‘ahnıñ ikkinji seyyidinā ‘Abbās [39b] (1) rażiyallāhu ‘ahnıñ üçünci (2) İmām Ḥasan İmām Hüseyin tōrtinci (3) Fāṭıma Zehrā rażiyallāhu ‘anha bu zāt-ı (4) berekātınıñ menķatleri (5) bir ķubbe içindedür ṭavāf ziyāret (6) kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez miqdārı (7) yöñelip yanıda tokuz ezvāc-ı [40a] (1) muṭahharāt ve muzahharātlarınıñ (2) menķatleri bir ķubbe içindedür (3) ṭavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (4) ba‘d ez miqdārı yanıda seyyidinā (5) İbrāhīm ferzend-i resūlullāhınıñ (6) menķatleri bir ķubbe içindedür (7) ziyāret kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez [40b] (1) yanıda seyyidinā Mālīk rażiyallāhu (2) ‘ahnıñ menķatleri bir ķubbe (3) içindedür ṭavāf ziyāret kılıp du‘ā (4) kılgay ba‘d ez yanıda seyyidinā Nāfi‘ (5) rażiyallāhu ‘ahnıñ menķatleri (6) bir ķubbe içindedür ṭavāf ziyāret (7) kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez miqdārı [41a] (1) yanıda seyyidinā ‘Ubeyde rażiyallāhu (2) ‘ahnıñ menķatleri bir ķubbe (3) içinde ziyāret kılıp du‘ā kılgay (4) ba‘d ez yanıda ‘Osmān zūlnüreyñ (5) rażiyallāhu ‘ahnıñ menķat-(6)leri bir ķubbe içindedür ṭavāf (7) ziyāret kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez [41b] (1) yanıda resūl şallāllāhu ‘aleyhi vesellemni (2) iyinge bolup baķķan Ḥalīme Bānūnıñ (3) menķatleri bir ķubbe içindedür (4) ṭavāf ziyāret kılıp du‘ā kılgay (5) ba‘d ez yanıda Ḥazret-i ‘Alī keremu’llāh-(6)u vecheniñ analarınıñ menķatleri bir (7) ķubbe içindedür ṭavāf ziyāret [42a] (1) kılıp du‘ā kılgay ba‘d ez yanıda (2) şehīd-i şühedā ve su‘edāları-(3)niñ menķatleri bir ķubbe içinde-(4)dür ṭavāf ziyāret kılıp du‘ā (5) kılgay ba‘d ez Cennet’ül Baķi deki (6) ehl-i baķilerğa du‘ā kılgay ba‘d ez (7) Cennet’ül Baķidin taşķarısında [42b] (1) bir ķubbe içinde İmām Ca‘fer-ı Şādīķ (2) İmām Ca‘fer-ı Ṭayyār İmām Ca‘fer-ı (3) Bāķir bu zāt-ı berakāmet bir ķubbe (4) içindedür ziyāret kılıp (5) du‘ā kılgay ba‘d ez Cennetü’l Baķi-(6)niñ arķasında tabak nūrını (7) ziyāretlerini kılgay resūl [43a] (1) şallāllāhu ‘aleyhi vesellemğa nūrdın (2) tabaķda nūr ta‘ām çıķan (3) cāydur her kim ikki rek‘at (4) namāz oqup du‘ā kılgay (5) ammā Medīne-yi Münevvereniñ içinde-(6) deki ziyāret cāylarınıñ (7) şevābını cemi‘ deryālar suvı [43b] (1) siyā(h) bolsalar dirāhtları ķalem (2) bolsalar cemi‘ ‘ulemālar kātib-(3)ler fütügüçi bolsalar fütüp (4) tamām ķıla almagay maḥşuşan söz

(5) bisyār  rdi muhta zar (6)  ıldu  vallahu a lem (7) bi's  ev b [44a] (1) bi
ra metike y  er amer ra im n (2) temmet et-tam m vessel m
 od be tev fik h d y l  be-n m
 n ris le-d z  d   enbe tam m
bu  am il D v d Bek  acimni nd r
sene 1314 inci m h-ı  urb nnı sene 18 incide

SONUÇ

Yapılan çalışmada ele alınan metin, Türk dil ailesinin Kuzey-doğu Türkçesinin Doğu kolunu ve Orta Türkçe döneminin son devrini temsil eden Çağatay Türkçesi ile kaleme alınmıştır. İncelemesi yapılan eserde Çağatay Türkçesinin hem fonetik hem de morfolojik özellikleri üzerinde durulmuştur.

Eser İsveç'te Lund Üniversitesinde bulunan *Gunnar Jarring Koleksiyonu Prov. 402* numarada kayıtlıdır.

Çalışmaya konu olan eser gezi yazısı niteliğinde kaleme alınmıştır. Kim tarafından yazıldığı bilinmeyen metin, Mekke ve Medine şehirlerindeki mekânları konu alarak, tasvirlerle girmeden, öz bir şekilde anlatmaktadır. Metinde fazlaca tekrarlara yer verilmiştir.

Yapılan çalışmada söz konusu eserin muhteva bakımından küçük olması nedeniyle bazı konu başlıklarına örnekler bulunamamıştır, bulunan tüm örnekler ise konu başlıkları altında verilmiştir.

Eserde oldukça fazla Arapça isim yer almaktadır, daha sonra Farsça ve Türkçe kelimeler bu sırayı takip eder.

Çalışmada dönem özelliklerinden farklı olarak şimdiki zaman eki *-yor* ekinin kullanılıyor olması da dikkat çekicidir. Bunun akla gelen ilk sebebi eseri kaleme alan kişinin eseri yazmadan önce İstanbul'da bulunmuş olması daha sonra Mekke-Medine şehirlerine gitmiş olmasıdır.

Eserde göze çarpan bir diğerk husus çokluk ekleridir. Çağatay Türkçesi ile yazılan her metin gibi bu metinde de Türkiye Türkçesinden farklı olarak sayıların ardından gelen isimlere çokluk eki eklenmiştir.

Sonuç olarak şunu söylemek gerekirse bazı ufak farklılıklar olmasına rağmen Çağatay Türkçesi son döneminde dahi kendisini korumuş, değişmemiştir.

DİZİN

- =A=
- a:** O, kişi zamiri.
a.+nıñ 32b/6, 12b/3
[=2]
- ‘**acāyib (Ar.):** Tuhaf, garip, şaşılacak şey.
‘ a. 30b/2
[=1]
- açık:** Acı, tadı olmayan, tatsız.
a. 36a/5
[=1]
- ‘**aded (Ar.):** Saymak, kabul etmek.
‘ a.+ide 6b/6, 27a/2
[=2]
- ‘**ādil (Ar.):** Adaletli.
‘ a. 18a/2
[=1]
- ağa:** Ağabey, büyük kişi.
a.+nıların 3b/5
[=1]
- āgāh (F.):** Haberdar, bilgili.
a.+dur 25b/6
a.+lık 11a/5
[=2]
- āhır (A.):** Son, en son.
- a.+i 4a/5
[=1]
- ak:** Ak, beyaz.
a. 12b/6, 23b/4, 25a/7, 26a/1, 26b/2, 32b/5, 6a/6
[=7]
- ‘**aql (Ar.):** Akıl.
a.+ı 36b/1
[=1]
- aqt:** Zaman, hareket.
a.+e 11a/2, 25b/4
[=2]
- al-:** Elde etmek, temin etmek, satın almak, el ile tutup götürmek.
a.-ıp 13b/6, 17a/3, 17b/2, 2b/2
a.-magay 43b/4
a.-magaylar 19a/1
a.-urlar 17b/6
[=5]
- ‘**alāmet (Ar.):** İşaret, iz, alamet, belirti.
‘ a.+i 27a/4
[=1]
- ‘**ālem (Ar.):** Dünya, evren.
‘ a.+de 8b/2
[=1]
- Allāh (Ar.):** Kâinâtı yaratan, Allah.
a. 4b/3
[=1]

Allāh Te'ālā (Ar.): Yüce Allah.

a. 14a/1, 20a/1, 8a/6

a.+nıñ 12a/7, 38b/1

[=5]

alt: Alt taraf, daha az.

a. +ı 22b/7

[=1]

altı: Altı sayısı.

a. 10b/4, 26b/2, 27b/1, 6b/3,
6b/7

a.+dan 10b/5

[=6]

altun: Altın.

a. 25a/5, 28a/5, 4b/6, 5a/3,
7a/6, 7b/5

a.+dan 4b/7

a.+dın 21b/1, 26a/3, 28a/4

a.+dur 25a/1

[=11]

ammā (Ar.): Ama, fakat.

a. 11a/4, 18b/3, 1b/5, 20a/1,
22a/3, 25b/5, 30a/6, 34a/1, 43a/5, 7a/5

[=10]

ana: Anne.

a.+dın 5b/6

a.+larınıñ 41b/6

[=2]

ara: Orta, ara, arasında.

a.+lıķığa 26b/4, 6b/1

[=2]

Arab (Ar.): Arap.

‘a. 2b/1

[=1]

Arafat (Ar.): Arafat dağının bulunduğu yer.

a. 18b/2

[=1]

arķa: Arka, sırt.

a.+sıda 42b/6

a.+sıdın 10a/5

[=2]

arş (Ar.): Bir karış ölçüsü.

‘a.+ımdın 28a/2

[=1]

as-: Aasma, asılı bırakma, sarkıtma.

a.-ılğan 23b/7, 26b/4, 6b/1

[=3]

aşhāb (Ar.): Sohbet edenler, dostlar, sahipler, sahabeler, Hz. Muhammed (sav)’i gören, ona sadık kişiler.

a.+lar 23a/2, 34b/5

a.+ları 38a/7

[=3]

aşhāb -ı velıyyullāh (Ar.): Hz. Muhammed (sav)’i gören Allah’ın sevgili kulları.

a.+nıñ 16b/2

[=1]

asker (Ar.): Er, nefer.

a.+leri 34a/6

[=1]

aşķ-ı huzūr (Ar.): Huzur aşķı.

‘a.+ılarını 17a/2

[=1]

aşķ-ı muhabbet (Ar.): Muhabbet aşķı.

‘a. 17a/2

a.+lerini 17b/2	=B=
a.+leriniñ 17a/4	Bābü'l-Mecīdī (Ar.): Büyük kapı.
a.+lerini 17b/6	b. 28b/5
[=4]	[=1]
ata: Ata, baba, büyük.	Babü'l-Vedā (Ar.): Veda kapısı.
a.+ları 31b/2	b. 30a/4
a.+larınıñ 15b/6	[=1]
[=2]	Bābü'r-Raḥmet (Ar.): Rahmet kapısı.
āyet (Ar.): Ayet.	b. 28b/1
a. 14a/2, 23a/7, 25a/5, 26a/4,	[=1]
28a/6, 2a/5, 2b/2, 5a/5	Bābü's-Selām (Ar.): Selam kapısı, Hz
a.+i 35b/4, 25b/1	Muhammed (sav) Kabe'ye girerken bu
a.+ler 4b/7	kapıyı kullanırdı.
a.+lerini 20a/7	b. 27b/4, 28a/1, 20a/4
[=12]	b.+dın 31a/4
āyn-ı (i)ṣāret (Ar.): Hz. Muhammed	b.+nıñ 28a/2
(sav)'in ayı ikiye bölme hadisesi.	[=5]
a. 12a/6	ba' d ez (Ar.): Bundan sonra.
[=1]	b. 10a/6, 10b/2, 10b/7, 11a/5,
ayrıl-: Ayrılmak, uzaklaşmak.	11b/1, 11b/2, 11b/4, 11b/5, 11b/6,
a.-ıp 36a/7	12a/1, 13a/1, 13a/3, 13a/7, 13b/1,
[=1]	14a/5, 14b/7, 15a/6, 15a/7, 15b/1,
ayt-: Söylemek, demek.	15b/5, 16a/2, 16a/6, 16b/2, 16b/5,
a.-ıp 9a/1, 9a/1	17a/3, 17b/6, 18a/1, 18a/5, 1b/5,
a.-қан 22a/2	20a/6, 20b/3, 20b/4, 20b/7, 21a/2,
[=3]	21a/3, 21a/6, 21b/2, 21b/4, 21b/7,
a'zā (Ar.): Organlar, uzuvlar.	23b/1, 24a/2, 24a/5, 24b/1, 24b/5,
a.+larığa 4b/3, 5a/3, 5a/5	25a/3, 25b/2, 25b/5, 25b/7, 26b/1,
a.+larını 4a/7	27a/1, 27a/6, 27b/1, 28a/6, 28b/4,
[=4]	29b/1, 2a/3, 2a/6, 2a/7, 30b/4, 31a/2,
azīz (Ar.): Değerli, saygın.	31b/4, 32a/3, 32a/6, 32b/2, 33a/1,
‘a. 29a/1	33a/4, 33a/7, 33b/3, 33b/6, 34a/3,
[=1]	

34a/6, 35b/7, 36a/2, 36a/2, 36a/3,
36a/7, 37a/5, 37b/3, 38a/4, 39a/1,
39a/2, 39b/6, 3a/1, 3a/3, 3a/6, 40a/4,
40a/4, 40a/7, 40a/7, 41a/4, 41a/7,
41b/5, 42a/1, 42a/5, 42a/6, 42b/5,
4a/6, 5a/1, 6a/3, 6b/5, 7a/1, 8a/4, 8b/5,
9a/7

[=104]

bāġ (F.): Baġ, büyük bahçe.

b.+dur 38a/3

b.+ları 13b/5, 15a/7

[=3]

bāġċe (F.): Bahçe.

b.+leri 30b/5

[=1]

baġla-: Rapt etmek, bağlamak,
kapatmak, önüne set çekmek.

b.-p 2a/2

[=1]

baġ-: Bakmak, bakışı bir şey üzerine
çevirmek.

b.-ğan 41b/2

[=1]

baġī (Ar.): Kalıcı, ölümsüz

b.+lerġa 29b/3, 42a/6

[=2]

bar: Var, mevcut olan.

b.+dur 10b/4, 10b/7, 11a/3,

12a/4, 12b/7, 14a/1, 14b/2, 15a/2,

15a/7, 22a/3, 22a/4, 22b/1, 23b/2,

24a/3, 24a/6, 24b/2, 25a/1, 25b/5,

26a/2, 26b/3, 26b/7, 27b/3, 30b/5,

30b/7, 31a/1, 31a/2, 34a/1, 34b/2,

34b/3, 36a/2, 36a/3, 3b/1, 4b/7, 5a/2,
6a/7, 6b/4, 6b/7, 7a/7, 7b/7, 8b/6, 9a/4,
9b/2

[=42]

baş: Baş, kafa.

b.+larıġa 32b/4

b.+nı 3a/5

[=2]

başka: ayrı, gayrı, farklı.

b. 36a/6

[=1]

bāzār (F.): Pazar, çarşı.

b.+ıda 32b/1

[=1]

be-tamām (F.+Ar.): Tam, bütün, sona
erme.

b. 16a/4, 18b/7, 21b/1, 23a/7,
24b/3, 25a/1, 25a/4, 25b/1, 26a/2,
26b/7, 27a/3, 38a/2, 4b/2, 4b/7, 5a/3,
5a/5

[=16]

be-cā (F.): Yerinde, uygun, münasip.

b. 27b/6

[=1]

be-nām (F.): Meşhur, namlı.

b. 44a

[=1]

bende (F.): kul, köle.

b. 4a/4

b.+lerni 4a/1

[=2]

bér-: Vermek.

b.-gen 38b/4

b.-gey 31a/7	b.+dür 7a/4
[=2]	
berāber (F.): Birlikte, eşit.	b.+ge 2b/1
b. 18b/3	b.+ni 2b/3
[=1]	b.+niñ 4a/6, 5a/1, 5a/6, 7a/5,
bēri: Beri,bu taraf, öte.	9a/7
b.+gi 24b/3, 25a/1	[=8]
[=2]	
bēş: Beş, sayı.	Bibi ‘Ātike: Hz Muhammed (sav.)'in
b. 22a/4, 27b/2, 30a/6, 31a/5,	halasıdır.
34b/3, 35b/5, 6a/5, 6b/3, 6b/6	
b.+inci 30a/3, 35b/1	b. 13a/1
[=11]	[=1]
beyān (Ar.): Açıklama, ifade etme, dile	bil-: Bilmek, bir şeyi anlamış ve
getirme.	öğrenmiş olma durumu.
b.+ıdur 1b/6	b.-dirüp 20a/7
b.+ıdurlar 20a/3	[=1]
[=2]	
beyt (Ar.): Beyit.	bile: İle, birlikte.
b.+i 10a/2	b. 12a/6, 17b/1, 25a/5, 28a/6,
b.+inge 4a/2	2a/5, 2a/6, 38b/2, 4b/1, 5a/5
[=2]	b.+n 12b/1, 13b/6, 18b/2,
Beytu’llāh (Ar.): Kabe.	23a/2, 38b/1, 5a/3, 5b/2
b. 3a/7	[=16]
b.+ğa 12a/2, 17b/4, 2b/5, 3b/7	
b.+nı 17a/6	bir: Bir sayısı.
b.+niñ 11b/4, 3a/2	b. 10a/7, 10b/1, 12b/6, 13a/2,
[=8]	13a/5, 14a/1, 15b/3, 15b/7, 16a/7,
Beytu’llāh-ı Şerif (Ar.): Kabe.	16b/3, 16b/5, 18a/4, 18b/2, 26b/6,

29b/6, 30b/5, 31b/3, 32a/1, 34b/2,
36a/4, 36a/5, 37a/3, 37b/6, 39b/5,
40a/2, 40a/2, 40a/6, 40a/6, 41a/, 41a/6,
41b/3, 41b/6, 42a/3, 42b/1, 42b/3,
5a/2, 5b/5, 6b/3, 7b/6, 7b/7, 9a/2

b.+din 24a/7, 24b/4, 33b/7

b.+dür 27a/3

b.+i 23b/5

b.+ige 10b/5, 24a/4, 24a/6,
24b/4, 25a/2

b.+isi 23b/3

b.+lik 7b/1

[=53]

birâder (F.): Erkek kardeş.

b. 3b/5

[=1]

birbiri: Her biri, bir diğeri.

b.+niñ 10a/5

[=1]

bi's şevâb (Ar.): Doğruyu en iyi bilen.

b. 19a/3, 43b/7

[=2]

bisyâr (F.): Ziyade, çok fazla.

b. 43b/5

[=1]

boğam: Boğum, büküm.

b.+larığa 26a/3

[=1]

bol-: Olmak, mümkün olmak.

b.-ğan 35a/2, 35b/4, 37a/2,
37b/1, 38b/6

b.-ğandur 14a/2

b.-ğay 15a/6, 18b/3, 19a/2,
5b/7, 6a/2, 8b/5

b.-salar 17a/4, 17b/3, 18b/5,
18b/6, 18b/7, 43b/1, 43b/2, 43b/3

b.-up 21b/2, 3a/6, 41b/2, 9a/5

b.-ur 29a/4

b.-urlar 20a/6, 2a/7, 4a/4

[=28]

bu: Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz, bu.

b. 10b/5, 11a/4, 15a/2, 16b/7,
22b/6, 22b/7, 23a/3, 23b/4, 23b/7,
26a/5, 28a/3, 30a/6, 30a/7, 33b/7,
34a/1, 34b/2, 35b/5, 35b/7, 36a/7,
39b/3, 42b/3, 44a/1, 4b/2, 6a/5, 6a/7,
7a/7, 7b/5, 8b/2

[=28]

bulut: Bulut.

[=1]

b. 32b/5

[=1]

burç (Ar.): Kale, burç, güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri.

b.+ide 2b/4, 5b/1

[=2]

būse (F.): Öpücük.

b. 2b/5, 5b/5

[=2]

buy (F.): Koku.

b. 27a/6

[=1]

=C=

cāmī^c (Ar.): Toplayan, cami.

c.+dür 6a/5

c.+lerinin 7a/2

c.+lerniñ 6a/5

c.+niñ 7a/4

[=4]

cān (F.): Ruh, can, sevgili.

c.+ığa 13b/7

cay (F.): Yer.

c.+undın 10b/3

[=1]

cāy (F.): Yer.

c.+dur 32b/6, 43a/3

c.+durur 7b/5, 38b/6

c.+larıniñ 43a/6

[=5]

cebel (Ar.): Dağ, yükseklik.

c. 12a/3

[=1]

Cebel-i Hindi (Ar.): Mekke-yi Mükerrermede bulunan bir dağ ismi.

c.+de 16a/6

[=1]

Cebel-i Kabis (Ar.): Mekke-yi Mükerrermede bulunan bir dağ ismi.

c. 12a/3

c.+de 12b/6

c.+niñ 12b/2

[=3]

Cebel-i Nūr (Ar.): Mekke dağlarından olan ve Hz Muhammed (sav)'e ilk vahyin indirildiği dağdır.

c.+da 13b/3

c.+ğa 14a/2

c.+niñ 13b/2

[=3]

Cebel-i 'Ömer (Ar.): Mekke-yi Mükerrermede bulunan bir dağ ismi.

c.+de 16a/3

[=1]

Cebel-i Sūr (Ar.): Mekke-yi Mükerrermede bulunan bir dağ ismi.

c.+da 14a/7

c.+ğa 14b/2

[=2]

Cebra'il 'aleyhi's-selām (Ar.): İlahi emirleri meleklere ve peygamberlere ulaştıran vahiy meleği.

c. 35a/1, 38b/3

[=2]

cemā'at (Ar.): Topluluk, camide ibadet edenler.

c.+din 34a/2

[=1]

cemāl (Ar.): Yüz güzelliği.

c. 5b/3

[=1]

cemī'c (Ar.): Bütün hep.

c. 18b/4, 18b/5, 18b/6, 22a/4, 43a/7, 43b/2

[=6]

cenk (F.): Savaş, vuruşma.

c.+ge 28b/5, 37a/6

[=2]

cennet (Ar.): Allah'ın insanlara müjdelediği, ölümden sonraki ebedi durak, uçmak.

c.+din 12b/1, 5b/2

c.+ge 38a/3

c.+niñ 27a/5

[=4]

Cennetü'l Bākī (Ar.): Kelime anlamı sonsuzluk bahçesidir, Medine'de Müslümanların kurduğu ilk mezarlıktır.

c.+deki 42a/5

c.+din 42a/7

c.+niñ 39a/3, 39a/5, 42b/5

[=5]

Cennetü'l me'vā (Ar.): Sığınılacak ve girilecek cennet anlamındadır.

c. +da 16a/4

c.+nñ 16a/3

[=2]

Cennetü'l Mu'allā (Ar.): Kelime anlamı yüceltilmiş bahçedir, Mekke'de Kabe'nin iki kilometre kuzeyinde bulunan mezarlığın adıdır, Peygamber Efendimiz (sav)'in dedesi, amcası ve eşi Hz Hatice'nin kabirleri burada bulunmaktadır.

c.+ğa 29b/2

c.+nñ 29b/5

[=2]

cerāḥat (Ar.): Yara.

c.+lerige 15a/5

[=1]

Cidde-yi Mübārek (Ar.): Mübarek Cidde şehri anlamına gelmektedir. Cidde Mekke'nin en büyük şehirlerinden biridir, liman kenti olması yönüyle önemlidir.

c.+de 2a/3

c.+ge 2a/2

[=2]

cihet (Ar.): Yön, taraf.

c.+din 17a/5, 17b/5

[=2]

cüb: ?

c. 2b/4, 5a/6

[=2]

cümle (Ar.): Bütün, hep.

c. 12a/2

c.+sige 26b/7, 6b/4

[=3]

=Ç=

çehār (F): Dört.

ç. 10a/3, 10a/3, 10a/7, 21a/4, 25b/5, 38a/2, 6a/4, 7a/1, 7a/3, 9b/1, 9b/1

[=11]

çeharşenbe (F.): Haftanın dördüncü günü, çarşama.

ç. 36a/3

[=1]

çevre (Ar.): Bir şeyin yakını, dolayı, etraf.

ç.+sige 23b/7, 25a/7, 26a/3,
28a/5

[=4]

çık-: İçeriden dışarıya varmak,
gitmek.

ç.-an 43a/2

ç.-ar 10b/1, 10b/1

ç.-argan 5b/3

ç.-arıp 12b/2

ç.-arlar 18a/6, 2a/3, 30a/6, 3a/6

ç.-ıp 12b/4, 14a/3, 14b/3,
29b/3, 31a/4, 32a/7, 35b/5, 36a/6,
3a/4, 8b/7

ç.-ış 9b/7

ç.-maslar 17a/7

[=21]

çök-: Bulunduğu düzeyden aşağı
inmek, çukurlaşmak.

ç.-elenip 35a/5

[=1]

=D=

dāhīl (Ar.): İç, içeri.

d. 17a/4, 17b/3, 20a/6, 2a/7

[=4]

dāne (F.): Tane, tohum, yem.

d. 5a/2, 7b/6

[=2]

Dāvūd Bek: Eserin sonunda geçen
isimdir, kim olduğu bilinmemektedir.

d. 44a/1

[=1]

dê-: Demek, söylemek.

d.-p 2b/7, 4a/3, 6a/1, 8b/3

d.-pdürler 4a/5

d.-rler 22b/3, 22b/4, 22b/5,
27b/4, 28b/1, 28b/5, 30a/4, 32b/6,
34b/5, 35a/1, 35a/4, 35b/1, 35b/2

[=18]

dék: Gibi, kadar.

d. 5b/6

[=1]

delīl (Ar.): Yol gösteren, kılavuz, delil,
belge.

d.+ler 20a/6

d.+leri 2a/5, 2b/1

[=3]

derāz (F.): Uzun.

d.+dur 22a/7

[=1]	d.+ları 18b/5, 31a/1, 43b/1
dervāze (F.): Büyük kapı, kale kapısı.	[=3]
d.+dür 28b/3, 28b/7	dost (F.): Sevilen, güvenilen insan, yakın arkadaş.
d.+ler 28b/7	d. 3b/5
d.+leri 10a/7, 27b/2, 5a/2	[=1]
d.+leride 34a/5	du‘ā (Ar.): Dua.
d.+leriğa 5a/4	d. 11a/6, 11b/1, 11b/2, 11b/3, 11b/5, 11b/6, 11b/7, 12b/6, 13a/3, 13a/6, 13b/1, 14a/5, 14b/5, 15b/4, 16a/6, 16b/2, 16b/4, 16b/6, 18a/1, 18a/5, 21b/4, 29a/6, 29b/4, 29b/7, 2b/7, 31a/5, 31b/4, 32a/2, 32a/6, 33a/1, 33a/4, 33a/6, 33b/3, 33b/6, 35b/6, 36a/7, 37a/5, 37b/3, 38a/1, 38b/7, 39b/6, 3a/3, 40a/3, 40a/3, 40a/7, 40a/7, 41a/3, 41a/7, 41b/4, 42a/1, 42a/4, 42a/6, 42b/5, 43a/4, 4a/3, 8a/6
d.+lerinin 27b/3, 28a/7, 28b/4, 30a/3, 30a/6	
d.+side 31a/7	
d.+sidin 20a/5, 32a/7	
[=16]	
deryā (F.): Deniz.	
d.+dın 1b/7	
d.+lar 18b/4, 43a/7	
[=3]	d.+ları 29a/3, 4a/3
devā (Ar.): Deva, ila, çare.	d.+sı 8a/3
d. 15a/6	[=59]
[=1]	düşenbe (F.): Haftanın ikinci günü, salı.
devr (Ar.): Dönme, zaman.	d. 44a/1
d.+i 2b/4	[=1]
[=1]	
dıraht (F.): Ağaç.	

=E=

ebā Bekr-ī Şiddīk (Ar.): Hz Ebu Bekir, Hz Muhammed (sav)'in yakın arkadaşıdır, dört büyük halifeden biridir.

e. 33a/1

[=1]

ebū Cehil (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in amcasıdır.

e.+din 14b/1

e.+ğa 12a/5

[=2]

ebū'1 Ḥaṭṭāb (Ar.): Arap bir mutasavvıftır.

e. 13a/4

[=1]

edā (Ar.): Yapma, yerine getirme.

e. 10a/2, 10a/4, 10a/6, 16a/2, 9a/1, 9b/4, 9b/6, 9b/7

[=8]

ehl (Ar.): Sahip, malik, maharetli, usta.

e.+i 16a/5, 29b/3, 42a/6

[=3]

elbette (Ar.): Mutlak, kesinlikle.

e. 4a/3, 8a/3

[=2]

ellig : Elli sayısı.

e. 11a/2, 27b/1

e.+din 23b/5

[=3]

elvedā (Ar.): Bir daha kavuşulmayacağı düşünülen bir şeyden ayrılırken kullanılan bir söz.

e.+laşıp 30a/5

[=1]

emr-i fermān (Ar.): Emir, buyruk.

e.+ı 12b/1, 38b/2, 5b/2

[=3]

enbiyā (Ar.): Peygamberler.

e.+lar 29a/1

[=1]

èr-: İmek, olmak.

è.-di 43b/5

[=1]

erba' (Ar.): Dört sayısı.

e. 39a/1

[=1]

eṭrāf (Ar.): Yöre, çevre.

e.+ıdaki 21a/5

e.+ları 38a/2, 6a/4

[=3]

et-temām (Ar.): Tam, bitiş, sona erme.

e. 19a/7, 44a/2

[=2]

evliyā (Ar.): Veliler, önderler.

e. 29a/1

[=1]

evvel (Ar.): Önce, ilkin, baş, başlangıç.

e. 11a/7, 1b/6, 20a/3, 39a/5,
9b/3

e.+ki 22b/1, 27b/3, 34b/4

[=8]

ezān (Ar.): Müslümanları ibadete çağırarak için yüksek sesle yapılan davet.

e. 22a/2, 8b/7

[=2]

ezvāc (Ar.): Çiftler.

e.+ı 39b/7

[=1]

=F=

fānūs (Ar.): Fener, silindir şekilde cam kapak, içinde mum yakılan büyük fener.

f.+dın 6b/2

f.+ları 10b/6, 26b/6, 6b/4

f.+larıdın 26b/5

[=5]

farça (F.): Parça.

f. 30b/5

[=1]

fārī^c bol- (Ar.): Boş, rahat, huzurlu.

f. up 9a/5

[=1]

Fāṭıma (Ar.): Hz Fatıma, Hz Muhammed (sav)'in kızı.

f.+nıñ 21a/2

[=1]

Fāṭıma Zehrā (Ar.): Hz Fatıma, Hz Muhammed (sav)'in kızı.

f. 39b/3

[=1]

fencere (F.): Pencere.

f.+ge 24b/5, 25b/7

f.+lerini 21a/5, 21a/7	f.-lgen 25a/6, 25b/1, 30b/2, 4b/4, 4b/6, 5a/1, 5a/5, 28a/6
f.+lerinin 21b/5	
[=5]	f.-lgendür 23a/7, 26a/4
feşenbe (F.): Haftanın beşinci günü, perşembe.	f.-p 43b/3
	[=16]
f. 39a/3	
[=1]	=G/Ġ=
fenāh bol-: Geçip gitmek.	ġamāme (Ar.): Bulut, beyaz bulut, örtü.
f. ġan 35a/2	
finhān (F.): Gizli, saklı.	ġ. 32b/6
f. 14b/2, 37b/1	[=1]
[=2]	ġār (Ar.): Mağara.
folāt (F.): Çelik, polat.	ġ.+da 14b/5
f. 21a/5, 21b/5, 24b/5, 25b/7	ġ.+ları 14b/2
[=4]	ġ.+larıġa 37b/1
fūşide (F.): Örtülü, gizli, kapalı, örtü.	[=3]
f. 21b/6, 4b/1, 5a/5	ġuça: Gece.
[=3]	ġ. 18b/1
fütü-: Yazmak.	[=1]
f.-b 18b/7	ġusl (Ar.): Yıkanma.
f.-geyler 23a/6, 8b/1	ġ. 2a/, 15a/3
f.-güçi 18b/7, 43b/3	[=2]
	ġüyā (F.): Sözümlerine.

g. 38a/3

[=7]

[=1]

günāh (F.): Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış.

Ḥacerü'l Esved (Ar.): Kara taş anlamındadır. Hz Muhammed (sav)'e göre bu taş cennetten getirilmiştir.

k. 5b/7

h. 5b/4

[=1]

günāhgār (F.): Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranışı yapan kişi.

h. +ge 11a/4

h.+ni 12a/7, 2b/5

k.+ 19a/2

[=4]

ḥācet (Ar.): İhtiyaç, dua, istek.

[=1]

h.+ini 29a/7, 29b/1

h.+ni 8a/3

=H/H/H=

[=3]

ḥac (A): Genellikle tek tanrılı dinlerde kutsal olarak tanınan yerlerin, o dinden olanlarca yılın belli aylarında ziyaret edilmesi. İslam'ın beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke'de yapılan Kâbe'yi ziyaret ve tavaf ibadeti.

ḥācī (Ar.): Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman. Kudüs, Efes vb. kutsal bir yeri ziyaret etmiş olan Hristiyan.

h. 18b/2

h.+ler 17b/3

[=1]

Ḥacer-i Sa'ādet (Ar.): Ḥacerü'l Esved'in ulunduğu yerdir.

h.+lerimiz 1b/7, 20a/4, 30a/5

h.+lerniñ 17a/1

[=5]

h.+ni 20b/3, 25b/7

ḥadd (Ar.): Sınır, şeri çizgi.

h.+edin 24a/1

h.+niñ 20b/4 21a/6, 21b/4, 21b/7, 27a/4

h.+i 9a/6

[=2]

ḥadīṣ (Ar.): Hz. Muhammed (sav)'in söz ve davranışları. Bu söz ve davranışları inceleyen bilim.

ḥ. 23a/7, 26a/4, 28a/6, 5a/5

ḥ.+ler 25a/5

ḥ.+lerini 2b/2

[=6]

ḥaḳḳ (Ar.): Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, pay.

ḥ.+ıda 3a/3

[=1]

Ḥaḳḳ Subḥāne ve Te'ālā (Ar.): Kusursuz ve noksansız yüce Allah.

ḥ. 23a/4, 28b/1, 29a/7

ḥ.+dın 35b/2, 8a/2

ḥ.+niñ 5b/1

[=6]

Ḥaḳḳ Te'ālā (Ar.): Yüce Allah.

ḥ.+niñ 5b/3

[=1]

ḥāl (Ar.): Hal, oluş, durum, vaziyet.

ḥ.+i 34a/2

[=1]

Ḥalīme Bānū (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in süt annesidir.

ḥ.+niñ 41b/2

[=1]

ḥamāil (Ar.): Tılsım.

ḥ. 44a/1

[=1]

Ḥarem-i Şerīf (Ar.): Kutsal alan, yasak bölge, Kabe'nin bulunduğu yer.

ḥ. 20a/5, 22a/7, 23b/1, 27a/1

ḥ.+de 9a/2

ḥ.+din 29a/1

ḥ.+ge 17a/3, 17b/3

ḥ.+niñ 10a/6, 10b/2, 10b/7, 11a/5, 12a/1, 22a/3, 25a/3, 25b/2, 26b/1, 27a/7, 27b/1, 30b/4, 31a/3, 6a/3, 7a/1, 8b/5

[=24]

ḥatme (Ar.): Baştan aşağı bütün Kur'an-ı Kerim'i okuyup bitirmek.

ḥ. 36b/6

[=1]

ḥatme-yi şerīf (Ar.): Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okuyup bitirmek.

ḥ. 7a/7

h.+niñ 7a/7	[=1]
[=2]	Ḥaşret-i ‘Ömer (Ar.): Adaletiyle ünlü dört büyük halifeden biri.
ḥatṭ (Ar.): Çizgi, yol, yeni terlemiş bıyık.	h. 18a/2
h. 25b/1	[=1]
[=1]	Ḥazret-i ‘Alī keremu’llāhu veche (Ar.): Hz Muhammed (sav)’in yeğeni ve damadıdır, dört büyük halifeden biridir.
ḥatun: Kadın, eş.	
h.+1 6a/2	h.+niñ 41b/5
[=1]	[=1]
ḥavuz (Ar.): Havuz.	
h.+da 15a/2	Ḥazret-i ‘Alī rażiyallāhu ‘anh (Ar.): Hz Muhammed (sav)’in yeğeni ve damadıdır, dört büyük halifeden biridir.
h.+ları 15a/2	
[=2]	h.+niñ 33b/4
Ḥavz-ı ‘Ömer (Ar.): Hz Ömer'in yaptırmış olduğu havuz.	[=1]
h.+de 14b/7	Ḥazret-i ebā Bekr-i Şiddīk rażiyallāhu ‘anh (Ar.): Hazreti ebu Bekir, dört büyük halifenin ilki.
[=1]	h.+niñ 20b/5
ḥaylice (F.): Epeyce, bir hayli, pek çok.	[=1]
h.+niñ 16a/7	Ḥazret-i Ğavsü’l ‘Azam (Ar.): Dönemin en büyük alimi.
[=1]	h.+niñ 32a/4
ḥayrān (Ar.): Şaşkın, hayran, tutkun.	[=1]
h. 36b/2	

Ḥazret-i Ḥavvā rażiyallāhu ‘anha (Ar.):
Yeryüzünde yarılmış ilk kadın.

ḥ.+nı 2a/3

[=1]

Ḥazret-i ‘Osmān zūlnureyn rażiyallāhu ‘anh (Ar.): İki nur sahibi anlamındadır, Hz Muhammed (sav)'in damadı ve dört büyük halifeden biridir.

ḥ.+niñ 33a/7

[=1]

Ḥazret-i ‘Ömer rażiyallāhu anh (Ar.): Adaletiyle ünlü dört büyük halifeden biri, Hz Ömer.

ḥ.+niñ 20b/7, 33a/4

[=2]

Ḥazret-i resūl şallāllahu ‘aleyhi vesellem (Ar.): Son peygamber.

ḥ. 23a/1

ḥ.+niñ 20a/7

[=2]

Ḥazret-i Şūfi Bilāl rażiyallāhu ‘anh (Ar.): Bilal-i Habeşi, İslamiyet'i ilk kabul edenlerdendir.

ḥ.+niñ 22a/1, 22a/5

[=2]

hem (F.): deş, -daş anlamını verecek şekilde kelimeyi türetmeye yarayan ön ek, hem, üstelik.

h. 4a/1

[=1]

hemme (F.): deş, -daş anlamını verecek şekilde kelimeyi türetmeye yarayan ön ek, hem, üstelik.

h. 4b/2

[=1]

her (F.): Önüne geldiği ismin benzerlerini teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı□ anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.

h. 10b/5, 12b/4, 14a/2, 14b/2, 14b/5, 15a/2, 18a/7, 19a/1, 23a/3, 23b/5, 24a/4, 24a/6, 24b/4, 25a/2, 26b/4, 27b/5, 29a/4, 29a/7, 31a/6, 32b/7, 34a/5, 35b/5, 38b/6, 3b/1, 43a/3, 6a/7, 6b/1, 7b/5, 7b/7, 8a/3, 8b/2, 8b/6, 9a/4

[=33]

ḥesāb (Ar.): Oranlama, tahmin, aritmetik, matematiksel işlem, alacaklı veya borçlu olma durumu.

ḥ.+da 10a/7, 10b/1

ḥ.+ı 9a/7

[=3]

hılllet (Ar.): Yorgunluk, kırgınlık.

h. 15a/5

[=1]

hızmet kı1- (Ar.): Hizmet etmek, iş görmek.

h.-ıp 11a/1, 25b/3

[=2]

hūrma (F.): Hurma ağacı, bu ağacın tatlı mevesi.

h. 10b/3, 24b/7, 32a/7

h.+ları 36a/1

h.+zār 15a/7

h.+zārları 30b/6

h.+zārlık 38a/2

[=7]

huzūr (Ar.): Hazır olma, bulunma, makam, rahatlık.

h.+ı 16b/7, 17b/1

h.+ıda 8b/4

[=3]

huzūzan (Ar.): Hususen, bilhassa.

h. 10a/2, 10a/4

[=2]

hūdāy (Ar.): Allah.

h. 44a/1

[=1]

=İ=

i-: imek, olmak.

i.-ken 5b/7

i.-kenler 27b/7, 29a/3, 29a/4

i.-mestür 34a/2

[=5]

iç: İç, daha içeri.

i.+idin 27a/5

i.+ige 20a/6, 25b/2

i.+inde 11a/1, 11a/6, 15b/3, 18b/3, 20b/5, 22a/7, 23b/1, 29b/5, 30b/6, 34b/3, 36a/4, 39a/5, 41a/3, 42b/1, 7b/1

i.+indedür 13a/2, 13a/5, 15b/7, 16b/1, 16b/3, 18a/4, 29b/6, 31b/3, 32a/1, 34a/4, 36a/5, 37a/3, 37b/6, 39b/5, 40a/2, 40a/3, 40a/6, 40a/6, 41a/6, 41b/3, 41b/7, 42a/3, 42b/4

i.+indeki 43a/5

[=42]

iç-: İçmek, bir sıvıyı ağza alıp tüketmek.

i.-ip 3b/3

[=1]

idd' ā kı1- (Ar.): Dua okumak.

i.+salar 15a/4

[=1]

ağvāt : Çukur, pislik, abdesthane.

a.+ler 11a/4

a.+leri 11a/3, 25b/4

[=3]

iḥlāş kı1- (Ar.): Yürekten bağlanmak.

i.+ip 15a/3

[=1]

iḥrām bağla- (Ar.): Hacca veya umreye giden Müslüman'ın dini olarak yapılması yasak olmayan bazı şeyleri kendisine yasaklaması, ihrama girmek.

i.+p 2a/2

[=1]

iḥramdın çık- (Ar.): Hacca veya umreye giden Müslüman'ın dini olarak yapılması yasak olmayan bazı şeyleri kendisine yasaklaması olayının son bulması, bitmesi.

i.+arlar 3a/6

[=1]

iḥtiāb-hāne (Ar.): Odun toplanan yer.

i.+leriğa 32a/5

[=1]

iḥtiyāt kı1- (Ar.): Tedbirli davranmak.

i.-ip 29a/2

[=1]

ikki: İki sayısı.

i. 11a/2, 12b/5, 12b/7, 14a/4, 14b/4, 15a/4, 15a/5, 16a/1, 18b/2, 21b/3, 22b/6, 23a/3, 23a/5, 24b/7, 25a/4, 27a/2, 29a/6, 2a/6, 30b/6, 30b/7, 32b/7, 33a/3, 33a/6, 33b/2, 33b/5, 34a/3, 35b/5, 36a/1, 37a/4, 37b/2, 38b/6, 3a/1, 43a/3, 8a/1, 8a/5, 8a/7

i.+din 22b/7

i.+nci 22b/3, 28a/7, 34b/7, 39a/7

i.+si 23b/2

[=42]

İlahī (Ar.): Tanrısal, Allah'a mensup.

i. 28b/2, 4a/1

[=2]

ilticāh kı1- (Ar.): Sığınmak, barınmak.

i.-ıp 2b/6, 3b/7

[=2]

İmām Ca'fer-ī Bākīr (Ar.): Hz Hüseyin'in oğlu olan Zeynel Abidin'in oğludur.

i. 42b/2

[=1]

İmām Ca'fer-ī Şādīk (Ar.): Hz Hüseyin'in torunu Muhammed Bakir'in oğludur.

i. 42b/1

i.+niñ 15b/5

[=2]

İmām Ca'fer-ī Tayyār (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in amcası Ebu Talib'in oğludur.

i. 42b/2

[=1]

İmām Ḥasan (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in torunudur.

i. 39b/2

[=1]

İmām Ḥüseyin (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in torunudur.

i. 39b/2

[=1]

ir-: Ermek, olmak, imek.

i.-diler 17b/5

[=1]

ism (Ar.): İsim, ad.

i.+i 30a/3, 4b/3, 4b/3

i.+ini 22b/2, 22b/3, 22b/5, 27b/4, 28a/7, 28b/5, 34b/4, 34b/7, 35a/3, 35a/7, 35b/1

[=14]

iy: ev.

i.+inge 41b/2

[=1]

=K/Ķ=

ķabuz: Dağlarla çevrili dar boğaz.

ķ.+ğa 6b/2, 26b/5

[=2]

ķaç-: Hızla koşup bir yere saklanmak

ķ.-ıp 14b/1

[=1]

ķadem (Ar.): Adım, ayak.

k. 27b/1, 31a/5, 7a/3

[=3]	ķ.+lerniñ 23b/4, 23b/7
ķāfir (Ar.): Kefere, Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.	[=11]
k. 6a/1	ķara : En koyu renk, siyah, beyaz karşıtı.
[=1]	ķ. 4b/1, 4b/2, 5a/4
ķal-: Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.	[=3]
ķ.-dı 5b/7	ķara-: Bakmak, nazar etmek.
ķ.-madı 8b/3	ķ.-p 10a/1, 10a/4, 12a/2, 28b/6, 2b/6, 3b/7, 9b/4, 9b/5, 9b/7
ķ.-masa 17b/2	[=9]
ķ.-maslar 4a/5	ķarın: İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi.
ķ.-urlar 17a/3, 36a/2	ķ.+larını 13b/5
[=6]	[=1]
ķalem (Ar.): Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç.	ķarındaş: Kardeş, kardeşlik.
k. 18b/6, 43b/1	ķ.+larını 3b/4
[=2]	[=1]
ķandil (Ar.): İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı.	ķasem (Ar.): Yemin, söz.
ķ. 23b/2, 24a/3, 24a/6, 24b/2, 24b/7	ķ. 8b/3
ķ.+din 23b/1, 24a/3, 24a/5	[=1]
ķ.+dür 23b/4	ķasem-i ināyet (Ar.): İyilik sözü, yemini.
	ķ. 8b/4

[=1]

kaş: Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

ķ.+ıda 22a/1

[=1]

kat-: Katmak, ilave etmek, karıştırmak.

ķ.-ılup 36a/5

[=1]

ke'enne (Ar.): Sanki, güya.

k. 22b/6, 23b/1, 34b/2

[=3]

ķātīb (Ar.): Katip, yazıcı.

ķ.+ler 18b/6, 43b/2

[=2]

ķatire (Ar.): Damla.

ķ. 17a/7

[=1]

ķayķa: Eğri, düzgün olmayan.

ķ.+lığ 7a/2

[=1]

ķaz-: Kazmak, kazma işi.

k.-ğan 15a/1

[=1]

keç-: Bir yerden başka bir yere gitmek.

k.-ürüp 3b/6

k.-ürse 6a/1

[=2]

ķeçe: Gece.

k. 11a/1

[=1]

kel-: Gelmek

k.-gen 17a/1, 1b/7, 20a/4

k.-genleride 27b/5

k.-ip 13b/2, 14b/7, 27a/6, 29a/3, 29a/5, 29b/2, 30a/4, 31a/5, 36a/3, 36a/4, 36a/6, 37b/4, 3a/1, 14a/6

k.-iyor 7a/3

k.-mey 4a/5

k.-ür 27b/1

[=21]

ķelāmu'llāh(Ar.): Allah'ın sözü, Kur'an-ı Kerim.

k.+dur 25b/1

[=1]

ķeltür-: Getirmek.

k.-se 19a/2

ķ.+ni 38/4

k.-üp 27b/6, 38b/3

ķ.+ niñ 38a/5

[=3]

[=3]

kemer (F.): Kemer, kuşak, bel kısmına bağlanan şey.

ķıl-: Etmek, yapmak.

k.+leri 4b/6

ķ.-dılar 12a/7

[=1]

ķ.-duķ 43b/6

ķ.-durgay 2a/6, 20b/2

ķēt-: Gitmek.

k.-erler 36a/7

ķ.-ğan 13b/7, 18b/2, 27a/4,
4b/1, 5a/5, 7b/6

[=1]

ķ.-ğay 12b/6, 13a/3, 13a/6,

ķevşer suv (Ar.): Kevser suyu, cennette kevser havuzunun içinde bulunan su.

k. +ı 13b/6

13b/1, 13b/3, 14a/5, 14b/5, 15b/4,

[=1]

16a/2, 16a/4, 16a/6, 16b/2, 16b/4,

16b/6, 18a/1, 18a/5, 21b/4, 29a/6,

29b/1, 29b/4, 29b/7, 2b/7, 31a/5,

31b/4, 32a/3, 32a/6, 32b/2, 33a/1,

33a/4, 33a/7, 33b/3, 33b/6, 34b/1,

35b/7, 36a/7, 37a/5, 37b/3, 38a/1,

38a/6, 38b/7, 39a/2, 39a/4, 39b/6,

3a/3, 40a/3, 40a/4, 40a/7, 40a/7, 41a/3,

41a/7, 41b/4, 42a/1, 42a/5, 42a/6,

42b/5, 42b/7, 43a/4, 4a/2

ķible (Ar.): Bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe'nin bulunduğu yön.

ķ. 25a/4, 31a/7

ķ.-ğaylar 9a/5

ķ.+ni 38b/4

ķ.-ığan 10b/3

[=3]

ķible-yi ta'yin (Ar.): Bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe'nin bulunduğu yönün belirlenmesi.

ķ.-ınğan 11a/3, 21b/2, 21b/7,
25a/7, 25b/4, 28a/5, 30b/3, 5a/4

ķ.+ de 38a/6

ķ.-ıp 11a/1, 12b/4, 13a/3,

13a/6, 13b/7, 14a/3, 14b/4, 15a/3,

15a/3, 15b/4, 16a/1, 16b/1, 16b/4,
16b/6, 18a/5, 21b/2, 24b/1, 24b/6,
25b/3, 29a/2, 29a/5, 29b/7, 2a/2, 2b/4,
2b/5, 2b/6, 31b/4, 32a/2, 36a/6, 37a/4,
37b/2, 37b/7, 38b/4, 39b/6, 3a/5, 3b/6,
40a/3, 40a/3, 40a/7, 40a/7, 41a/3,
41a/7, 41b/4, 42a/1, 42a/4, 42b/4,
4a/1, 5b/5

ķ.-ıpdurlar 28a/1

ķ.-ıyor 9b/4, 9b/6

ķ.-ıyorlar 10a/2, 10a/4, 10a/6,
11a/5

ķ.-mak 12a/5

ķ.-salar 15a/4, 4a/3, 5b/6, 8a/6,
8b/3

ķ.-ur 17b/5, 29a/3, 9b/7

ķ.-urlar 18b/1, 20b/4, 20b/7,
21a/1, 21a/3, 21a/6, 21b/1, 9a/2

[=150]

ķīl (Ar.): Söz.

ķ.+a 43b/4, 19a/1

[=2]

ķırķ: Kırk sayısı.

ķ. 10b/1, 10b/1, 23b/6, 6b/3

[=4]

ķıřka: Kısa olma durumu.

ķ.+lığ 27a/7

[=1]

ķıřmī (Ar.): Bir kısım, bir bölüm.

ķ. 27a/3, 27a/3

ķ.+de 11b/7

[=3]

ķızıl: Kızıl, kırmızı.

ķ. 23b/3

[=1]

ķi (F.): ki, bağlama edatı.

k. 12b/3, 17a/1, 23b/5, 28a/1,
32b/3, 38a/3

[=6]

ķiçik: Küçük.

k. 24a/2, 24a/5, 30b/5

[=3]

ķim: Kimse.

k. 12b/4, 14a/2, 14b/2, 15a/2,
19a/1, 23a/3, 29a/4, 32b/7, 35b/5,
38b/6, 3b/1, 43a/3, 7b/5, 7b/7, 8b/2

[=15]

ķir-: Girmek.

k.-elmes 25b/6

k.-er 27b/6

k.-gen 14b/2

k.-ip 20a/5, 2b/2, 37b/1, 3b/2

k.-iş 9b/3

[=8]

kişi: Kişi, kimse.

k. 25b/6

[=1]

koıy-: Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

ķ.-dılar 12b/3

[=1]

kök: Gökyüzü, mavi, yeşil rengi.

k. 7b/7, 8a/1, 8a/4

[=3]

köñl: Gönül, yürek.

k.+ideki 3b/5

k.+ige 3b/6, 6a/1

[=3]

kör-: Görmek.

k.-gen 5b/4

k.-seler 17a/6, 36b/1

[=3]

köz: Göz, görme organı.

k.+e 9a/6

k.+idin 17a/6

[=2]

ķubbe (Ar.): Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam, kümbet.

ķ. 13a/2, 13a/5, 15b/3, 15b/7, 16a/7, 16b/3, 18a/4, 29b/6, 31b/3, 32a/1, 36a/5, 37a/3, 37b/6, 39b/5, 40a/2, 40a/2, 40a/6, 40a/6, 41a/, 41a/6, 41b/3, 41b/7, 42a/3, 42b/1, 42b/3

k.+dür 16b/5

[=26]

ķubbetü's Sefil:

ķ.+niñ 34a/4

[=1]

ķudret-i İlahi (Ar.): Allah'ın gücü.

ķ.+ni 36b/1

[=1]

ķuma: Hepsi, kamu, toplamı, ortak.

ķ. 3b/4

[=1]

ķurān (Ar.): Kuran-ı Kerim.

ķ. 36b/6

[=1]

ḳurbān (Ar.): Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan.

ḳ.+nı 44a/??

[=1]

ḳuvvet (Ar.): Güç, kuvvet, zor.

ḳ. 34b/6

[=1]

Ḳuvvetü's Selām (Ar.): Yer ismi.

ḳ.+da 34b/1

ḳ.+nıñ 34a/7

[=2]

kümbez: Kubbe, kabir.

k.+leriniñ 27a/2, 6b/6

[=2]

kün: Gün, gündüz.

k. 18a/7, 9b/3

k.+de 2a/6

k.+i 34a/7, 39a/3

k.+isi 36a/3

k.+lük 2a/1

[=7]

künbez: Kubbe, kabir.

k.+leri 12b/7, 6b/7

k.+leriğa 25a/6

[=3]

kündüz: Gündüz.

k. 11a/1

[=1]

=L=

lā (Ar.): Yok, olmayan, hayır.

l. 44a/1

[=1]

la'1 (Ar.): Lal, kırmızı renkte değerli bir taş.

l.+ge 23b/3

[=1]

=M=

māh-ı ḳurbān (F.+Ar.): Kurban ayı.

m.+nı 44a/1

[=1]

maḥalle (Ar.): Bir şehrin bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri.

m.+side 15b/2

[=1]

maḥmil (Ar.): Devenin üzerine konulan binek sepeti.

m.+din 21b/6

[=1]

maḥşūş (Ar.): Hissedilen, belli, meydana olan.

m.+an 43b/4

[=1]

maḳām (Ar.): Makam, yer, durak.

m.+ları 9b/2

[=1]

maḳām-ı Cebrā'īl (Ar.): Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen, dört büyük melekten biri olan Cebrail (as.)'ın makamının bulunduğu taraf.

m.+de 11a/7

[=1]

maḳām-ı Cenūb (Ar.): Güney yönü.

m. 9b/5

[=1]

maḳām-ı İbrāhīm (Ar.): Kabe'nin inşası sırasında Hz. İbrahim'in üzerine çıkıp duvar ördüğü ve üstünde insanları hacca davet ettiği kabul edilen taş veya onun bulunduğu yer.

m.+de 11b/1

m.+ğa 3a/1

m.+niñ 3a/7

[=3]

maḳām-ı kūn (Ar.): Güneşin doğduğu taraf, doğu yönü.

m. 9b/6

[=1]

maḳām-ı şimāl (Ar.): Kuzey yönü.

m. 10a/1

[=1]

ma' nī (Ar.): Mana, iç, iç yüz.

m.+si 32b/3

[=1]

Medīne-yi Münevvere (Ar.): Nurlu, nurlanmış şehir anlamındadır. Hicaz'da Hz. Muhammed (sav)'in türbesinin burada bulunması sebebiyle önemlidir.

m.+deki 36a/7
m.+niñ 20a/1, 34a/3, 38a/1,
43a/5

[=5]

meger (F.): Meğer, halbuki, oysak,.

m. 17a/7

[=1]

Mekke-yi Mükerrreme (Ar.): Aziz, saygı değer Mekke anlamındadır, Mekke şehri içinde Kabe'yi bulundurduğu için bu ismi almıştır.

m.+ge 2a/7

m.+niñ 18b/3, 1b/5

[=3]

memleket (Ar.): Ülke, devlet, toprak.

m.+din 17a/1, 1b/6, 20a/3

[=3]

men: Ben.

m.+de 5b/7

[=1]

menkat (Ar.) : Ölen kişilerin cesetlerinin gömülü olduğu yer, mezar.

m.+leri 13a/2, 13a/5, 15b/3,
15b/7, 16a/7, 16b/3, 18a/3, 29b/6,

31b/3, 32a/1, 36a/5, 37a/3, 37b/6,
39b/4, 40a/2, 40a/2, 40a/5, 40a/6, 41a/
41a/5, 41b/3, 41b/6, 42a/3

m.+lerini 2a/4

[=24]

merātebe (Ar.): Mertebe, rütbe.

m. 2b/4, 3a/4, 5b/5

[=3]

merd (F.): Adam, mert, yiğit.

m.+ge 3a/4

[=1]

mermer (Yun.): Mermer, Bileşiminde % 75'ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlısı da olan, cilalanabilen, billurlaşmış kireç taşı.

m. 26a/1, 26b/3, 6a/6

[=3]

mescīd (Ar.): Küçük cami, namaz kılınacak yer, mescit.

m. 34b/2, 6a/4

m.+ler 34a/1

m.+leride 33a/2, 33a/5, 33b/2,
33b/5

m.+lerniñ 33b/7

m.+niñ 34b/2, 35b/7, 39a/1

[=2]

[=11]

Mescide'l Ğamāme (Ar.): Musalla mescidi olarak da bilinir. Peygamber Efendimiz (sav)'in Medine-yi Münevvere'deki ilk bayram namazını burada kıldırıldığı ve son dört sene bayram namazlarını da burada kıldırıldığı rivayet olunur. Efendimiz (sav) döneminde açık bir meydan olan ve sonraları münaha diye bilinen bu yerde, Peygamberimiz yağmur duası yaptığında bir bulut gelip Peygamber (sav)'i gölgelemiş, bu sebeple buraya bulut manasına gelen gamame denilmiştir.

m.+ni 32b/1

m.+niñ 32b/2

[=2]

meýve (F.): Bitkilerde çiçeğin döllenmesinden sonra yumurtalığın gelişmesiyle oluşan tohumları taşıyan, genellikle yenebilen organ, yemiş.

m.+siz 30b/7

[=1]

mezar (Ar.): Ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gömüt.

m.+ı 31a/7, 32a/6

mezheb (Ar.): Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

m. 10a/3

m.+niñ 25b/5, 9b/2

[=3]

mihrāb (Ar.): Mihrap, ümit bağlanan yer.

m. 22b/7, 34b/3

m.+cı 7b/6

m.+da 23a/3, 35b/5

m.+dur 23a/3, 34b/6, 35a/2, 35a/6, 35b/4

m.+ları 22b/1

m.+larniñ 22b/6

m.+niñ 22b/2, 22b/3, 22b/4, 34b/4, 34b/7, 35a/3, 35a/7, 35b/1

[=20]

Mihrāb-ı Cennet (Ar.): Kuvvetü's Selām da bulunan beş mihraptan biri.

m. 35a/7

[=1]

Mihrāb-ı Fenāh (Ar.): Kuvvetü's Selām da bulunan beş mihraptan biri.

Cebrā'il 'aleyhi's-selām'ın gelip gittiği mihrap.

m. 34b/7

[=1]

Mihrāb-ı Kabāh (Ar.): Kıuvvetü's Selām da bulunan beş mihraptan biri.

m. 34b/5

[=1]

Mihrāb-ı Mecīdī (Ar.): Harem-i Şerīf içinde bulunan üç mihraptan biri.

m. 22b/2

[=1]

Mihrāb-ı Nāzile'1 Qur'ān (Ar.): Kıuvvetü's Selām da bulunan beş mihraptan biridir. İnnā enzelnāhu ayetinin indirildiği mihrap.

m. 35b/2

[=1]

Mihrāb-ı Nebī (Ar.): Harem-i Şerīf içinde bulunan üç mihraptan biri.

m. 22b/4

[=1]

Mihrābı Sekīne (Ar.): Harem-i Şerīf içinde bulunan üç mihraptan biri.

m. 22b/5

[=1]

Mihrāb-ı Nākat: Kıuvvetü's Selām da bulunan beş mihraptan biri. Hz Muhammed'in develerinin çöküp durduğu mihrap.

m. 35a/4

[=1]

miqdār (Ar.): Kadar, derece, parça, kısım.

m. 36a/6

m.+1 13b/2, 14b/7, 15a/6, 15b/1, 16a/2, 17b/7, 18a/6, 29b/2, 31b/5, 32a/3, 36a/2, 36a/3, 37a/6, 38a/4, 39a/1, 39a/3, 39b/6, 40a/4, 40a/7, 14a/6, 15b/5, 37b/4

[=23]

miñ: Bin sayısı.

m. 23a/5, 26b/6, 28a/1, 6b/3, 7b/2, 8a/7

[=6]

mināre (Ar.): Camilerde müezzinin ezan okuduğu, sala verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı.

m.+lerdin 22a/5

m.+leri 12b/7, 22a/3, 22a/4, 22a/6, 33b/7, 8b/6

[=7]

mīrād (Ar.): İstek, dilek, maksat.

m.+ıġa 14b/6

m.+ını 31a/6

m.+larını 14b/5

[=3]

monçak: Boncuk, cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoġu yuvarlak ve renkli süs tanesi.

m.+larınıñ 24a/1

[=1]

mu: Bu.

m. 5b/7

[=1]

mu' cizāt (Ar.): Mucizeler.

m. 30b/6

[=1]

mu' cize (Ar.): Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine baġlı olarak gösterdikleri olaġanüstü olaylar, hâller, insanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay.

m. 12a/5, 36a/1

[=2]

muhtażar (Ar.): Muhtasar, kısaltılmış, kısa, özet.

m. 43b/5

[=1]

mūm (F.): Bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyaġı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracı.

m. 23b/6

[=1]

mun: Bu.

m.+dın 24a/2, 24a/5

[=2]

muṭahharāt (Ar.): Temizler, tahir kılınmışlar.

m. 40a/1

[=1]

muṣahharāt (Ar.): Şerefliiler.

m.+larınıñ 40a/1

[=1]

mübārek (Ar.): Hayırlı, uğurlu, kutlu.

m. 13b/4, 20b/1, 21a/4, 32b/4

[=4]

Müdde'ā (Ar.): İddia olunan, dâvâ olunan şey, asılsız iddia edilen anlamındadır.

m.+da 11b/6

m.+ğa 29a/2, 29a/5, 31a/5

[=4]

münāsib (Ar.): Uygun, yerinde.

m. 4a/2

[=1]

müstecāb (Ar.): Kabul olunmuş.

m. 29a/4, 4a/4

m.+dur 11a/7, 11b/1, 11b/2,
11b/3, 11b/5, 11b/6, 11b/7, 8a/4

[=10]

müteveccih (Ar.): Bir tarafa dönen, bir tarafa yönelen, bir tarafa gitmeye kalkan.

m. 29a/3

[=1]

müvekkil (Ar.): İşini başkasına tevkil edip, o işte o kimseyi kendi yerine ikame eyleyen, vekil tâyin eden.

m. 11a/2, 25b/3

m.+dür 34a/6

[=3]

=N=

nābūd kıl- (Ar.): Yok kılınan, perişan bırakılan.

n.-ur 17b/5

[=1]

nafile (Ar.): Fazladan kılınan namaz veya tutulan oruç.

n. 3a/2

[=1]

naḳḳāş (Ar.): Nakış işini yapan kişi, süsleme sanatkarı.

n. 25a/7, 30b/3

n.+larını 27a/4

[=3]

naḳş (Ar.): Resim, desen, nakış, duvar resmi.

n. 28a/4

[=1]

namāz (F.): İslam'ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat.

n. 12b/5, 14a/4, 14b/4, 15a/4,
16a/2, 23a/2, 23a/4, 29a/6, 32b/7,
33a/3, 33a/6, 33b/3, 33b/6, 35b/6,
37a/5, 37b/3, 38b/7, 3a/2, 43a/4, 8a/2,
8b/6, 9a/4

n.+dın 9a/4

n.+ğa 27b/5, 38b/1

n.+nı 10a/2, 10a/4, 10a/5, 9a/1,
9b/4, 9b/5, 9b/7

n.+niñ 23a/6, 8b/1

[=34]

namāz-ı nafilē (F.+Ar.): Farz
namazlarından ayrıca kılınan namaz.

n. 8a/5

[=1]

namāz oqu- (F.): Namaz kılmak.

o.-ğan 23a/2

o.-p 12b/5, 14a/4, 14a/5, 14b/4,
15a/4, 21b/3, 29a/6, 29b/4, 32b/7,
33a/3, 33a/6, 33b/3, 33b/6, 35b/6,
36a/7, 37a/5, 37b/3, 38b/7, 3a/2,
43a/4, 8a/6, 8a/2

o.-salar 23a/4

o.-tup 2b/3

[=25]

namāz-ı şükṛāne oq- (F.+Ar.): Şükür
namazı kılmak.

n.- up 21b/3

[=1]

nāme-i a' māl (F.+Ar.): Amel defteri.

n.+ığa 23a/5, 8a/7

[=1]

nāzil bol- (Ar.): İnen, inmiş,
konaklayan.

n.- ğan 35b/4

n.- ğandur 14a/2

[=2]

ne: Hangi şey, ne, soru sıfatı.

n. 14b/5, 31a/6

[=2]

nebī (Ar.): Kendisine kitap
indirilmemiş peygamber.

n. 23a/1

[=1]

nişān (F.): İşaret, iz, belirti, alamet.

n.+ım 8b/2

[=1]

nişāne (F.): Hedef, işaret, iz, belirti,
alamet.

n.+leri 7b/3	[=3]
[=1]	on: On sayısı.
nevḥ (Ar.): Ölünün arkasından ağıt yakan kadınlar, sagucular.	o. 11a/6, 11b/7, 24a/6, 24a/7, 31a/4, 38b/5, 9a/2
n.+niñ 7a/6, 7b/5	[=7]
[=2]	orn: Yer.
nūr (Ar.): Aydınlık, ışıık, parıltı, ziya.	o.+ı 26a/7
n. 43a/2	[=1]
n.+dın 43a/1	‘ Oṣmān zūlnūreyn rażiyallāhu ‘anhniñ
n.+ı 28b/2, 5b/4, 7b/4	(Ar.): Hazreti Osman, Hz Muhammed (sav)’in damadıdır ve dört büyük halifeden biridir.
n.+nı 42b/6	‘o. 41a/4
[=6]	[=1]
=O=	otra: Orta.
oġlan: Erkek çocuk, delikanlı.	o.+sı 7a/4
o.+larıniñ 18a/3	o.+sıġa 4b/6
[=1]	[=2]
oḥṣa-: Benzemek, övmek, taltif etmek.	otuz: Otuz sayısı.
o.-r 23b/3, 26b/5, 38a/4	o. 18a/7, 6b/7
o.-sa 6b/2	[=2]
[=4]	
ol: O, işaret sıfatı.	
o. 17b/3, 17b/5, 32b/3	

=Ö=

‘Ömer (Ar.): Yaşama, yaşayış, hayat, canlılık, ikinci halife.

‘ö. 17b/7

‘ö.+ge 18a/6

[=2]

‘Ömer rażyallāh-u ‘anh (Ar.): Hazreti Ömer, dört büyük halifeden biri.

‘ö.+nıñ 15a/1

[=1]

öñ: Ön taraf.

ö. 7a/6

[=1]

öz: Kendi.

ö. 4a/2

ö.+i 6a/1

ö.+ini 17b/4, 29a/2

[=4]

=P=

pādişāh (F.): Osmanlı Devleti'nde devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan.

p.+ımnıñ 18a/2

[=1]

pākīze (F.): Temiz, lekesiz, halis.

p. 13b/6, 3a/5

[=2]

pāre (F.): Parça, kısım, tane.

p. 12a/6

[=1]

peygamber (F.): İnsanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağırان kimse, yalvaç, yalavaç, elçi.

p.+lernıñ 7b/2

[=1]

=R=

raḥmet (Ar.): Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme.

r. 28b/2

[=1]

raḥmet-i İlähī (Ar.): Allah'ın bağışlaması, merhamet göstermesi.

r. 7b/3

[=1]

ramazān (Ar.): Ay takviminin dokuzuncu ayı, üç ayların sonuncusu, oruç tutulan ay.

r.+da 18a/7

[=1]

ramazān-ı şerif (Ar.): Şerefli ramazan, oruç tutulan ay.

r.+de 18b/1

[=1]

rek'at (Ar.): Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm.

r. 12b/5, 14a/4, 14b/4, 15a/4, 16a/1, 21b/3, 23a/4, 23a/6, 29a/6, 32b/7, 33a/3, 33a/6, 33b/2, 33b/5, 37a/4, 37b/2, 38b/7, 3a/1, 43a/3, 8a/1, 8a/5, 8a/7

r.+dın 35b/6

[=23]

resûl şallâllâhu 'aleyhi vesellem (Ar.): Allah ona salat ve selam etsin.

r. 14a/7, 12a/4, 27b/4, 38a/6, 37a/7

r.+ğa 42b/7

r.+ni 41b/1

r.+niñ 31b/1, 32b/3, 13b/4, 37a/1, 26a/5, 31b/5, 20b/1

[=14]

resûlullâh (Ar.): Hazreti Muhammed'in isimlerinden biri.

r. 4b/4, 4b/5, 31a/6

r.+niñ 35a/4, 36b/4, 40a/5

[=6]

revâ kııl- (F.): Uygun görmek, yerinde bulmak.

r.- ğay 29b/1

[=1]

risale- düzi: Risalecilik.

r. 44a/1

[=1]

rûze (F.): Oruç.

r.+lerini 20b/2

r.+leriniñ 21a/4

[=2]

=S/Ş/Ş=

Şafâ ve Merve (Ar.): Hac ve umrede say ibadetinin başladığı Kâbe'nin doğu tarafındaki küçük tepedir. Hac ve umre yaparken karşılıklı iki tepe olan Safa ile Merve arasında yürümek haccın vaciplerindedir.

ş.+ge 3a/4

[=1]

şahābe (Ar.): Hz. Muhammed (sav)'in sohbetlerine katılan müslüman.

ş.+de 38b/5

[=1]

şahne (Ar.): İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik vb. gösteri yapmaya uygun yer, oyunluk.

ş.+leride 10b/2, 30b/4, 35b/7

[=3]

sal-: Salmak, bırakmak.

s.-ıp 13b/7

[=1]

şalavāt (Ar.): Hz. Muhammed (sav)'e saygı bildirmek için okunan dua.

ş. 22a/2, 9a/1

[=2]

şāne (Ar.): Sene, yıl.

ş. 24a/1

[=1]

sa'y kıl- (Ar.): Hac veya umre ibadeti sırasında Kâbe'nin yanında bulunan Safa ile Merve tepeleri arasında dört gidiş, üç geliş olmak üzere yapılan yürüyüş.

s.-ıp 3a/5

[=1]

sāye bol- (F.): Gölge olmak, gölgelemek.

s.-up 32b/5

[=1]

sebīl'ilāh (Ar.): Allah tarafından yollanan su.

s. 9a/3

[=1]

señ (F.): Taş.

s.+ge 6a/6, 26a/, 26b/2

[=2]

seksen: Seksen sayısı.

s. 6a/6

s.+din 23b/5

[=2]

selām (Ar.): Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba.

s. 27b/6

[=1]

selīm (Ar.): Doğru, dürüst, kusursuz.

s. 13b/7

[=1]

sen: Sen kişi zamiri.

s. 4a/3

[=1]

sene (Ar.): Yıl, sene.

s. 44a/1, 44a/1

[=2]

serdār (F.): Önder, komutan.

s.+ı 12a/3

[=1]

şevāb (Ar.): Hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül.

ş.+ını 18b/4, 23a/6, 43a/7, 8b/1

[=4]

seyr kıl- (Ar.): Bir şeyin durumunu, oluşumunu gözlemek, bakmak, seyretmek.

s.-ınğan 5a/4

[=1]

seyyidinā ‘Abbās rażiyallāhu ‘anh (Ar.): Hz Muhammed (sav)'in amcasıdır.

s.+nıñ 39a/7

[=1]

seyyidinā ‘Abdullāh (Ar.): Hz Ömer'in oğludur.

s.+nıñ 31b/2

[=1]

seyyidinā Ḥamzam (Ar.): Şehitlerin efendisi olarak bilinir, Hz Muhammed (sav)'in en küçük amcasıdır.

s. 36a/4

[=1]

seyyidinā Ḥūrīde rażiyallāhu ‘anha (Ar.): Peygamber soyundan gelen bir kimse.

s.+nıñ 37b/4

[=1]

seyyidinā İbn el-Ḥaṭṭāb rażiyallāhu ‘anh (Ar.): Hz Ömer'in en büyük oğludur, en çok hadis rivayet edenlerden birisidir.

s.+nıñ 39a/6

[=1]

seyyidinā İbrāhīm ferzend-i resūlullāh
(Ar.): Hz Muhammed (sav)'in oğludur.

s.+nıñ 40a/4

[=1]

seyyidinā Mālīk rażiyallāhu ‘anh(Ar.):
Dört büyük mezhepten biri olan
Maliki mezhebinin başıdır.

s.+nıñ 31b/7, 40b/1

[=2]

seyyidinā ‘Ubeyde rażiyallāhu ‘anha
(Ar.): Uhud savaşında büyük
kahramanlık gösteren, ashaptan biridir.

s.+nıñ 41a/1

[=1]

şıġar (Ar.): Küçüklük, çocukluk hali.

ş. 15b/2

[=1]

Sitenā Hilmim (Ar.): Metinde geçen
bir kişi ismi.

s.+ niñ 29b/5

[=1]

siyā(h) (F): Siyah, kara, beyaz karşıtı.

s. 18b/5, 43b/1

[=1]

siyāy: Siyah renk.

s. 11a/3, 25b/4

[=2]

söz: Söz, kelam.

s. 43b/4

[=1]

su: Su.

s. 36a/5, 36a/5

[=2]

su‘edā (Ar.): Kutlu, uğurlu insan.

s.+largā 13b/1, 16a/5

s.+larınıñ 42a/2

[=3]

şūfi (Ar.): Mutasavvıf, sofu.

ş. 15b/1

ş.+leri 8b/7

[=2]

sultān (Ar.): Hükümdar, sevgili.

s.+ıñ 34a/5

[=1]

sūr (Ar.): Hisar.

s.+ğa 30a/7

s.+ğalarığa 28a/4	=Ş=
[=2]	
şūret (Ar.): Yüz, biçim.	Şāfi' maḳām (Ar.): Şafi mezhebinin kurucusu İmam Muhammed bin İdris eş-Şafi'nin makamı.
ş.+lik 10b/3, 24b/7	ş. 9b/3
[=2]	[=1]
suv: Su.	şam' dān (Ar.+F.): Üzerine kandil, mum veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk.
s. +1 13b/6, 28a/5, 18b/5, 43a/7	ş.+large 10b/5
[=4]	ş.+ları 10b/4
sūnnetci Ḥanbel (Ar.): Hanbeli mezhebinin kurucusu.	[=2]
s. 9b/6	şehīd (Ar.): Kutsal bir ölkü veya inanç uğrunda ölen kimse.
[=1]	ş. 37a/2
sūnnetci Ḥanīfe (Ar.): Hanefi mezhebinin kurucusu.	[=1]
s. 9b/4	şehīd-i şūhedā (Ar.): Allah yolunda canını verenler.
[=1]	ş. 16a/5, 42a/2
sūnnetci Mālik (Ar.): Maliki mezhebinin kurucusu.	ş.+large 13a/7, 17b/7
s. 10a/1	[=4]
[=1]	şekk (Ar.): Şüphe.
	ş. 19a/1
	[=1]

şem' (Ar.): Mum.

ş. 23b/6, 24a/4, 24a/7, 24b/4,
25a/2

ş.+i 22b/7

[=6]

şenbe (F.): Cumartesi günü.

ş. 34a/7

[=1]

şürbe: İçki, içecek.

ş.+lerniñ 9a/6

[=1]

şeri'at (Ar.): Din hükümleri, doğru yol.

ş. 8b/4

[=1]

şerîf (Ar.): Şerefli, soylu.

ş.+niñ 10a/3

[=1]

Şeyh Maḥmūd veliyyullāh (Ar.):
Dönemin şeyhlerinden biri.

ş.+niñ 16b/5, 17a/7

[=2]

Şeyh Me'cüb veliyullāh (Ar.):
Dönemin şeyhlerinden biri.

ş.+niñ 15b/2

[=1]

şişe (F.): Şişe.

ş. 10b/6, 24b/2, 26b/5, 6b/2

ş.+dür 24b/3

[=5]

şod (F.): Adam, herif.

ş. 44a/1

[=1]

şol: Şu.

ş. 11b/6, 14b/5, 17a/1, 4a/1,
4a/4, 7b/7, 8a/4

[=7]

şubu: Şu, o.

ş. 4a/1

[=1]

şükr (Ar.): Şükür, minnettarlık.

ş.+i 2b/6

[=1]

şükrāne (Ar.+F.): İyilik bilme nişanesi.

ş. 12b/5, 21b/3

[=2]

=T/Ṭ=	t.+larığa 25a/4
ta'ām (Ar.): Yemek.	[=1]
t. 43a/2	tamām (Ar.): Tam, tamam olan.
[=1]	t. 43b/4, 4a/7, 44a/?
tabaḳ (Ar.): Yemek koymaya yarayan biraz derin veya yayvan kap.	[=3]
t. 42b/6	tap-: Tapmak, bulmak.
t.+da 43a/2	t.-ḳan 34b/6
[=1]	[=1]
taġ: Dağ.	ṭaraf (Ar.): Yan, yön.
t.+ıda 37a/6	ṭ. 31a/7, 7a/1, 7a/3
t.+ıġa 28b/6	ṭ.+ı 10a/7
t.+larınıñ 12a/3	ṭ.+ıda 11b/5, 14a/6, 9b/1
t.+nınıñ 36a/4	ṭ.+ıge 10a/1, 10a/3, 9b/3, 9b/5, 9b/7
[=4]	ṭ.+ında 22b/6, 25a/4
ṭahāret ḳıl- (Ar.): Temizlenmek.	[=14]
ṭ.-ıp 2a/1, 15a/3	ṭaṣ: Dış.
[=2]	t. 14a/1, 26a/2, 26b/3, 6a/7, 7b/7
ṭalāḳ (Ar.): Boşanmak.	t.+ıda 25b/6
ṭ. 6a/2	t.+ḳarıda 3a/3
[=1]	t.+ḳarıları 31a/3
ṭam: Dam, ev, çatı.	t.+ḳarısında 12a/1, 42a/7

t.+niñ 8a/1, 8a/4	[=2]
[=12]	têg- : Değmek.
tatlık : Tatlı.	t.-en 7b/3
t. 36a/5	t.-megen 8b/2
[=1]	[=2]
ṭavāf (Ar.) : İslam dininde hac sırasında Kâbe'nin çevresini yedi kez dönme.	temmet (Ar.) : Bitti, tamamlandı.
ṭ. 12b/4, 13a/3, 13a/6, 14a/3, 14b/3, 15b/4, 16a/1, 16b/1, 16b/4, 16b/6, 18a/4, 1b/5, 20a/2, 20b/2, 29a/5, 29b/7, 2a/5, 32a/2, 36a/6, 37a/4, 37b/2, 37b/7, 39b/5, 40a/3, 40a/3, 40a/6, 41a/6, 41b/4, 41b/7, 42a/4, 5b/5	t. 19a/6, 44a/2
[=31]	[=2]
ta' yin (Ar.) : Atama.	tepe : Tepe.
t. 38b/4	t. 12a/6
t.+de 38a/6	[=1]
t.+niñ 38a/5	têve : Deve.
[=3]	t. 2a/6
tecellî (Ar.) : Görünme, ortaya çıkma.	t.+leri 35a/5
t.+sini 28b/2, 5b/4, 7b/4	[=2]
[=3]	tevfik (Ar.) : Allah'ın yardımına kavuşma.
têg : Gibi, değin.	t. 44a/1
t.+de 7b/6, 7a/7	[=1]
	tile- : Dilemek, istemek.
	t.-seler 14b/6, 29a/7, 31a/6, 8a/3
	[=4]

tiş: Diş.	t.+inci 28b/7, 35a/6, 39b/2
t.+leri 37a/2	[=8]
[=1]	tövbe (Ar.): İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.
tof: Yuvarlak, top.	t. 2b/7
t. 30b/6, 30b/7, 36a/1	[=1]
t.+uk 24b/7	tuğ (F.): Bayrak, sancak.
[=4]	t.+cıları 31b/6
toğ-: Doğmak.	[=1]
t.-ulğan 5b/6	tur-: Durmak, beklemek.
[=1]	t.-ğan 11a/2, 12a/2, 25b/3, 28b/6, 32b/5
toğ-: Doğmak.	t.-ğanlarıda 38b/1
t.-ğan 3b/4	t.-guzğan 24b/2, 24b/6
[=1]	t.-up 3b/7
tokuz: Dokuz sayısı.	t.-urlar 26b/1, 27a/6
t. 39b/7, 6a/6, 7a/3	[=11]
t.+dın 24a/7	tüben: Aşağı, alt.
[=4]	t. 30a/7, 4a/7, 28a/3
toy-: Doymak.	[=3]
t.-ğunca 3b/3	tübürük: Odanın içinde tavanı destekleyen direk.
[=1]	t.+ler 26a/5
tört: Dört sayısı.	
t. 11b/4, 24a/3, 26b/2, 26b/6, 7b/2	

t.+leri 26a/2, 26b/3, 6a/7

t.+lerniñ 26a/7, 26b/4, 6b/1

[=7]

tüş-: Düşmek, inmek.

t.-ürüp 3a/5

[=1]

tüş kıl : Düş görmek.

n.- gâylar 9a/5

[=1]

=U=

uc: Göbek, göbek bağı.

u.+uñ 13b/5

[=1]

Ūhud (Ar.): Uhud dağı.

ū. 37a/6, 28b/6

[=2]

‘ulemā (Ar.): Bilginler, alimler.

‘u.+lar 43b/2

[=1]

uluğ: Ulu, yüce.

u.+rağdurlar 28a/2

[=1]

‘umre (Ar.): Hac mevsimi dışında Kâbe'yi ve Mekke'nin öbür kutsal yerlerini ziyaret etme.

‘u. 18b/1, 18b/2

[=2]

ur-: Vurmak, çarpmak.

u.-up 17b/4

[=1]

uruğ: Soy, nesil, kabile.

u. 3b/4

[=1]

uzun: Uzun.

u. 27a/7, 7a/2

[=2]

=Ü=

üç: Üç sayısı.

ü. 22b/1, 23b/2, 23b/4, 24b/2,
2a/1, 21a/7

ü.+ünci 22b/4, 28b/4, 35a/3,
39b/1

[=10]

üçün: İçin.

ü. 12a/6, 12b/3, 32b/6

[=3]

üst: Üst, yukarı.

ü.+ide 12b/3, 21b/6, 8a/1, 8a/5

ü.+üdin 27a/1

ü.+ün 28a/3, 25a/6, 30a/7,
4a/7, 6b/5

[=10]

=V=

va' de kı1-: Zaman biçmek, süre tanımak.

ķ. -ıpdurlar 27b/7

vaḥiy (Ar.): Bir buyruk veya düşüncenin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi.

v. 38b/3

[=1]

vaḳit (Ar.): Zaman.

v.+lerideki 26a/6

[=1]

vaḳt (Ar.): Zaman.

v.+ide 8b/7, 9a/4

[=2]

vallāhu ā'lem (Ar.): En iyisini Allah bilir.

v. 19a/3, 43b/6

[=2]

ve (Ar.): Ve, dahi, hem.

v. 11a/1, 12a/7, 13b/1, 16a/5,
17a/2, 31a/7, 3a/5, 40a/1, 42a/2, 8b/1,
9a/6

[=11]

ves-selām (Ar.): Selam.

v. 19a/8

[=1]

=Y=

yād kı1- (F.): Hatırlamak.

y.-ıp 3b/6

[=1]

yafraḳ: Yaprak, bitkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme vb. olayların oluştuḡu, çoḡu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.

y.+ları 24b/3, 25a/1

[=2]

yafuk: ?

y. 4b/1, 5a/4

y.+niñ 4b/2

[=3]

yağ: Bitkisel veya hayvansal gıdalardan elde edilen ve yiyeceklerde kullanılan madde.

y. 27a/1, 6b/5

[=2]

yağ-: Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

y.-durgan 28b/3, 7b/4

[=2]

yağ-: Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

y.-arlar 22b/7, 23b/6, 24a/4, 24b/1, 24b/4, 25a/3, 27a/1, 6b/5

[=8]

yağın: Az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), uzak karşıtı.

y. 26a/1

y.+da 24b/5

y.+daki 3b/3

[=3]

yalfuș: Işık.

y. 4b/1, 4b/2, 5a/5

[=3]

yan: Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü.

y.+ıda 13a/1, 13a/4, 13a/7, 15a/6, 16a/2, 16a/6, 16b/2, 18a/2, 31a/1, 31b/5, 32a/4, 33a/1, 33a/4, 33a/7, 33b/4, 36a/2, 37a/1, 39a/1, 39b/7, 40a/4, 40a/4, 40b/1, 41a/1, 41a/4, 41b/1, 41b/5, 42a/1, 3b/1, 7a/6

[=29]

yan-: Dönmek, yön değiştirmek.

y.-ğan 30a/4

[=1]

ya'ni: □Demek, şu demek ki, sözün kıtası, doğrusu□ anlamlarında kullanılan bir söz.

y. 22a/7

[=1]

yār (F.): Sevgili.

y. 3b/5

[=1]

yar-: Uzunlamasına bölüp ayırmak.

y.-ıp 13b/5

[=1]

yaş: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin.

y. 17a/7

[=1]

yaşıl: Yeşil rengi, sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk.

y. 21b/6

[=1]

yat-: Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

y.-ğan 35a/6

[=1]

yay-ı behişt :Cennet yayı.

y.+de 38b/5

[=1]

Yemen (Ar.): Yemen, Yemen ülkesi.

y. 14a/6

[=1]

yeñi: Kullanılmamış olan, eski karşıtı.

y. 5b/6

[=1]

yér: Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân.

y. 8b/2

y.+de 10b/4, 11a/6, 11b/7, 9a/3

y.+din 2a/1

y.+dür 38b/4

y.+ge 24b/1, 24b/6, 36a/6

[=10]

yét-: Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

y.-erler 14b/6

[=1]

yétmiş: Yetmiş sayısı.

y. 23a/5, 26b/2, 27a/3, 8a/7, 15a/5

[=5]

yètti: Yedi sayısı.

y. 11a/6, 11b/7, 16a/7, 24a/6, 25b/4, 26a/1, 2b/3, 3a/4, 8b/6, 9a/3

y.+din 23b/6, 24a/4, 25a/2

[=13]

yıl: Dünya'nın, Güneş çevresinde tam bir dolanım yapması için geçen 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman.

y.+ı 18a/7

[=1]

yıldız: Çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınım biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri.

y.+lık 24b/1, 24b/6

[=2]

yıraq: Irak, uzak.

y. 3b/3

[=1]

yigirmi: Yirmi sayısı.

y. 7b/2, 24a/4, 24b/4, 25b/3,
26a/1

[=5]

yine: Yeniden, bir daha, tekrar, gene.

y. 10b/1, 12a/7, 13b/7, 23b/3,
31a/7, 5b/7, 8b/1, 9a/6

[=8]

yok: Olmayan, bulunmayan şey.

y. 17a/5

y.+tur 9a/7

[=2]

yol: Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarık.

y.+ıda 17b/7

[=1]

yönel-: Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek.

y.-ip 13b/2, 14a/6, 14b/7,
15b/1, 15b/5, 17b/7, 18a/6, 29b/2,
32a/3, 36a/3, 36a/4, 37a/6, 37b/4,
38a/4, 39a/3, 39b/7

[=16]

yumalak: Toptoparlak, yumru, top, yumak.

y. 26b/5, 10b/6, 6b/2

[=3]

yügür-: Yürümek, koşmak, hareket etmek.

y.-üp 3a/4

[=1]

yüz: Yüz sayısı.

y. 26b/2, 26b/6, 27a/2, 27b/1,
6a/6, 6b/3, 6b/6, 7a/3, 7b/1, 9a/2

[=10]

=Z=

zāt-ı berakāmet (Ar.): Bereketli kişiler.

z. 42b/3

[=1]

zāt-ı berekāt (Ar.): Bereketli kişi.

z.+nıñ 16b/7, 39b/3

[=2]

zemzem (Ar.): Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.

z.+din 3b/2

[=1]

zemzem-hāne (Ar.): Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyun çıktığı yer.

z.+de 11b/3

z.+ğa 3b/2

z.+leri 3b/1, 31a/2, 36a/2

[=5]

zemzem-i şerīf (Ar.): Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.

z. 9a/3

[=1]

zeytūn (Ar.): Zeytin.

z. 26b/7, 6b/5

[=2]

ziyāde (Ar.): Artma, çoğalma, bol, fazla.

z.+dür 24a/2

[=1]

ziyāret (Ar.): Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme.

z. 12b/4, 13a/3, 13a/6, 14a/3, 14b/3, 15b/4, 16a/1, 16b/1, 16b/4, 16b/6, 18a/5, 20b/2, 20b/3, 21a/6, 21b/1, 21b/2, 29a/5, 29b/7, 2a/5, 31b/4, 32a/2, 32b/1, 36a/6, 37a/4, 37b/2, 37b/7, 39b/5, 40a/3, 40a/3, 40a/6, 40a/7, 41a/3, 41a/7, 41b/4, 41b/7, 42a/4, 42b/4, 43a/6, 5b/5

z.+lerini 13b/3, 16a/3, 20b/6, 21a/1, 21a/3, 34b/1, 38a/5, 39a/2, 39a/4, 42b/7

z.+leriniñ 1b/5, 20a/2

z.+lerniñ 18b/4

[=52]

KAYNAKÇA

- Akar A (2005) *Türk Dili Tarihi* (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Aksan D (2003) *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Aksan D (2006) *Türkçenin Sözvarlığı* (Engin Yayınevi, Ankara).
- Argunşah M (2014) *Çağatay Türkçesi* (Kesit Yayınları, İstanbul).
- Aydemir İ (2010) *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Banguoğlu T (2007) *Türkçenin Grameri* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Buran A, Alkaya E (2001) *Çağdaş Türk Lehçeleri* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Caferoğlu A (1993) *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Enderun Kitabevi, İstanbul).
- CLAUSON Sir G (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford).
- Dağıstanlı B (2012) Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca Yazılmış Bir Nüshası (Metin-Dil-İnceleme-Tıpkıbasım). *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/4, s. 1313-1393.*
- Demir N, Yılmaz E (2005) *Türk Dili El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Deny J (1995) *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi) Çeviren: Oytun Şahin* (Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Devellioğlu F (1997) *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Eckmann J (2013) *Çağatayca El Kitabı Çeviren: Günay Karaağaç* (Akçağ Yayınları, Ankara).

- Erbay F (2008) *W. Radloff'un "Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya).
- Ercilasun A (2014) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Ercilasun A (1984) *Kutadgu Bilig Grameri: Fiil* (Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara).
- Erdem Uçar F (2011) *Çağatay Türkçesinde İsim*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Erdem Uçar F (2015) *Gedâyî Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Erdem, M vd. (2015) *Yeni Türk Dili* (Maarif Mektepleri, Ankara).
- Ergin M (2002) *Türk Dil Bilgisi* (Bayrak Yayınları, İstanbul).
- Gabam A (2007) *Eski Türkçenin Grameri Çeviren: Mehmet Akalın* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Göksel A, Kerslake C (2005) *Turkish: A Comprehensive Grammar* (Routledge).
- Gülensoy T (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Hirik E (2015) *Anlam Değiştirme Aracı Olarak Olumsuzluk Eki -mA Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 44, s. 167-185.
- Hirik E (2010) *Türkiye Türkçesinde olumsuzluk eki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Hirik E (2014), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Grameri: Fiil*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.

- Hirik S (2010) Eski Uygur Türkçesinde Olasılık Kiplikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Hirik S (2014) Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Hirik S (2013) *Türkçede Kip-Kiplik Terimleri ve Tanımları Üzerine* Bengü Beläk Ahmet Bican Ercilasun Armağanı Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları s. 243-252, Ankara.
- Kaçalin M (2011) *Niyāzî Nevāyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-Luğātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādātu'l-Cağatā'iyye (Giriş-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım)* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Kanar M (2000) *Farsça – Türkçe Sözlük* (Deniz Kitabevi, İstanbul).
- Kara M (2009) Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar *Turkish Studies*, S.4/4, s.1056–1082.
- Karaağaç G (2013) *Türkçenin Ses Bilgisi* (Kesit Yayınları, İstanbul).
- Karaağaç G (2009) *Türkçenin Söz Dizimi* (Kesit Yayınları, İstanbul).
- Karadoğan A (2008) Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki: -I Bilig Dergisi, Yaz/2008, Sayı:46 s. 57-66.
- Karadoğan A (2009) *Türkiye Türkçesinde Kılınış* (Divan Kitap, Ankara).
- Karadoğan A (2015) Çık-(mak), Taşık-(mak) Mıdır *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ocak 2015 / Cilt: 5, Sayı: 1*.
- Karahan L (2006) *Türkçede Söz Dizimi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Karasoy Y (1998) *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Korkmaz Z (1996) Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* s. 159-165.
- Korkmaz Z (2007) *Grammer Terimleri Sözlüğü* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

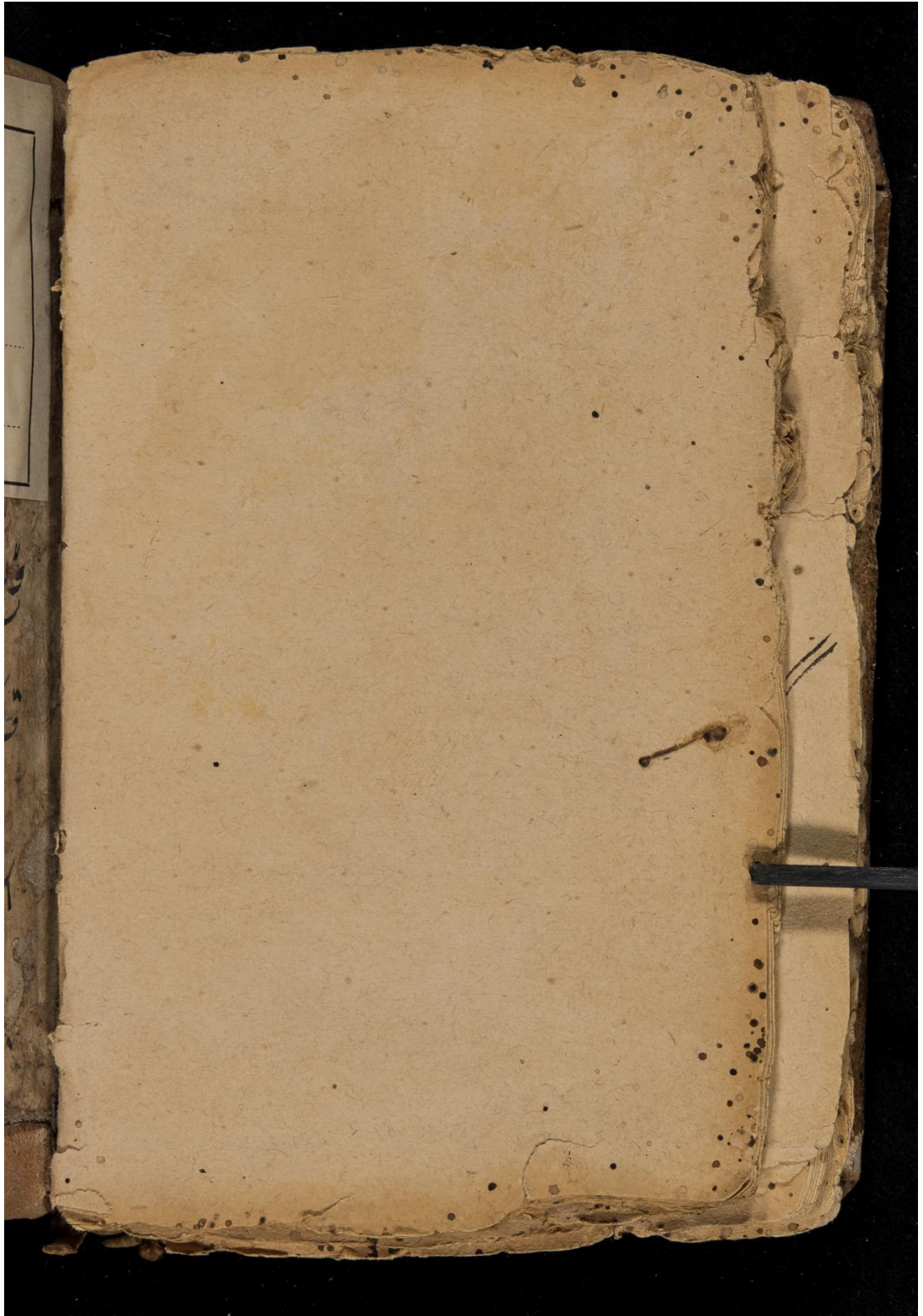
- Korkmaz Z (2014) *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Öger A, Kılıç F (2016) *Risāle-i Kassāblık* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öger A, Kılıç F (2016) *Risāle-i Tegürmendçilik*, (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öger A, Tek R (2016) *Risāle-i Aşfezlik*, (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öger A, Tek R (2016) *Risāle-i Dehkānçılık*, (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öger A, Tek R (2016) *Risāle-i Harrātlık*, (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öger A, Tek R (2016) *Risāle-i Mūze-dūzluk* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Öztürk D (2008) Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Sami Ş (2004) *Kāmûs-ı Türki* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Şahin H (2003) *Eski Anadolu Türkçesi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Şahin H (2004) Birleşik Çekimli Fiillerin Zaman ve Anlam Açısından Gösterdiği Çeşitlilikler Zeynep Korkmaz Armağanı s. 381-392, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TARAMA SÖZLÜĞÜ, (1995), Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Tekin T (1995) *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* (Türk Dili Araştırmaları Dizisi, Simurg Yayınları, Ankara).
- Timurtaş Faruk (2005) *Eski Türkiye Türkçesi* (Akçağ Kitabevi, Ankara).
- TÜRKÇE SÖZLÜK, (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünlü S (2013) *Çağatay Türkçesi Sözlüğü* (Eğitim Yayınevi, Konya).
- Yılmaz Ö (2009) *Türkiye Türkçesinde Eylemsi* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

Online Kaynaklar

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c27/c270294.pdf>

EKLER

44b

۴۶

برحمتک یا ارحیم الرحیم

تمت التمام والسلام

بے بے بے

شکریہ بقیہ خدایا انبیا
ابتداء رسالت و زوری و تثنیہ انبیا

بوخامیل

داود پیک جام

بیک دور

۱۳۱۶ هجری ما قبلانی

۱۸۰۰ هجری

قلم

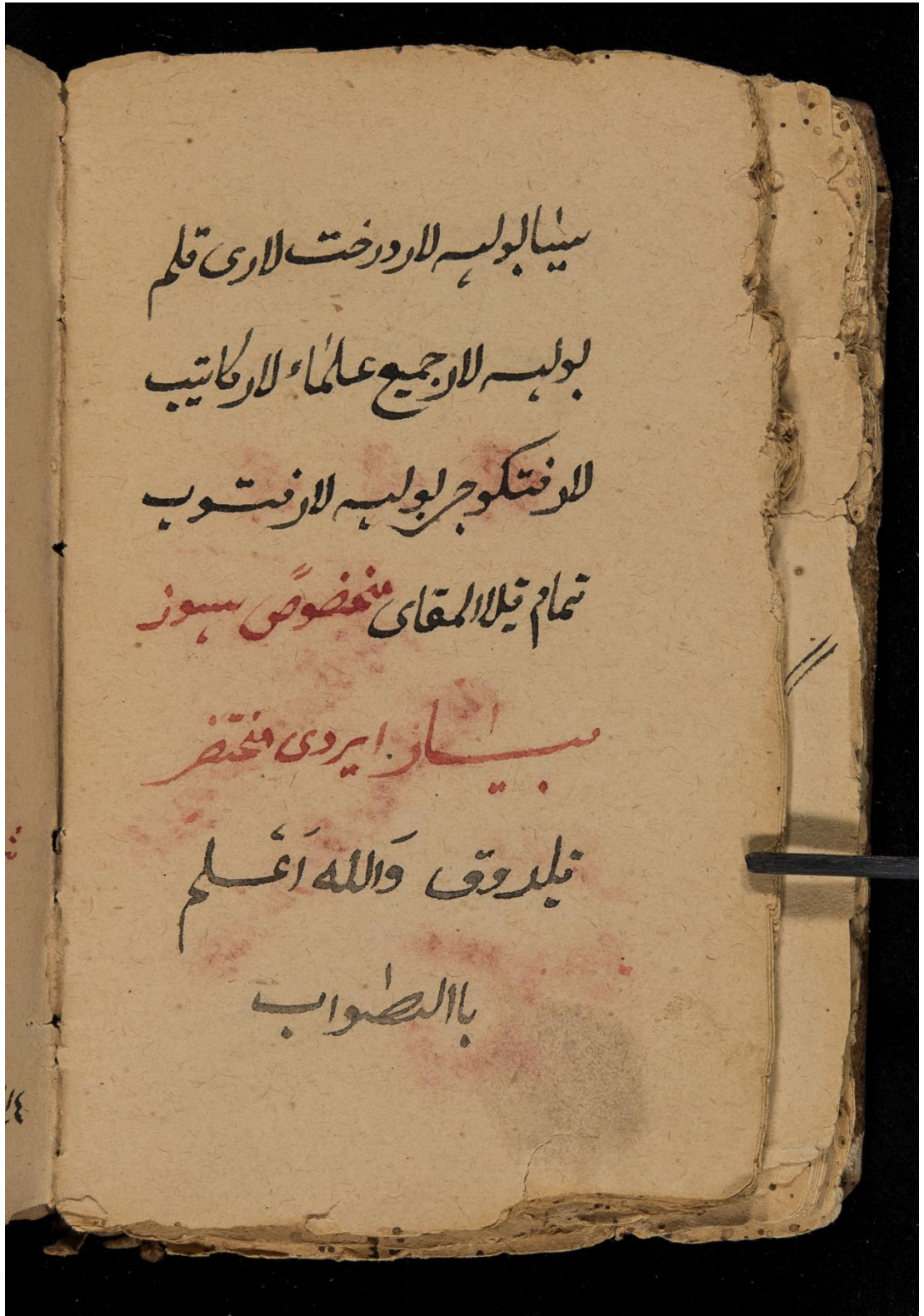
بیت

بوی

سوز

فر

لم

سینا بولیه لار درخت لاری قلم

بولیه لار جمیع علماء لار کاتب

لار فتکوج بولیه لار فتوب

تمام تیلالمقای *منفوض سبوز*

سیار ایردی مختصر

تیلدوق واللہ اعلم

بالصواب

۲۳

صلوات علی وسلم غم نور دین

طبق ده نور طعام چنان

جای دور هر کم یکی رکعت

نماز او قوب دعاء تلیقای

انما مدینه منوره نیک ایچنده

دلکی زیارت جایلاری نیک

لثوابنی جمیع دریا لار سبوی

دوق

وی

به

ب

بلغ

وزن

سول

برقبة اچنده امام چغوری صادق

امام چغوری طیار امام چغوری

باقر بونوات برکات برقبة

اچنده دور زیارت قلب

دعا قلیقای **بعد** جنت البق

نیک ارقه سید طبق نور

زیارت الاربعه قلیقای رسول

صل

۷۲

قلب و عاء قلیقای **بعذر** یابند

شهرید شهید اء و سعداء لار

نیک منعت لاری بر قبه ایچنده

دور طرف زیارت قلب و عاء

قلیقای **بعذر** جنت البق داک

اہل بقی لار نعم و عاء قلیقای **بعذر**

جنت البقی دین تا شوی به ده

یا بنید رسول صلی الله علیه و سلم

اینکه بولوب بافتقان حیلہ بالتونید

منتقت لاری بر قبہ اچندہ دور

طواف زیارت قلب دعاء قلیقای

بعذر یا بنید حضرت علی کرامت

وجه نیت صوت لاری بر
انا لاری نیت

قبہ اچندہ دور طواف زیارت

قلب

۴۱

یابند اسید نا عجیده رضی الله
 عنه نیک منقوت لاری برقبه
 آنچه زیارت قلب و عاتل قای
بعذر یابند عثمان ذوالنورین
 رضی الله عنه نیک منقوت
 لاری برقبه آنچه دور طواف
 زیارت قلب و عاتل قای بعذر

یابند اسیدنا مالک رضی الله عنه
 عنه نیک منتعت لاری برقبه
 اچنده دور طواف زیارت قلب دعاء
 قلبی **بعز** یابند اسیدنا نافع
 رضی الله عنه نیک منتعت لاری
 برقبه اچنده دور طواف زیارت
 قلب دعاء قلبی **بعز مقداری**

یابند

۴۰

مظہرات و منظرہات لارنٹیک

منقہت لاری برقبہ اچند دور

طواف زیارت قلب و عاتلقای

بعذر مقداری یانیدا ستیدنا

آبرایکم فرزند رسول امتدنیگ

منقہت لاری برقبہ اچند دور

زیارت قلب و عاتلقای **بعذر**

رضی الله عنه **ینک** **اوجونج**
 امام حسن امام حسین **تو تنج**
 فاطمه زهرا رضی الله عنه بو ذوات
 برکات **ینک** منقوت لاری
 برقبه آنچه ده دور طواف زیارت
 قلب دعاء تلتعای **بعذر** مقداری
 یو تحلیب یانیدا التوقوز ازواج

مطهرات

39

بعذر مقداری با نیند اربع میجد

نیک زیارت لارینی قلیقای **بعذر**

مقداری لوتعلیب فیشبه کوز جنت

ابقع نیک زیارت لارینی قلیقای

جنت ابقع نیک اسپنده آوال

سیدنا ابن الخطاب رضی الله عنه

عنه نیک **ایکین** سیدنا عباس

پیلان نمازغہ تورغانلارید اللہ
 تعالیٰ نیک امری فرمان پیلہ
 جبرائیل علیہ السلام وحی کلتوروب
 قبلہ تعیین قلب برکان یروور
 اون جنابہ وہ یای بہشت وہ
 بولغان جایدور ہر کم ایکی
 رکعت نماز او توب وعاء قلینا

بعدز

دعا قلیقای مدینه منوره و نینک

چهار اطراف لاری تمام خورمه زار

لیق باغ دور کویا که جنت که

او خشم بعد از مقداری لوتغیب

قبل تعیین نیک زیادت لاری

قلقای قبل تعیین ده و سوادند

صالح الله علیه و سلم اصحاب لار

فزندان بولغان غار لار سینه کوسیب
 طواف زیارت قلب ایلک رکعت
 نماز او قوب دعاء تلیقای **بعذر**
 مقداری یوتلیب قلب سیدنا
 حوریره رضی الله عنه نینک
 منقعت لاری برقبه ایچنده
 دور طواف زیارت قلب

دعاء

یابیند رسول صلی الله علیه و سلم
 نیک شیلاری شهید بولغان
 منعت لاری بر قبه آنچه دور
 طوق زیارت قلب یکی رکعت
 نماز او قوب دعاء تلیقای بعد
 مقداری بو تالیب جنگ که او جد
 تاغید رسول صلی الله علیه و سلم

ر عفا
 ی
 ز
 نیندا
 دور
 قرآن
 ز
 یدا

دای قدرتی الهی نکور، لار عقل

حیران تالور لار **بعذر** مقداری

لوتغلیب کلب جهار شنبه کوز

شیدنا جنرم عمه رسول الله نینا

منقت لاری بر قبه ایچنده دور

طوری زیارت قلیب خوط قرآن

او قوب دعاء قلیقای **بعذر**

یا میندا

36

لارید ایکی طوفی معجزه خورم

لاری بارودور **معجز** یا نینداز منم

خانه لاری بارودور **معجز** مقدار

یوتغیب کلب برناغ نیک اچنده

تاتلیق سواچیق سوتشلوب

چتیب مقدار یرکم کلب باشقم

ایرلیب کیترلار بو مدینه منوره

هنا
بق
شاه
ب دور
ایکی
وعاء
صحنه
ریلا

دیرلار **شبنج** محراب نیشک آسپه ن

محراب نازیل القرآن دیرلار حقیق

سینجانه و تنعالودین انا انزلناه

آیت نازیل بولغان محراب دور

هرکم چوق پوش محراب ده ایکی

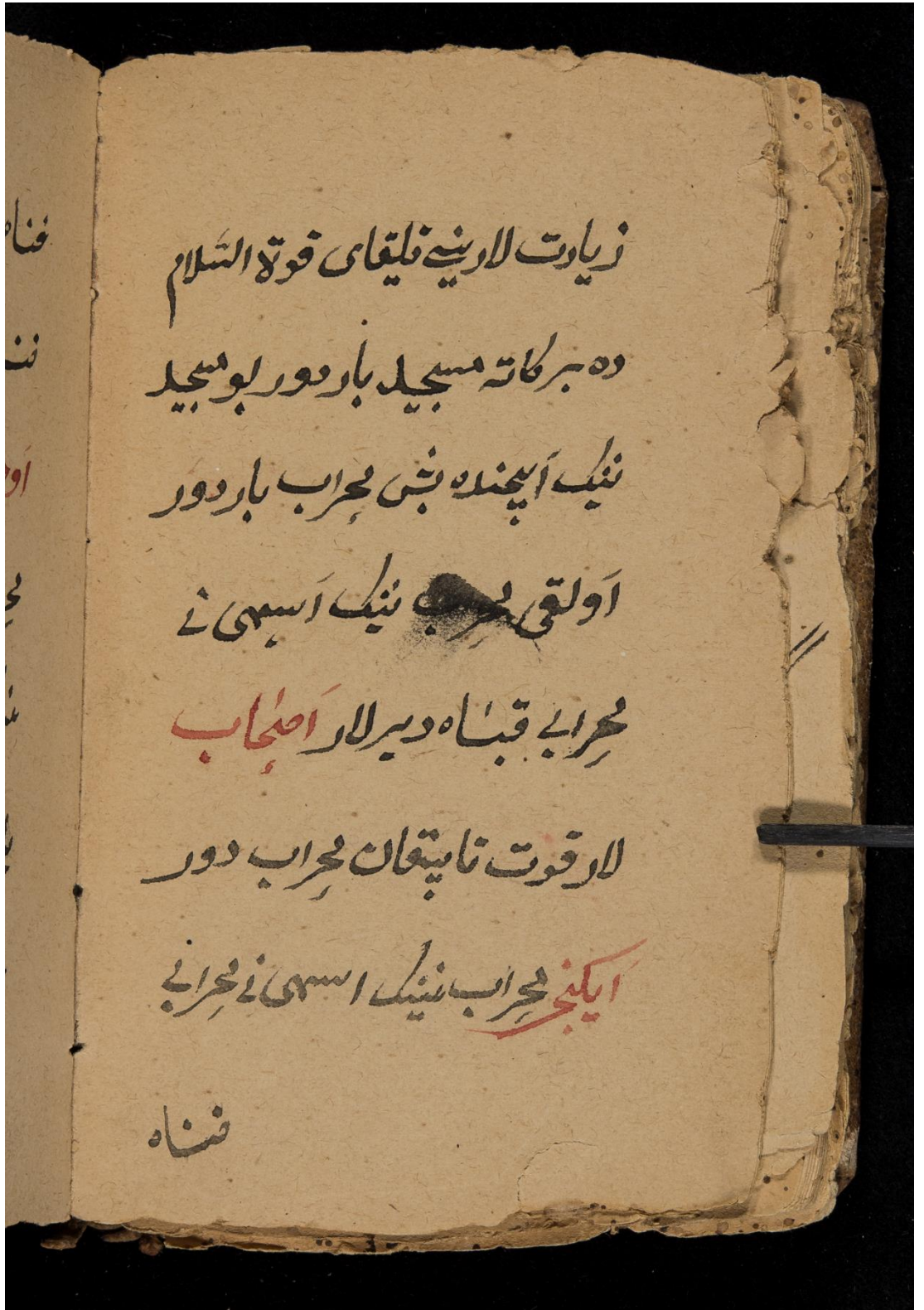
رکعت دین نماز اوقوب دعاء

تلقای **بعز** بو مسجد نیشک صحنه

لاریدا

35

خناه ویرلار جبرائیل علیہ السلام
 فناه بولغان محراب دور
 او جو نجر محراب نیک اسپهبد
 محراب ناقتہ ویرلار رسول اللہ
 نیک یتوه لاری جملالانیب
 یاتقان محراب دور تور تنجی
 محراب نیک اسپهبد محراب جنت

زیادت لارینے تلیقائی قوتہ السلام

وہ برکاتہ مسجد بار دور بو مسجد

نیک آپچندہ بشی محراب بار دور

اولقی محراب نیک اسپہی نے

محرابی قبناہ دیرلار اصحاب

لار قوت تا پتقان محراب دور

ایک محراب نیک اسپہی نے محرابی

فنا

34

لاری بار دور **امّا** ابو مسجد لار
 جماعت دین خالی ایماستور
 بعدز مدینه منوره نیک ایکی
 قبت سفیل نیک آپچنده دور
 هر دور وازه لاری سلطان نیک
 آسکر لاری مور کل دور **بعدز**
 شبته کونی خوتة السلام نیک

عثمان ووالنورین رضی الله عنه

نیک مسجد لارید ایک رکعت

نماز او قوب دعا قلیقای **بعذر**

باینده حضرت علی رضی الله عنه

نیک مسجد لارید ایک رکعت

نماز او قوب دعا قلیقای **بعذر**

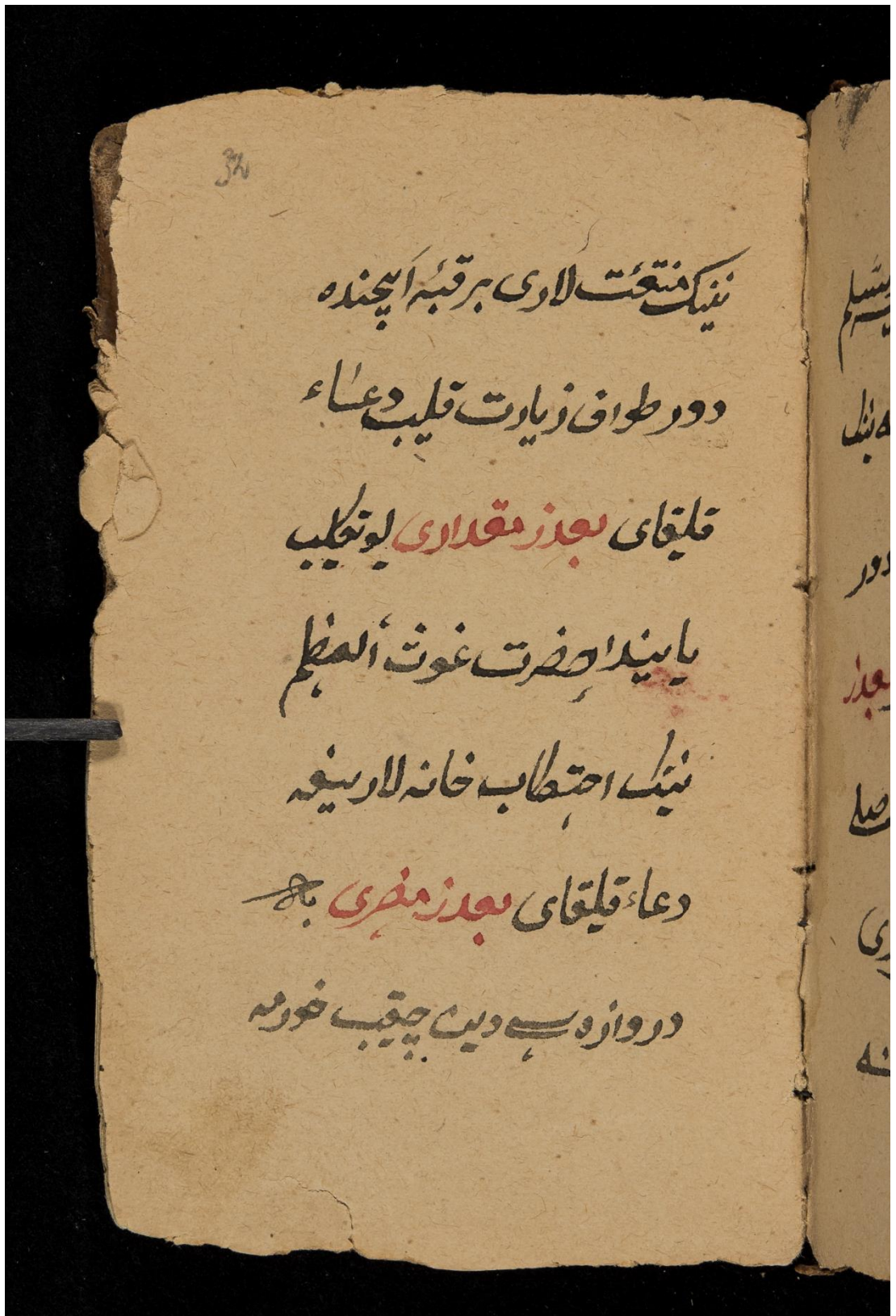
بو مسجد لارید بروین مناره

لار

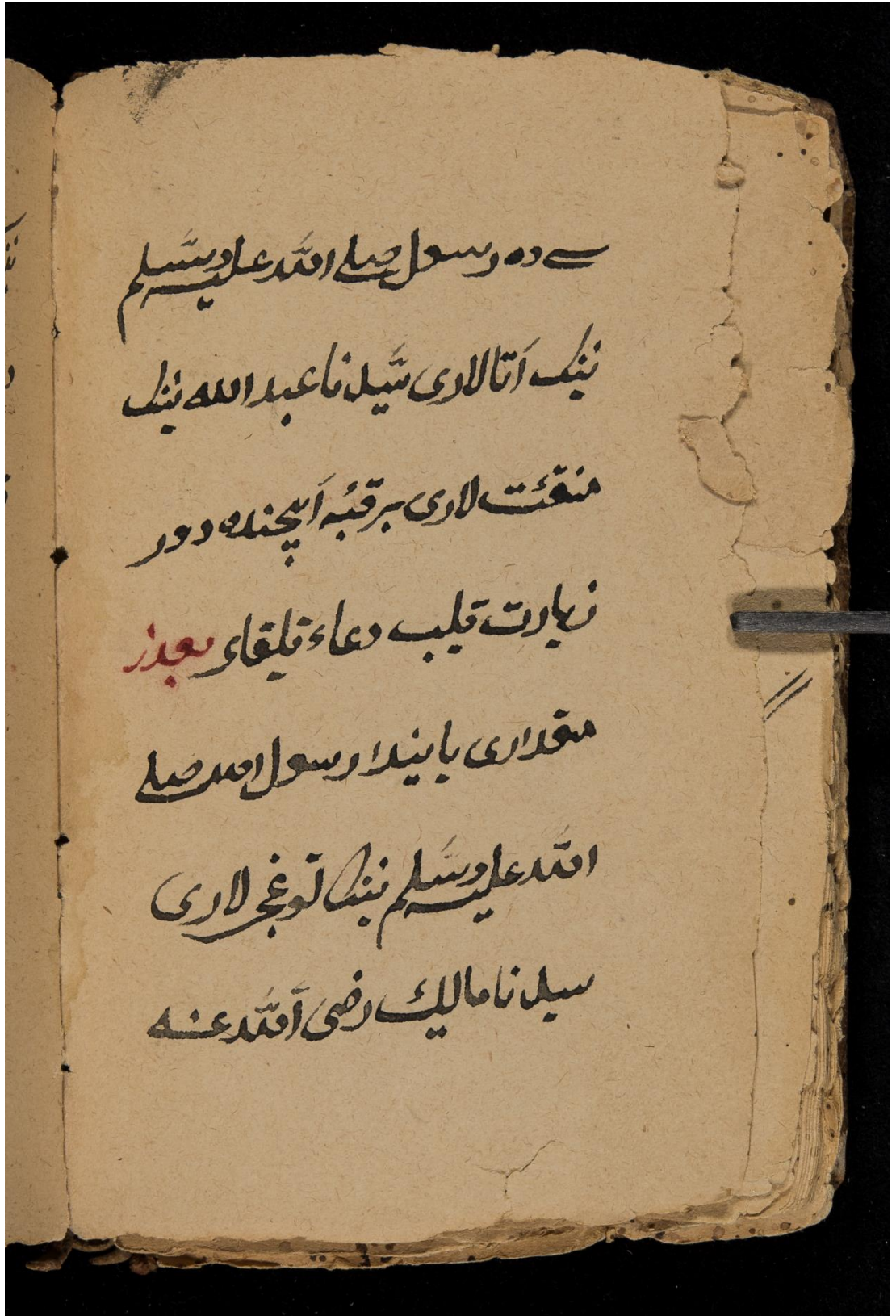
دعاء قلیقای **بعذر** یابند ابا بکری
 صدیق رضی الله عنه نینک مسجد
 لارید ایکی رکعت نماز او قوب
 دعاء قلیقای **بعذر** یابند حضرت
 عمر رضی الله عنه نینک مسجد لارید
 ده ایکی رکعت نماز او قوب دعاء
 قلیقای **بعذر** یابند حضرت

باز اوید مسجد الغمام نے زیارت
 تعلقای بعد از مسجد الغمام نیک
 معنی سے اول کہ رسول صلے الله
 علیہ وسلم نیک مبارک باشلا رینو
 اقا بلوت سایہ اولوب التورغمن
 جای دور انیک آوجون غمام دیرلار
 هرکم لیک رکعت نماز او قوب

دعاء

نیک منتعت لاری بر قبه اچنده
 دور طواف زیارت قلب دعاء
 قلیقای بعد مقدار ای لوتغیب
 یابیند و فرت غوث العظم
 نیک احتطاب خانه لاریغه
 دعاء قلیقای بعد منبری به
 دروازه وین چقیب خورمه

سه ده رسول صلی الله علیه و سلم

نبی اتا لاری سیدنا عبد الله نبی

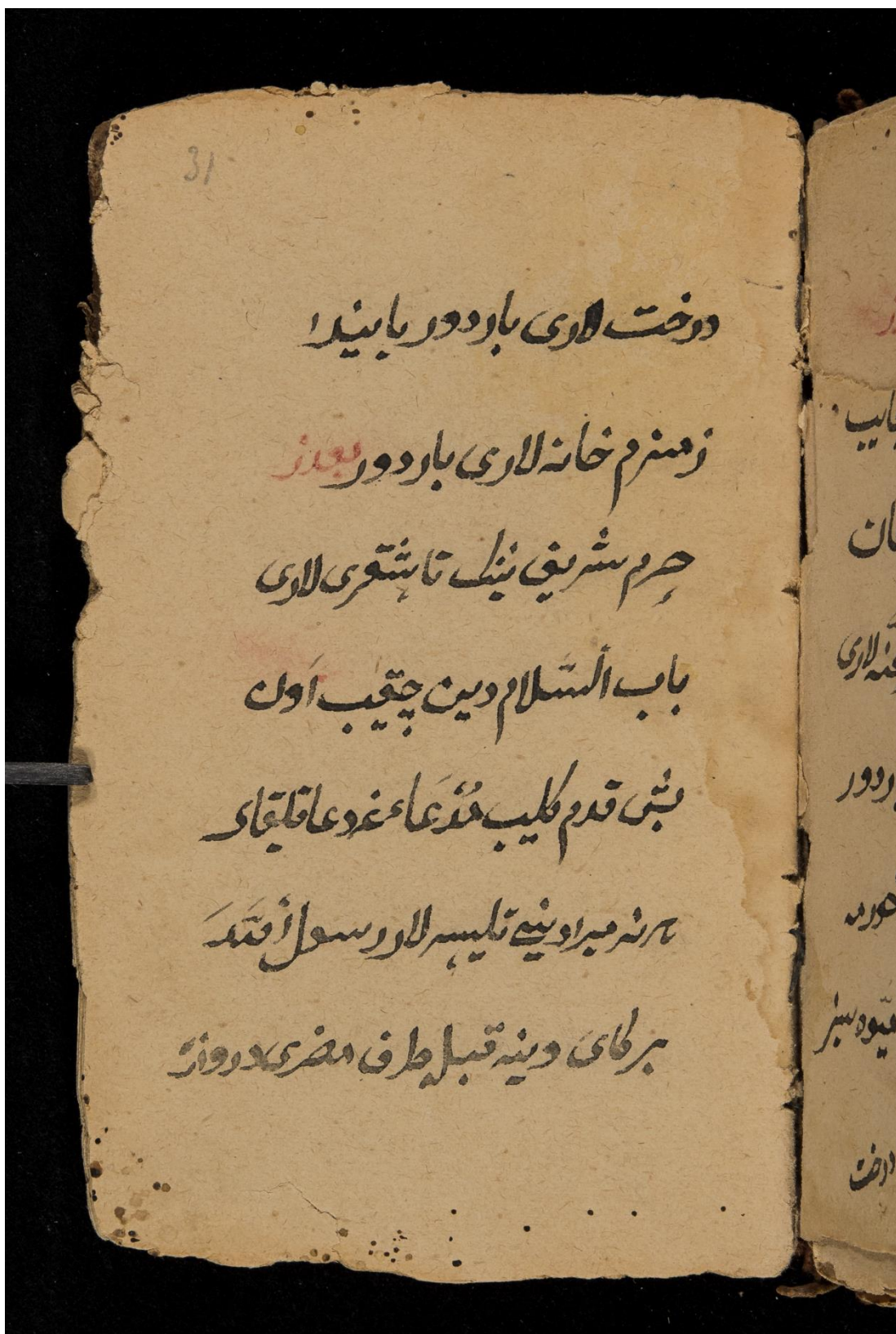
منقبت لاری برقبه آنچه دور

زیارت قلب دعاء تلیقاء بعد

مغذاری باینده رسول احد صلی

الله علیه و سلم نبی توغج لاری

سیدنا مالک رضی الله عنه

31

دوخت لاری بارودور یا بنیدر

زمنم خانه لاری بارودور *بعذر*

حرم شریفی نیک تا شتری لاری

باب السلام وین چقیب اول

بش قدم کلیم مدعا معنوی اقلجای

هر نه میرا وینیه تالیسه لار و رسول از قند

بر کای وینیه قبل طرف مضره در روز

باب

خان

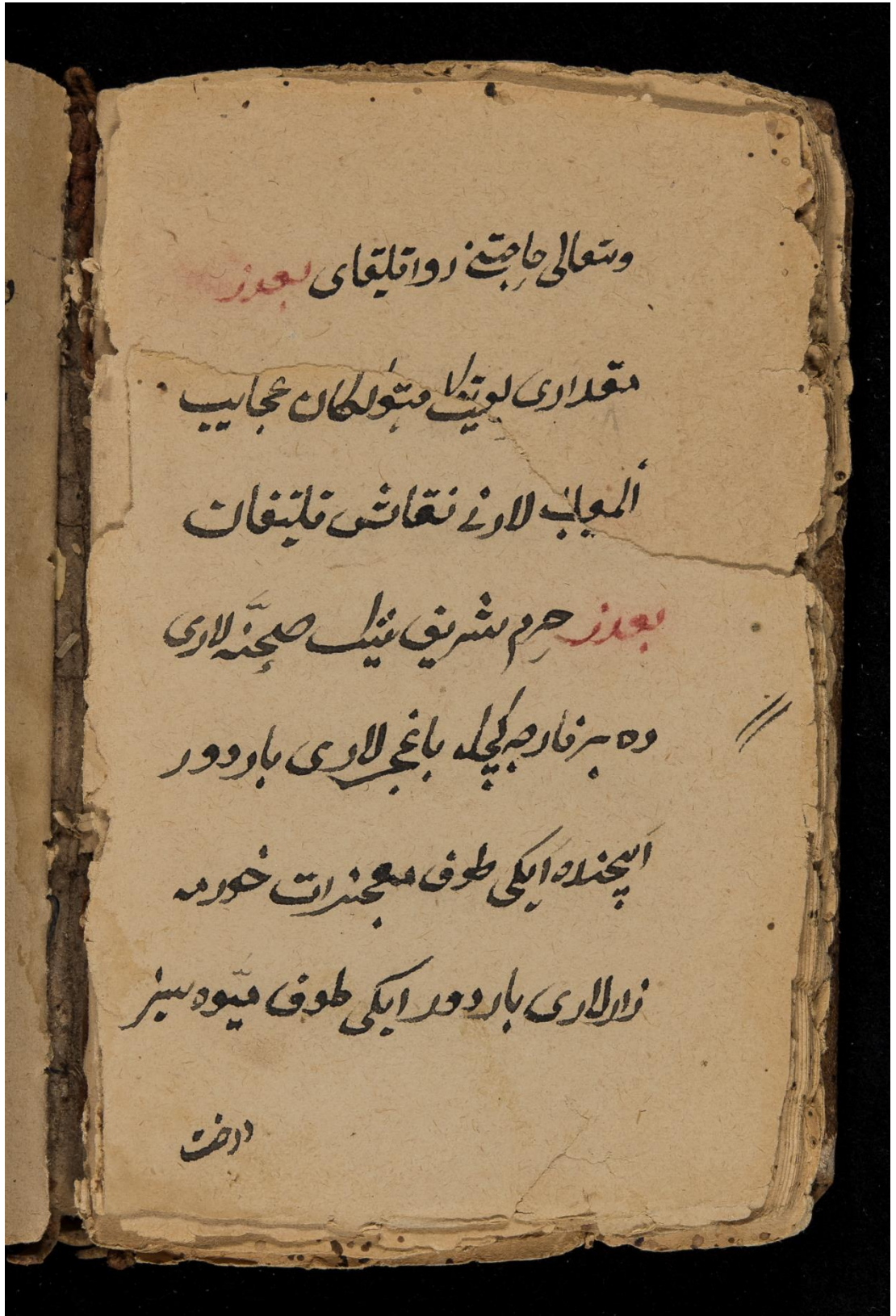
لاری

بارودور

خورد

میوه سبز

درف

و ستعالی حاجت رو و اتلغای **بعذر**

مقداری لوتیلا و متولمان عجایب

المویب لاونز نقاش ملتفات

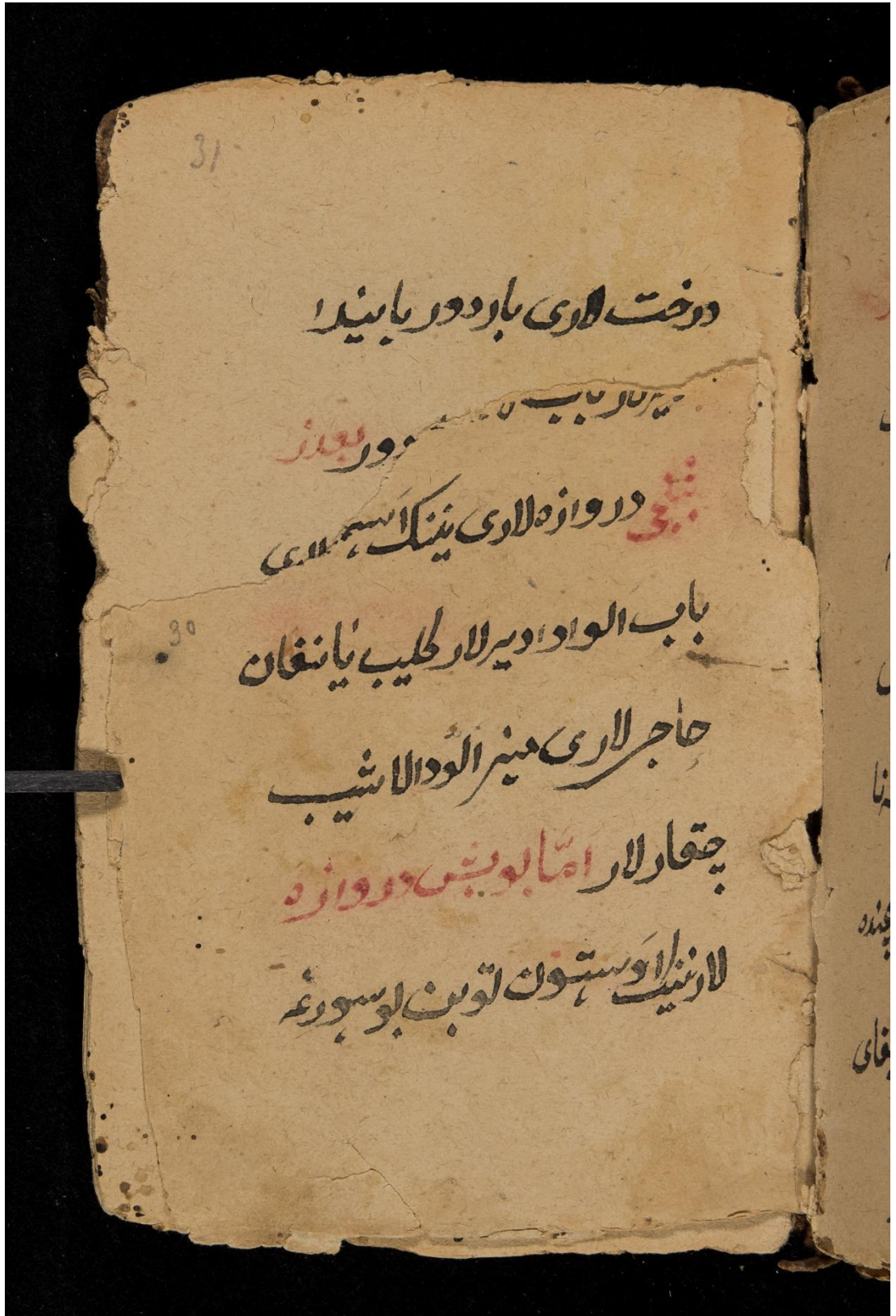
بعذر حرم شریف نیک صحنه لاری

وه بزفاری کچله باغ لاری باروور

ایچنده ایکی طوف معجزات خورم

زر لاری باروور ایکی طوف میوه سبز

درخت

دوخت لاری بارودور یابنیدا

بیرلاریب *دور بعدز*

دور دروازه لاری نینک *دور*

30 باب الوادویرلار کلیب یانغان

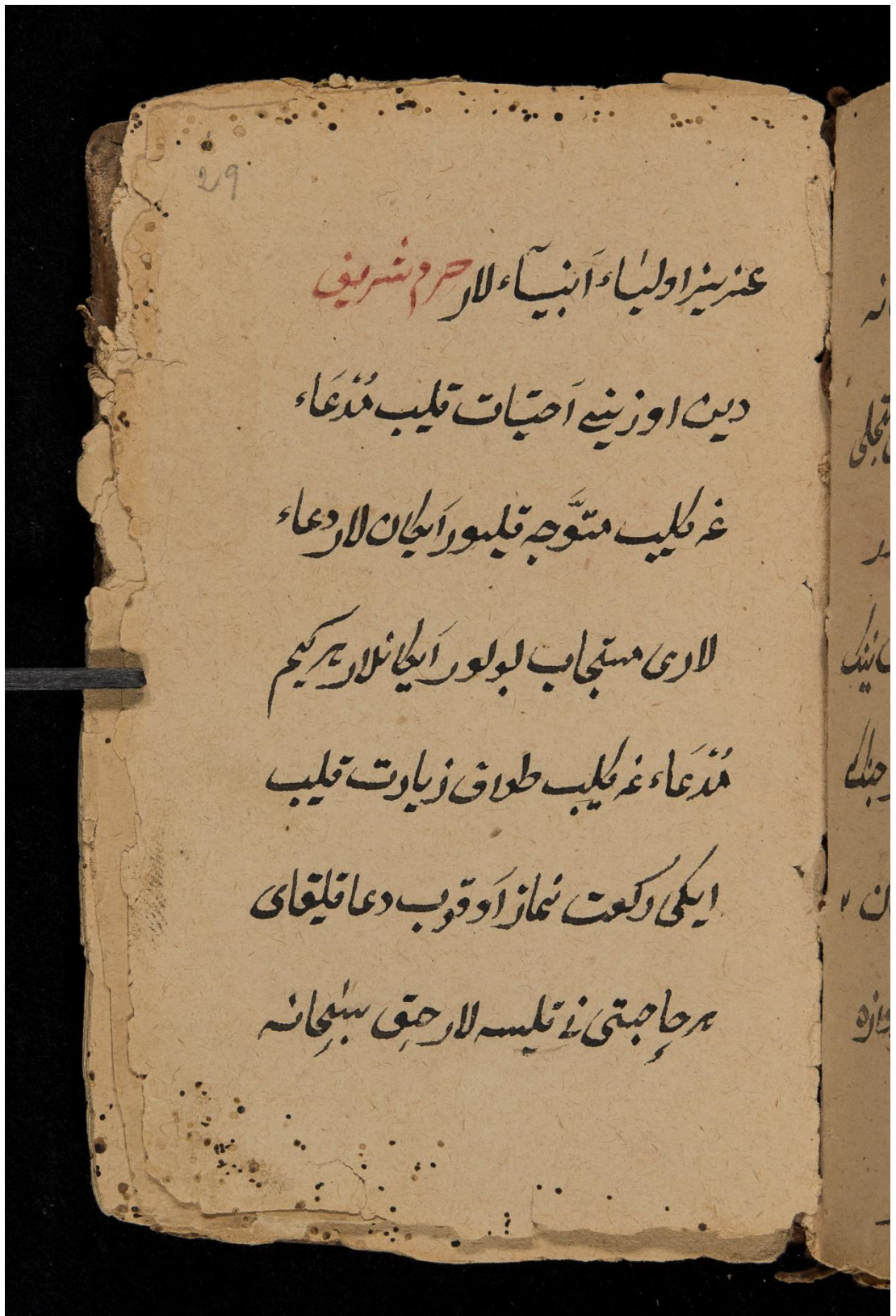
حاجر لاری مینر الودالاشیب

دور چقارلار اما بویش *دور*

لار نینک اوستون لوپن بو سوورغ

و متعالی حاجت روا قلیقای **بعد**
 مقداری یوتیکلیب کلب جنت
 المعالی غه چقیب اهل بقی الارغم
 فائمه اضلاضی اوقوب دعا قلیقای
 جنت المعالی نیک اپچنده سینه نا
 خیلیم نیک منتعت لاری بر قبه اپچنده
 دور طوفی زیارت قلب دعا قلیقای

سیدز

۲۹
عزیز اولیاء انبیاء لار حرم شریف

دین اوزینیه احویات قلب مدعاء

غە قلب متوجه قلبور ایجان لار دعاء

لاری مستجاب بولور ایجانلار هر کیم

مدعاء غە قلب طواق زیارت قلب

ایکی رکعت نماز او قوب دعا قلیقاعی

هر حاجتی ز تلیسه لار حق سنیانه

باب الرحمت دیرلا رحیق سنیحانه

و شغالی رحمت لوزی الاهی تجلی

سے یاغندور غنچ در ووزه دور

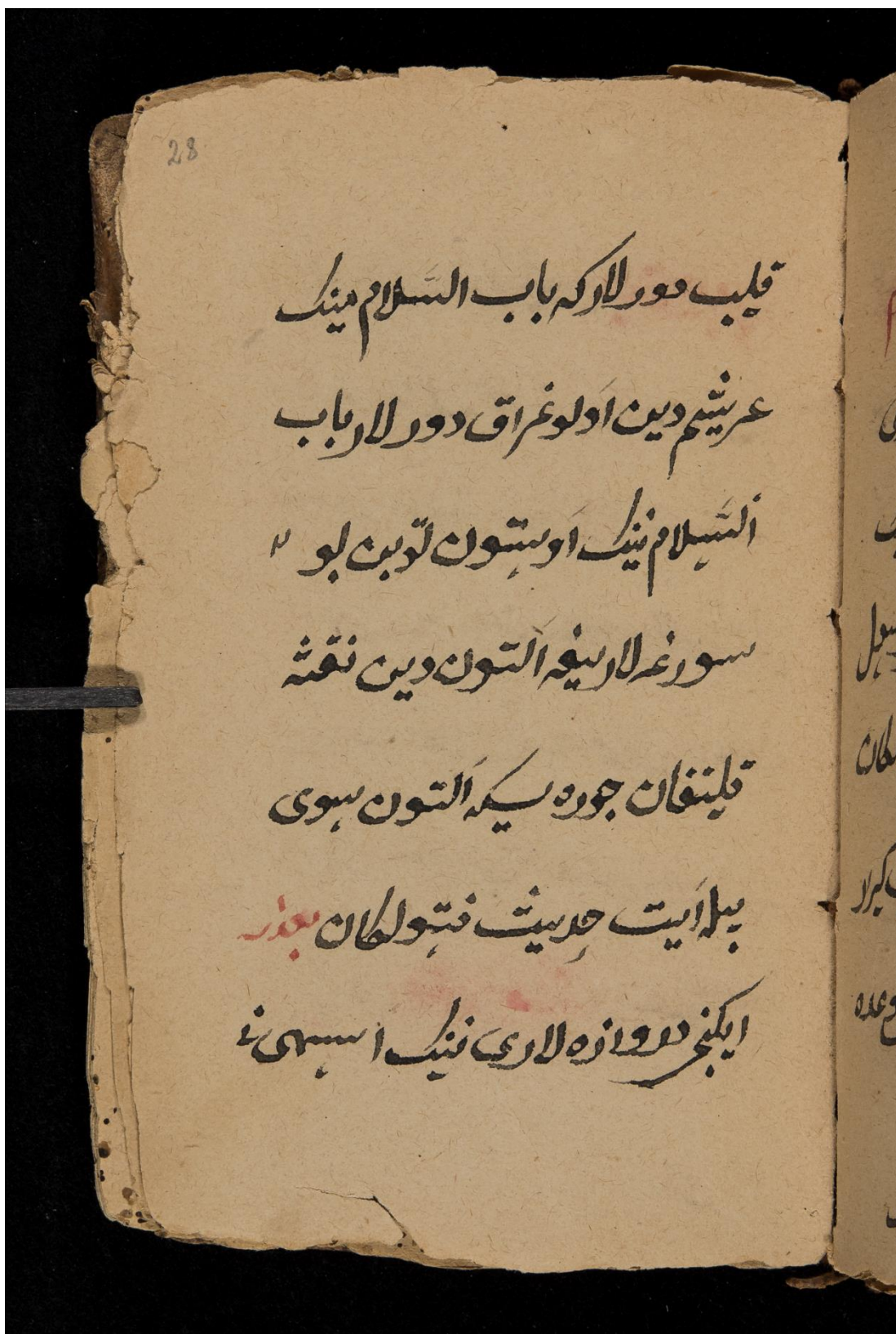
بعوز او جوئی در ووزه لاری نیک

آبسی نے باب الچید دیرلا رحمت

أوحل تاغیفه قراب لورغان

دروازه دور لورتنج در ووزه

لار

28

قلیب دور لاکم باب السلام نیک

عشر شیم دین اولوغ عراق دور لار باب

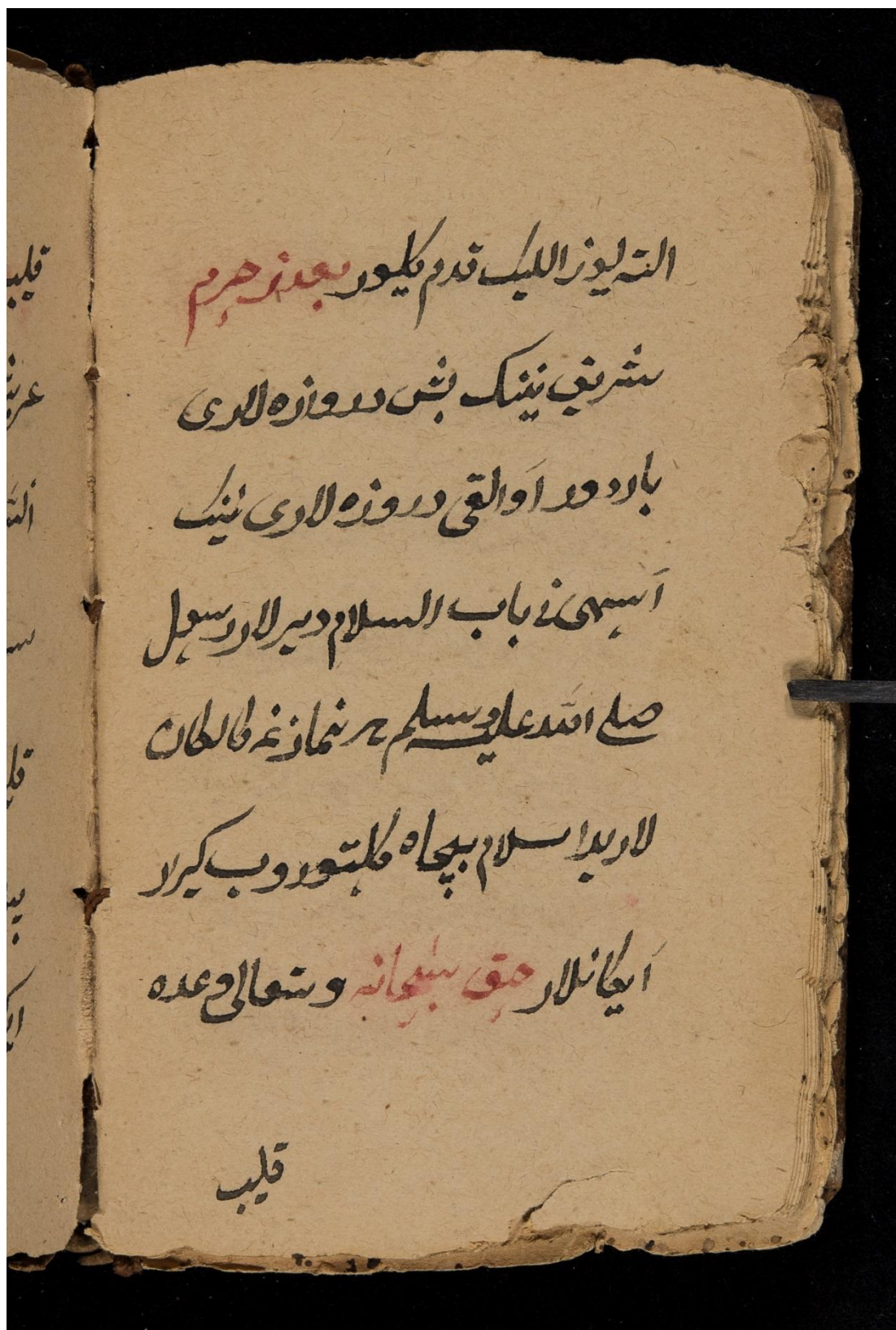
السلام نیک اوستون توپین بو

سورعه لاریغ التون دین نقشه

قلیتان جوره یکه التون سوی

بلا ایت حدیث فتولگان **بعذر**

ایکنج دور و ازه لاری نیک اسپه ن

التی یوز اللیب قدم کیور بعد از حرم

شریف نینک بش در وازه لاری

بار وود او القی در وازه لاری نینک

آسیهی ز باب السلام ویر لاری رسول

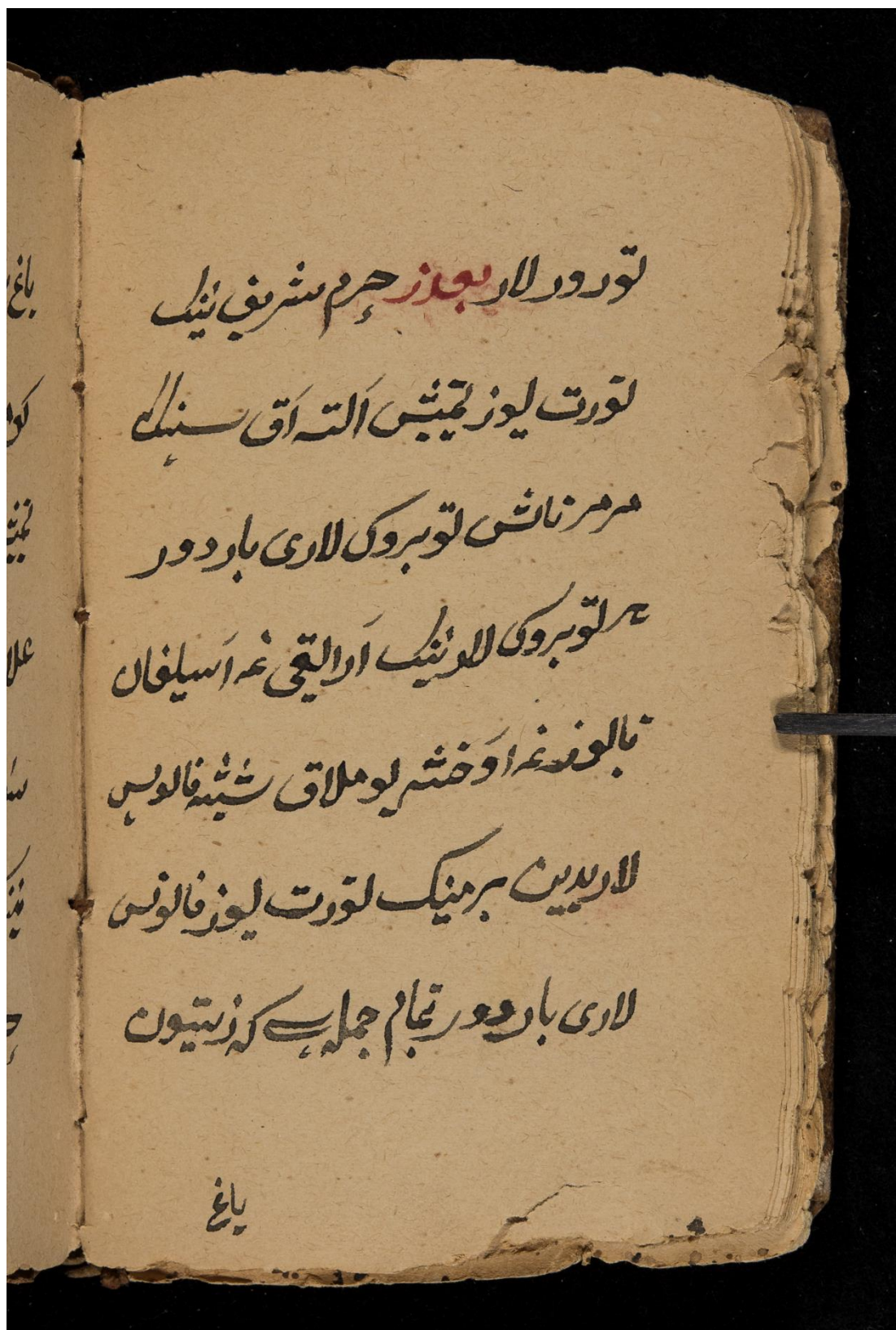
صلی الله علیه وسلم هر نماز غه کالمان

لاری اسلام بیچاه کلبت ووب کیرا

ایچانلار حق بیوانه و شعالی عدده

قلب

باغ یغار لار بعد از حرم شریف اوستون
 کومبزلاری نیک عدیده ایکی یوز
 تمیش بر دور تمام تمسهی فیهی
 علامت نقاش لار ز قلیقان جری
 سعادت نیک ایچیدین جنت
 نیک بوی فلیب لوزور لار بعد
 حرم شریف نیک اوزون قیسقالق

تور دور لاری **بجز** حرم مشرف نیک

تورت یوز تمیش التاق سنیک

هر مرز ناشی تو بروک لاری بار دور

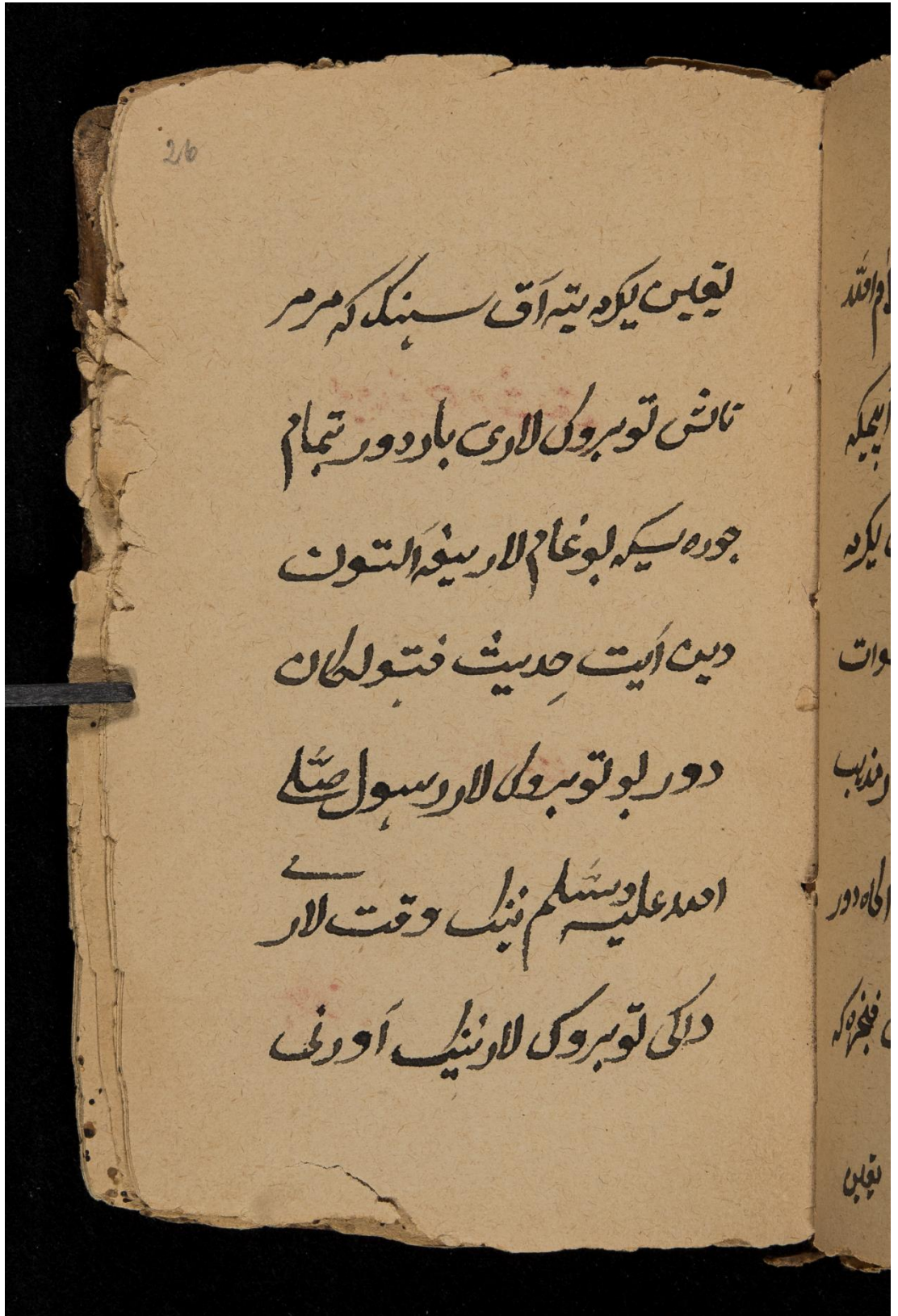
هر تو بروک لاری ادا لقی غم اسلیغان

تالون غم او خشر لوملاق شیشه فالوس

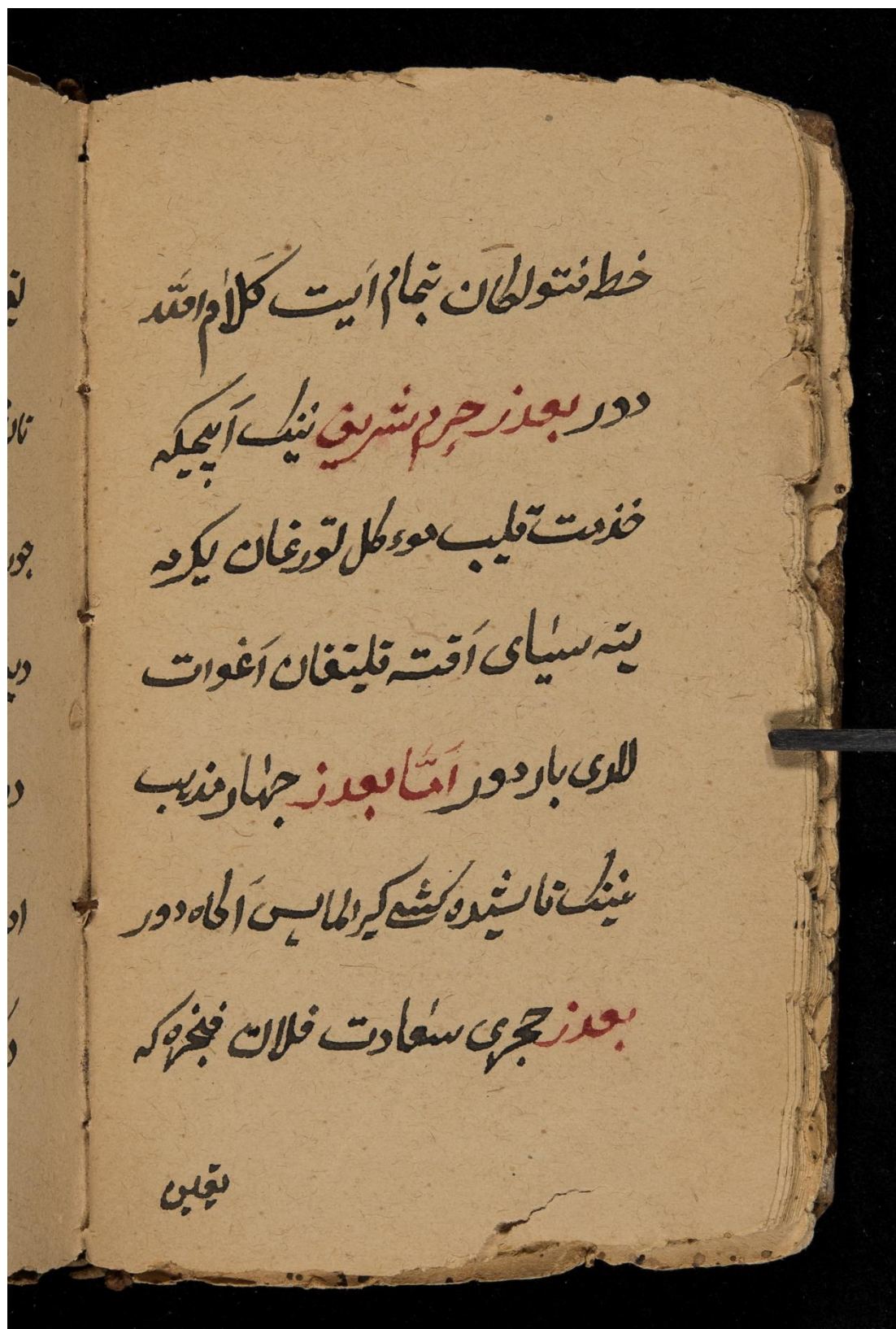
لاری دین بر منیک تورت یوز فالوس

لاری بار دور تمام جمله کز رستیون

یاغ

26
 نغین یکره یتہ اق سہنگ کہ مر مر
 تاش تو بروک لاری بار دور تمام
 جو رہ سیکہ بو غام لاری سینه التون
 دین آیت حدیث فتولگان
 دور بو تو بروک لاری رسول صل
 احد علیہ وسلم نیک وقت لار
 دلکی تو بروک لار نیک اورنی

خط فتوالجان تمام آیت کلام ائمه

دور بعد از حرم شریف نیک آیمیکه

خدمت قلب مود کل تورغان یکره

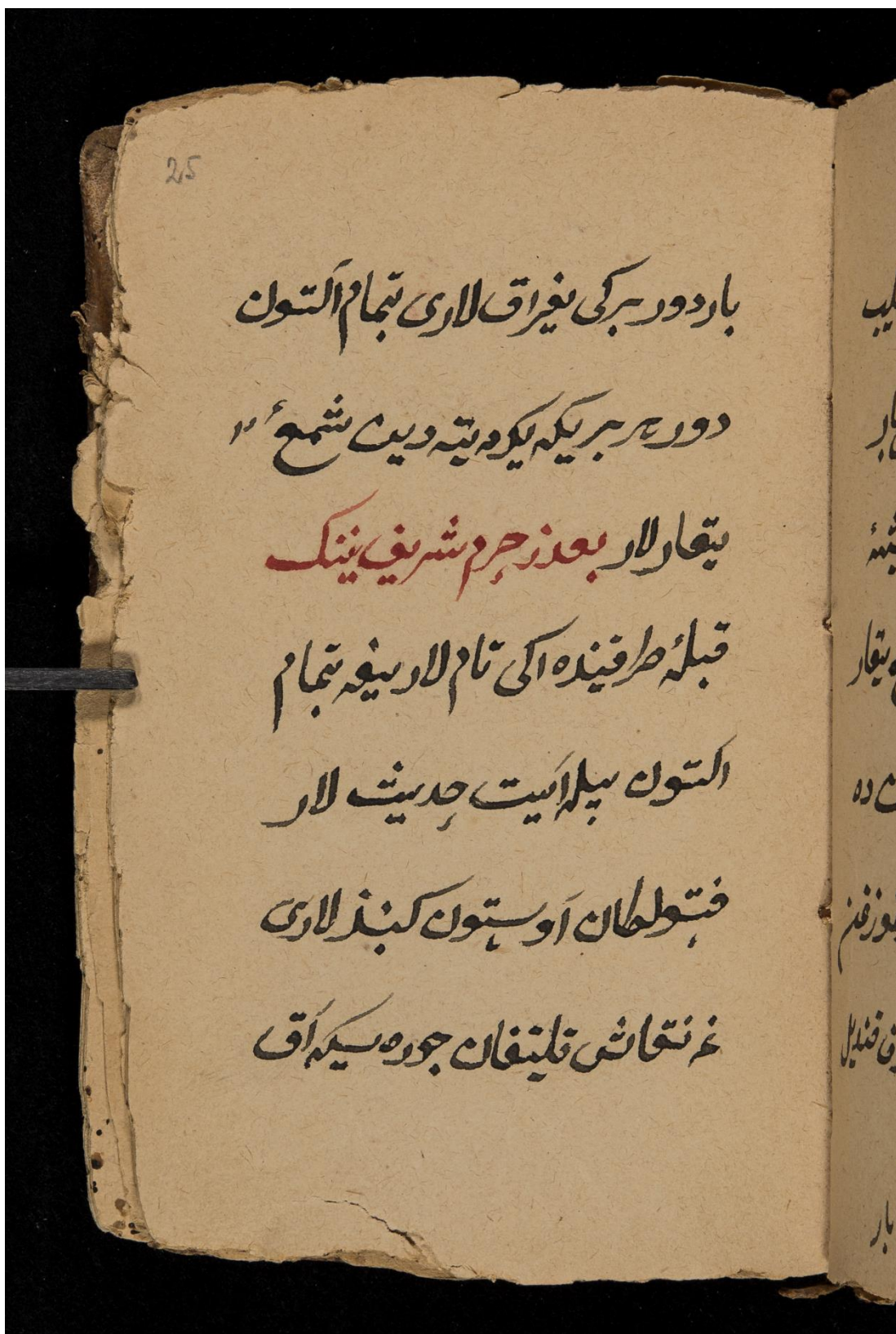
یته سیای اقسه قلیتغان اغوات

لاری بار دور اما بعد از چهار مندیب

نیک نایشده کشفه کیر الماسی آگاه دور

بعد از حجری سعادت فلان فخره که

تغیبن

25

باردور برکی بغراق لاری تمام التون

دور بر بریکم یکدم تیه دین شمع ۱۰

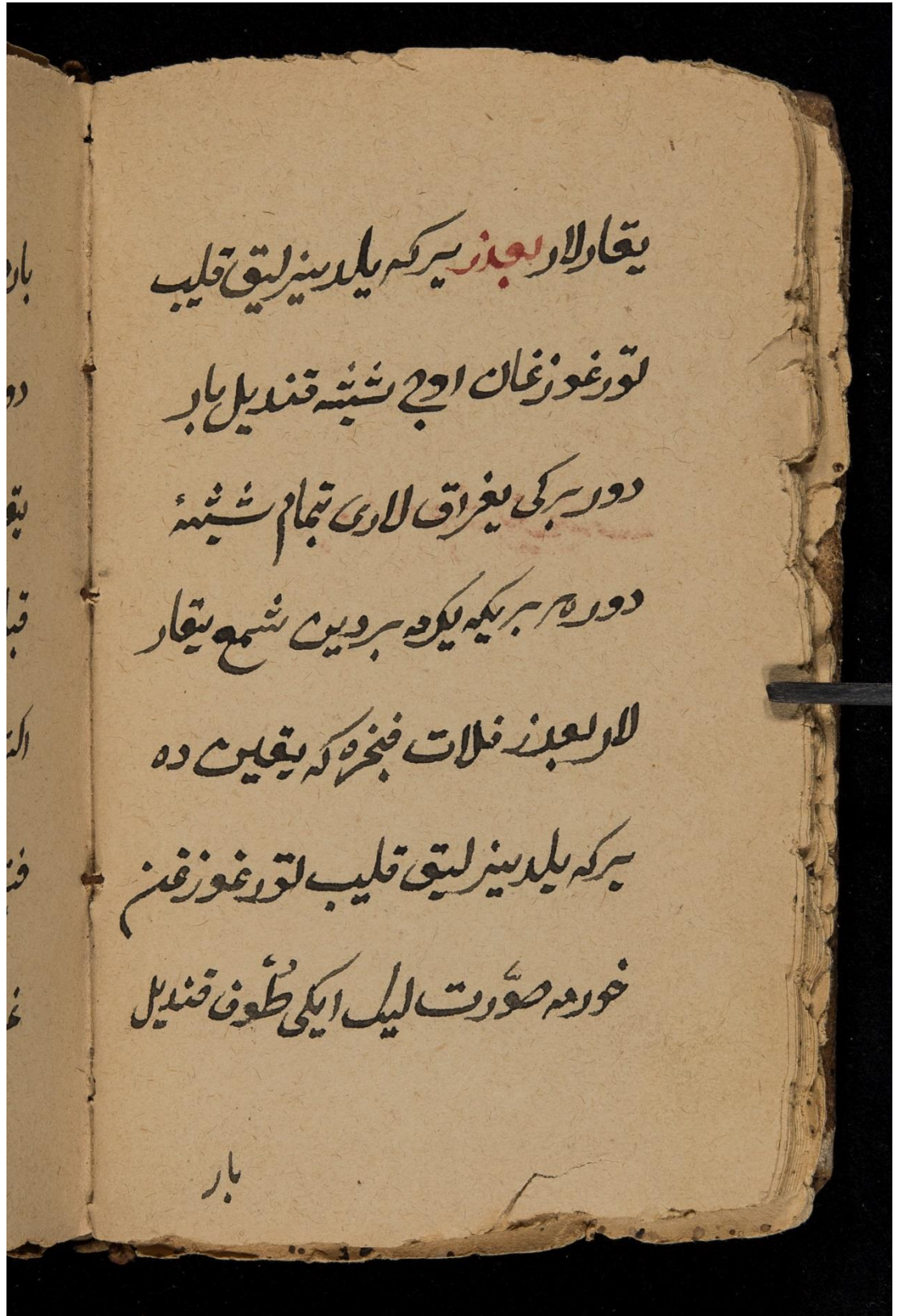
یتغار لار بعد حرم شریف یتنگ

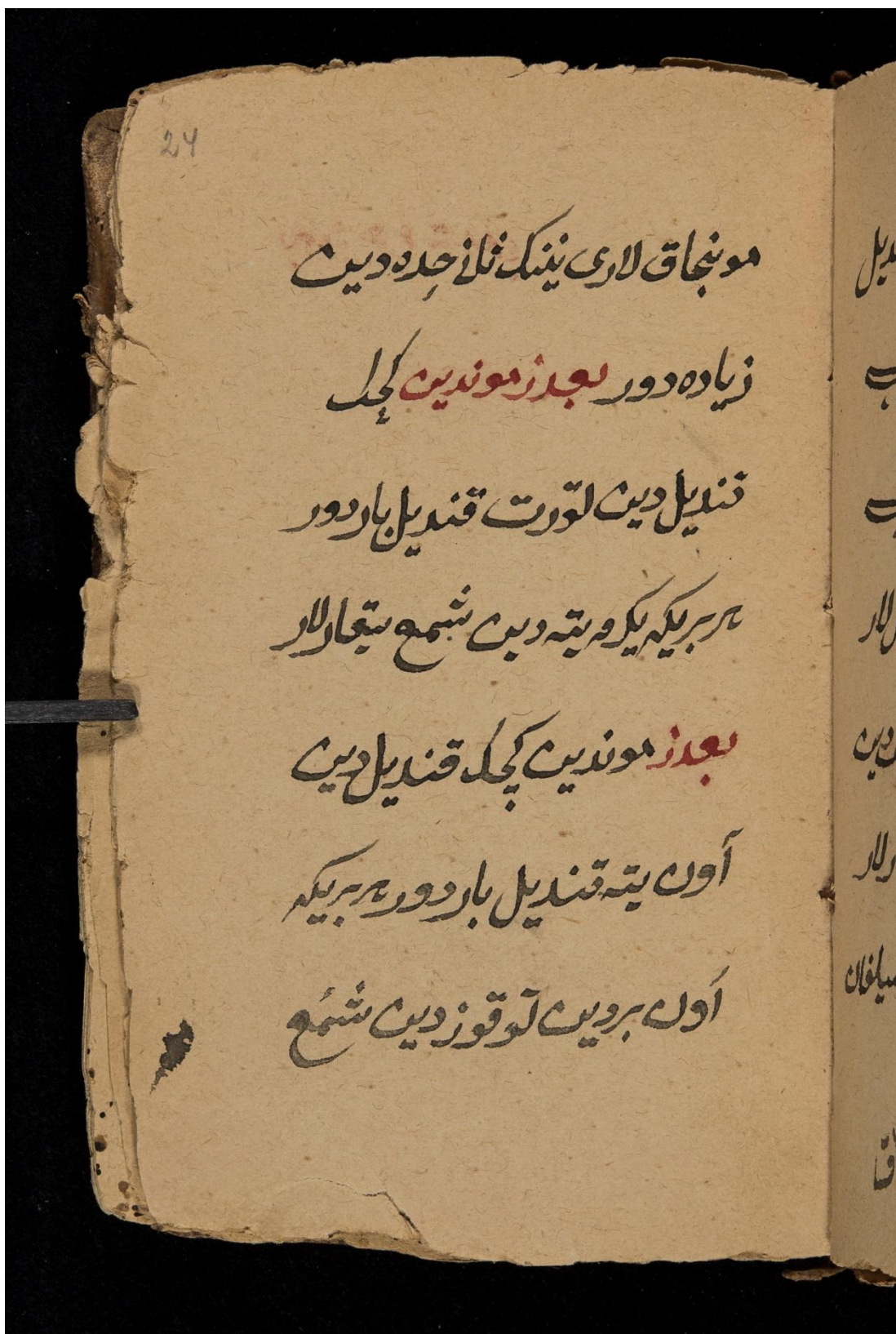
قبله طرفینده اکی تام لار بیوه تمام

التون پیلایت حدیث لار

فتولمان اوستون کبند لاری

غ نقاش تلیتفان جوره سیکه ارق

24
 مونجاق لاری ننگ ناز حده دین

زیاده دور **بعدز موندین کچک**

قندیل دین لورت قندیل بار دور

هر بریکه یکم رتبه دین شمع ستعارلار

بعدز موندین کچک قندیل دین

اون یته قندیل بار دور هر بریکه

اون بر دین لوقوز دین شمع

بعد از حرم شریفی آنچه کاتبه قندیل

دین اوج قندیل بار دور ایکی

قندیل لعله که او خسته ینه بری

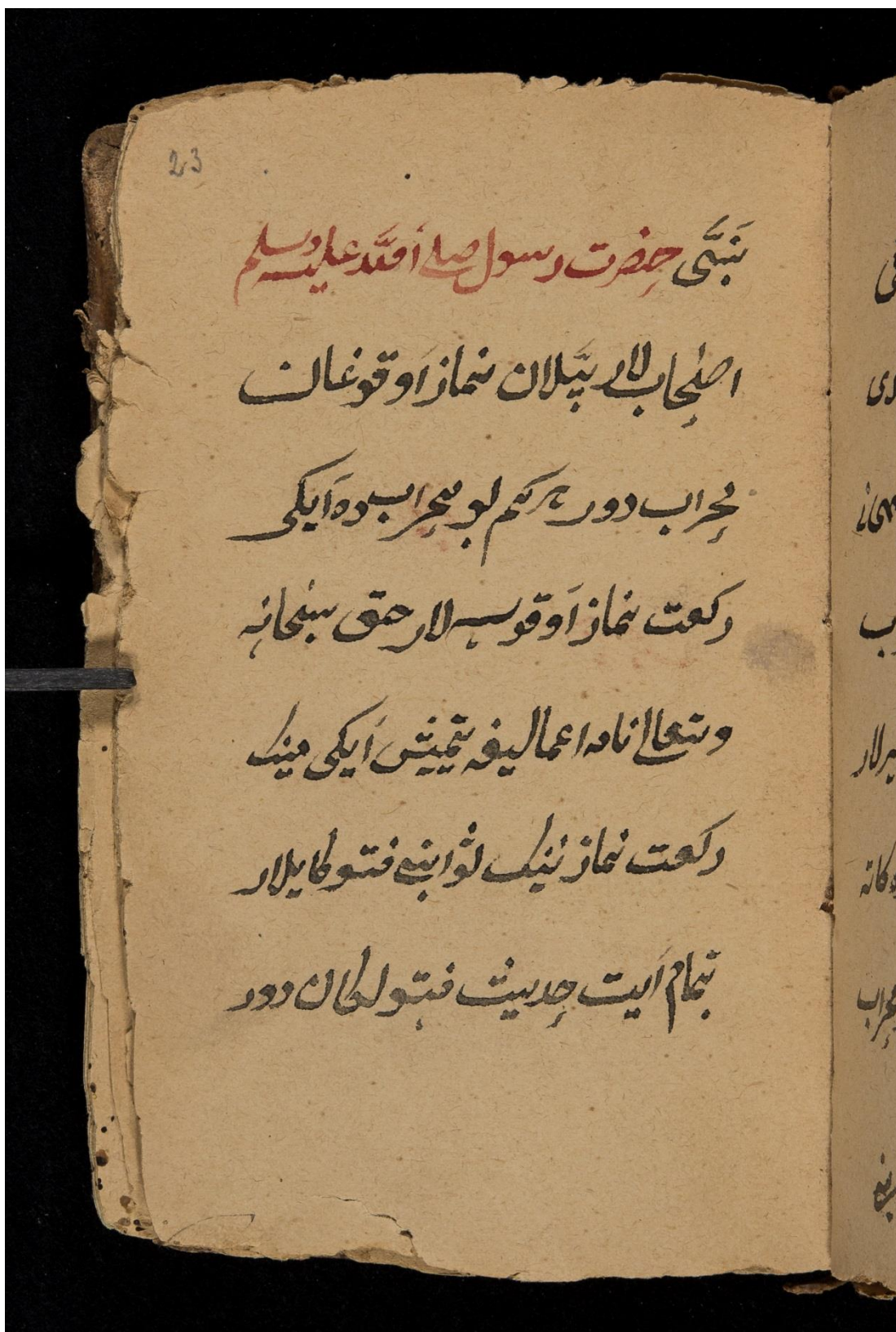
اق قندیل دور بو اوج قندیل لار

نیک هر بریکه سکیں دین الیلک دین

فرق یته دین موم شمع ستیقلار

بو قندیل لار شینجا جوره سیکه آسیغان

دوغا

۲۳
 نبی حضرت رسول صلی الله علیه و سلم

اصحاب کبار پیلان نماز او توغالت

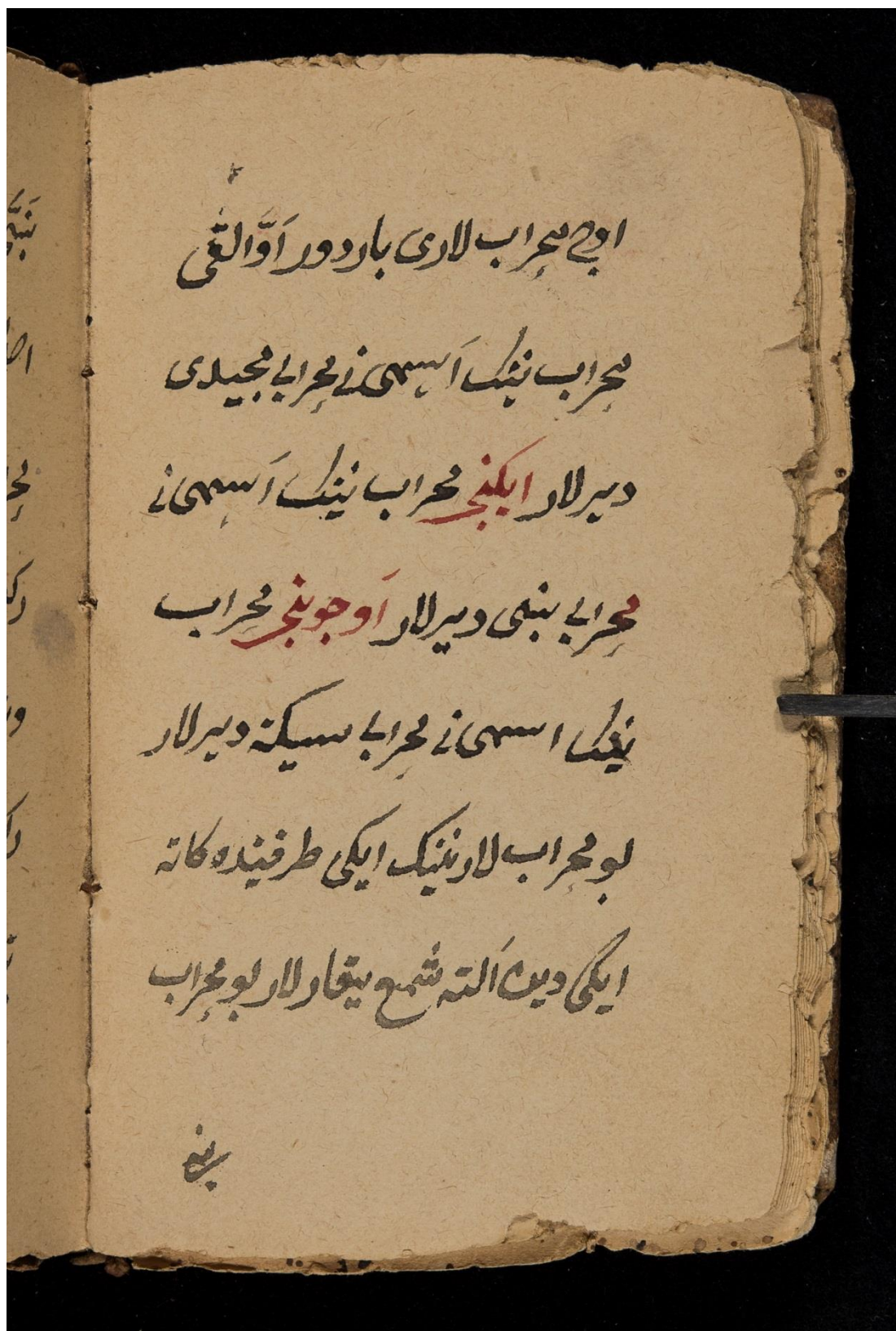
حجرات دور هر کیم بو حجرات بوده ایکی

رکعت نماز او قوس لار حق سنجانه

و شعال نامه اعمالی نو تمیش ایکی مینک

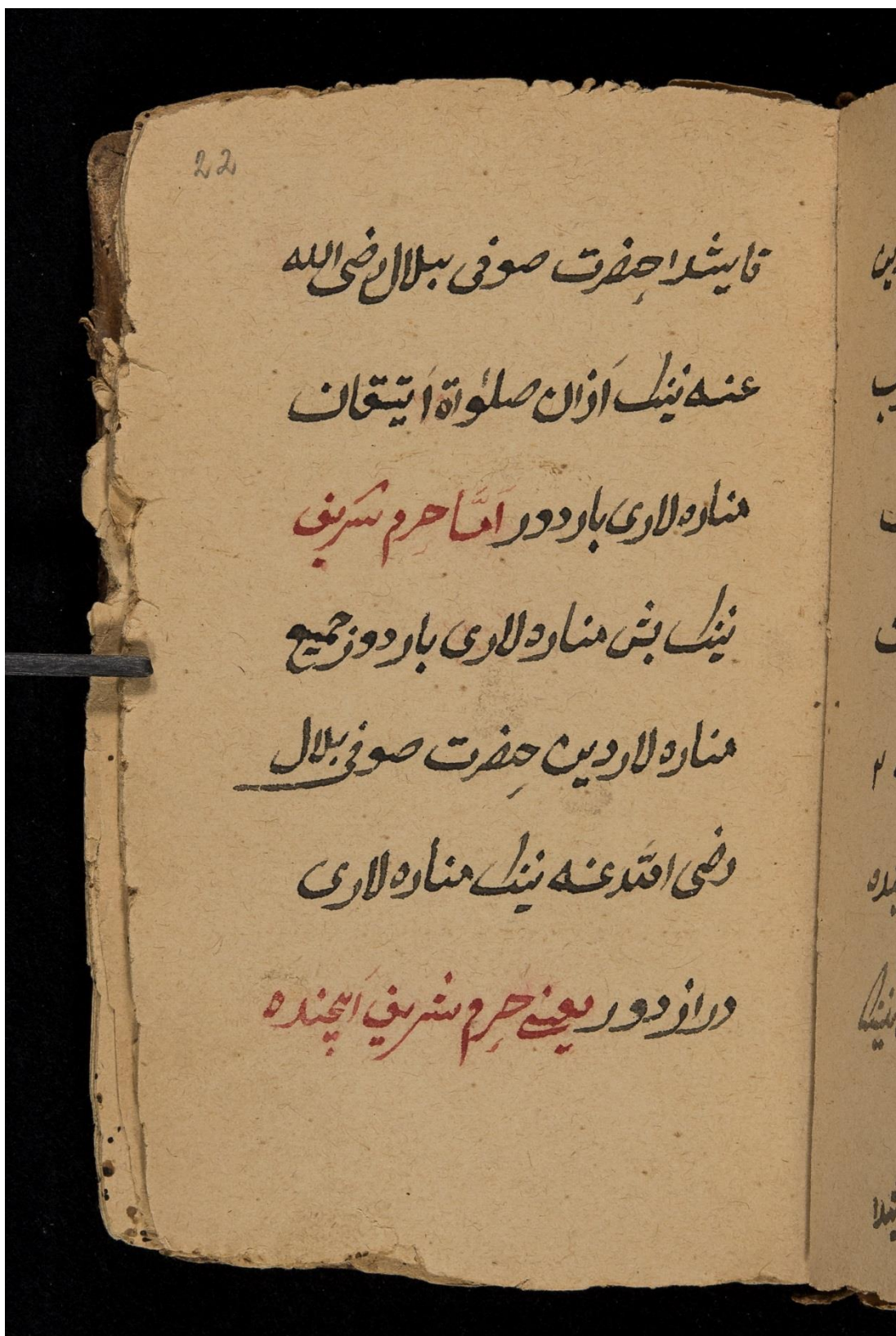
رکعت نماز نیک ثوابت فتو کایلار

تمام آیت حدیث فتو لجان دور

۴
 اوج محراب لاری بار دور آوالقی
 محراب ننگ اسمی ز محراب مجیدی
 دیرلار **ایک** محراب ننگ اسمی ز
 محراب بنی دیرلار **اوج** محراب
 ننگ اسمی ز محراب سیکه دیرلار
 لومحراب لار ننگ ایکی طرفینده کاته
 ایکی دین الله شمع بیتوارلار لومحراب

بنی

22

تأیید حضرت صوفی ببلال رضی الله

عنه نیک ازان صلواته ایتقان

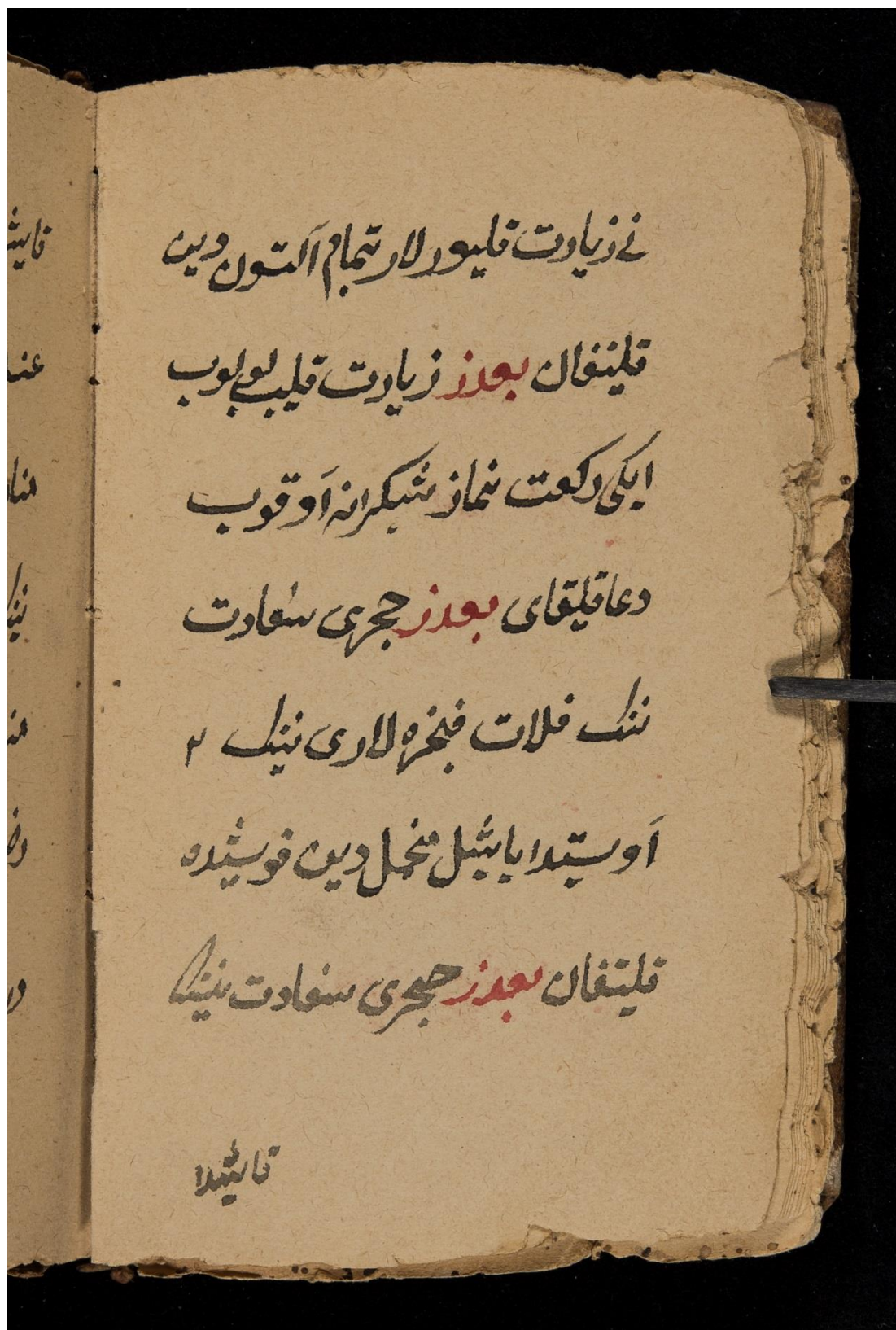
مناره لاری بار دور اما حرم شریف

نیک بش مناره لاری بار دور و ز جمیع

مناره لاری درین حضرت صوفی بلال

رضی الله عنه نیک مناره لاری

در از دور یعنی حرم شریف ایچنده

زیادت قلیور لار تمام آلتون دین

قلینقال **بعد** زیادت قلیور لوب

ایکی رکعت نماز شکرانه او قوب

دعا قلیقای **بعد** حجری سوادت

نک فللات فخره لاری نیک ۲

اوستدا یا بئیل منجل دین فوشیده

قلینقال **بعد** حجری سوادت نیشک

قائیدا

21

عنه نیک زیارت لاری نیک قلیور لار

بعذر فاطمه رضی الله عنهما نیک

زیارت لاری نیک قلیور لار **بعذر**

مبارک دوزه لاری نیک چهار

اترافید کی فلات فخره لاری فی

زیارت قلیور لار **بعذر** حری

سفاوت نیک اوج فخره لاری

بیارک
بورغان
ت
ت
صیغ
ن لاری
رضی الله
عنه

رسول صلی الله علیه و سلم نینک مبارک

روزه لاریجی طواف زیارت قیلد و غای

بعذر حجری سعادت زیارت

قیلورلار بعذر حجری سعادت

نینک آپچنده حضرت ابابکری صدیق

رضی الله عنه نینک زیارت لاریجی

قیلورلار بعذر حضرت عمر رضی الله عنه

عنه

انندش عالی علیهم اجمعین **امام مدینه**
 مشوره نیک طوائف زیارت لاری
 نیک بیاز دور لار **اول** مملکت دین
 کالکان حاج لاری میز باب السلام
 دروازه دین کرب حرم شریف
 آنچه که داخل بولور لار **بعذر** دلیل
 لارایت لارین پیادروب حضرت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالْعَاقِبَةُ

لِلْمُتَّقِينَ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى

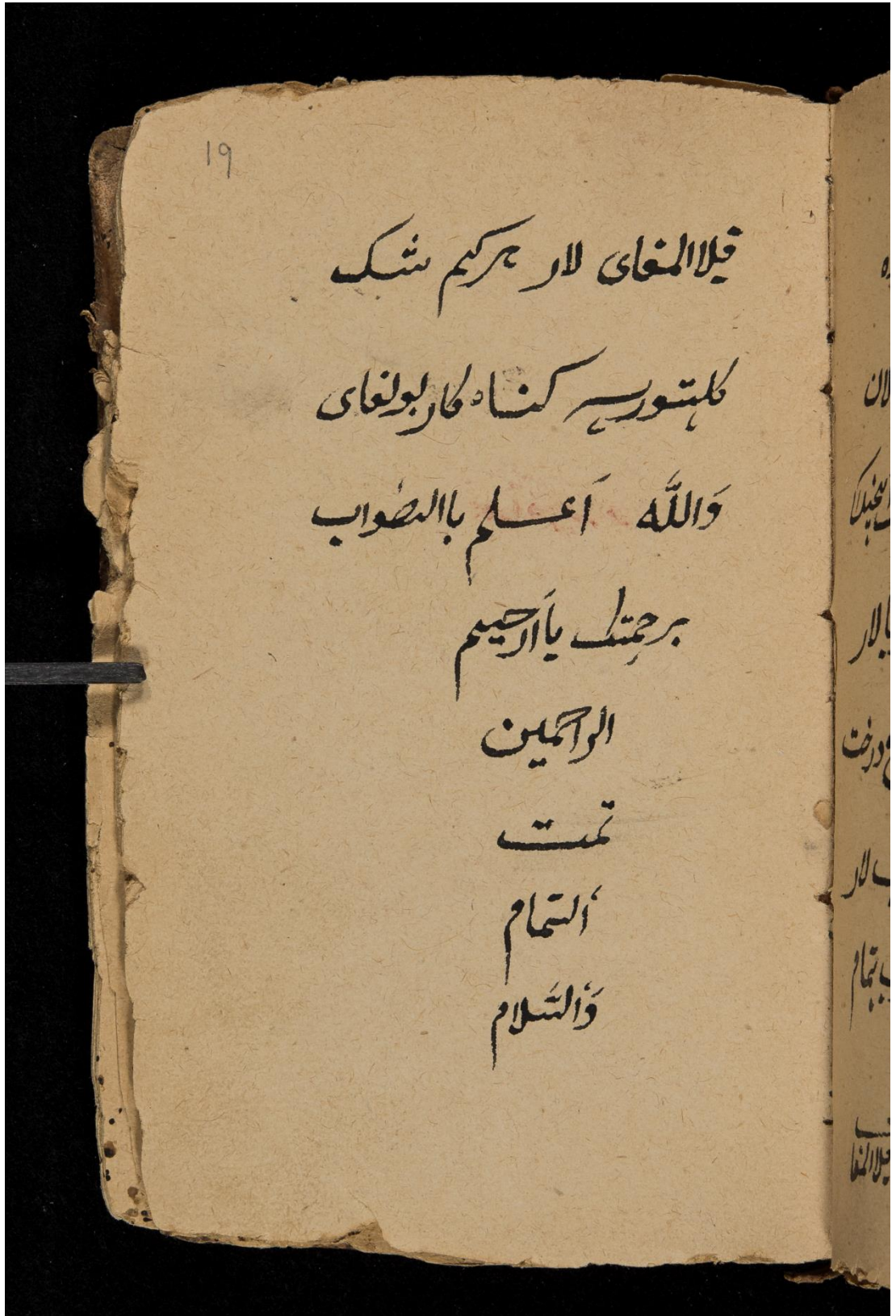
رَسُولِهِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَاصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ أَوْلَى حَمْدِي خَدَانِي

وَنِعْتِ حِفْزِ حَفِزَتِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ

الْقَابِ جَهَارِيَارِ بِاصْفَاءِ رِضْوَانِ

اللَّهُ

19

قِيلَ الْمَغَاي لَارِ مَرْكَمِ شَكِ

كَلْبَتُورِ كِنَاءِ كَارِ بُولُغَاي

وَاللَّهِ أَعْلَمُ بِالضُّوَابِ

بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ

الرَّاحِمِينَ

تَمَّتْ

الْحَمَامُ

وَالسَّلَامُ

بجز عمر قلیور لار و رمضان شریفی ده

تلیقان ایکی عمره به حج عرفات پیلان

بزر بر بولغای **اما مکرمه نیک** انجیدکا

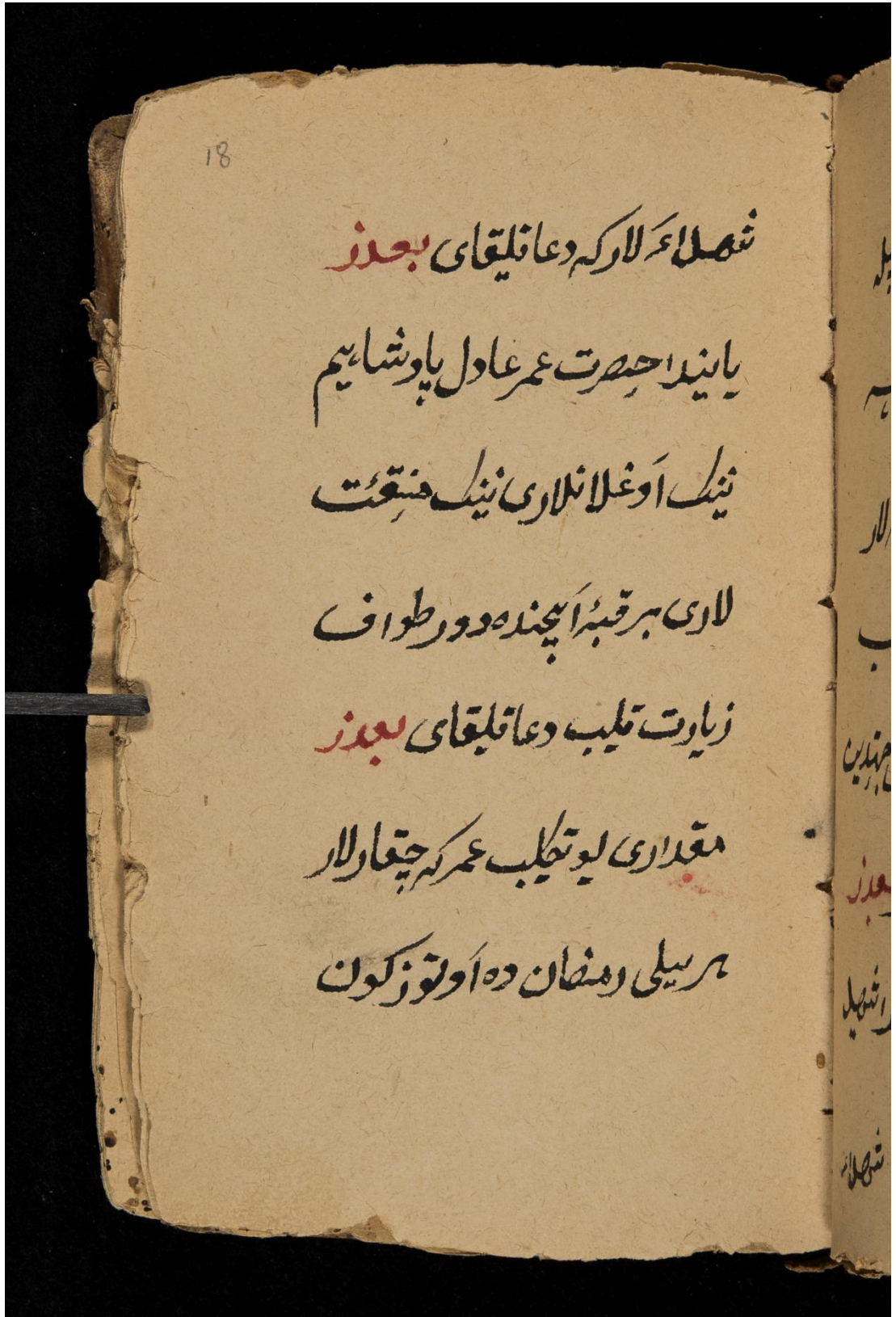
زیارت لار نیک ثوابتی جمیع دریا لار

سوی سیاه بولب لار جمیع درخت

لاری قلم بولب لار جمیع کایتب لار

فتو کوج بولب لار فتوب تمام

بلا المنفا

18

شهادت لار که دعا تلیقای **بعذر**

یا نیندا حضرت عمر عادل یاوشایم

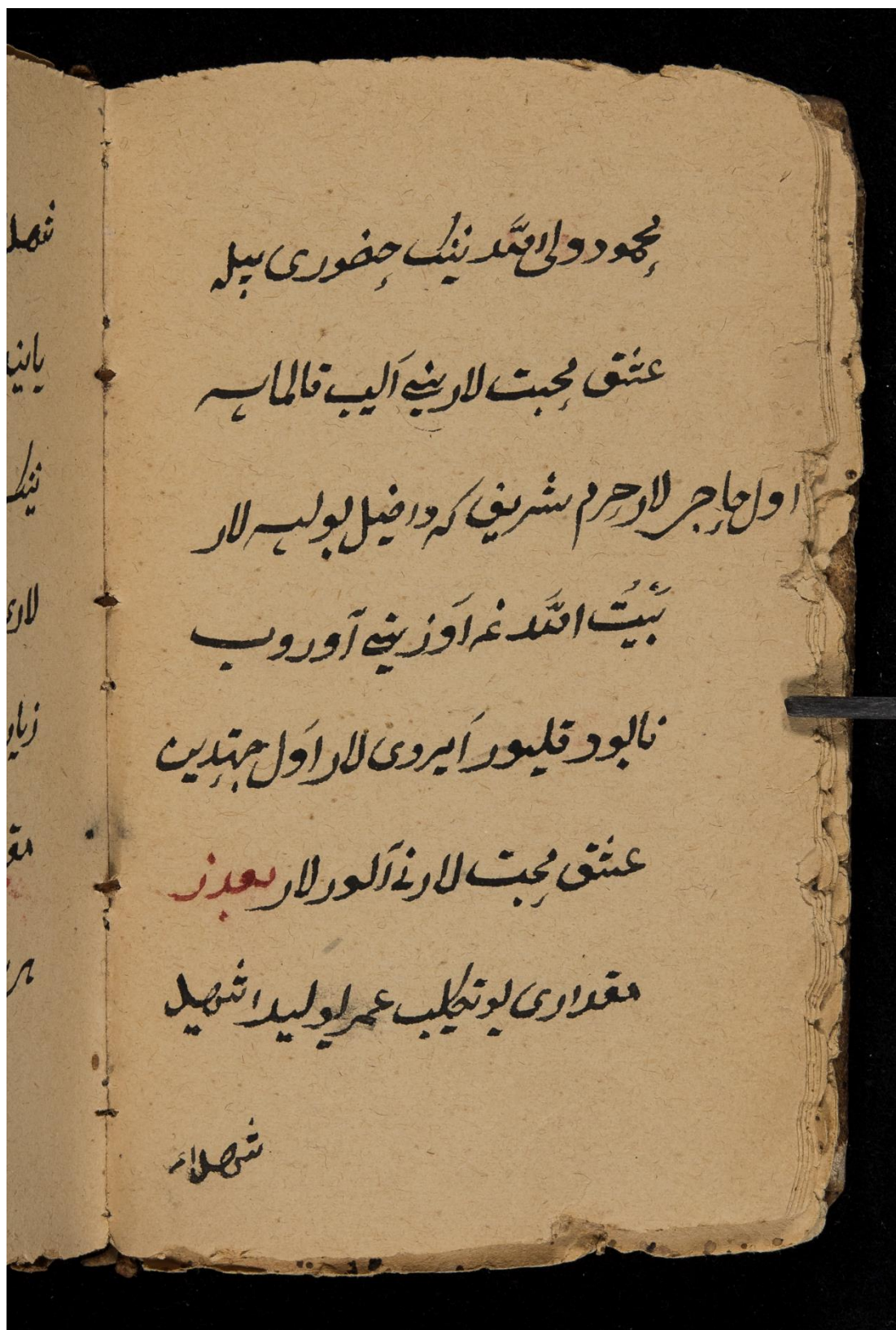
نیک اوغلا نلاری نیک منقوت

لاری بر قبه ایچنده دور طواف

زیارت تلیب دعا تلیقای **بعذر**

مقداری یوتلیک عمر که چیتار لار

هر سبلی رمضان ده او تو ز کون

محمود و ائمہ نیک حضوری پیل

عشقِ محبت لارینے الیب فالماہ

اول حاجر لار حرم شریفی کہ داضیل بولہ لار

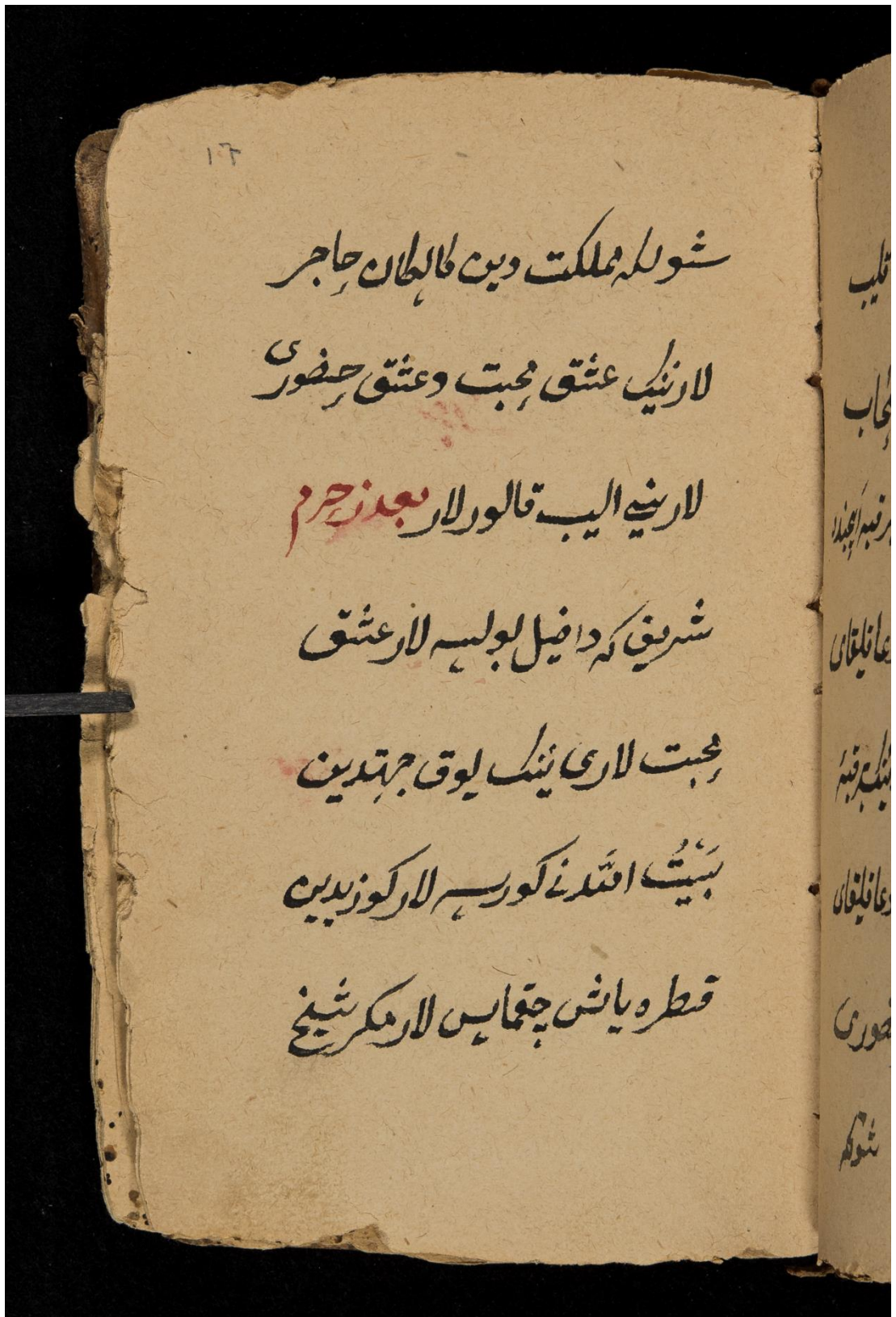
بیت ائمہ نم اوزینہ آوروب

نالہود قلیور ایروی لار اول جہتدین

عشقِ محبت لار نہ آلور لار **عبدال**

مقداری بو تجلیب عمر اولید اشہید

شہداء

۱۷
شولکه مملکت دین کالجان حاجر

لارنیک عشق محبت و عشق حضور

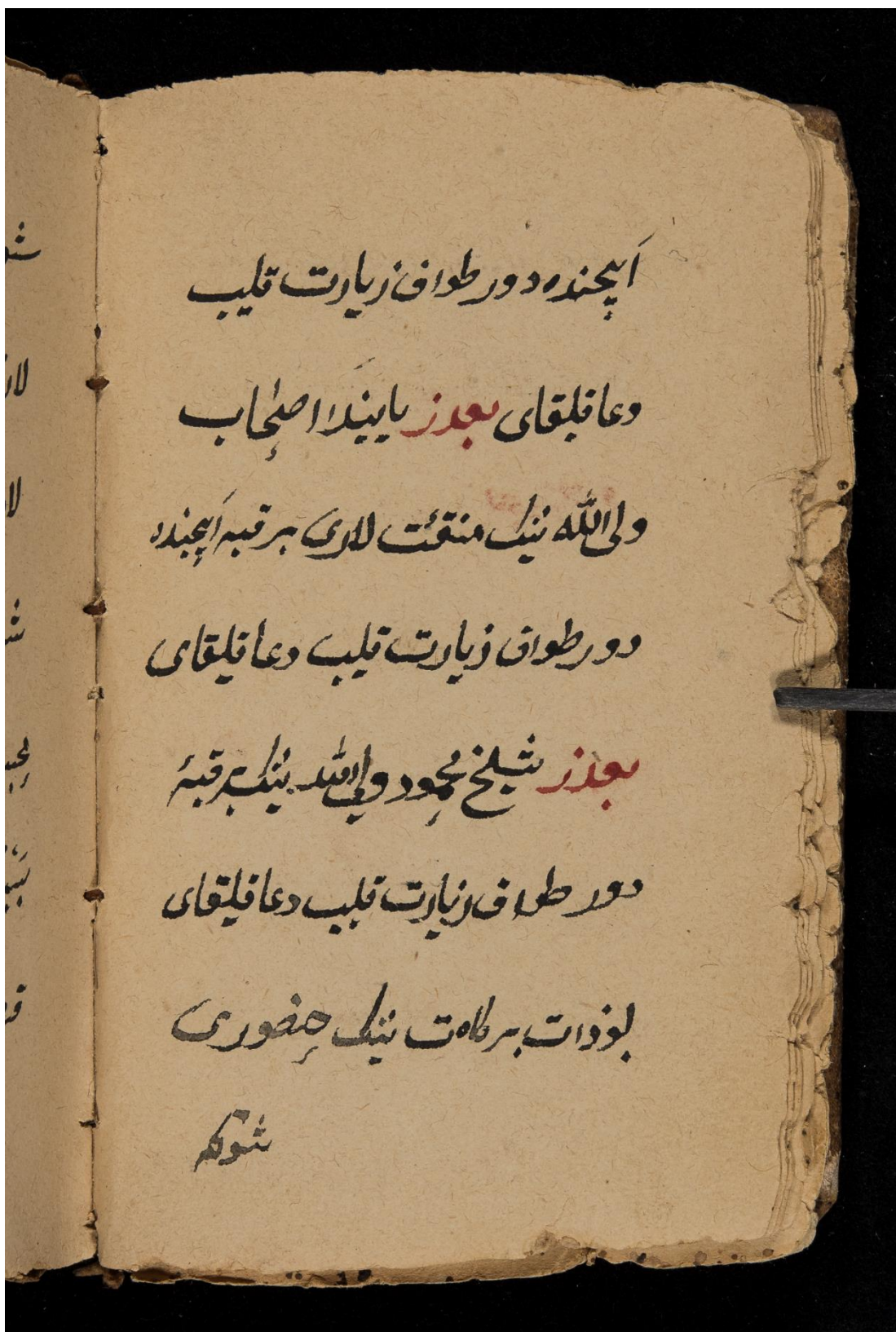
لارنیه ایب قالور لار بعد حرم

شریف که دافیل بولسه لار عشق

محبت لاری نیک یوق جهتدین

بیت افتد کورسه لار کوزیدین

قطره یاش چقمایس لار مکر شیخ

اچنجه دور طواف زیارت قلب

و عافیتقای **بعذر** یابنید اصحاب

والی الله نیک منقوت لاری بر قبه اچنجه

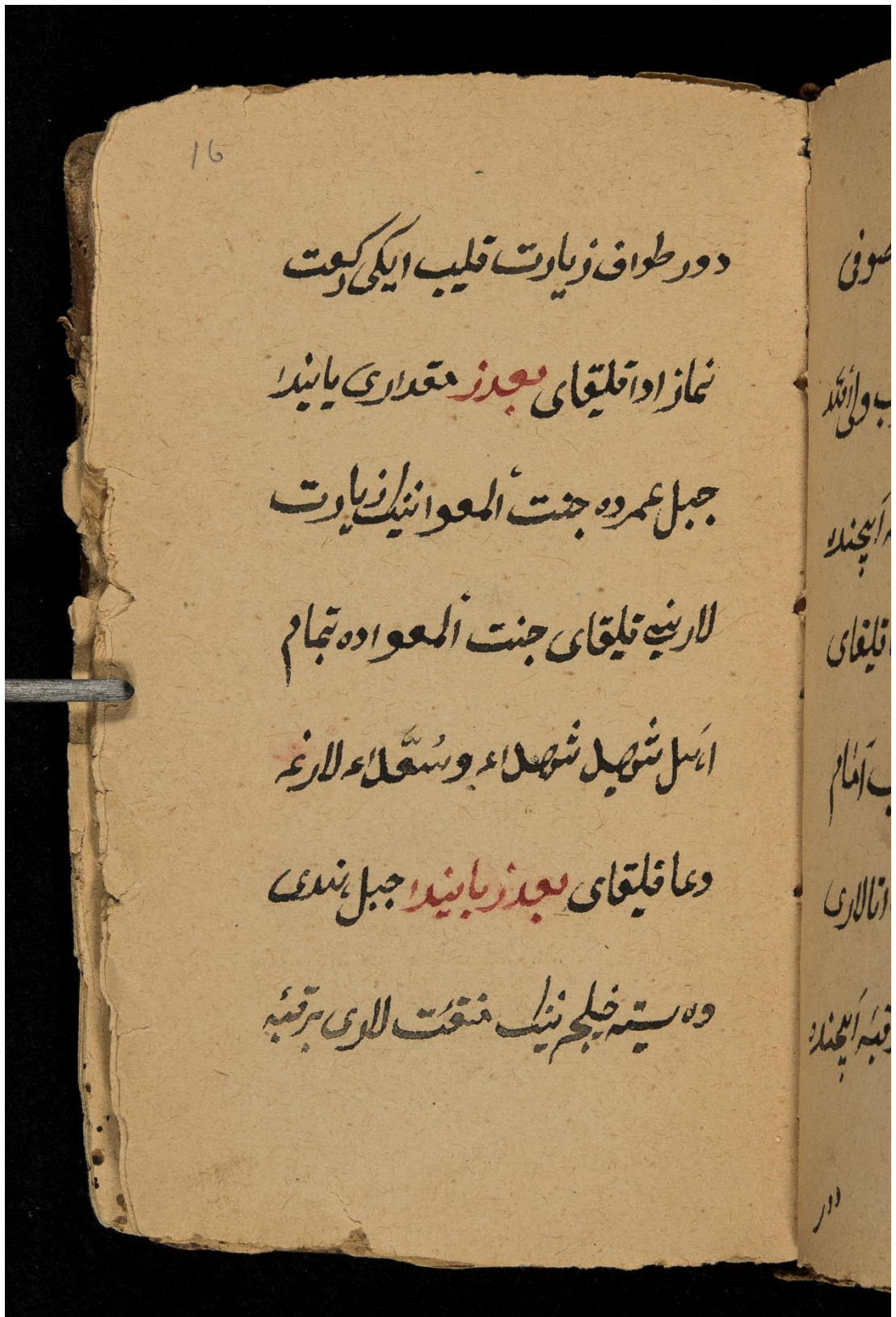
دور طواف زیارت قلب و عافیتقای

بعذر شیخ محمود و اشد نیک بر قبه

دور طواف زیارت قلب و عافیتقای

بوزات بر راهت نیک حضوری

شوکم

16

دو طواف زیارت قلب یکی کعبه

نماز او اقلیقای **بعد از** معذری یابند

جبل عمده جنت المعوانیک زیارت

لاریت تلیقای جنت المعواوه تمام

اسل شهید شهداء و سعداء لاریت

و عاقلیقای **بعد از** یابند جبل بندی

وه سیمه خلیج نیک منتت لاری برقیه

صوفی

ب و الله

ب اینچند

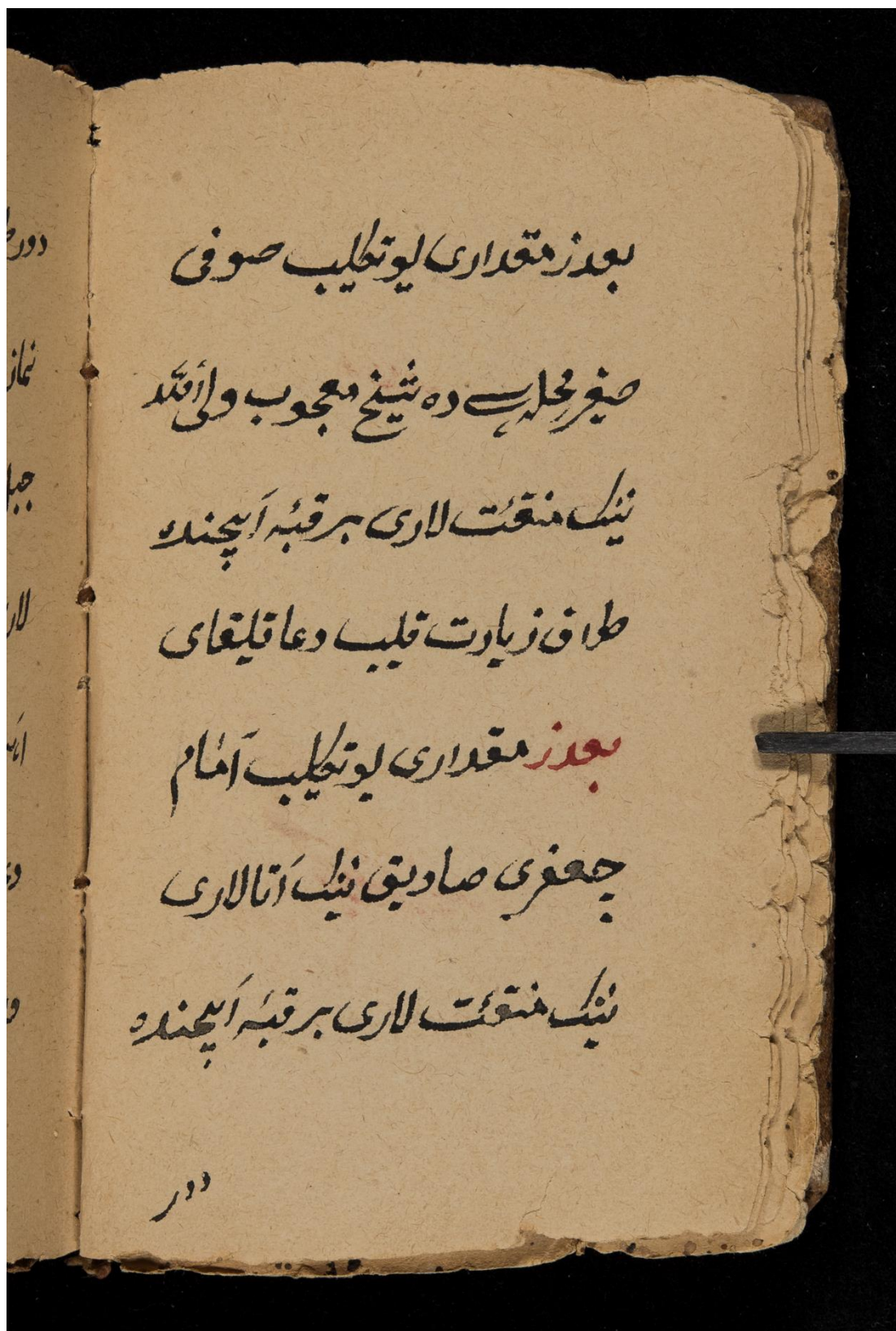
تلیقای

ب امام

از الاری

قبه اینچند

در

بعد از مقداری یوتیلیب صوفی

صیر محله ده شیخ معجوب و از آمد

نیک منقوت لاری بر قبه ایچند

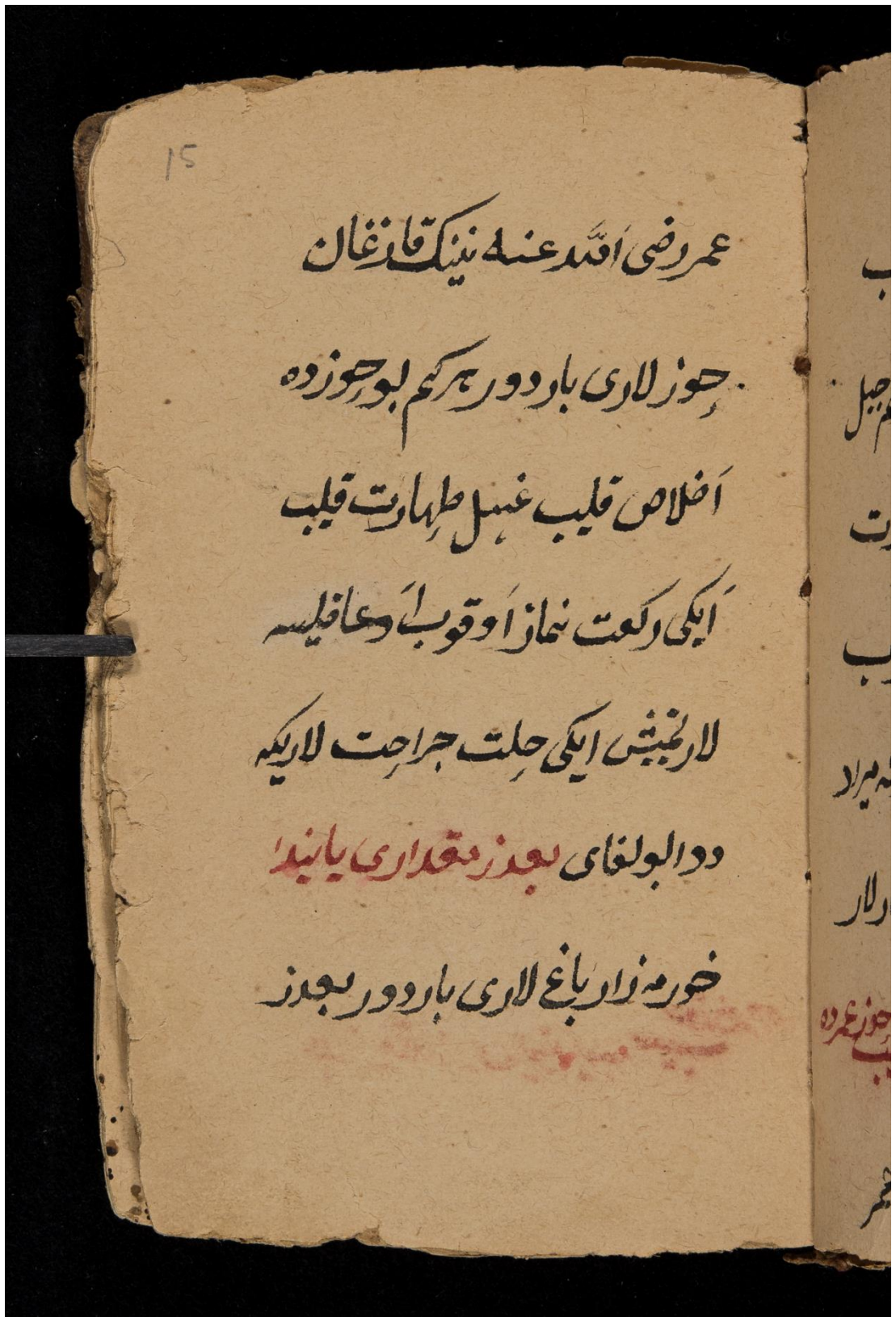
طواق زیارت تلب و عاقبتغای

بعد از مقداری یوتیلیب امام

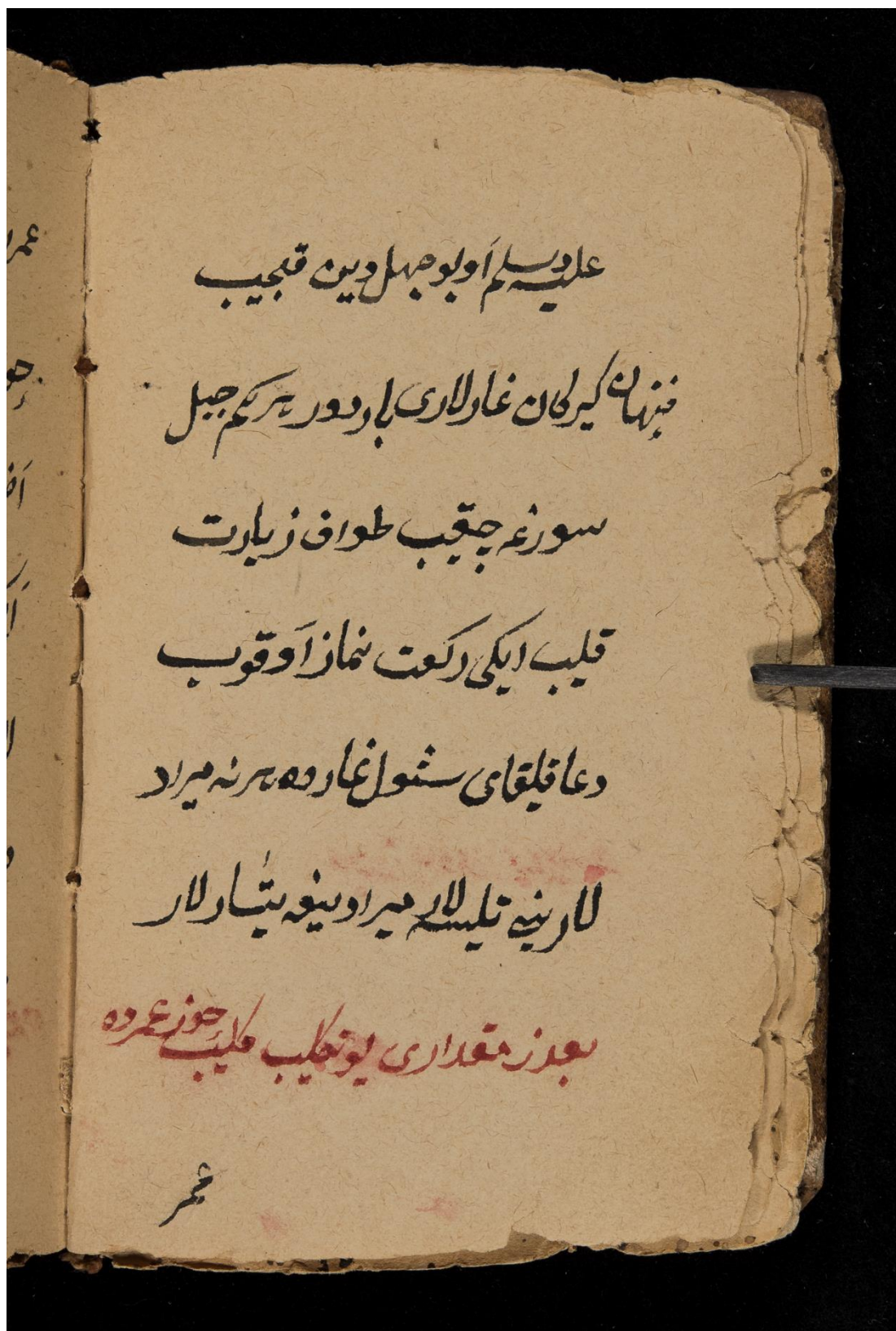
جعفری صادیق نیک اتا لاری

نیک منقوت لاری بر قبه ایچند

در

۱۵
 عمر رضی الله عنه نینک قازغان
 حوز لاری باروور هر کم بو حوزوه
 اضلاص قلب غسل طهارت قلب
 ایکی رکعت نماز او قوب و عاقیسه
 لاری بخش ایکی حلت جراحی لاریکه
 دو ابولغای بعدز مقداری یابند
 خورمه زار باغ لاری باروور بعدز

علیہ السلام ابو جہل دین قبیح

نہان کیرکان غارلاری بارودر یرکم جبل

سوزنم چقب طواف زیارت

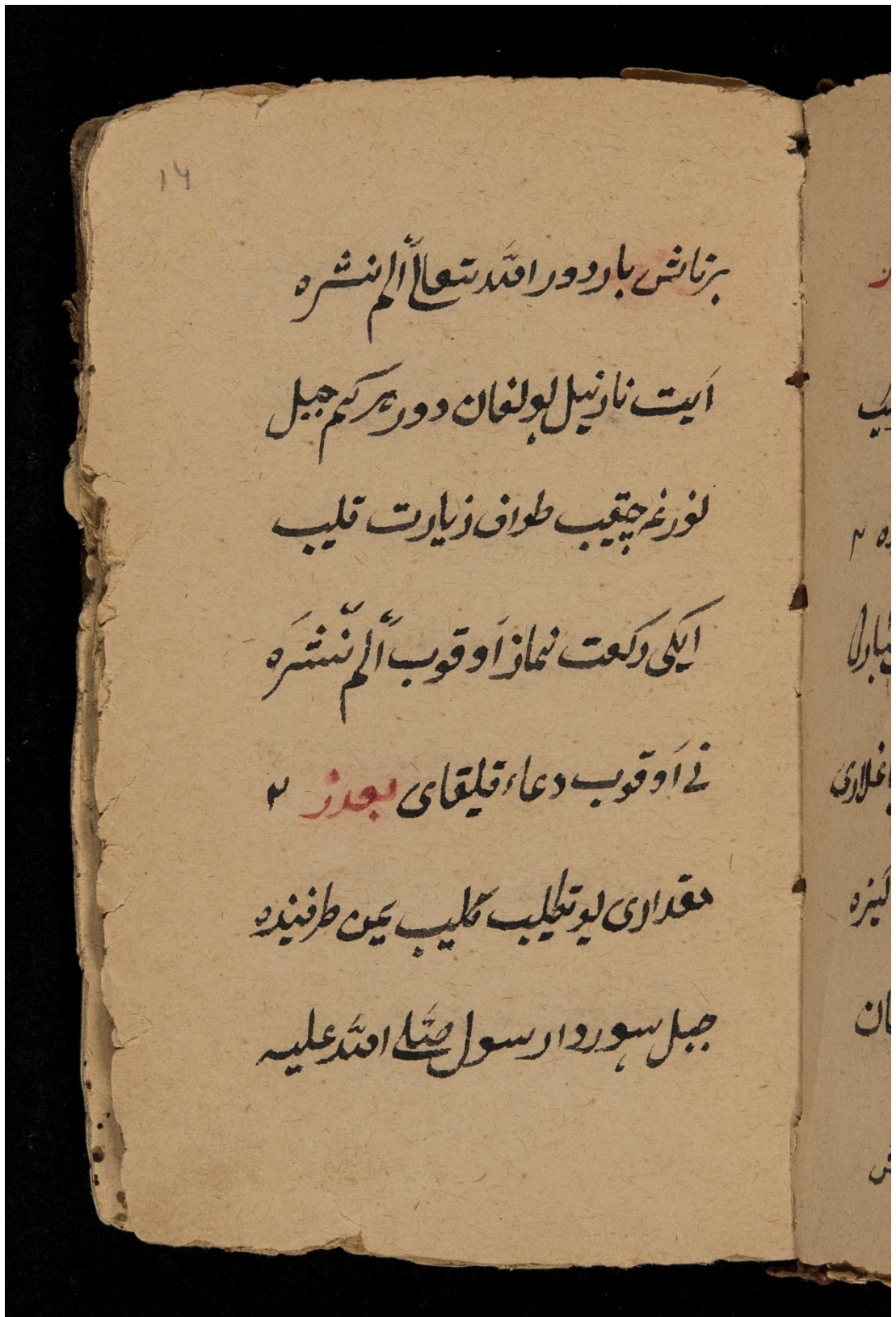
قلب ایکی رکعت نماز او قوب

دعا قلعای شول غاروه هر نه میراد

لارینه تلیسه لار میراد یوغه یتارلار

بعذر مقداری یوتجب قلب جوز عمره

عمر

۱۶
 بزناش بار و در اقدتعالی الم نشره
 آیت نازیل بولغان دور کریم جیل
 نور محمد چقیب طواف زیارت قلب
 ایکی رکعت نماز او قوب الم نشره
 نه او قوب دعاء قلیقای **بعذر** ۲
 مقداری لوتغلیب قلب بین طرفینده
 جیل سورده رسول صلی الله علیه

و سواد لارنه و عا قلیقای **بغرز**

مقداری یوتخلیب جبل نورشک

زیارت لارینه قلیقای جبل نوره ۴

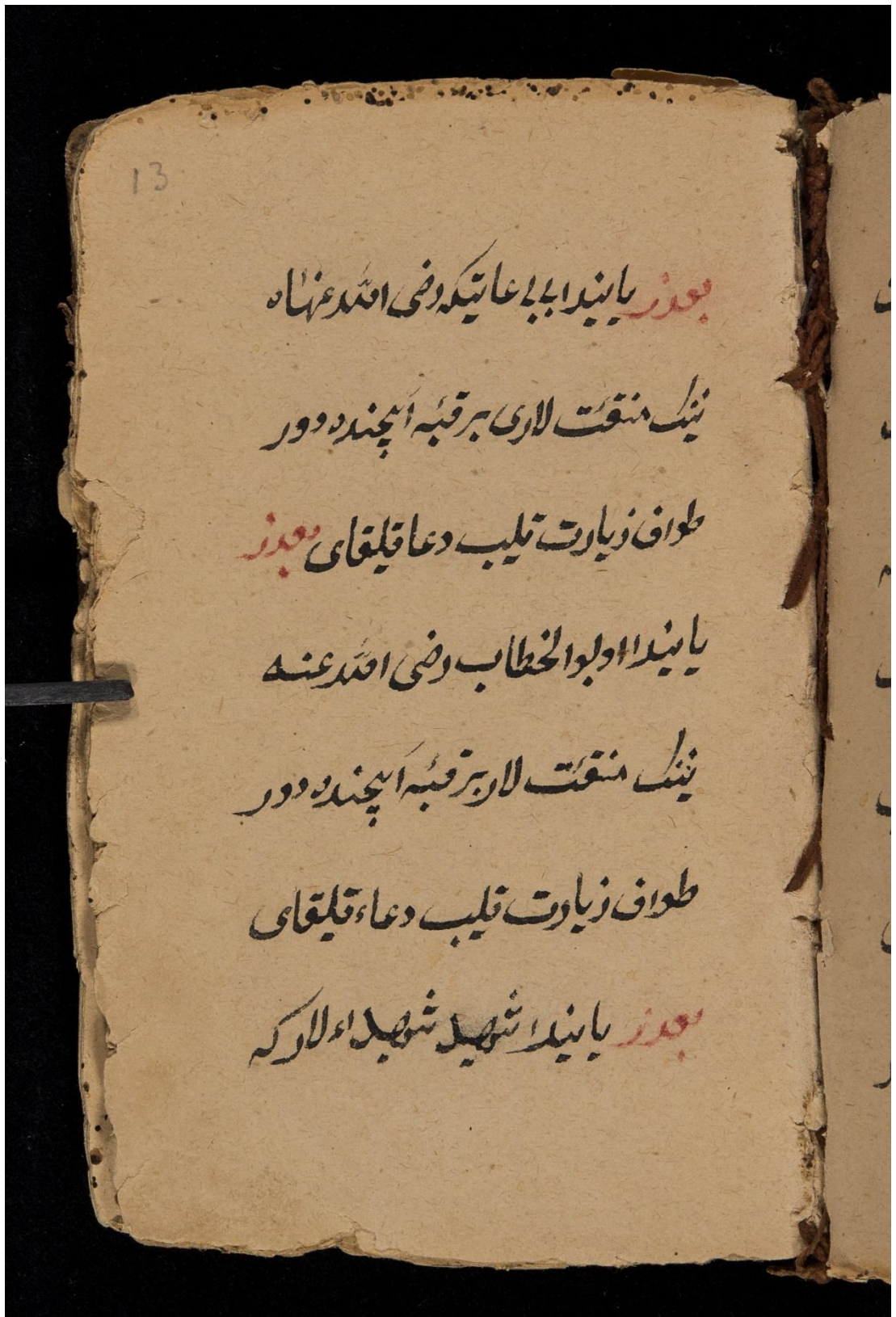
رسول صلوات الله علیه نیش مبارک

قارنه لارینه یارسیب اوچک باغلاری

الیب کوشه سوی پیلان پاکیزه

تلیب نینه جابو سلیب سیم قلیقان

بر تاش

13

بعد از یابند اید بر عایتی که رضی الله عنهما

تینک منقوت لاری بر قبه ایچند دور

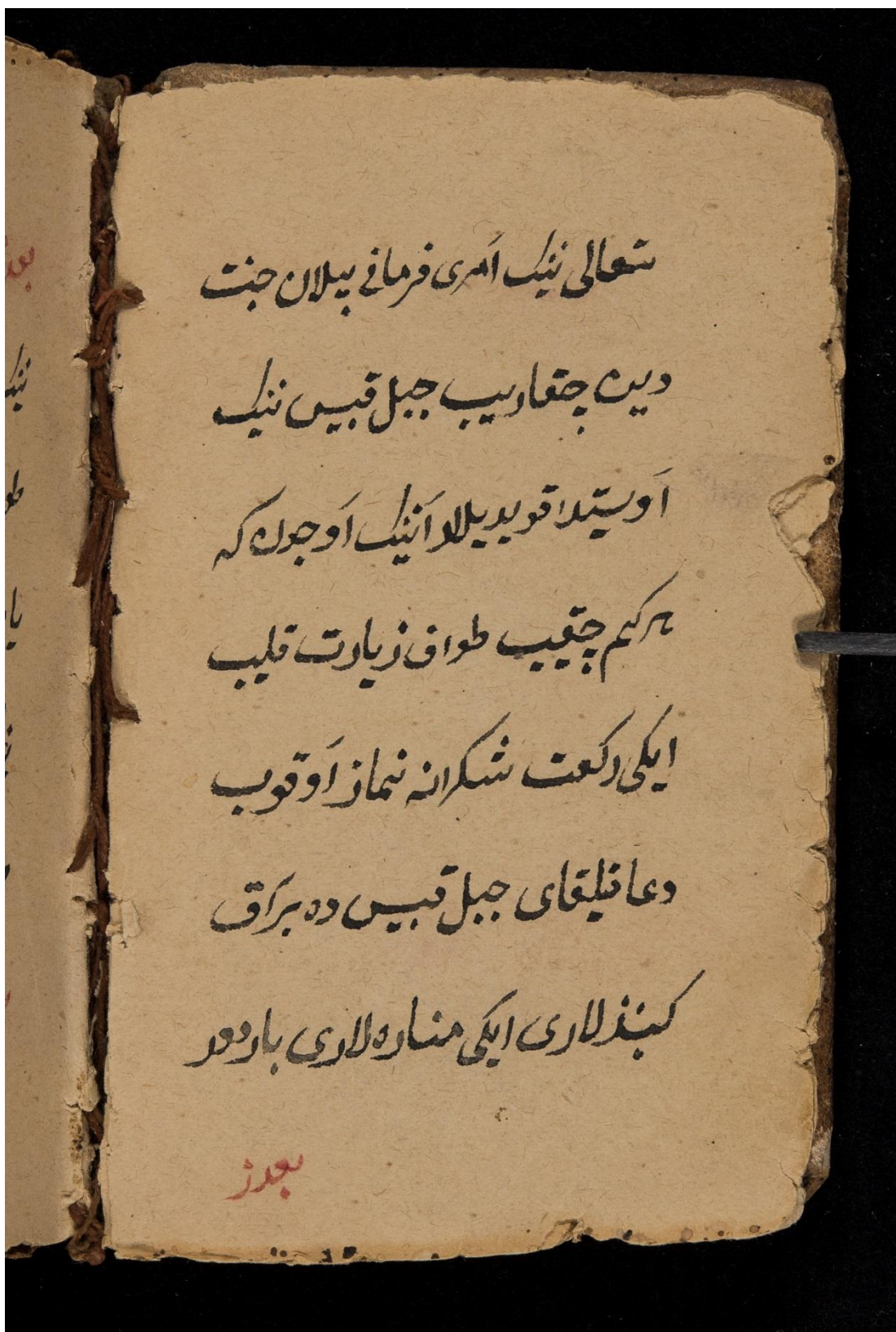
طواف زیارت قلب دعای قلیقای بعد از

یابند اولو الخطاب رضی الله عنهما

تینک منقوت لاری بر قبه ایچند دور

طواف زیارت قلب دعای قلیقای

بعد از یابند شهید شهید اولو که

سَعَالی نیک امری فرماید پیلان جنت

دین چقاویب جبل قیس نیک

اوستدا قویب دلا انیک او چون که

هر کیم چغیب طواف زیارت قلب

ایکی رکعت شکرانه نماز او قوب

دعا قلیغای جبل قیس ده برارق

کبندلاری ایکی مناره لاری بار ودر

بعد

۱۲

بعد از حرم شریف نیک تا شقوی بی ده

بیت اشغاف قراب تورغان جمله

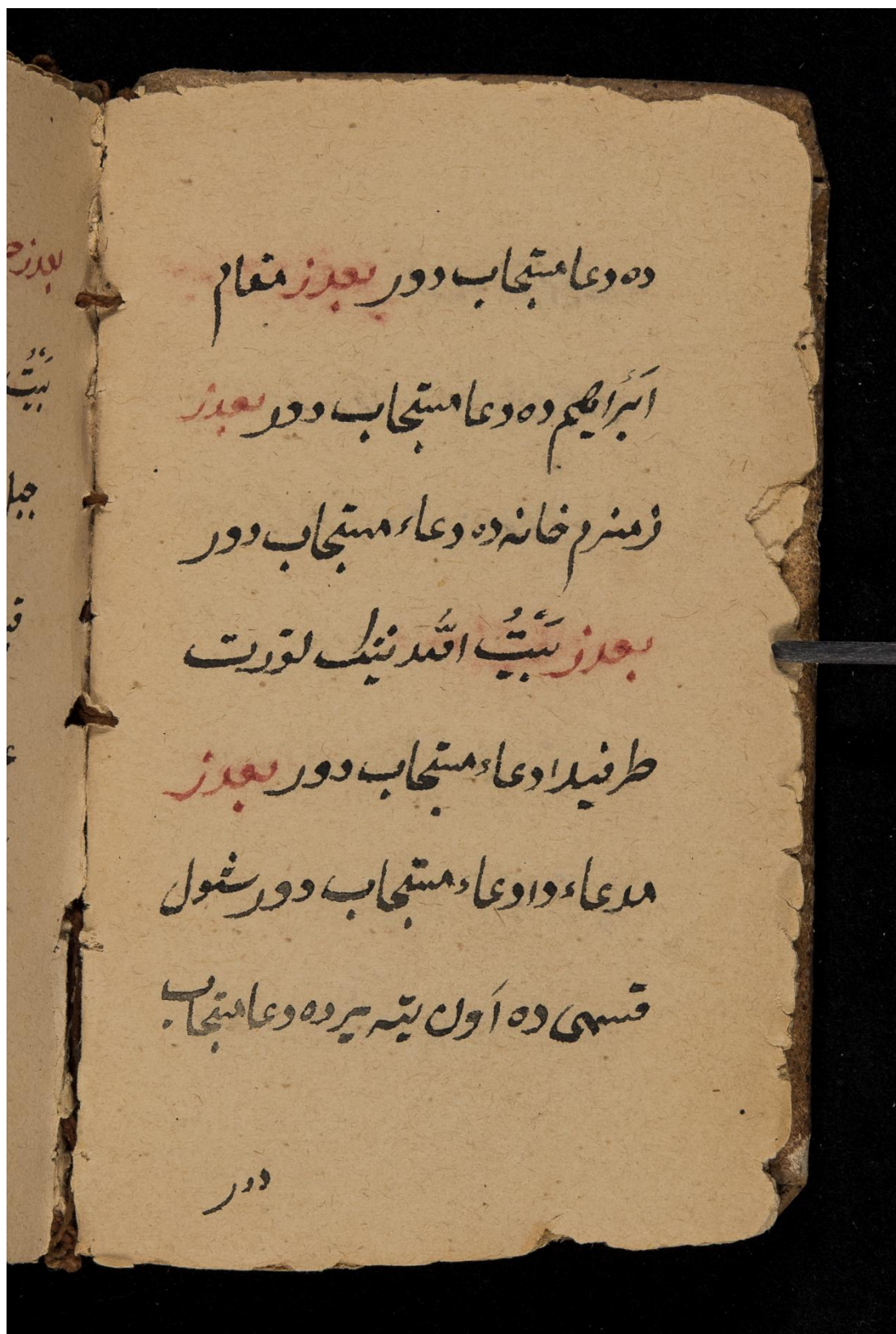
جبل تانغ لار نیک سرداری جبل

قیس بارودور رسول صلوات الله

علی سلم اولو جبل غمجه تلباق

او چون ای ز شاورت بیله تبه پارو

نیلدیلار وینه جبر لاسورن الله

ده وعامتجاب دور **بعد از** مقام

ابراہیم ده وعامتجاب دور **بعد از**

زمنم خانه ده وعامتجاب دور

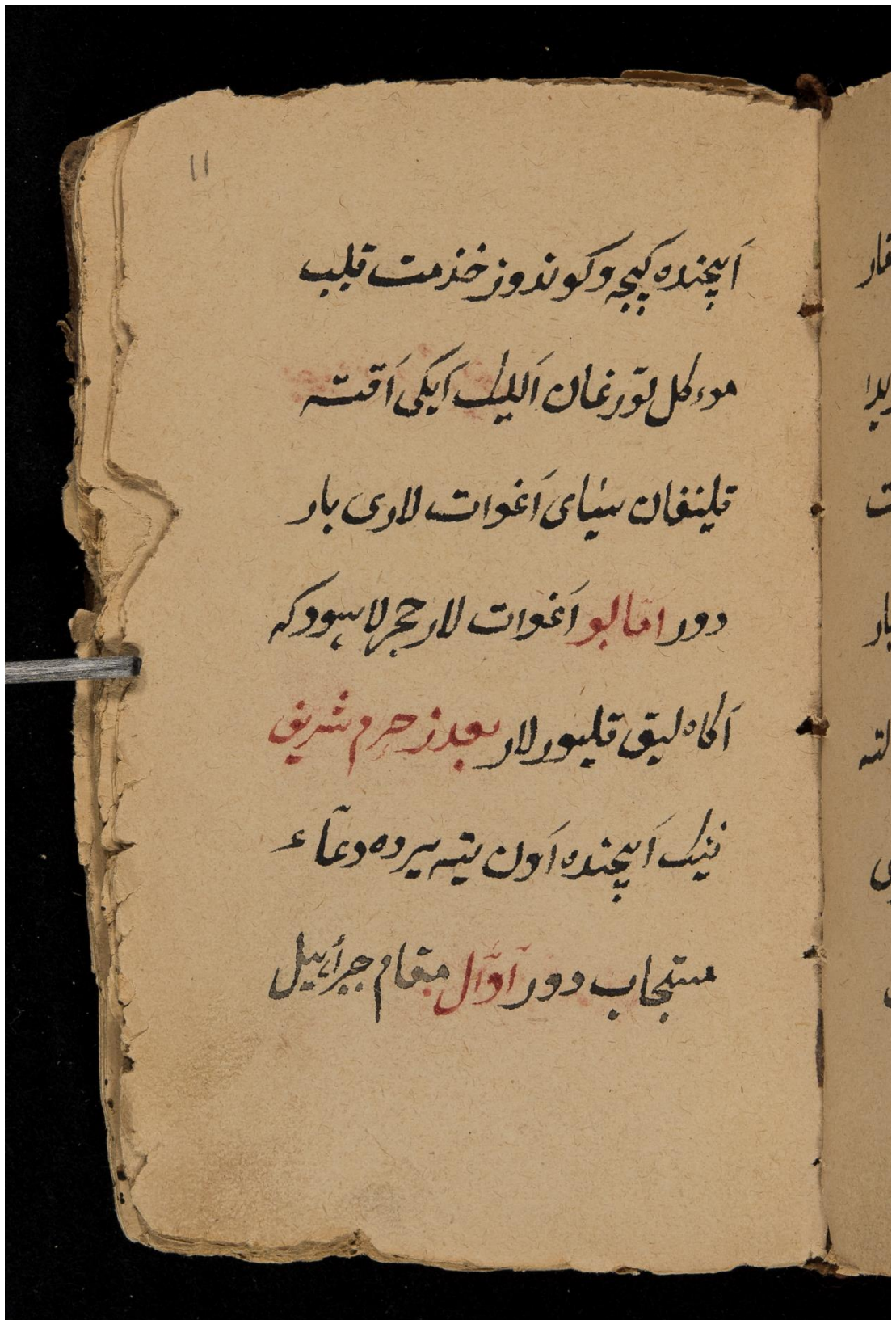
بعد از سبب اقد نیک لورت

طرفید او وعامتجاب دور **بعد از**

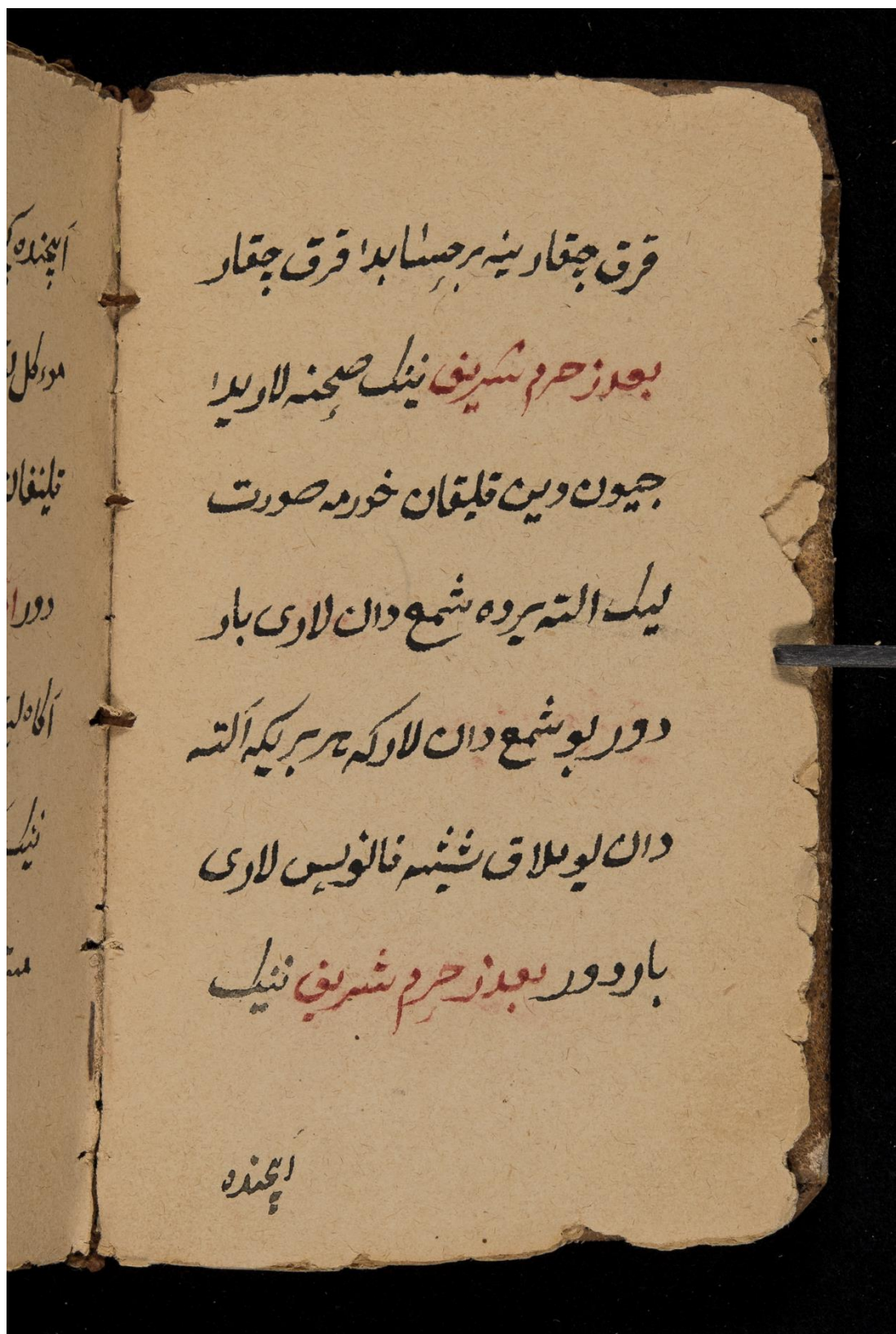
مدع او وعامتجاب دور شول

قسی ده اول بته برده وعامتجاب

در

۱۱
 آنچه کچه و گوندوز خدمت قلب
 مود کل تورغان الیک اکی اقسه
 تلیغان سیای اغوات لاری بار
 دور اقالو اغوات لار حجر لاسود که
 آگاه لبق قلیور لار بعدز حرم شریف
 نیک آنچه اولون تیه سیره دعاء
 مستجاب دور اول مقام جبرائیل

فرق چقار نینه بر حسابدا فرق چقار

بعد از حرم شریف نیک صحنه لاریدا

جیون دین قلیقان خورده صورت

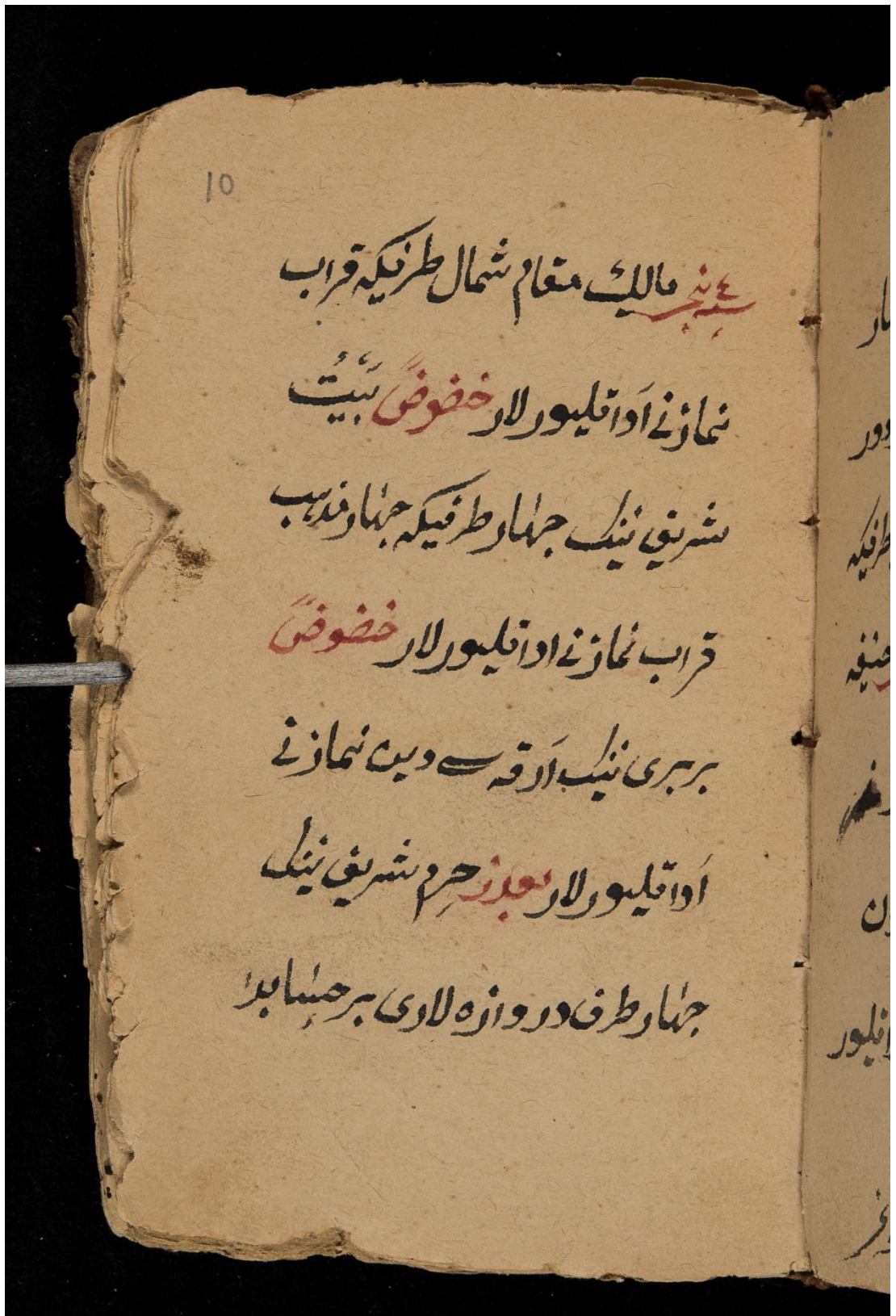
لیک الته سروه شمع دان لاری بار

دور بو شمع دان لاری که هر بریکه الته

دان لاری ششم فال نویسی لاری

بار دور بعد از حرم شریف نیک

ایچنده

10

بیت مالک مقام شمال طرفیکه قراب

نمازے اوقلیور لار **خضوض** بیت

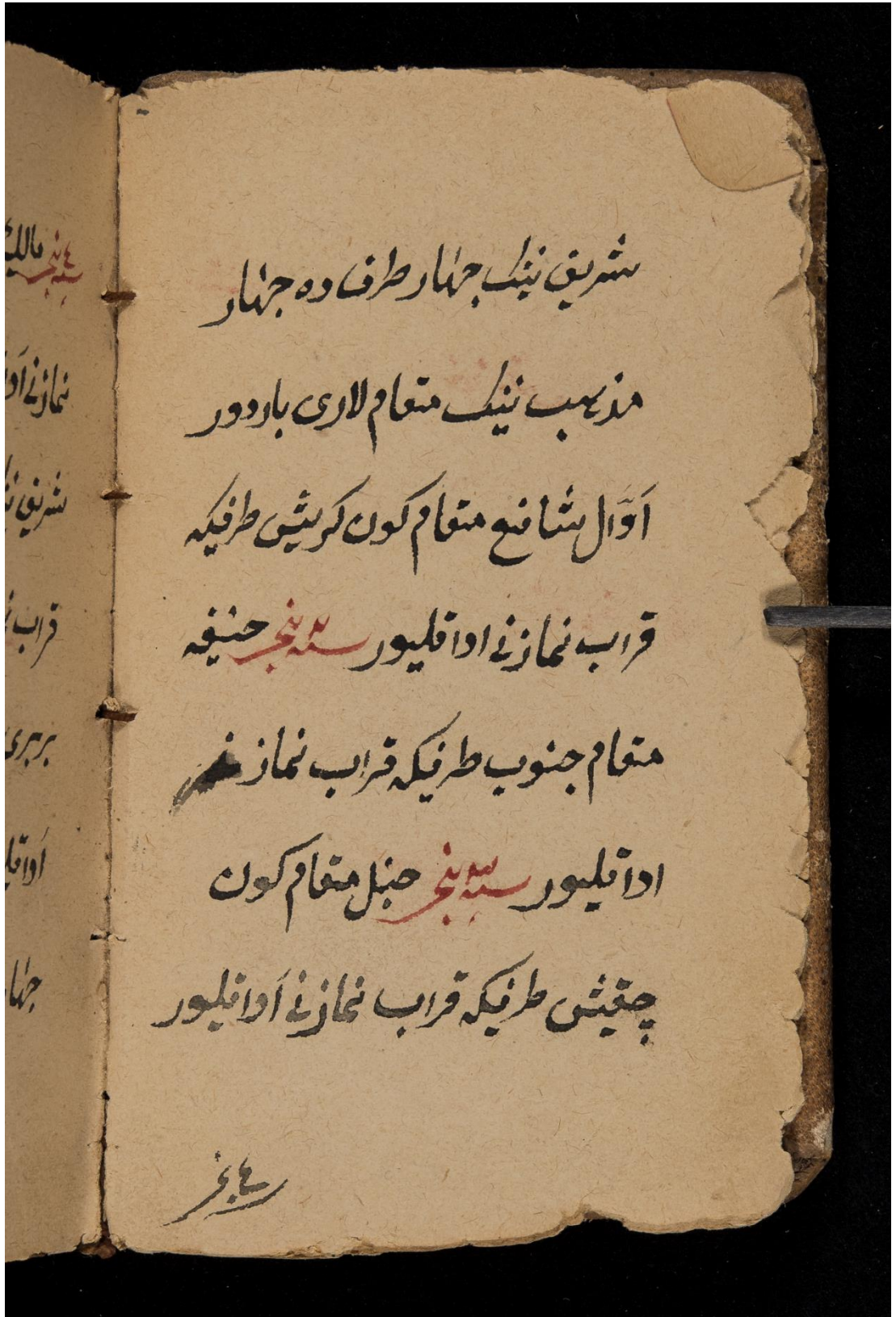
شرقی نیک جهار طرفیکه جهارندیب

قراب نمازے اوقلیور لار **خضوض**

بربری نیک اوقه وین نمازے

اوقلیور لار **عبدز** حرم شرقی نیک

جهار طرف دور وازه لاری بر حسنا بید

شرقی نیک چهار طرفه چهار
 مذہب نیک مقام لاری بارودور
 اوال شافع مقام کون کریش طرفیکہ
 قراب نماز ادا قلیور **سید بن حنیفہ**
 مقام جنوب طرفیکہ قراب نماز
 ادا قلیور **سید بن جنبل** مقام کون
 چیش طرفیکہ قراب نماز ادا قلیور

سید بن

9

آیت صلوات آیت نماز ادا

تلیور لاور **حرم شریف** ده بر یوز اول

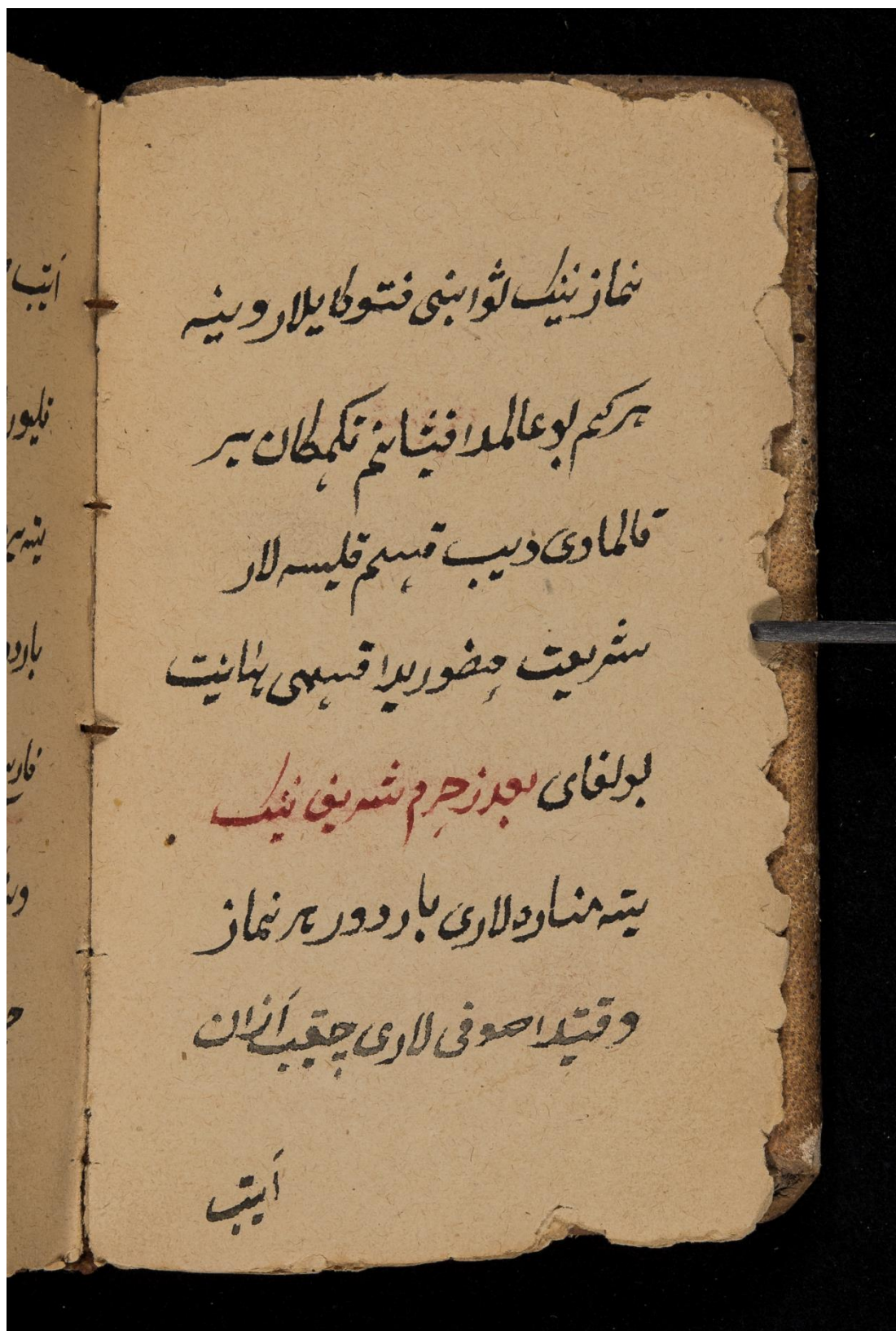
یتیرده بیسلیدز منم شریف

باردور نماز وقتده نماز دین

فاریع لولوب نوش قلیقایلار

وینر کوزده شریب لار نیک حدی

حسابی یوقستور **بعوز نیت** امد

نماز نیک ثوابی فتوای یار وین

هر کس بو عالمدا قیام نکمکان بر

قالمادی ویب قسیم قلیسم لار

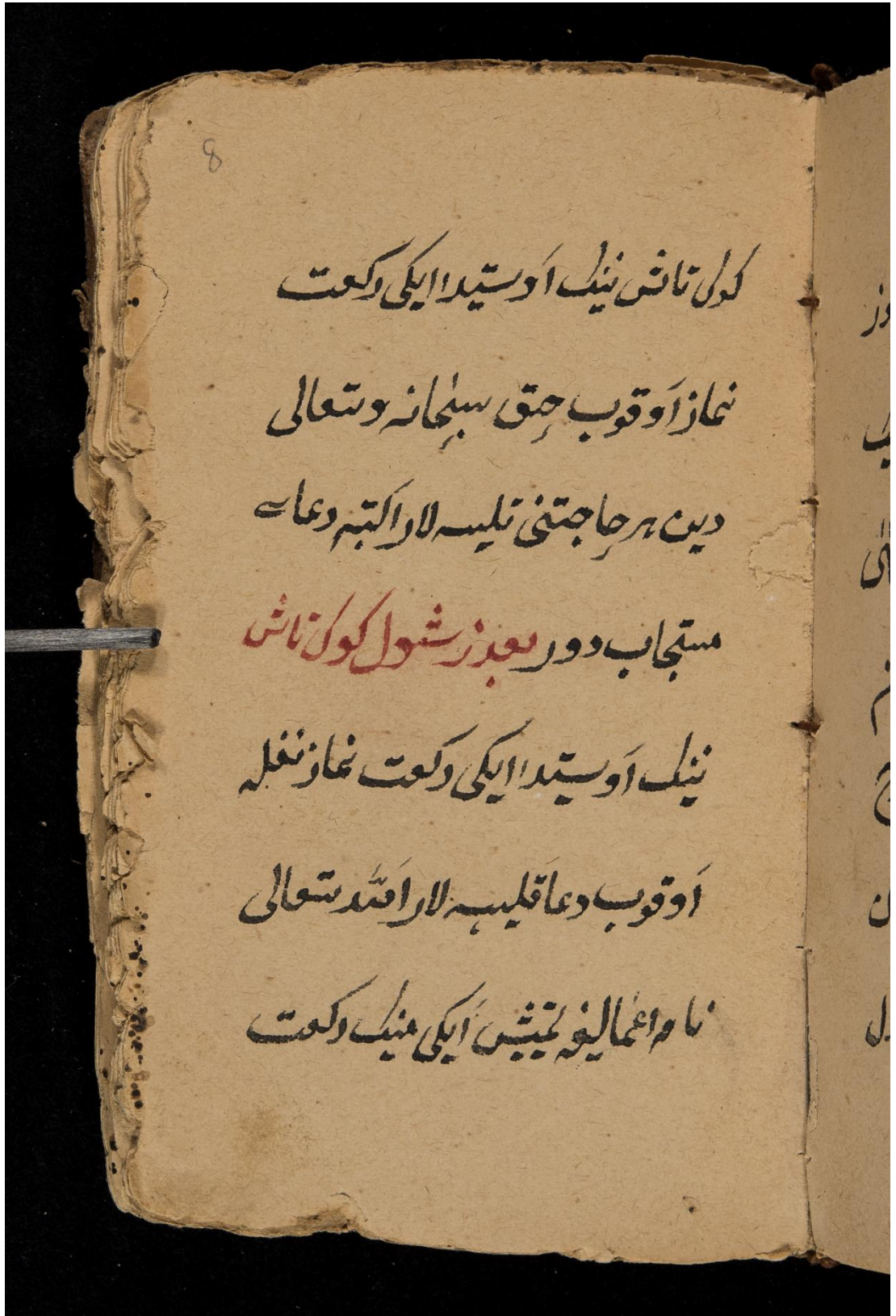
شرعیّت حضوریدا قسیمی بنایت

بولغای بعدزجرم شریفی نیک

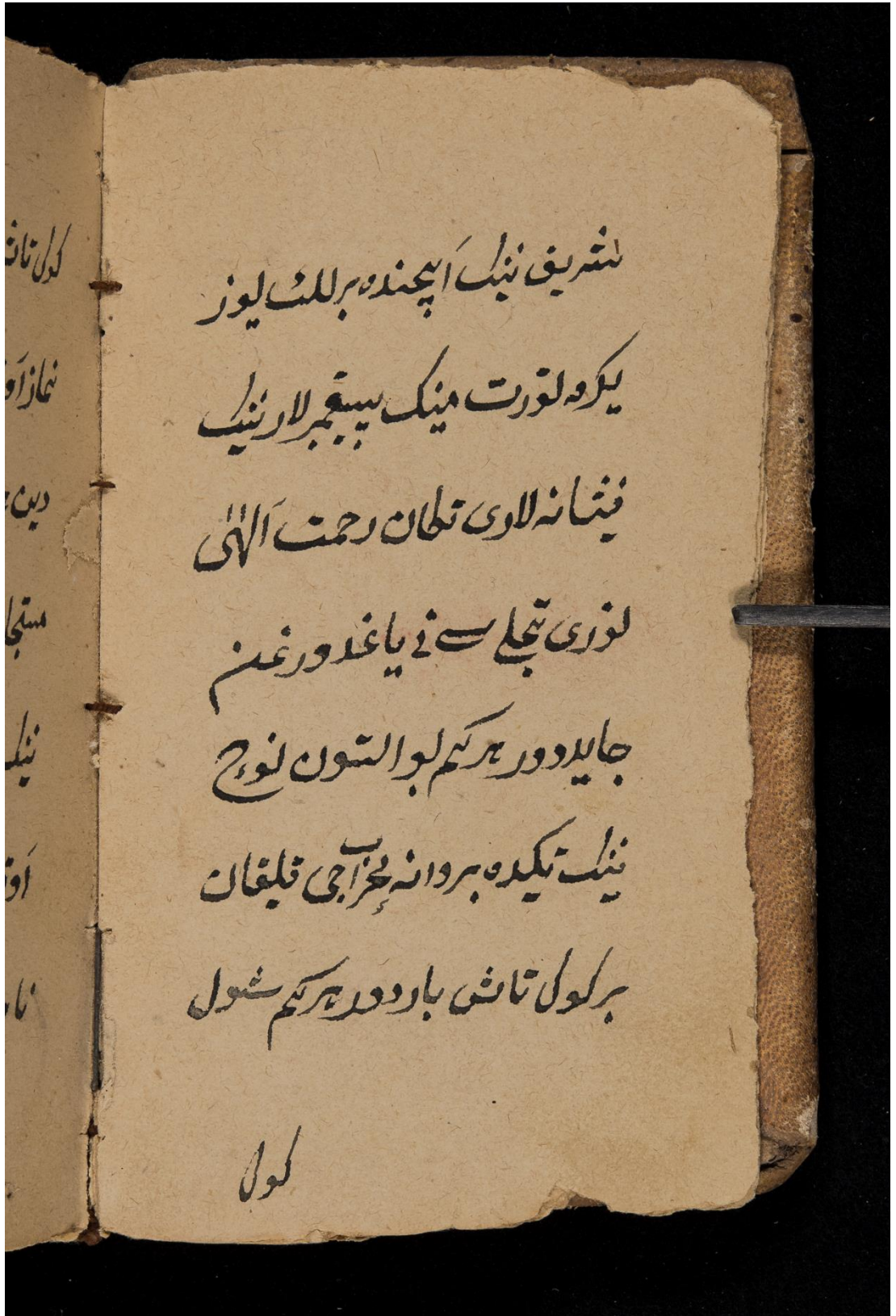
یتیمناوردلاری بارودور هر نماز

وقتدا صوفی لاری چقیب ازان

آیت

8
 کول تاش نیک اوستیدا ایکی رکعت
 نماز اوقوب حق سبجانه و ستعالی
 دین هر حاجتی تلیسه لارا کتیم و عمار
 مستجاب دور معذر شول کول تاش
 نیک اوستیدا ایکی رکعت نماز نغله
 اوقوب و عاقلیسه لارا اشد ستعالی
 نام اعمالیو تیش ایکی نیک رکعت

لشرفی نیک اچمنده برلک یوز

یکوه لورت مینک پیغمبر لار نیک

نیشانه لاری تمان رحمت الائی

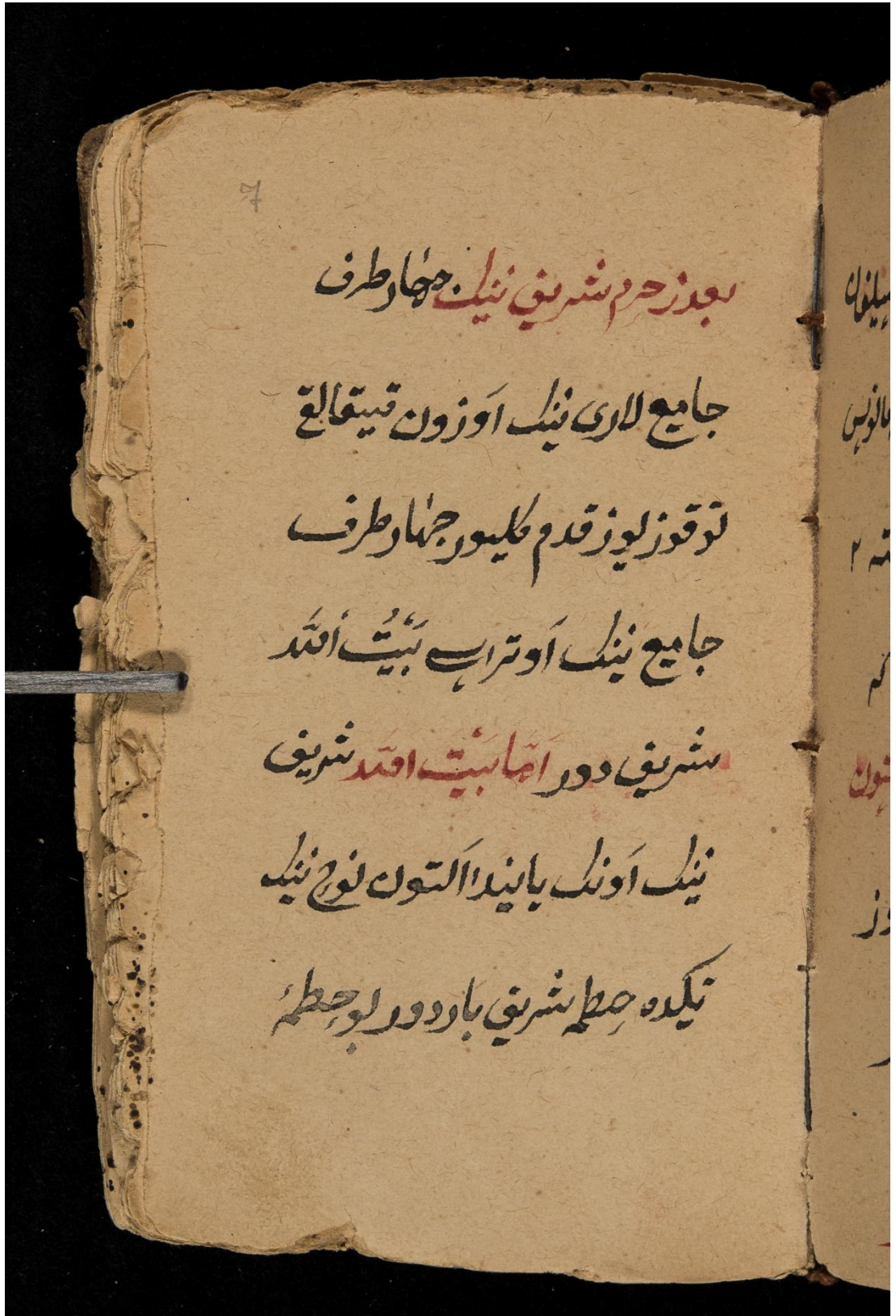
لوزی تجلی سے زیاغدور غم

جایدور هرکیم لبوالتون لوج

نیک تکیده پروانه بحر آبی قلیقان

بر کول تاش بارودور هرکیم شول

کول

7

بعد از حرم شریف نیک مها طرف

جامع لاری نیک اوزون تیتقالق

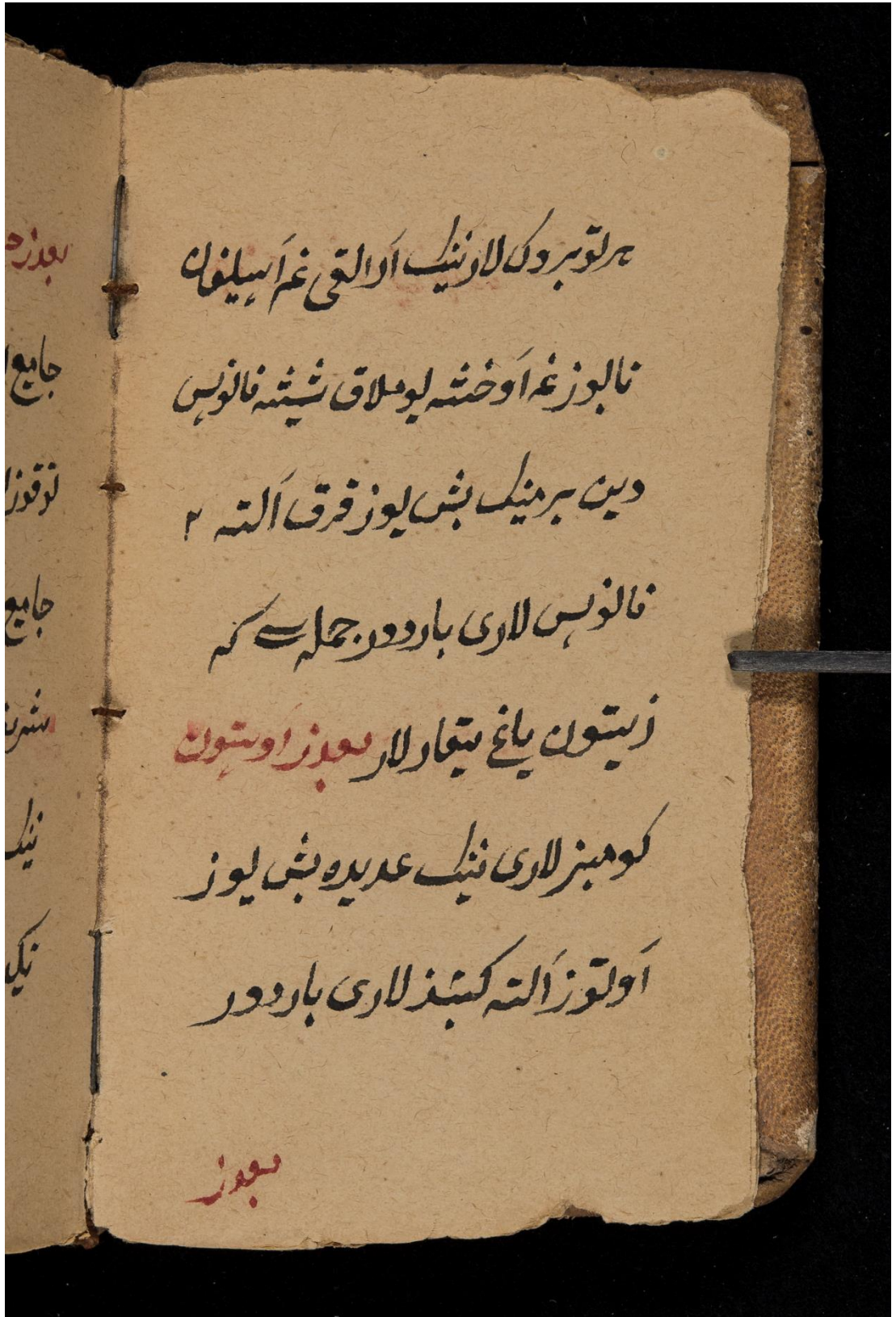
توقوز یوز قدم کلیور جمار طرف

جامع نیک اوتراپ بیت اشد

شریف دور اقامت اشد شریف

نیک اونک بانیدا التون نوج نیک

نیکده حط شریف باوردور لوج حط

هر تو بروک لار نیش اولوقی غم آسینفک

نالوز غم اوخشته یوملاق شیشه فالوس

دین بر نیش بش یوز قرق آلتہ ۲

فالوس لاری بارودور جمله سه کم

زیستون یاغ بیچار لار **بعدر اوستون**

کومبزلاری نیش عدیده بش یوز

اولوز آلتہ کبند لاری بارودور

بعدر

بعدر

جامع

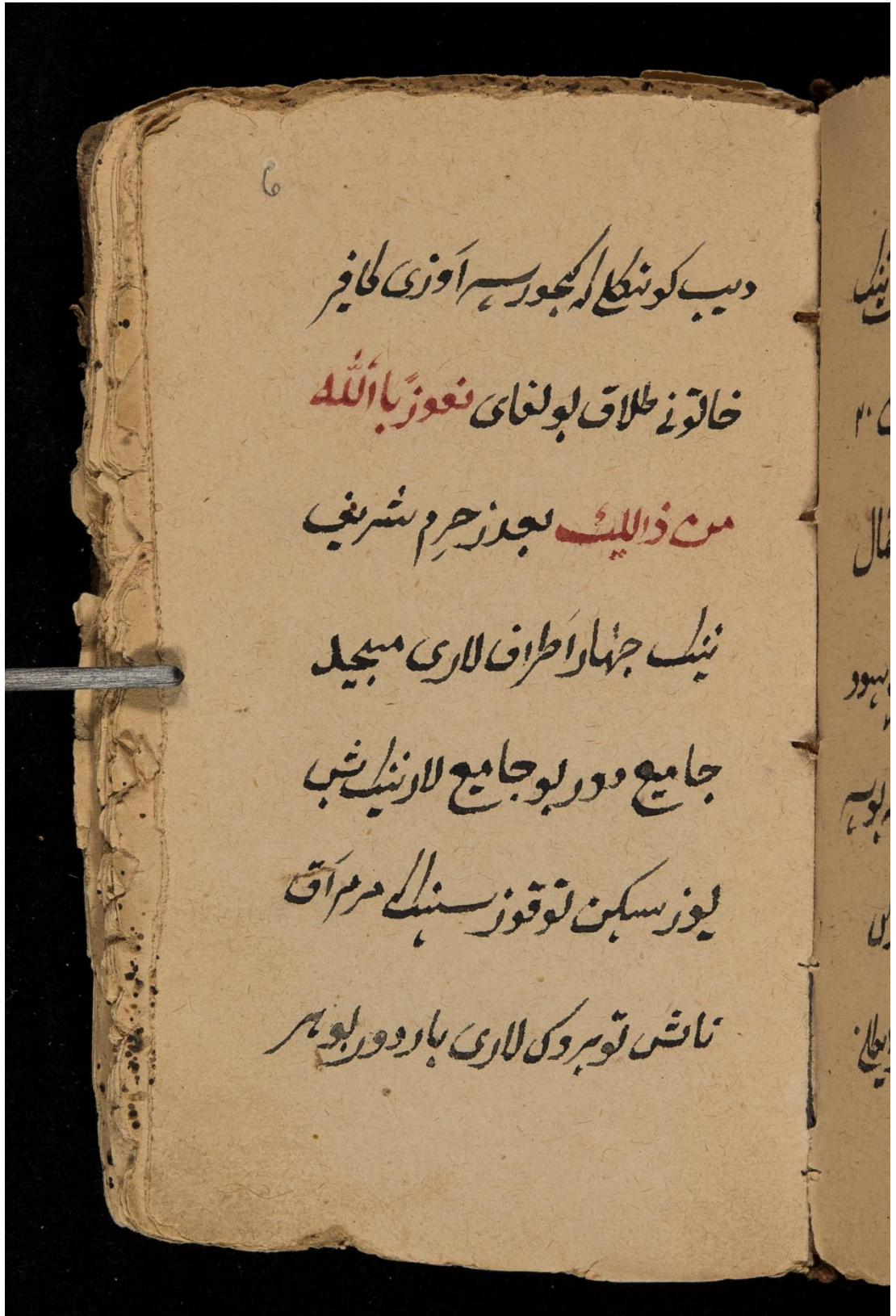
توقوز

جامع

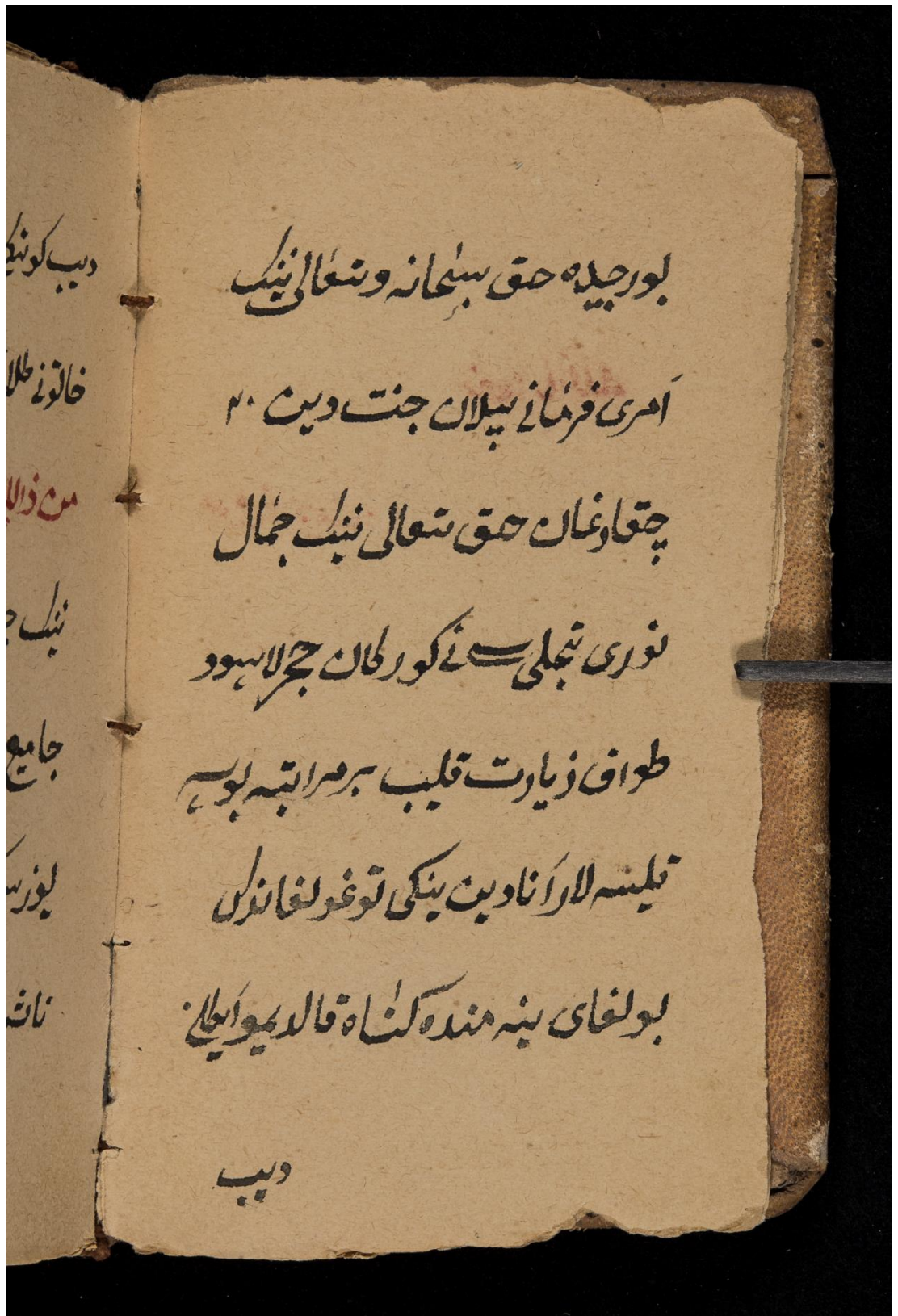
شیر

نیش

نیش

6
 ديب كو نکلے کہ مجور سے اوزی کا فر
 خاتونہ طلاق بولنای **نعوذ بالله**
من ذالک بعد حرم شریفی
 نیک جنہارا طرف لاری مسجد
 جامع دور بوجامع لاری شب
 یوز سبک تو قوز سنک مرمر آق
 ناش تو بروک لاری بار دور بوہر

بورجیده حق سبحانه و شعالی نیک

امری فرمان پیلان جنت دین ۲۰

چقارغان حق شعالی نیک جمال

نوری تجلی کورگان جمر لاسو

طواف زیارت قلب بر مرآتیه بوسه

قلیسه لارا نادین بنکی توغولغاندن

بولغای ینه منده کناه قالدیو ایجان

دیب

دیب کونیک

خالوز طلا

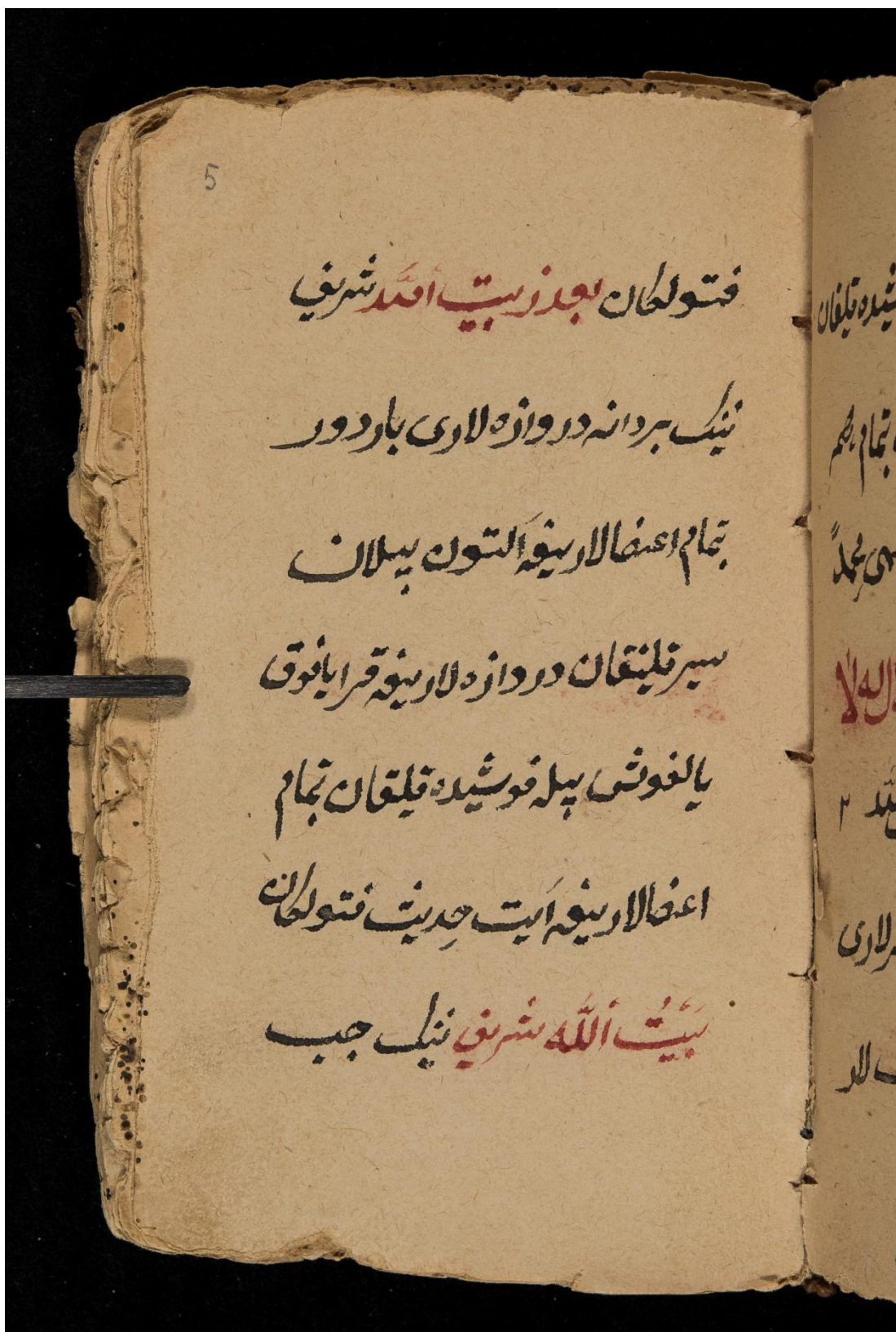
من ذلال

نیک

جامع

یوز

نات

5

فتولگان بعد ز بیت آمد شرفی

نیک بردانه دروازه لاری بار دور

تمام اعصاب لاری و التون پیلان

سیر نلیقان دروازه لاری و قرابانوق

یا لغوش پیل فوشیده قلیقان تمام

اعصاب لاری و آیت حدیث فتولگان

بیت الله شرفی نیک جب

شیده قلیقان

تمام بهم

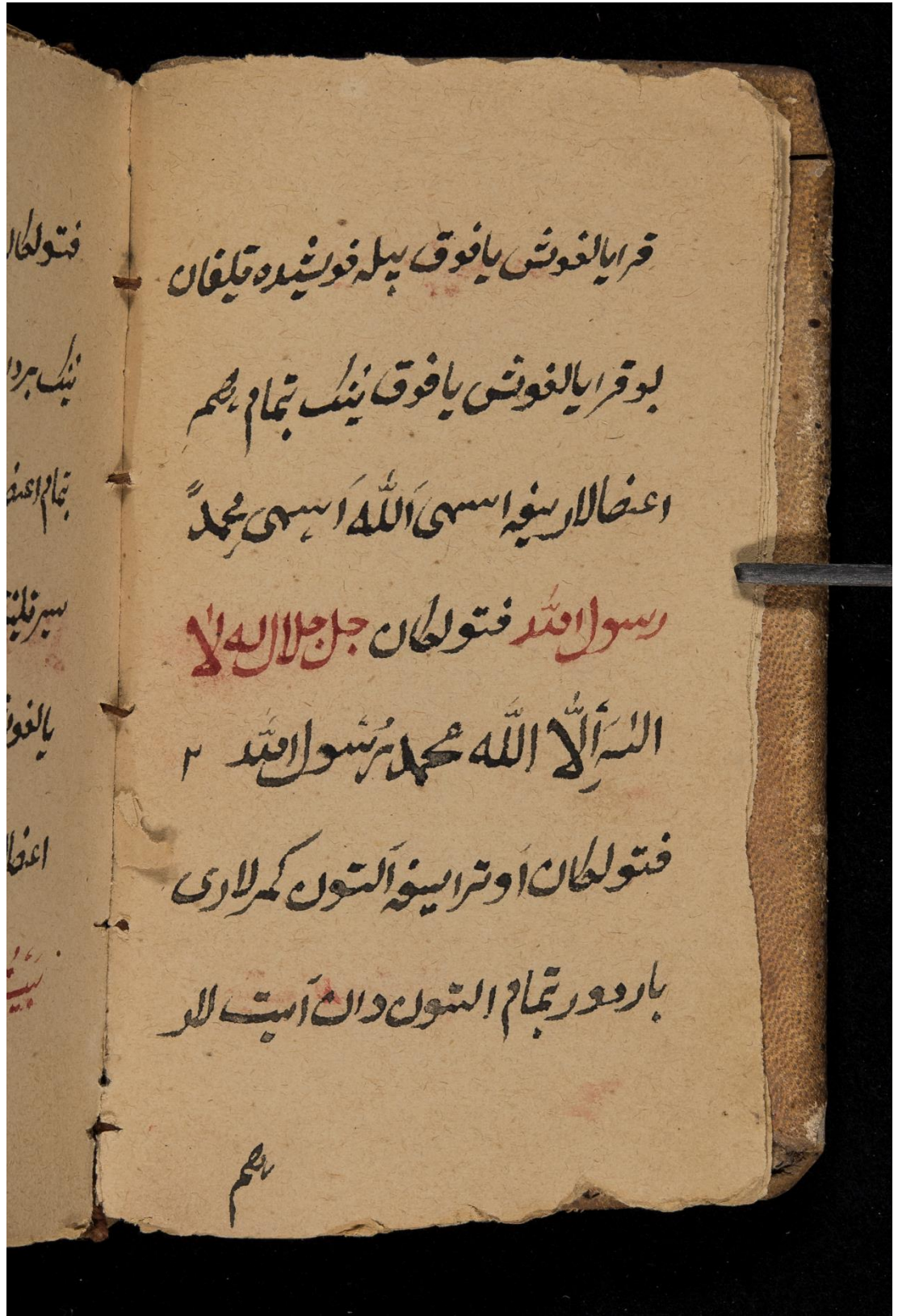
سی محمد

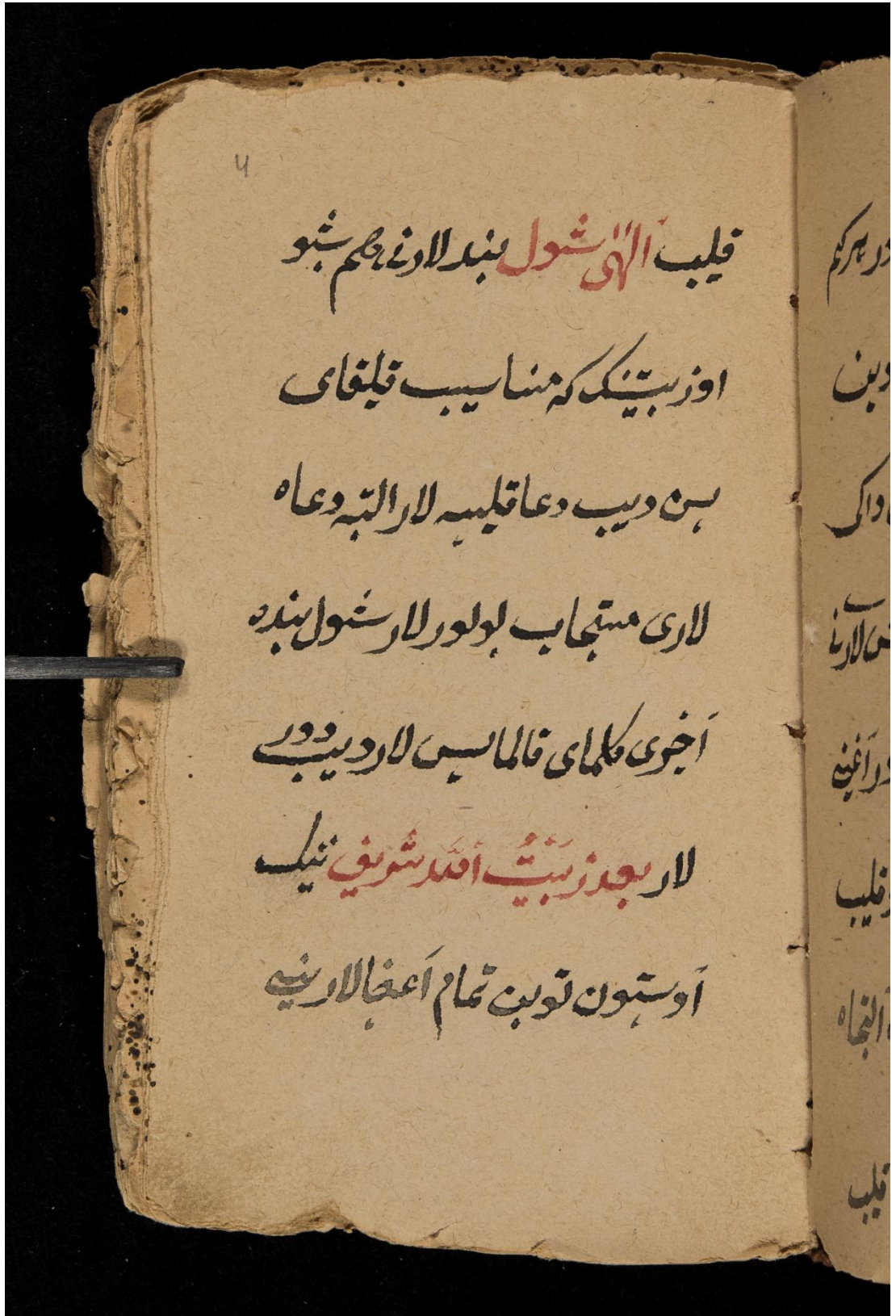
الایلا

شید ۲

لاری

الد

4

قلب الی شول بند لاوندهم شو

اوز بیتیک که مناسیب قیلغای

بهن وریب دعا قلبیه لار الیه وعاه

لاری مستجاب بولور لار شول بندر

آخوی کلمای فالما سی لار وریب

لار بعد زینت اقد شریف نیک

اوستون توبن تمام اعضا لارین

در هر کم

دین

داک

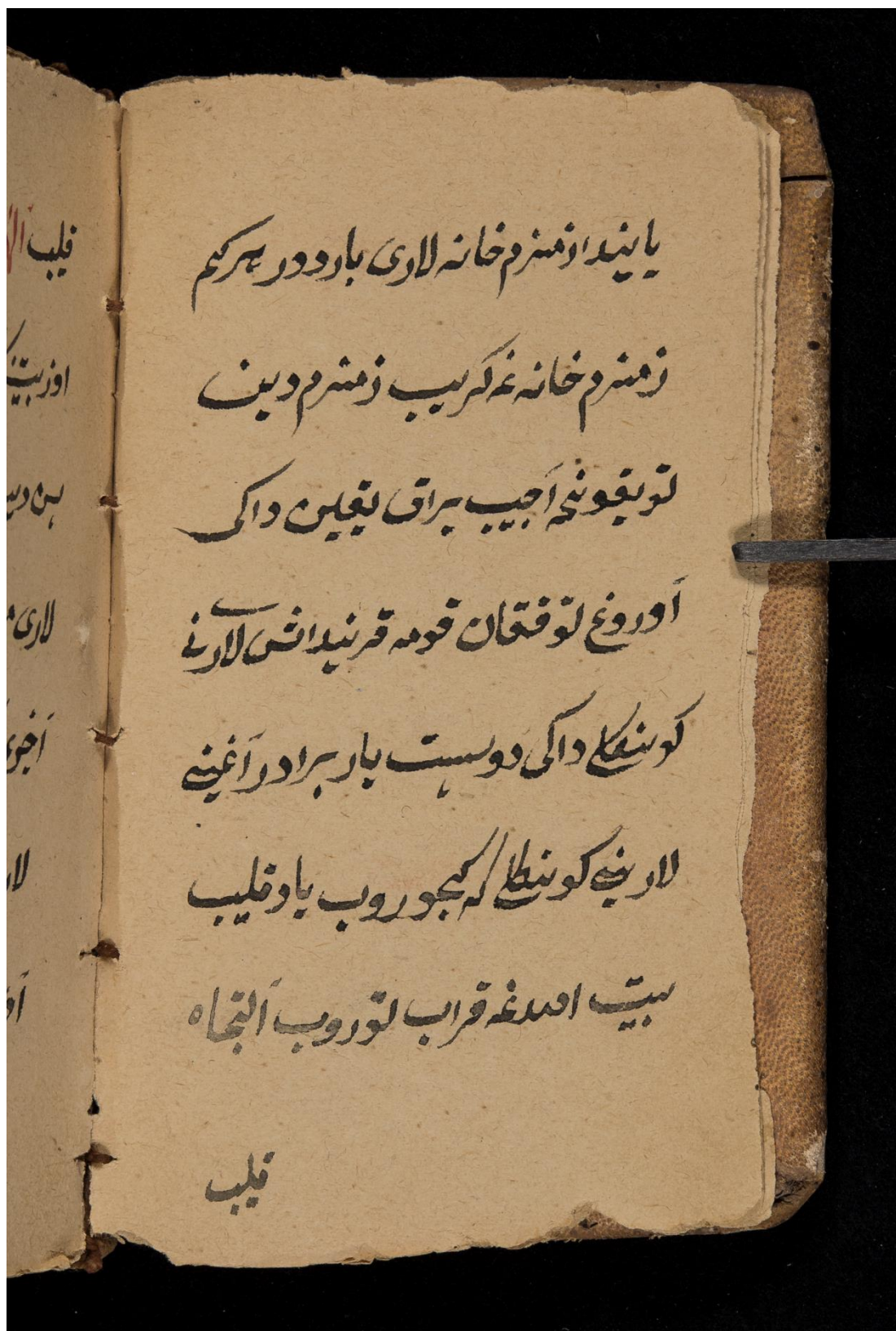
لار

راغین

قلب

الجه

قلب

یا پیدا و مشرم خانه لاری بارودور هر کم

و مشرم خانه غم کرب و مشرم دین

تو یقونیم آجیب براق یقین واک

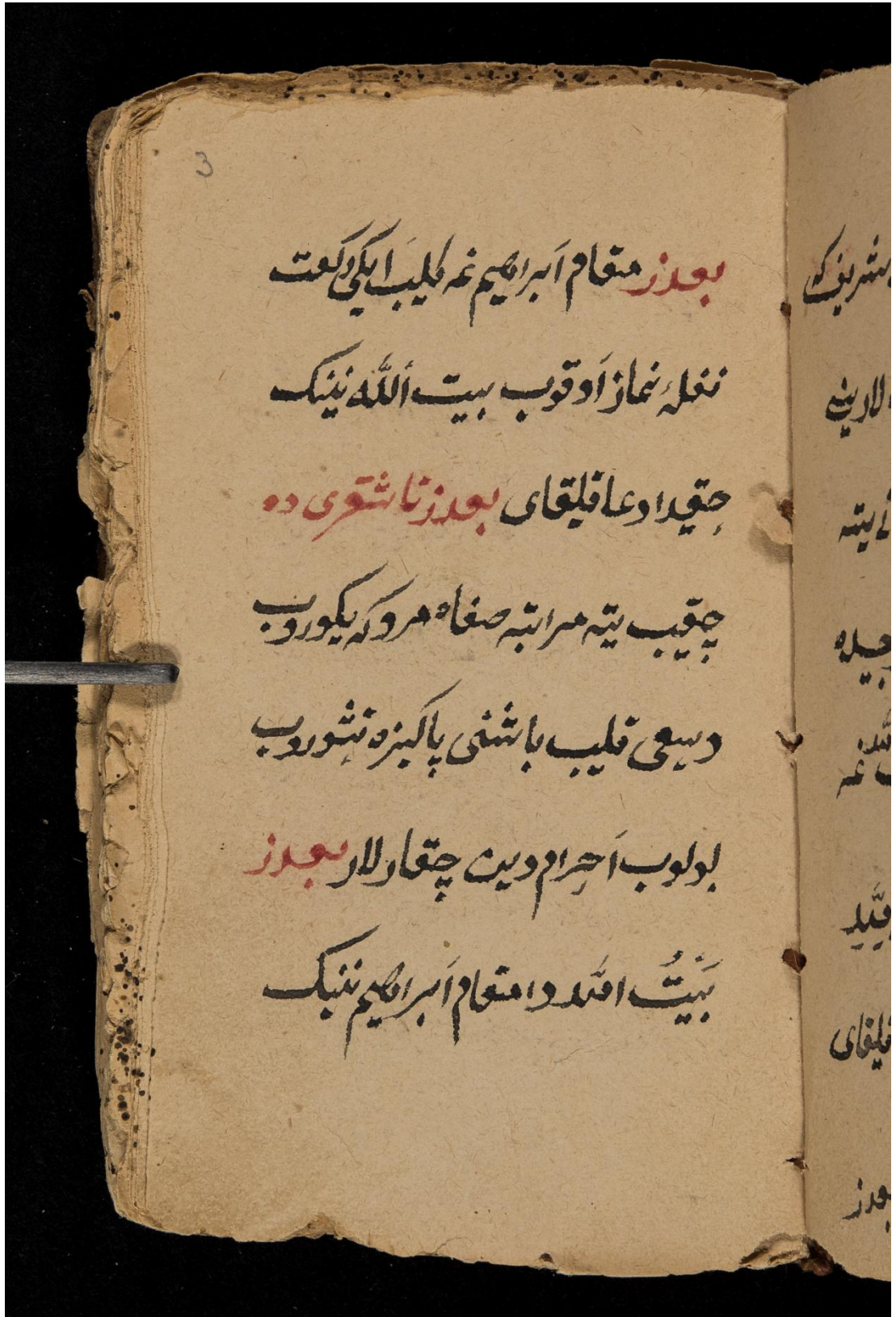
آوروغ لوققان قومہ قریندیش لارنا

کونشکل داکو دوست بار برادر اغنی

لارین کونشکل کم بچوروب یا و قلیب

سیت اصدغه قراب لوروب التجاه

قلیب

3

بعد از مقام ابراهیم نه قلب ابراهیم است

نخله نماز او قوب بیت اللہ نیک

چقید او عاقلقای بعد از ناشقوی ده

چقوب یتیم مرآتہ صغاه مروکہ یکوروب

وسعی قلب باشتی پاکیزہ تشوروب

بولوب اجرام وین چقارلار بعد از

بیت افتد و مقام ابراهیم نیک

بشرینک

الارین

بیت

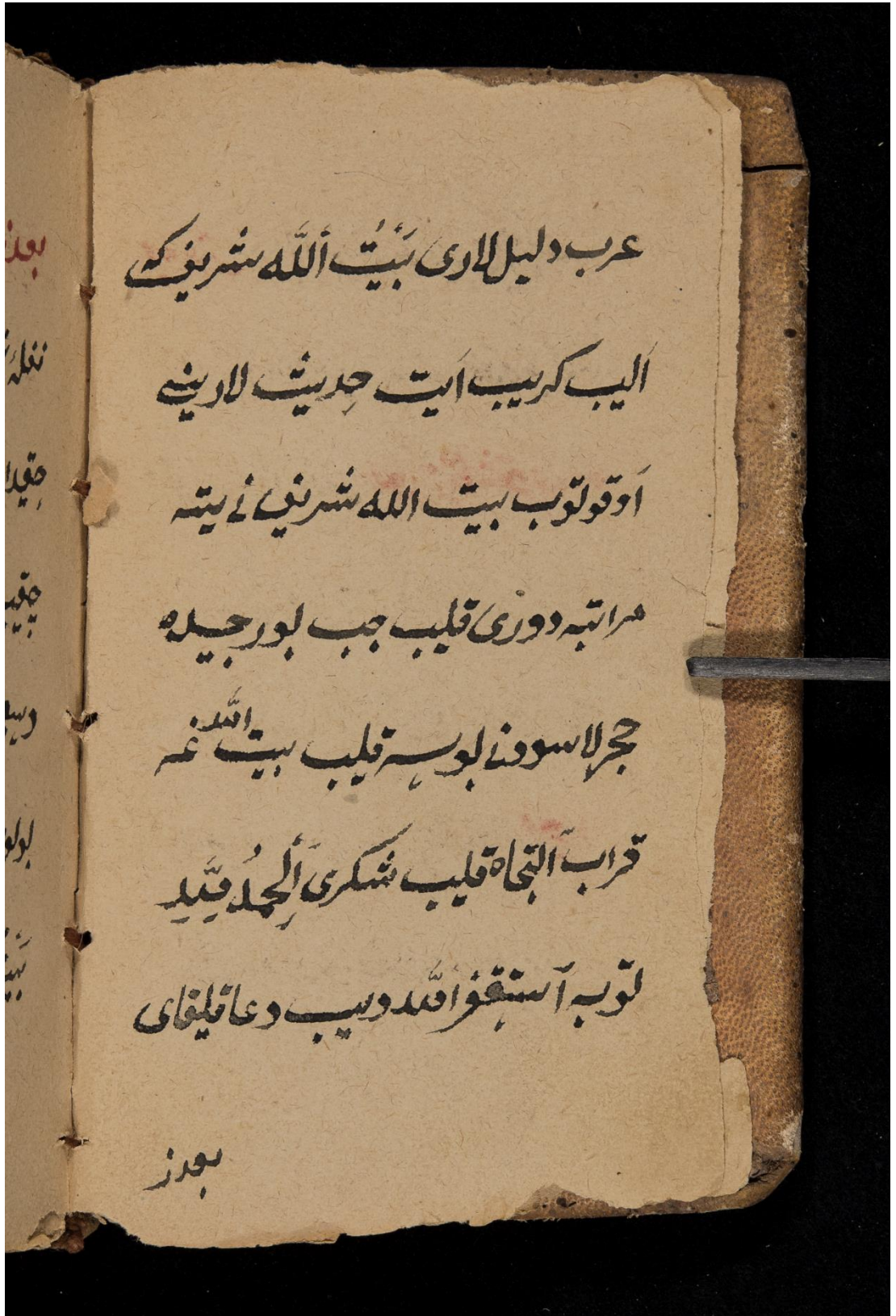
جیدہ

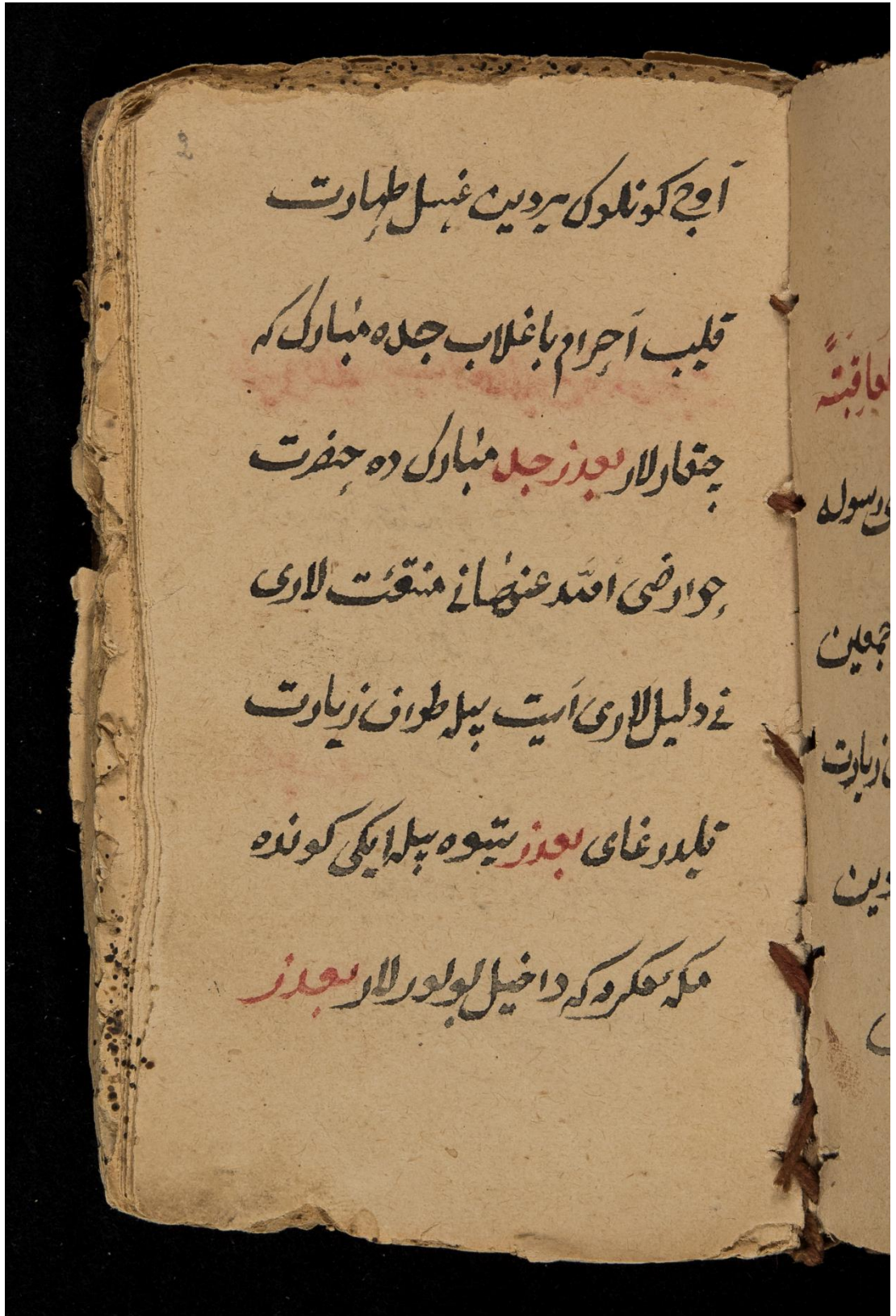
شد

قید

قلاقای

عدز

آوج کونلوک بیروین غسل طهارت

قلیب آجرام باغلاب جدہ مبارک کہ

چتقارلار بعدر جد مبارک وہ حضرت

جوارفی امتد عنہما منقوت لاری

نے دلیل لاری آیت پہل طواف زیارت

تقدیرغای بعدر شیوہ پہلہ ایکی کونڈہ

مکہ مکرمہ کہ داخل بولورلار بعدر

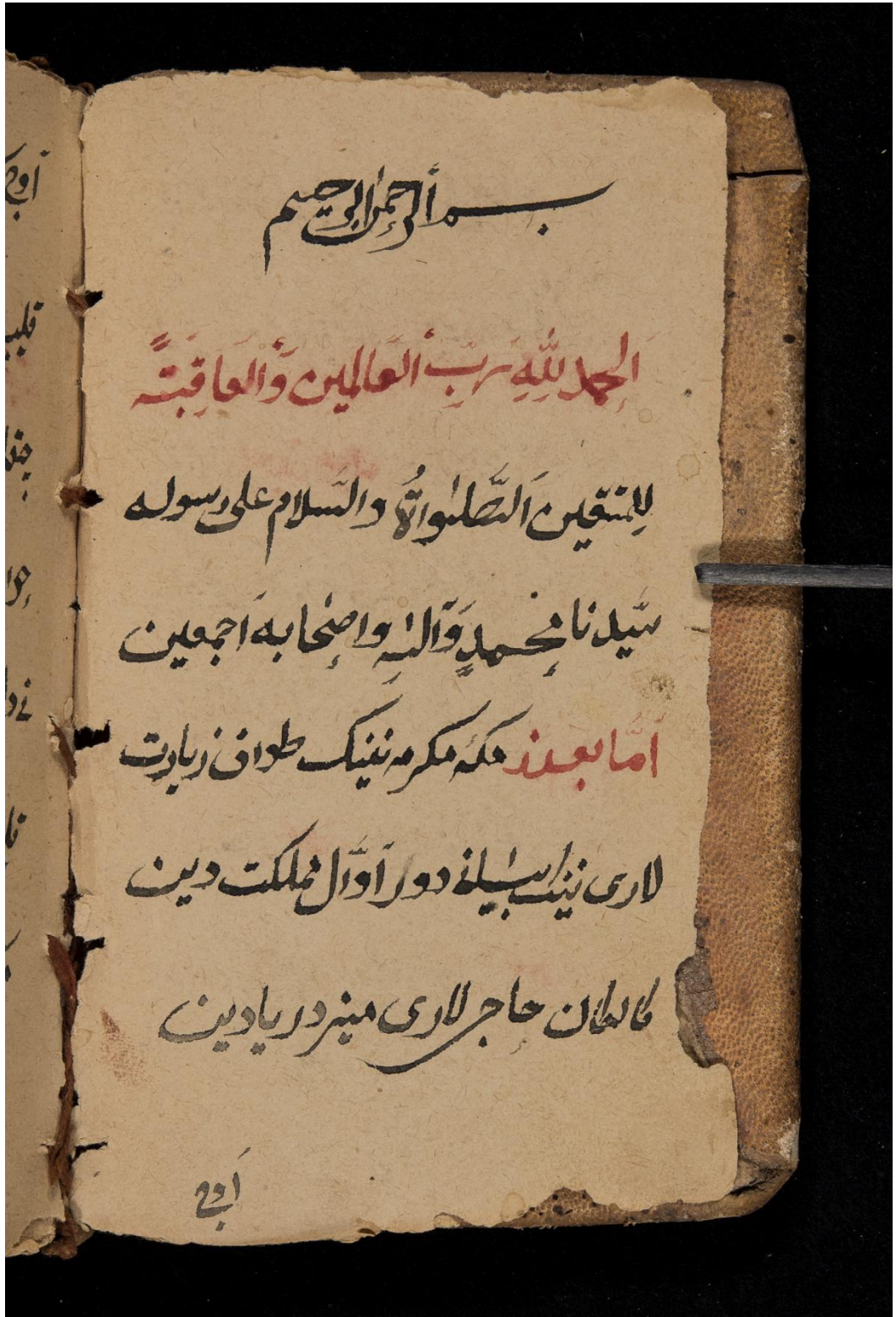
لغات

و رسول

جمعین

زیارت

بین

بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقيت

للمستغين الصلوات والسلام على رسوله

سيدنا محمد وآله واصحابه اجمعين

اما بعد فكم مكر منيك طواف زيارت

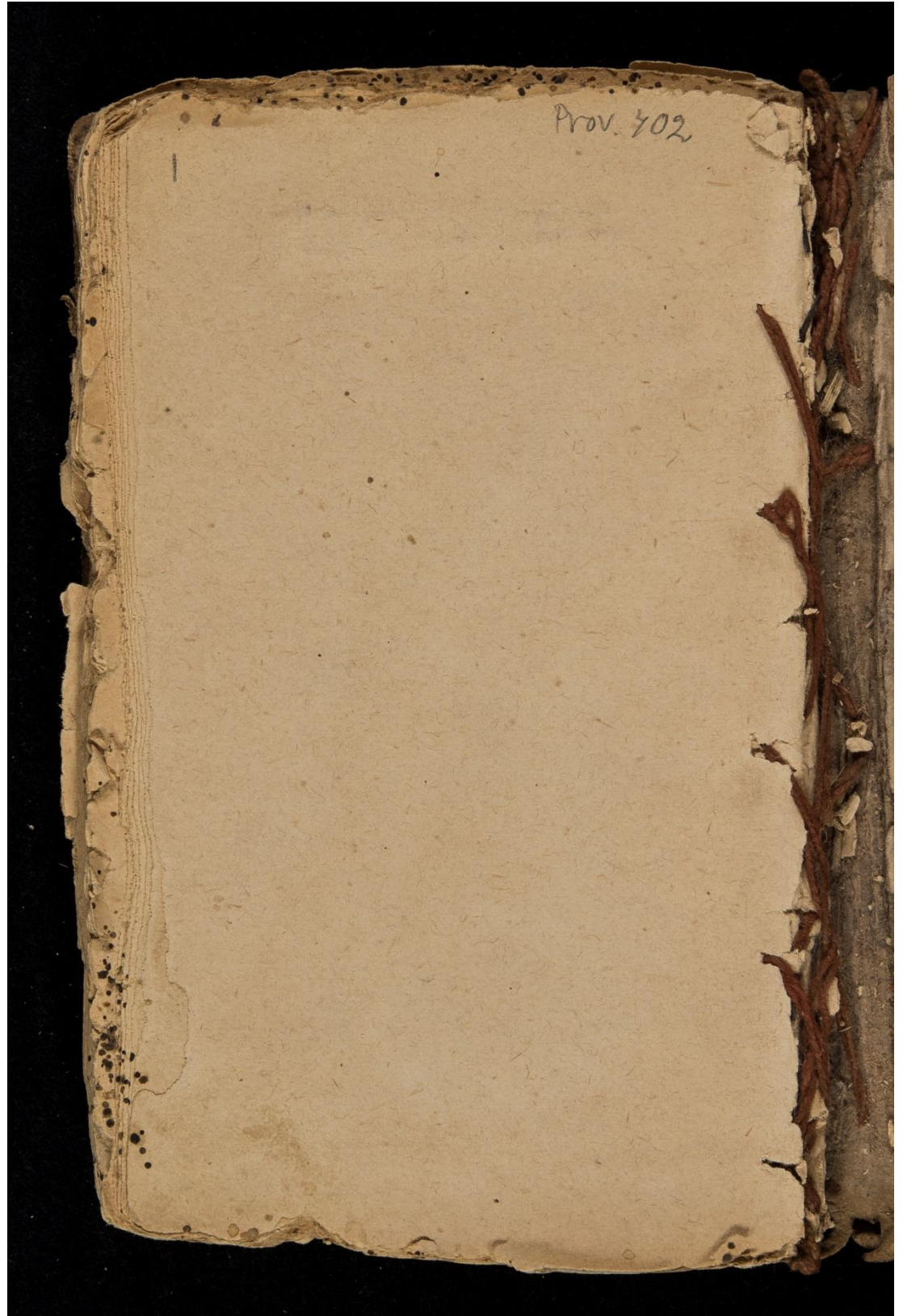
لاري نيك بيانه دور اول ملكت دين

كالمان حاج لاري مينه در يادين

آب

TIPKIBASIM

1a

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Hatice ŞEHNAZ

Uyruğu: Türk

Doğum Yeri ve Tarihi: Konya-10.16.1992

Tel: 05443318561

E-posta: sehnazhatice@gmail.com

Yazışma Adresi: sehnazhatice@gmail.com